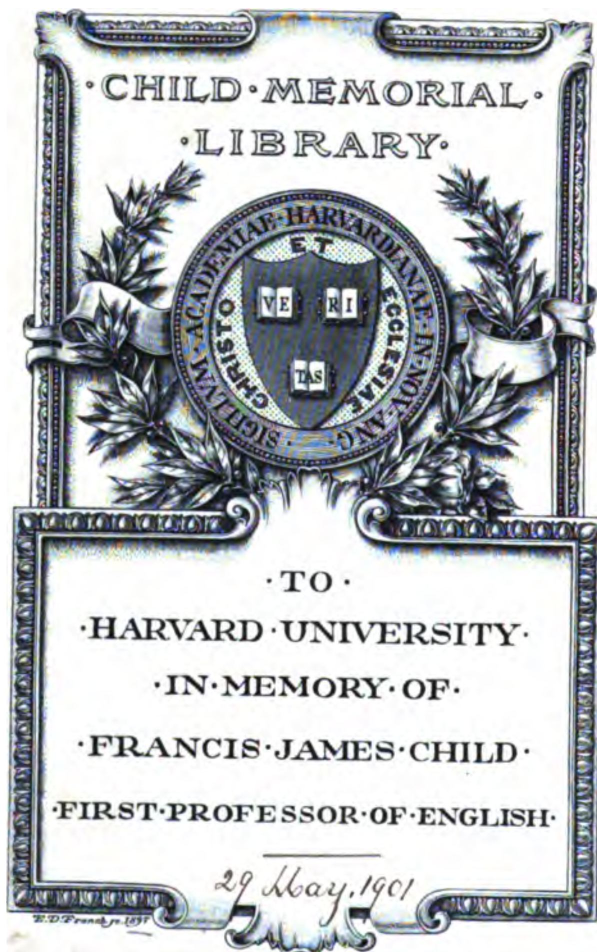

·CHILD·MEMORIAL·
·LIBRARY·
VE RI TAS
CHRISTO ET ECCLESIAE
SIGILLUM ACADEMIAE HARVARDIANAE IN NOV ANG
·TO·
·HARVARD·UNIVERSITY·
·IN·MEMORY·OF·
·FRANCIS·JAMES·CHILD·
·FIRST·PROFESSOR·OF·ENGLISH·
29 May, 1901

RERUM BRITANNICARUM MEDII ÆVI SCRIPTORES,

OR

CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING

THE MIDDLE AGES.

24229. a

THE CHRONICLES AND MEMORIALS

OF

GREAT BRITAIN AND IRELAND

DURING THE MIDDLE AGES.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

On the 26th of January 1857, the Master of the Rolls submitted to the Treasury a proposal for the publication of materials for the History of this Country from the Invasion of the Romans to the reign of Henry VIII.

The Master of the Rolls suggested that these materials should be selected for publication under competent editors without reference to periodical or chronological arrangement, without mutilation or abridgment, preference being given, in the first instance, to such materials as were most scarce and valuable.

He proposed that each chronicle or historical document to be edited should be treated in the same way as if the editor were engaged on an Editio Princeps; and for this purpose the most correct text should be formed from an accurate collation of the best MSS.

To render the work more generally useful, the Master of the Rolls suggested that the editor should give an account of the MSS. employed by him, of their age and their peculiarities; that he should add to the work a brief account of the life and times of the author, and any remarks necessary to explain the chronology; but no other note or comment was to be allowed, except what might be necessary to establish the correctness of the text.

The works to be published in octavo, separately, as they were finished; the whole responsibility of the task resting upon the editors, who were to be chosen by the Master of the Rolls with the sanction of the Treasury.

The Lords of Her Majesty's Treasury, after a careful consideration of the subject, expressed their opinion in a Treasury Minute, dated February 9, 1857, that the plan recommended by the Master of the Rolls "was well calculated for the accomplishment of this important national object, in an effectual and satisfactory manner, within a reasonable time, and provided proper attention be paid to economy, in making the detailed arrangements, without unnecessary expense."

They expressed their approbation of the proposal that each Chronicle and historical document should be edited in such a manner as to represent with all possible correctness the text of each writer, derived from a collation of the best MSS., and that no notes should be added, except such as were illustrative of the various readings. They suggested, however, that the preface to each work should contain, in addition to the particulars proposed by the Master of the Rolls, a biographical account of the author, so far as authentic materials existed for that purpose, and an estimate of his historical credibility and value.

Rolls House,
December 1857.

THE

ANGLO-LATIN SATIRICAL POETS AND EPIGRAMMATISTS

OF

THE TWELFTH CENTURY.

THE

ANGLO-LATIN

SATIRICAL POETS

AND

EPIGRAMMATISTS

OF

THE TWELFTH CENTURY.

NOW FIRST COLLECTED AND EDITED

BY

THOMAS WRIGHT, ESQ., M.A., F.S.A., ETC.,
CORRESPONDING MEMBER OF THE NATIONAL INSTITUTE OF FRANCE,
(ACADÉMIE DES INSCRIPTIONS ET BELLES LETTRES).

VOL. I.

PUBLISHED BY THE AUTHORITY OF THE LORDS COMMISSIONERS OF HER MAJESTY'S TREASURY, UNDER THE DIRECTION OF THE MASTER OF THE ROLLS.

LONDON:
LONGMAN & Co., AND TRÜBNER & Co., PATERNOSTER ROW;
ALSO BY PARKER & Co., OXFORD;
MACMILLAN & Co., CAMBRIDGE;
A. & C. BLACK, EDINBURGH; AND A. THOM, DUBLIN.

1872.

Printed by
EYRE and SPOTTISWOODE, Her Majesty's Printers.
For Her Majesty's Stationery Office.

CONTENTS.

INTRODUCTION.

INTRODUCTION.

As we pursue the study of history with greater care and deeper thought, the field of historical record becomes wider and more varied in its character. In primitive ages it was sufficient to preserve in memory some of the more important events of past times, and to know with tolerable exactness the order in which they occurred. Accuracy was not thought of, for history was romance. At a later period, when society had become more refined, and written records were introduced, these records of historical occurrences became chronicles, were written upon some durable material, and were thus preserved for the use of the public. The place in which they were deposited was, usually, a temple, where they were under the care of the priests, or, in Christian countries, a monastery. At first they were still taken down from people's memories, and of course would not be very correct. The priest, or monk, who had the record in his particular keeping soon began to learn the need of accuracy, and no doubt in many cases tried to obtain as correct a chronicle as he could. Out of this feeling of the want of correctness arose another practice. Some member of the monastic house took upon himself the duty of putting in writing short accounts of events at the time they occurred, and this duty was continued after him by others; and thus came into existence chronicles which were contemporary, and which could thus be depended upon for the general accuracy of their statements, and especially for dates. These chronicles, it need hardly be remarked, are among the most valuable of our early historical records.

Variety of historical documents.

The value of monastic chronicles.

We must depend upon them for facts, and without them it would be difficult to form with any satisfaction a continuous chronicle. They furnish the materials for the substance of history, but we must seek other materials in order to throw life and colour into this dry substance, and show the feelings and motives which set it to work. Such materials are less generally evident than the others. When any one wants to relate a historical event he naturally goes for his authority to the chronicle, filling it up with anecdotes and historical information from different sources, but the bare skeleton thus created, for it is no more, wants, to make it understood and appreciated, materials procured from other sources, many of which do not strike us at the first thought. Among these may be mentioned contemporary poetry, and, especially, contemporary satire. The poet paints the events over which he rejoices and exults in the warmest colours given to them by contemporaries, the satirist condemns them in the spirit of contemporary prejudice and dislike, and both lead us more or less deeply into the more intimate feelings and principles by which the historical events were moved and guided. A single passage of the satirist or poet will sometimes throw more light over the character of historical events than whole pages of research and discussion. Our classical scholars know well how much of history may often be learnt from a pointed sentence of Juvenal or Persius, or a sharp epigram of Martial, and this remark holds equally true of the poets and satirists and epigrammatists of a later period. It is for this reason that I have proposed to publish in a manner and form to make them as much as possible useful the texts of the principal satirical poets belonging to an important period of the early history of our own land.

The importance of satire and poetry in history.

Universality of satirical literature.

This class of literature has belonged in one shape or other to all periods, but its models are found in the classical literature of the Greeks and Romans. The Latin

language became, with the Roman empire, the language of Europe within the limits of the latter, and the Teutonic populations of Western Europe soon began to study and imitate the old Latin poets, and none more than the satirists and epigrammatists, who, indeed, were the favourite poets of the later Roman period. This taste was encouraged and spread by the Romish missionaries and the Romish clergy, many of whom were good classical scholars, and it was planted at an early period among the Anglo-Saxons in our own island. In fact, we have evidence that the Anglo-Saxon scholars were in the habit of reading many of the best Latin authors, the titles of whose works not only occur in the early catalogues of the Anglo-Saxon libraries, but those works are still found in manuscripts written by Anglo-Saxon hands. The Anglo-Latin of the Saxon period is often far from incorrect, and sometimes, in the hands of poets such as Alcuin and Aldhelm, reaches elegance and good taste. But this was too generally the exception rather than the rule; the language known in the provinces was not the pure Latin of the Roman classic age, but rather that of which Raynouard and his school have spoken as the *lingua rustica*, and which was the foundation of the Latin of the Middle Ages. The Latin of literature was understood and appreciated by scholars and by a part of the clergy—it was the language of the schools.

Anglo-Latin of the Saxon period.

After a certain period, however, the schools, especially in the kingdom of the Franks, began to take a great extension, and to assume a new importance. In the tenth and eleventh century the best school of Latin poetry was that of France, where it was cultivated with more success than during the previous period. The Franks and the other barbarians, after they had established themselves in the provinces of the Roman empire, called and considered themselves Romans, adopted the language of the Romans, or Latin, and embraced the Roman literature. We have every reason for believing that the classical Latin poetry was largely read in the

The schools.

Roman provinces in the decline of the empire, and that Juvenal and the other satirical poets were, in especial, favourites. We find, it is true, few early imitations of the satirists, which may perhaps be explained without much difficulty. Satire belongs to a refined condition of society; but the Anglo-Saxons, at least, seem to have taken an early taste for another class of Latin poetry, the Epigram. We can trace in the Anglo-Latin writers of the Saxon period a decided taste for the writings of Martial; but the imitation of the pure Latin epigrams in the west appears to have belonged to a rather later period, and to have become first popular among the schools and universities. With the western Latinists, however, one variety of the epigram appears to have been in especial favour. This was the Ænigma, or riddle. The Anglo-Saxons appear to have had an especial love for this class of composition; but whether they derived it from the Romans or not is somewhat uncertain, for a considerable number of riddles have been preserved in Anglo-Saxon verse, which present many characteristics of originality. At some rather uncertain, but certainly early, period of the middle ages, a curious collection of riddles was published, all written in Latin hexameter verse, under the name of Symposius. The Ænigmata Symposii were certainly popular in the west at a rather early period of the middle ages, but so little is known of their history, that it seems even a matter of doubt whether the name itself be a bonâ fide name of a person who compiled them, or whether it mean merely that they were *Ænigmata Symposiaca*, or jokes for the festive board. And there are other evidences of the uncertainty attached to this name. It appears that in the manuscripts the writer is called Cælius Firmianus Symposius, and exactly the same names are given to one of the most popular of our Latin Christian fathers, Lucius Cælius Firmianus Lactantius; it has been considered that Symposius was only another name for Lactantius, and that the epigrams of which I am speaking

Epigrams.

Ænigmata.

The Ænigmata of Symposius.

Conjectures on the name and writer.

Lactantius.

were the work of Lactantius. There appears to be little evidence of any account in favour of this latter theory, and perhaps even less for the supposition mentioned before. Whoever was the composer of the Epigrams which go under the name of Symposius, they are simple and pure in their style, and often terse and elegant in their sentiment. They are all more or less curiously illustrative of the manners and feelings of the time, and, indeed, this constitutes their especial historical value; and they sometimes present us with early examples of well-known ideas which are found curiously at other times and in other places. Thus, in the early biographies of the poet Homer, when asked by some fishermen what he had caught—(he had been fishing for animals of a different description), he puzzled them by his enigmatical reply that all that he had caught he had thrown away, and all that he had not been able to catch, he had carried with him. This identical idea forms the subject of one of the Ænigmata of Symposius, which is expressed in the following words:—

Examples of the Ænigmata.

"Est nova nostrarum cunctis captura ferarum,
"Ut si quis capias, et tu tibi ferre recuses,
"Et quod non capias tecum tamen ipsa reportas."

Many of these Ænigmata, as already hinted, are interestingly illustrative of incidents in the manners and sentiments of those early times. The following, for example, describes no doubt some favourite drink of the time of the so-called Symposius, which was certainly made of three different ingredients, but what it really was seems uncertain. It may have possibly been mead, for a marginal gloss in the earliest manuscript of it which we possess says, that the ingredients were honey, wine, and pepper. The words of the original are:—

"Tres olim fuimus qui nomine jungimur uno;
"Ex tribus est unus, tres et miscentur in uno;
"Quisque bonus per se, melior qui continet omnes."

The Ænigmata of Symposius were undoubtedly popular among the Anglo-Saxon scholars at an early period, and formed no doubt the first model followed by the English writers of Latin epigrams. Of these we have more than one. At the head of the Anglo-Latin poets of the Saxon period, stands the name of Aldhelm, who was so intimately connected with the early history of the abbey of Malmesbury, and who after his death was canonized and enrolled among the list of Anglo-Saxon saints. Aldhelm was born apparently about the year 656, so that as a writer he belongs to the latter half of the seventh century. He is the first of the Anglo-Latin epigrammatists with whom we are acquainted, and he confesses that he was an imitator of Symposius, who was evidently at that time a favourite poet. He was nearly related in blood to the family of the West-Saxon kings, and made himself remarkable not only for the depth, but for the elegance of his learning. When the abbey of Malmesbury was founded, in 675 or 680, according to different accounts, Aldhelm was appointed its first abbot, and he held this dignity until his death on the 25th of May 709. The Ænigmata stand almost at the head of Aldhelm's Latin poetry, and are printed in his works. Aldhelm, like many of the Anglo-Saxon imitators of the Latin writers, is more affected and elaborate than his model, and wants his simplicity of sentiment and expression, but his Ænigmata are often extremely interesting as contributing to our intimate knowledge of the social history and condition of the time. They are on this account well worthy of the study of the antiquary and historian.

Ænigmata of Aldhelm.

An imitator of Symposius.

Latin style of Aldhelm.

Next after Aldhelm among the Anglo-Saxon writers of Latin Ænigmata stands the Mercian Tatwine, a monk of Breodone in Worcestershire, who we know was celebrated in his time for his learning. In fact, we find that he was made archbishop of Canterbury early in the June of 731, so that he belonged to the eighth century,

Ænigmata of Tatwine.

and immediately follows Aldhelm. We know little more of his personal history, except that he died in 734, so that he did not enjoy long the archiepiscopal dignity. Tatwine and Aldhelm adopted the same method of handing down to posterity the exact extent of their works. The latter, as will be seen, prefaced his Ænigmata by an introduction which is composed in acrostic verses, in which it will be observed that, if we take in their consequitive order the first or last letters of each line, we get the line,

"Aldhelmus cecinit millenis versibus odas,"

as indicating the number of lines of which Aldhelm's collection of Ænigmata consisted. And, similarly, Tatwine concludes his Ænigmata with four lines directing his reader to take in the same manner the first letter of each Ænigma in order till he come to the end, and then returning back take the last letter of each first line, whereby we shall obtain the following couplet:—

"Sub dono quater hæc diverse ænigmata torquens
"Stamine metrorum exstructor conserta retexit."

The Ænigma was in many respects only a variation of the Epigram, but it seems to have been more congenial to the Anglo-Saxon taste. With the entry of the Normans, however, the Epigram began to take its place. The Normans, perhaps, because they spoke a Latin dialect, seem to have had a keener appreciation of the Latin classic poetry than the Anglo-Saxons themselves, and the study of Roman literature was pursued after the Norman conquest, with, perhaps, more earnestness and success than before.

Volume of Ænigmata of the ninth century.

In the Royal Library in the British Museum, there is a fine volume of MS. marked MS. Reg. 12 C. XXIII., written apparently in the latter half of the ninth century, which consists chiefly of Latin poetry, including

copies of these early collections of Ænigmata. Among them we find the only copy known of the Ænigmata of Tatwine, and a very fine copy of those of Aldhelm, as well as those of the poet who served as their model, Symposius. Those of Tatwine have never yet been printed, while Aldhem's Ænigmata have been printed in the editions of his works, the last of which is that edited by Dr. Giles, in 1844. I have thought it desirable to include these two collections of Ænigmata in the present volumes. They belong to a period before the Anglo-Latin Satirical Poets and Epigrammatists in the usual sense of the word had come into existence, but they belong to that same class of what may be rightly termed historical poetry, the study of which gives us so close an insight into the sentiments and condition and mode of life of the people of these remote ages. The manuscript has evidently belonged to a teacher, or professor, in one of the great Anglo-Saxon schools, and, for the purpose of teaching, the more difficult words are explained in an interlinear Latin gloss. This gloss is extended to Aldhelm, and to other texts contained in the volume, and I have printed the more important part of it in notes at the foot of the page in the present edition. In printing the text of Tatwine, I have attempted no conjectural emendations on the text, but I have closely followed the original manuscript, which, indeed, seems a very correct one. I have given Aldhelm from Dr. Giles's text, collated with the Royal MS., which I call A.

Godfrey of Winchester.

After the entry of the Normans, our Latin learning in England was derived from the schools in France, and assumed a somewhat more classical style. This new school of Anglo-Latin poetry was well and worthily represented by an ecclesiastic named Godfrey, who attracted attention in the latter part of the eleventh century, during the reign of William the Conqueror, by the beauty of his epigrams, in some of which he approaches

nearly to the purity of Martial, whom he professed to imitate. They are written in elegiac verse, and arranged, as was the common practice with these medieval Epigrammatists, in several series of epigrams consisting of two lines, of four lines, of six, and of eight or ten, with a few at the end of a larger number. Some of the latter are especially interesting as relating to historical personages of the time. Godfrey is said to have been a native of Cambray, but the circumstances under which he came into England appear not to be known. It is only known that, when Simon, prior of St. Swithin's, at Winchester, died in 1082, Godfrey was elected in his place, and that he retained this office during the twenty-five following years, at the end of which period he died. The epigrams of Godfrey of Winchester, which are printed here for the first time, have been preserved in three manuscripts, all written in the twelfth century, the best of them (which I have marked A.) in a MS. in the Cottonian Library (MS. Cotton. Vitellius A. xii.), the others in manuscripts in the Bodleian Library, B. (MS. Digby, No. 65) and C. (MS. Digby, No. 112). They are evident attempts to imitate the epigrams of Martial, but their general literary character is much superior to what we might expect, and their interest is greatly increased by the circumstance that a certain number of them are devoted to persons of great historical importance who lived in Godfrey's time, such as king Cnut, queen Emma, queen Edith, king William (the Conqueror), queen Matilda, archbishop Lanfranc, Walcher bishop of Durham, and others. I have inserted in the present collection, after the epigrams of Godfrey of Winchester, a few miscellaneous epigrams from the same manuscripts, the authors of which are uncertain.

A native of Cambray.

The taste for epigrams appears to have risen to a great height in the earlier part of the twelfth century, and their composition became a favorite practice of the young

Henry of Huntingdon. scholars. Among these was an East-Anglian ecclesiastic named Henry, who appears to have received his first literary aspirations among the monks of Ramsey, and who in his early age was educated in the household of Robert Bloet, bishop of Lincoln, from the year 1092 to 1122. Shortly before the death of bishop Bloet, Henry was appointed archdeacon of Huntingdon and Hertfordshire, after which time nothing appears to be known of his personal history. He is believed to have died soon after 1154. Henry's historical work. Henry of Huntingdon is known as one of the most valuable of our early national annalists. He was the friend of Alexander, bishop of Lincoln, who died in 1147, and it was at his desire that he wrote his history of England, which was completed in seven books, ending with the death of king Henry I. His last literary labour appears to have been to collect together his writings into one volume, which he divided into twelve books, two copies of which book have been preserved among the manuscripts of the Archiepiscopal Library at Lambeth. The first seven books of this collection contain the English history from the earliest period to the death of Henry I. The history of the reign of king Stephen, which was written subsequently to the publication of the other seven, forms the eighth book. The ninth book contains some of Henry's writings on other historical subjects. The tenth book is a history of the English saints and their miracles, compiled from His minor poems. Bede and other writers. The two remaining books were, perhaps we may say, more personal in their character, for into them he had collected the epigrams and other minor poems which had exercised his youthful genius. When editions of Henry of Huntingdon were given by Savile and Wharton, they omitted the parts of his great work which are not strictly historical, and printed only the first eight books. I believe that I have edited here for the first time, that of his epigrams, forming the eleventh book of his history.

The style and character of Henry's epigrams show an attentive and not unsuccessful study of the classical models. Several of them are satirical in their spirit, and at least one of them, the last, is directed against the author himself, and give us rather a curious picture of his personal character:—

In seipsum.

Henry's epigram on himself.

" Sunt, vates Henrice, tibi versus bene culti,
  " Et bene culta domus, et bene cultus ager.
" Et bene sunt thalami, bene sunt pomeria culta,
  " Hortus centimodis cultibus ecce nitet.
" O jam culta tibi bene sunt, sed tu male cultus;
  " Se quicunque caret, dic mihi, dic quid habet?"

The spirit of satire had indeed by this time taken strong root among the poets in England, and shows itself everywhere more and more as we approach the latter half of the twelfth century. The two most remarkable Anglo-Latin satirical poems of the middle ages appeared about this time. During the years from 1189 to 1197, the episcopal see of Ely was occupied by bishop William de Longchamp, one of the most remarkable ecclesiastics of his day, whose history is closely interwoven with that of the reign of Richard Cœur de Lion. William de Longchamp appears as an enlightened reformer of the ecclesiastic and monastic bodies, and to have extended his friendship and patronage to those who agreed in his views, and were willing to give him their support. We know how, in this manner, he excited the hostility of the monks in general, and history tells the result. Among those who enjoyed the bishop's favour was a monk named Nigellus,[1] who held the office of præcentor in the church of Canterbury, a man who

William de Longchamp, bishop of Ely.

Nigellus.

[1] The printed editions of Nigellus have frequently fallen into the error, through an easy misreading of the manuscripts, of spelling the name *Vigellus*.

seems to have been rather widely known for his poetical talents. Contemporary with him lived a Latin poet named John de Hauteville, of whose personal history nothing is known, but he also is supposed to have enjoyed the favour of Walter de Coûtances, bishop of Ely and afterwards archbishop of Rouen.

John de Hauteville.

Nigellus and John de Hauteville were the authors of the most remarkable satires of the twelfth century, the Speculum Stultorum (or Mirror of Fools), and the poem of Architrenius. We have not much personal information relating to the history of either of these writers. Nigellus appears to have been one of the men of rising talent taken into the favour of William de Longchamp, bishop of Ely, and to him he addresses his great satiric poem the *Speculum Stultorum*, which is, as its title would lead us to suppose, an exposure of the follies of the age, and it is directed especially against the scholars and ecclesiastics, and against the corruptions of the monastic orders. In this manner Nigellus throws great light on the character and history of the medieval schools and universities and of medieval learning. He addresses this book, as it is believed, to bishop William, in the Prologue and in the opening lines:—

The Speculum Stultorum.

William de Longchamp.

" Suscipe pauca tibi veteris, Willelme, Nigelli
" Scripta, minus sapido nuper arata stylo:
" Hoc modicum novitatis opus tibi mitto legendum,
" Maxima pars animæ dimidiumque meæ."

It must be remarked, however, that some doubt has been thrown upon this appropriation of the name of William, because in the prose Prologue to the poem this William is not addressed as an ecclesiastic of rank.

Burnellus the ass.

This great poem of Nigellus has something peculiar in the character of its satire. Its hero is an ass, named Burnellus or Brunellus,[1] who, we are told in the prose

[1] The name of the ass is of course taken from the colour of the animal, a dusky brown, called in the medieval Latin *brunellus*. Similarly the cow, one of the characters in this poem, is named *Brunetta*.

introduction or prologue, represents the monastic order— *asinus iste monachus est, aut vir quilibet religiosus in claustro positus,* — who was never contented with his own position, but was always seeking after some new acquisition, however inconsistent it might be with his profession. Brunellus the ass is in this state; he believes that the tail he possesses is too short for him, and he is ambitious of obtaining a tail of longer dimensions. With this object, he goes to consult a physician named Galienus, who expostulates with him on the folly of his desire, and represents to him that in this respect he is as well provided as other people, in fact that the king of France, Louis himself, and his highest priests, had no greater share of tail. Satire on the monks.

" In titulo caudæ Francorum rex Ludowicus
" Non tibi præcellit, pontifcesve sui.
" Firmitur ergo tene quod habes, quia conditionem
" De facili posses damnificare tuam."

In support of this advice, Galienus tells a story of two cows, Brunetta and Bicornis, who were caught by their tails in the ice in a sudden frost. One of them, Bicornis, who was impatient, boldly cut off her tail, and escaped without it. Brunetta was less hasty; and, as she waited with patience, in a very short space of time the weather changed, and a soft breeze set in, which melted the ice; and she thus escaped, carrying with her her tail in safety. Bicornis had soon reason to repent of her folly. Galienus urges Brunellus to profit by this example; but finding him deaf to his advice, he finishes by giving him a receipt to make his tail grow longer. To prepare this receipt it was necessary first to obtain the ingredients, and this could only be done at Salernum, the great medical school of the middle ages. The story of Brunetta and Bicornis.

The journey to Salernum is productive of various incidents, and produces abundance of satire. At Salernum Brunellus is cheated by a London merchant, and The journey to Salernum.

we have again a curious picture of the spirit and manners of the age. On his return home from Salernum, our hero falls into a variety of misfortunes, most of which arise through the instrumentality of monks. Near Lyons, a Benedictine monk, named Fromundus, set his dogs upon him, and they bit off half of his tail. And a still more serious result of this attack was, that his baggage was cast down, and the vessels containing his medicinal ingredients broken and the medicines lost. Brunellus, in the sequel, drowns the monk Fromundus, who had formed a design against his life. As Brunellus had thus lost all the fruits of his journey, he was unwilling to return home, and he formed the design of proceeding to Paris to the celebrated schools in that city, to study there, that he might at least return home a scholar. On his way to Paris he falls in with another traveller, who was proceeding to Paris with the same object. Arnoldus, for this was the name of his new acquaintance, tells him a story of the son of a priest and a chicken to warn him against provoking even those who were weaker than himself.

Death of Fromundus.

The university of Paris.

They arrive at Paris, and we have an interesting and characteristic picture of scholastic life there in the twelfth century. Brunellus associates himself with the scholars of the English nation, and he gives us an interesting description of them, as well as of the other nations which constituted the famous medieval university. Brunellus proves an unapt scholar, and he leaves the university in disgust, and finally resolves upon entering one of the monastic orders. Under this feeling we have a detailed review of the various orders of monks, all of whom undergo a rather searching satire. This part of the satire is extremely interesting. We have detailed accounts of the vices which then prevailed in the monastic houses, both of monks and nuns; and the result of the review is, that Brunellus, not satisfied with any of the existing orders, determines upon forming a new

The monastic orders.

order of monks for himself, in which he proposes to unite the more agreeable characteristics of them all. In the midst of the reflections which follow this review, Brunellus meets his old adviser, Galienus, to whom he proceeds to communicate freely the observations he had been led to make on the conduct of the laity and of the clergy, and ends by inviting him to enter his new order. But the fate which awaits him is different from that he anticipates. In the midst of his contemplations the nose of Brunellus suddenly bleeds, which, according to the notions of those times, he interprets as a sign of coming evil; his old master, Bernardus, from whom he had fled when he set out upon his adventures, and who had been in search of him ever since, suddenly appears on the stage and claims him as his property; and, instead of rising to the position of distinction at which he had been aiming, he is obliged to end his career in the degraded position for which he was originally designed. Thus ends the famous *Speculum Stultorum*, a severe and at the same time very interesting satire on the condition and spirit of the different classes of society in that age. Bernardus, the master of Brunellus, was a poor man, whose family consisted of himself, his wife, and three boys, and his ass, by means of which he gained a mean living by drawing wood to a neighbouring town. He lived at Cremona. Now there lived at the same time in Cremona a man of power and wealth, named Dryanus, who was often a hunter in the neighbouring forest, and one day in his zeal for the chase he fell accidentally into an open pit or cave in the wood, which was narrow at the mouth, but deep and dark. Here Dryanus found three companions who had fallen into the same pit before him, a lion, an ape, and a serpent. Dryanus in fear called for assistance, and his shouts reached the ears of Bernardus, who hastened to the spot, and inquired who was the sufferer, and what was the

New order of monks.

Misfortunes of Brunellus.

Story of Bernardus.

Dryanus.

nature of his mishap. Dryanus, who had then been four days in the pit calling for help, begs him urgently to help him out of his unpleasant position, promising on his oath, as he was a man of wealth, to double the reward he might ask for this service. Bernardus, tempted by the expectation of reward, makes a rope of twigs, and lets it down into the pit in the hope of thus securing the escape of Dryanus. But the latter was frightened by the appearance of his companions, who in turn made their escape before him, although Dryanus added new offers of reward.

However, through the efforts of Bernardus, Dryanus at length escaped, and then, his own ungenerous nature returning to him when in safety, he denied his promises and refused his reward for the services of Bernardus.

Behaviour of the animals.

His companions behaved better. The lion brought him a deer, the fattest he could choose out of the herd; the ape brought as his offering a burthen of wood from the forest; and the serpent brought as his offering of gratitude a valuable gem or precious stone. Bernardus now returned to the city rejoicing in a gift of so great value as the serpent's gem, by the sale of which he became enriched; and in fact the report of the precious character of this gem reached the ears of the King, who sent for Bernardus, and required him to give an account of it, and of the manner in which he became possessed of a stone of so much value. The truth was thus made known as well as the ungenerous behaviour of Dryanus; who was summoned into the royal presence and there

The king's judgment on Dryanus.

made acquainted with the king's judgment in this question, which was that Dryanus must submit to the alternative of sharing his wealth with Bernardus, or that he must remain three days shut up in the pit with the three companions whom he had had there before. The king's judgment was approved by all, and Dryanus agreed to share his whole fortune with Bernardus.

So ends the *Speculum Stultorum* of Nigellus Wireker præcentor of Canterbury. It is here followed by another work of a satirical character, although the text is written in prose, and the Introduction only is composed in the characteristic verse of Nigellus Wireker, commencing with a rather picturesque description of the opening of spring. **Description of Spring.**

Postquam tristis hyems zephyro spirante recesit,
Grando, nives, pluviæ consuluere fugæ.

These lines are the commencement of a poem of no great length, introductory to a prose treatise or satire on the corruptions of the times, dedicated to the friend of Nigellus, William de Longchamp, bishop of Ely, and written soon after that prelate was raised to the chancellorship of this kingdom, which took place in 1190. Nigellus speaks of the bishop in the most flattering terms, as an enlightened reformer of the abuses of the age.

The poems of Nigellus Wireker are followed in the present volume by that of John de Hauteville, who, as I have remarked in my Biographia Literaria, was one of the most remarkable Latin poets of the 12th century, though so little is known of his personal history that even his name has been the subject of doubts. The older biographers call him Hanwill, Annwillanus, and Hantwillensis, and the writers of the Histoire Lettéraire de France gave him the name of Hantville, and suppose that he was a native of the hamlet of Anville, near Evreux. There can, however, be no doubt from the authority of the manuscripts that the name should be de Hauville, or, rather, de Hauteville. Two of the manuscripts in the British Museum call him Johannus de Alvilla,[1] and **John de Hauteville.**

[1] "Incipit Architrenius magistri "Johannis de Alvilla." MS. Harl. No. 4066. "Magister Johannes "de Alvilla." MS. Cotton. Vespas. B. xiii.

a third[1] says he was of "Auville, beside Rouen." The name John de Eigham, which has also been given to this poet, originated in the error of some person who mistook the name of a possessor of the manuscript in which the poem of John de Hauteville was contained, for that of the author.

Architrenius.

The hero of this poem is Architrenius, a name which means the arch-weeper, and he is introduced as lamenting perpetually over the miseries and vices of mankind. It is in fact a remarkable satire on the manners of that age, and it is dedicated to Walter de Coûtances, who is described as then exchanging the bishopric of Lincoln in England for the archbishopric of Rouen in Normandy, which fixes the date of its composition to the years 1184, or the latter part of the reign of our Henry II. Several allusions in this poem would lead us to believe that its author had passed a part of his life in England, but there appears to be no evidence of the truth of the assertions of his older biographers that John de Hauteville was educated in this island, or that he was a monk of St. Alban's.

Walter de Coûtances.

The poem of Architrenius, of which the Latinity and versification sometimes approach purity and elegance, opens with some general observations on the vice of sloth, and others which more immediately arise out of it, from which the writer turns suddenly to address Walter de Coûtances on his promotion from the see of Lincoln to that of Rouen, and speaks of that prelate in very high terms.

O cujus studio, quo remige, navigat æstu
Mundano mari tumidis exempta procellis
Lincolniæ sedes, O quem non præterit æqui

[1] "Istum librum fecit Johannes "de Auvilla juxta Rothemagum "existente ducatu Normanniæ sub "rege Anglico." MS. Reg. 15, C. v.

Calculus, O cujus morum redolentia cœlum
Spondet, et esse nequit virtus altissima major
Indivisa minor, cujus se nomen et astris
Inserit, et famæ lituo circumsonat orbem.
O quem Rotomagi sedes viduata maritum
Sperat et aspirat, solidisque amplexibus ardet
Astrinxisse virum.

Architrenius is next introduced as a young man who passes in review the various circumstances of his life, and he laments that so little of it has been devoted to virtue. He thereupon complains loudly against Nature, who has made him weak, and liable to temptations of every kind, and he determines to set out on foot in search of her, and to beg her assistance to enable him to contend with them. On his way he first arrives at the palace of Venus, where he finds the goddess surrounded with young damsels, whose hearts he inflames. The description of one of the companions of Venus, who excelled in beauty all the rest, occupies the latter part of the first book and the earlier portion of the second; the description of each particular member or part of the body forming the subject of a separate chapter. The description of Cupid and his dress, which follows, is alike long and tedious, but still curious. Architrenius pursues his pilgrimage, and arrives at the abode of Gluttony, and the poet indulges in severe satire on the prevalence of this vice in his day. The questions which then chiefly attracted the attention of gourmonds, and the eagerness with which they were discussed, as well as the character of the wines in which our forefathers indulged, are told in some elegant lines.

The palace of Venus.

From thence the author turns to the praise of sobriety, and he describes the frugal table of Philemon and Baucis. Architrenius meanwhile pursues his way, and at the end of the second book he arrives at Paris, which, by the celebrity of its university, had become then the centre

The praise of sobriety.

of learning in Europe. The third book of the Architrenius is almost entirely occupied with the condition of the scholars of the university of Paris, and furnishes us with an interesting picture of scholastic life at this early period. The poet describes the poverty and wretched personal appearance of the students. He dwells on the meanness of their dress, on their bad lodgings, spare nourishment, and hard beds, and on the baseness of those who served them. He dwells on the excessive labour it requires to become master of the seven arts; and pictures the students after having spent a great part of the night in study, roused from their sleep before daylight to attend the lectures of the masters, where they were treated with continual rudeness. To repeat the words of my article in the Biographia Literaria, after having surmounted all the difficulties of their path, they are obliged to see the rewards and honours for which they had been striving distributed with unjust partiality among those who had least deserved them.

The university of Paris.

Condition of the students.

Præmia quæ Davus recipit, meruisset Homerus.

The labours and toils of the schools thus ended, but too often, in the pride and vanity by which the philosophers of the 12th century made themselves remarkable, while the rich and great squandered their wealth on base jogelours and minstrels, instead of applying it to the encouragement of true learning and merit.

The Mount of Ambition.

Leaving this scene, Architrenius arrives, in the beginning of the fourth book, at the Mount of Ambition, which is covered with beautiful gardens and flowers, and watered by a limpid stream, which runs from the summit over shining pebbles of gold and silver, at the summit of which stood a vast and stately palace. The poet here treats of the evils which spring from ambition, and we have a long and interesting description of the manners and corruptions of the court.

The hill of Presumption.

King Henry II.

Another object now attracts his attention. Not far from the mountain of Ambition rose the hill of Presumption, of which we have a description at the beginning of the fifth book, the inhabitants of which were chiefly ecclesiastics, doctors or masters, and monks, and we have a bitter satire on the manners of the clergy. The scholastic professors were more often presumptuous than learned. Presumption, indeed, was a vice which extended over all things, and the poet here complains of the presumption of Age, which had dared to whiten the locks of good king Henry, the reigning monarch of England.

Cupidity.

Distant Thule.

The lady Nature.

Architrenius, thus ever lamenting and weeping over the vanities of the world, turns to another prospect, and beholds a hideous monster, whose head extends to the skies. This was Cupidity, a vice on which the poet proceeds to moralize, attacking, more especially, the avarice and greediness of the prelates of his time. But his reflections are here interrupted by the noise of a terrible combat between the prodigals and the misers (*inter largos et avaros*), and this occupies the rest of the fifth book. In the sixth, Architrenius is suddenly carried to distant Thule, where he finds the ancient Grecian philosophers, who are introduced declaiming against the vices of mankind, and their declamations continue through the seventh and part of the eighth books. Architrenius listens, and continues his lamentations, until suddenly lifting up his eyes, he beholds before him a beautiful woman, in the midst of a flowery plain, surrounded by numerous attendants. He learns that this lady was Nature, and throws himself at her feet. But before listening to his prayer she delivers a long discourse on natural philosophy, which is continued to the middle of the ninth, or last book. Architrenius then tells his griefs and misfortunes, and relates what he has seen in his wanderings. Dame Nature takes pity upon his sufferings, and consoles him by giving him a beautiful

wife named Moderation, and ends with a chapter of good counsel on his conjugal duties.

From the numerous manuscripts still existing, the grand satire by John de Hauteville appears to have enjoyed great popularity during the thirteenth and fourteenth centuries. It was made the subject of several learned commentaries.

THE ANGLO-LATIN SATIRICAL POETS OF THE TWELFTH CENTURY.

NIGELLI SPECULUM STULTORUM.

Prologus Nigelli in librum sequentem quem Burnellum vocat.[1]

Dilecto sibi in[2] Christo et semper diligendo fratri Willelmo, suus Nigellus salutem in summo et vero salutari.[3] Librum tibi nuper misi, cujus et[4] titulus et textus legentibus et non intelligentibus videtur esse ridiculosus; sed si[5] singula subtiliter inspexeris, animumque scribentis et intentionem attenderis, licet stylus non minus sit rudis quam materia, in aliquo forsitan poteris erudiri.[6] Unde ut tibi in lucem prodeant quæ verborum velata sunt dissimulatione, pauca tibi breviter de absconditis meis dignum duxi denudare. Titulus igitur hujus libelli[7] talis est, SPECULUM STULTORUM. Qui ideo[8] sic appellatus est, ut insipientes[9] aliena inspecta stultitia tamquam speculum eam habeant, quo inspecto propriam corrigant, discantque in seipsis id esse reprehendendum quod in aliis reprehensibile viderint quasi per speculum. Verumtamen, sicut speculum intuentibus faciem repræsentat et

[1] This title or rubric is given in B.

[2] *Dilecto et in*, B.

[3] *salutem et sapientiæ inniti salutari*, B.

[4] *et* omitted in B.

[5] *sed et si*, P.

[6] *in aliquo posset erudiri*, P. *in aliquo forsitan*, B.

[7] *Titulus igitur libelli*, B.

[8] *Qui igitur*, P.

[9] *inspicientes*, P.

formam, sed nequaquam[1] in animo præteritæ repræsentationis conservat memoriam, sic et stultis familiare solet esse raro, vel[2] difficile, a propria revocari[3] stultitia, quantumcunque fuerint eruditi ex aliena. Dicitur ergo Speculum Stultorum, vel[4] quia stulti inspecta sapientia statim obliviscuntur eam, vel quia sapientes ex eo etiam proficiunt, quod stultorum stoliditatem dum aspiciunt,[5] seipsos componunt, et[6] ex trabe conspecta[7] in oculo alieno festucam ejiciunt de proprio. Hæc de titulo. Introducitur autem asinus, animal scilicet[8] stolidum, volens caudam aliam et ampliorem quam natura contulerat contra naturam sibi inseri,[9] non respiciens quid necessitas exposcat, sed quid inepta cupiditas suadeat, eo magis[10] vota sua in vetitum exacuens[11] quo ad impossibilia se convertit desiderium impatiens[12] dilationis. Asinus iste monachus est, aut vir quilibet religiosus[13] in claustro positus, qui, tanquam asinus ad onera portanda Domini[14] servitio est mancipatus, qui non contentus conditione sua, sicut nec asinus cauda sua,[15] quod[16] naturaliter non accepit, vel repugnante natura[17] nequaquam poterit[18] accipere, amplius affectat,[19] ad illud modis omnibus anhelat,[20] et consulit medicum, id est,[21] quemcunque putat id sibi posse[22] conferre, quod mente captus æstimat esse

---

[1] *neque*, B.

[2] *familiare et rarum solet esse, vel*, P.

[3] *revocari a propria*, B.

[4] *vel* omitted in P.

[5] *qui dum stultorum stoliditatem aspiciunt*, P.

[6] *ut*, B.

[7] *inspecta*, P.

[8] *scilicet* omitted in P.

[9] *inferri*, B.

[10] *exposcat, et status utilitas suadeat, eoque magis*, P.

[11] *vota sua contra naturam acuens*, P.

[12] *et factus est impatiens*, P. *dilationis impatiens*, B.

[13] *aut quicunque alius rel.*, P.

[14] *ad obsequium Domini*, P. *Domini servitio est deputatus*, B.

[15] *sua* omitted in B.

[16] *sicut asinus sua cauda, id quod*, P.

[17] *natura repugnante*, P.

[18] *potest*, B.

[19] *affectat amplius*, P.

[20] *anhelans*, P. *anhelat, consulit medicos*, B.

[21] *id est* omitted in P.

[22] *posse* is given by B.

possibile. Caudam veterem vult sibi avelli, et novam inseri; quia vitam claustralem, in qua deberet usque in finem perseverare ut salvus[1] fieret, omnino fastidit, quærens omnibus modis qualiter ab ea evellatur et[2] transplantetur ubi[3] nova cauda et prolixa possit sibi accrescere, scilicet ut[4] prioratum vel abbatiam posset[5] sibi apprehendere, ubi parentum suorum sequelam copiosam possit prius[6] inserere, et postea quasi caudam post se quocunque ierit trahere glorianter.[7] Medicus vero, id est ille[8] qui desiderat infirmum curare[9] dummodo sit curabilis, audiat[10] quid asinus petat, quid desideret, quo denique tendat, et[11] petitionem habeat[12] pro frivolo,[13] desiderium pro stulto, id quo tendit omnino pro nihilo. Unde et ab inceptis suadeat[14] desistere, et naturalibus contentum bonis aliena non appetere, dicens de facili quemlibet posse[15] bona quæ possidet perdere, sed[16] perdita non leviter,[17] sed vix aut nunquam, recuperare. Et ut hoc efficacius persuadeat,[18] assumpta parabola de duabus vaccis, quid contigerit narrando taliter declarat.[19] Duæ vaccæ fuerunt quondam cuidam[20] patrifamilias, quæ tempore hiemali in quodam prato[21] lutoso de nocte commoratæ,[22] superveniente gelu acriori, per caudas lutosas terræ, quæ limosa erat, adhæserunt, et ita congelatæ sunt quod mane, cum ad stabula reverti conarentur, nullatenus potuerunt a terra caudas[23]

---

[1] *sanus*, B.
[2] *et* omitted in B.
[3] *ut*, P. *ibi cauda nova*, B.
[4] *sibi possit accrescere, scilicet ut*, P. *scilicet* omitted in A.
[5] *possit*, B. P.
[6] *possit sibi*, P.
[7] *glorianter* omitted in B.
[8] *iste*, P.
[9] *infirmum hunc curare*, P.
[10] *audito*, B.
[11] *et* omitted in B.
[12] *habet*, B.
[13] *frivola*, P.
[14] *suadet*, B.
[15] *post se*, B.
[16] *de facili eum bona quæ possidet perdere posse, sed*, P.
[17] *nequaquam leviter*, B.
[18] *Et ut . . . persuadeat*, only in B.
[19] The whole of this sentence is omitted in P. B. has *quid contigerit narrat.*
[20] *fuerant cuidam patrifamilias*, B.
[21] *in prato quodam*, B.
[22] *demoratæ*, B.
[23] *nullatenus possent caudas a terra evellere*, B.

evellere, sed ubi venerant volentes[1] et ultroneæ compulsæ sunt invitæ[2] residere. Unde cum altera earum fortunæ suæ nimis esset impatiens, illecta nihilominus amore[3] vituli, quem nuper editum domi[4] reliquerat inclusum, caudam suam nimis festina[5] præscidit domumque cucurrit,[6] suadens sociæ ut,[7] abscissa cauda, ab impedimento se solveret, et secum expedita rediret. Sed illa magis circumspecta, et secum pensans ac[8] ponderans[9] quid cauda, quæ oneri est in hieme,[10] utilitatis conferat in æstate, consilio adquiescere supersedit; expectans donec sol, circa meridiem incalescens, glaciem solveret et gelu temperaret, eamque sineret immutilatam[11] gaudenter[12] abscedere, quæ per discretionem se novit in angustiis[13] temperare. Hæ duæ vaccæ duo genera hominum sunt in religione viventium.[14] Sunt enim quidam nimis indiscreti et valde præcipites, qui cum adversitate aliqua superveniente, quasi quodam gelu, constricti, vel parentum suorum teneritudine quadam, sicut[15] vacca vituli amore, capti et excœcati, caudam suam statim abscindunt,[16] id est, memoriam mortis, qua se a muscis prætervolantibus et pungentibus deberent protegere, longe projiciunt; sed et in[17] futurum non prospicientes, nec rerum[18] exitus in ira sua metientes, veteres amicos suos, qui eis in necessitate[19] adesse poterant, sine spe recuperationis præscindunt[20] penitus et[21] evellunt.

---

1 *sed quo volentes*, B.
2 *sed compulsæ invitæ*, P.
3 *illecta vero in amore*, P.
4 *quem nuper domi*, P.
5 *festine*, P.
6 *recurrit*, P.
7 *sociæ suæ ut*, P.
8 *et*, B.
9 *ac ponderans* omitted in P.
10 *est hieme*, P.
11 *immaculatam*, P.
12 *gaudenter* omitted in B.
13 *in adversis*, B.
14 *duo hominum genera in religione viventium significant*, B.
15 *velut*, B.
16 *abscidunt*, B.
17 *sed in*, P.
18 *eorum*, P.
19 *necessitatibus*, P.
20 *præcidant*, B. *abscindunt, sive præscindunt*, P.
21 *et penitus*, B.

Unde in tempore angustiæ non immerito cadunt ante faciem subsequentis, amicorum destituti adjutorio, qui noluerunt moderari quid facerent in furore suo. Alii sunt[1] qui maturiori reguntur consilio, spiritu sapientiæ et intellectus, in anteriora extensi, et, quod maxime prudentiæ est, fortuitos casus inopinatorum metiuntur[2] eventuum, qui in aliquo leviter seu graviter possent nocere;[3] illud sapientis præ oculis interioribus habentes,—[4]

"A casu describe diem, non solis ab ortu,"

non attendentes faciem scorpionis, sed caudam. Hi sunt qui in adversis patienter impatientium impulsiones[5] tolerant, qui beneficii ingratos humili expectatione ad memoriam[6] immemores revocant, qui rerum exitus plus quam principia ponderant. Hi sunt qui, æstivi fervoris non immemores, caudam suam servant, ut muscas abigant et elidant. Cauda extrema pars est corporis, quæ omnibus membris[7] necessaria est in die incalescentis fervoris. Cauda corporis est finis vitæ præsentis, hunc[8] qui bonum facit et bene custodit muscas, id est dæmonum insidias, in die fervoris, immo furoris,[9] scilicet in die Judicii, non timebit. Ille vero qui, tempore hiemis, id est hujus vitæ[10] frigescentis, caudam absciderit, id est, extrema sua corrigere neglexerit, ibi[11] tormentis cum dæmonibus subjacebit. Galienus igitur, volens ut asinus saperet et intelligeret, ac novissima provideret, dissuasione usus est; et[12] considerans quod stulto aliquid contra voluntatem suadere

---

[1] *alii autem sunt*, B.

[2] *metuuntur*, B.

[3] *eventuum, nec aliquid infirmum putant vel sine robore quod aliquo tempore vel in minimo possit nocere*, B.

[4] *oculis habentes interioribus, unde versus*, P.

[5] *repulsiones*, P.

[6] *in memoriam*, P.

[7] *quæ membris omnibus*, P.

[8] *præsentis, signans hunc*, P.

[9] *immo furoris* omitted in P.

[10] *et hujus vitæ præsentis*, P.

[11] *in tormentis*, P.

[12] *sed*, B. P.

vel dissuadere valde sit[1] difficile, cum eum videret in proposito suo ita pertinaciter persistere, juxta Salomonem, qui ait, "Responde stulto juxta stultitiam "suam," præcepit ei ut quædam perquireret quæ impossibile erant[2] reperiri. Quasi manifeste ei diceret, "Consilio non acquiescis, exemplo non instrueris, "necesse[3] est ut labore manuum[4] erudiaris.". Multis enim vexatio dedit intellectum, quos prosperitas nunquam potuit erudire. Asinus igitur,[5] qui vadit emere vana, et in vasis vitreis ea[6] recondit, monachus est, qui, ut vanitatem quam desiderat assequatur, circumquaque discurrit, gratiam hominum quærens,[7] quæ quasi vitrum fragile est, nuncque[8] adulationibus allicit, nunc muneribus astringit, totque laboribus et ærumnis afficitur pro nihilo, quod longe minori precio posset regnum sibi cœlorum[9] comparasse. Unde plerumque fit ut, dum supra se quis rapitur, quod stulta[10] et inania desideria adquirat, illud etiam modicum perdat quod prius habebat. Sic asinus qui, dum novam caudam sibi inseri laboravit, veterem omnino confusus amisit.[11] Iste frater Fromundus, qui canes immisit in asinum, et postea minis[12] perterritus simulavit se in omnibus satisfacturum, cogitans quomodo clanculo[13] eum de medio tolleret,[14] et, dum hæc[15] callide machinaretur, ab asino in Rodanum præcipitatus est et submersus, eos significat qui, fratres simpliciores sua astutia dum circumvenire et decipere attentant, sæpius

---

1 *nimis sit*, P.

2 *erant impossibile*, P.

3 *necessario est*, B.

4 *labore inani*, B.

5 *enim*, P.

6 *ea* omitted in B.

7 *quærens* omitted in B.

8 *nunc*, B.

9 *regnum cœlorum sibi*, P.

10 *rapitur stulta et inania disideria acquirat non solum sed illud*, P. *ut dum supra se rapitur quo*, B.

11 *illud in modicum perdat quod antea possederat, sicut asinus quidam novam caudam sibi inferri laboravit, veterem ex toto amisit. Item frater F.*, B.

12 *nimis*, B. P.

13 *clanculo* omitted in P.

14 *faceret*, B.

15 *hoc*, B.

ipsi in laqueos incidunt quos aliis abscondunt; juxta illud:—

"Neque enim lex est æquior ulla,[1]
"Quam necis artifices arte perire sua."

Verba quæ secum asinus loquitur, secundum animi sui motum nunc fatua nunc indiscreta, meditationes cordis eorum significant indiscretas[2] et inutiles, qui ponunt impossibilia in animo suo, et ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt sperant et expectant; dies suos in vanitate consummantes, circa seria desides et negligentes, et[3] circa frivola solliciti et præcipites; quorum cogitationes stultas et instabiles opera quæ sequuntur ostendunt, dicente Scriptura, "A fructibus eorum "cognoscetis eos." Quod autem sequitur de filio presbyteri et pullo gallinæ, qui postea pro tibia fracta reddidit talionem, quia per se satis elucet, expositione non indiget.[4] Hoc enim hodie ex consuetudine versum est in naturam, ut qui læduntur vel etiam in minimo offendantur[5] in pueritia, tempus retributionis usque ad annos ultimæ senectutis reservent in memoriam,[6] nec acceptam aliquando obliviscantur injuriam,[7] quousque manifeste[8] fuerit expiata per pœnam. Pariter[9] asinus, qui Parisius[10] scholas frequentat, et literas penam[11] discendo et operam perdit impensam,[12] quia

---

[1] *Neque enim lex ulla æquior est*, B. *Neque fuit unquam, vel erit, lex æquior*, P. *illa*, A. The reference, of course, is to the well known lines of Ovid:

"Justus uterque fuit; neque enim
"lex æquior ulla,
"Quam necis artifices arte pe-
"rire sua."
Ovid. Artis. Am., lib. i. l. 655.

[2] *meditationes eorum signant indiscretas*, P.

[3] *et* omitted in B.

[4] *elucet, ergo non indiget expositione*, P.

[5] *offenduntur*, P.

[6] *in memoria*, B. P.

[7] *injuriam obliviscantur*, P.

[8] *manifestam*, B.

[9] *Similiter*, B.

[10] *Parisiis*, P. It may be remarked here that the name *Parisius* was considered in medieval Latin as an indeclinable noun, and is never found in any other form than the nominative case.

[11] *pene*, P. Omitted in B.

[12] *et expensas*, B.

discedens nomen urbis non potuit retinere in qua moram fecerat septennem,[1] illos significat[2] qui cum sensus non habeant exercitatos vel aptos ad literarum apices[3] intelligendos, tamen ut videantur in utroque testamento eruditi, libros legunt quos non intelligunt, quorum etiam nomina eis perlectis non meminerunt; cupientes potius ut ab hominibus multa et magna scire credantur[4] ex assidua librorum inspectione,[5] quam ut aliquid sciant in rei veritate. Hi in omnibus aperte[6] eruditi sunt, quousque articulus emerserit, ut res verbis fidem faciat, et scientia, diutius abscondita, per operis effectum in publicum procedat;[7] cum turpe admodum et ridiculosum sit id aliquem[8] profiteri non erubescere quod, cum ad rei exhibitionem[9] perventum fuerit, liquida[10] appareat eum omnino nescire. Sunt autem hodie multi simulatores, nec est ars aut ordo in orbe universo fere[11] in quibus non sit[12] aliqua simulatio. Qui enim artibus vacant, simulant se scire quod nesciunt. Qui in ordine religionis vivunt, id volunt videri quod non sunt. Unde Burnellus[13] quædam de diversis ordinibus interserit, volens jocosa quædam insimulatione[14] reprehendere, quæ noverat aspera increpatione nequaquam se posse extirpare. Multa enim genera morborum[15] sunt quæ utilius unguentum quam cauterium[16] ad medelam[17] admittunt.

---

[1] *per septennium moram fecit*, P.
[2] *signat*, P.
[3] *literas et apices*, P.
[4] *videantur et credantur*, B.
[5] *aspectione*, P.
[6] *aprime*, B.
[7] *prodeat*, B. P.
[8] *cum turpe et ridiculosum id aliquando pro.*, P.
[9] *assecutionem*, P.
[10] *liquido apparet*, B.
[11] *in universo fere orbe*, P.
[12] *non est*, P. *non simulatio*, B.
[13] The editor of the old printed edition has changed *Burnellus* into *Brunellus* throughout.
[14] *interseret jocosa quadam insimulatione*, P.
[15] *morbi*, B.
[16] P. adds here the explanatory interpolation, *id est ferrum quo utuntur infirmi vel damnati.*
[17] *ad medelam* omitted in B.

Prologus auctoris.

Suscipe pauca tibi veteris, Willelme, Nigelli
  Scripta, minus sapido nuper arata[1] stylo.
Hoc modicum novitatis opus tibi mitto legendum,
  Maxima pars animæ dimidiumque meæ.
Ipsa superficies quamvis videatur inepta,
  Materieque rudis, verba diserta minus;
Multa tamen poterit lector studiosus in illis
  Sensibus et studiis carpere digna suis.
Non quod verba sonant, sed quæ contraria verbis
  Insita sensus habet sunt retinenda magis.
Quis vetet,[2] ex magis vario paradigmate sumpto,
  Seria quandoque plurima posse legi?
Sæpius historiæ brevitas mysteria[3] magna
  Claudit, et in vili res preciosa latet.
Quicquid ad exemplum morum scriptura[4] propinat
  Doctrinæ causa, debet habere locum.
Sæpius admiror, dum tempora lapsa revolvo,[5]
  Quam fuerint nobis quamque notanda tibi.
Nil cum præterito præsens mihi[6] tempus habere
  Cernitur, in caudam vertitur omne caput.
Fit de nocte dies, tenebræ de luce serena,
  De stulto sapiens, de sapiente nihil.
Fit Cato mentis hebes, linguam facundus Ulyxes[7]
  Perdidit, instabiles nunc habet[8] aura vices.
Plusque Catone sapit, magisque est[9] facundus Ulyxe,[10]
  Qui modo mutus[11] erit, mente manuque carens.
Quique fuit sapiens duro sub tempore belli,
  Hunc quasi delirum tempora pacis habent.

---

[1] *arato*, A.
[2] *Quis vetat*, P.
[3] *historica*, P.
[4] *doctrina*, P.
[5] *recordor*, B.
[6] *mihi præsens*, B.
[7] *Ulixes*, B. *Uluxes*, A.
[8] *et stabiles non habet*, B.
[9] *magis est*, P.
[10] *Ulixe*, B. *Uluxe*, A.
[11] *Qui non mutus*, P. *mutus erat*, B.

Et qui nil sapuit nisi stultum tempore duro,
  Postquam pax rediit, incipit esse Cato.
Quodque magis miror, furantur Nestoris annos,
  Quos nondum partus edidit ipse suus.[1]
Sic fortuna parit, dum partus prodigiosus[2]
  Redditur, ex partu prodigiosa suo.
Prodiga facta magis, quam provida, prodigiosam
  Constitit[3] ante suam se peperisse[4] diem.
Nam puer impubes Cicerone disertio ipso
  Fingitur, et magno scire Catone magis.
Omnia lunari subjecta globo reserare
  Novit, et interdum mystica multa videt.
Qualemcunque virum cupias,[5] quantumque disertum
  Fingere mente, manu pingere, talis erit.
Talis apud tales, talis sub tempore tali,
  Subque suo tali judice talis erit.[6]
Sicque dealbatus paries depingitur extra,
  Interius plenus sordibus atque luto.
Sic pictura lutum vestit; sic gemma venustat
  Stercora; sic aurum putrida ligna tegit.
Qui[7] nihil est per se, nec habet quo tendat in altum,
  Expedit alterius ut relevetur ope.
Est tamen absurdum, cum quilibet ex alieno
  Intumet ulterius[8] quam tumuisse decet.
Quamvis, de propria cum quis[9] virtute superbit,
  Sit vitium, levius hoc tamen esse puto.
Consuetudo tamen solet attenuare pudorem,
  Reddit et audacem quem mora longa juvat.
Regna licet teneat sceptrumque leonis asellus,
  Juraque det populis, semper asellus erit.
Asperior tamen est, in sede leonis asellus
  Si positus fuerit, quam foret ipse leo.

---

[1] *suos*, P.
[2] *prodigiosos*, B.
[3] *Cum sciat*, P.
[4] *suam deperiisse*, B.
[5] *cupio*, P.
[6] These two lines are omitted in P.
[7] So A. B. C. *Cui*, P.
[8] *Altius intumeat*, P.
[9] *de propria quisquam*, B.

Pelle leonina tectum detexit asellum
  Fastus,[1] et excedens gloria vana modum.
Si moderata foret, saltem sub imagine falsa
  Res simulata diu posset habere locum.
Sed nimis impatiens gravis in novitate vetustas[2]
  Præcipites saltus in sua damna dedit.
Dum miser ipse sibi factus fuit,[3] ex alieno
  Fortunam didicit dedidicisse suam.
Perdidit invitus, male se simulante leonem,
  Quod bene sive male credidit esse bonum.
Si qua minus prudens male perdidit, ex alieno
  Perdidit, ex proprio nil periisse liquet.
Quæ fuit ante sibi nullo mediante figura
  Permanet, ex nihilo perdidit ergo nihil.
Qui leo non potuit fieri, si fiat[4] asellus
  Sufficit, alterius sarcina pondus habet.
Quoque magis fertur magis est onerosa ferenti,
  Respectu vario pondera pondus habent.
Sanius ergo foret alienum non rapuisse,
  Quam cum dedecore non retinere suum.

De asino qui[5] voluit caudam suam longiorem fieri.[6]

Auribus immensis quondam donatus asellus
  Institit ut caudam posset habere parem.
Cauda suo capiti quia se conferre nequibat,
  Altius ingemuit de brevitate sua;
Non quia longa satis non esset ad utilitatem,
  Ante tamen quam[7] sic apocopata foret,
Consuluit medicos, quia quod natura nequibat,[8]
  Artis ab officio posse putabat eos.

---

[1] *Risus*, B.
[2] *venustas*, P.
[3] *factus suus ex*, B.
[4] *fiet*, P.
[5] *qualiter*, P.
[6] *fieri longiorem*, P. In B. the rubric is, *Contra cupiditatem, exemplum de asino.*
[7] *quod*, P.
[8] *negabat*, B. P.

Responsio Galieni.

Cui Galienus ait: "Satis est bipedalis asello[1]
  "Cauda, quid ulterius poscis, inepte, tibi?
"Sufficit ista tibi, nam quo productior esset,
  "Sordidior fieret proximiorque luto.
"Hac nisi contentus fueris, dum forte requiris
  "Prolongare nimis, abbreviabis eam.
"Quod natura dedit non sit tibi vile, sed illud
  "Inter divitias amplius esse puta.
"Crede mihi, vetus est tibi cauda salubrior ista
  "Natibus innata quam foret illa nova.
"Nec placet ista tamen, sed habere cupis meliorem,
  "Artibus et curis insita pejor erit.
"Sed neque de facili posset nova cauda creari,
  "Quamvis deposita cauda vetusta foret.
"Vita brevis, morbus gravis est, et tempus acutum,
  "Ars est longa nimis; abdita causa latet.[2]
"Difficiles curæ nimium, sed et experimenta
  "Ipsa suos medicos fallere sæpe solent.
"Certa pericla manent, medicorum dogmata non sunt
  "Qualia tu credis, qualia quisque putat.
"Sed neque sic passim præstat medicina salutem,
  "Quamvis distribuat arte peritus eam.
"Pendet in ambiguo morbi medicina, dolorem
  "Impedit, atque parit conditione pari.
"Quæ prosunt aliis aliis nocuisse probantur,
  "Non est in medico quam cupit æger opis.[3]
"Velle potest medicus, sed non conferre, salutem;
  "Gratia diva facit, ipse[4] minister adest.

---

[1] *aselle*, P.

[2] P. has here introduced the following couplet, which is found in none of our manuscripts:

Cotidie fallunt ars et praxis medicinæ;
Si tres evadunt, septem dant colla ruinæ.

[3] *opem*, B.

[4] *ille*, B.

" Sæpe quidem[1] medicini[2] fallunt, falluntur et ipsi,
" Et vice conversa quæ nocuere juvant.
" Esto quod ars mandat, faciat, nec abinde recedat;
" Non tamen evenient quæ cupit ipse sibi.[3]
" Solus enim Deus est morbis medicina salutis;
" Nos tantum velle possumus, ipse[4] potest.
" Nos nihil absque suo, vel eo nos præveniente,
" Possumus; ipse sibi sufficit absque meo.
" Nos herbis variis, pigmentis, et speciebus
" Utimur; hic verbo singula sana facit.
" Dicimur a populo medici, sed nomine solo;
" Sed Deus est medicus nomine reque simul.
" Quam dedit ille tibi caudam retinere memento,
" Stulte, nec ulterius ulteriora petas.
" Ne perdas quod habes, quod habes tenuisse labora;
" Ne veniant subito deteriora tibi.
" Quam tibi plantavit caudam, qui contulit aures,
" Si mihi credideris, hanc retinere stude.
" Inque statu quo te medicus tuus ille reliquit
" Sta, donec veniat, mutet et ipse statum.
" Tutius est certe medico gaudere salubri,
" Quam magnis tristi conditione frui.
" Volvere multa[5] solet animi meditatio stulta,
" Quæ magis impediunt quam sua vota juvant.
" Auribus ex propriis poteris cognoscere, quis sis,
" Quam sit absurdum[6] quod statuisse cupis.
" Auribus ex geminis tria corpora talia posses[7]
" Investire satis et remaneret adhuc.
" Non honor est, sed onus, tales aures habuisse,
" Quæ pariant[8] domino nil nisi damna suo.
" Auribus ecce tuis si par tibi cauda fuisset,
" Quid nisi[9] juncta simul hæc duo monstra forent?

[1] *quidam*, P.
[2] *medici*, B.
[3] *cupis ipse tibi*, B.
[4] *ille*, B.
[5] *cuncta*, B.
[6] *Quamque sit absurdum*, B. *Quam sit et absurdum*, P.
[7] *possis*, P.
[8] *pariunt*, B.
[9] *Quid si*, P.

" Innatum solo[1] satis est in corpore monstrum,
" Ingeminata magis[2] deteriora forent.
" Cum pateant oculis quæ sunt manifesta duabus,[3]
" Facilius poterit una latere lues.
" Ex re nomen habens modo[4] diceris auriculatus,
" Risus et es populi ludibriumque fori.
" Quid tibi si cauda[5] fieret quasi pertica longa?
" Per caput et caudam tunc trahereris item.
" Si duo monstra simul corpus jungantur in unum,
" A populo digitis nonne notandus eris.
" Magnum magna decent; brevis es, nihil utilitatis
" Quam tibi cauda brevis amplius ampla daret.
" Tutius ergo puto caudam retinere vetustam,
" Quam plantare novam quæ minus apta foret.
" Sed neque[6] cauda nova, quod et auditu novitatem
" Narrat inauditam, crescere posset ita.
" Res facilis dictu, sed difficilis nimis actu,
" Verba ruunt subito, rem mora longa trahit.
" Est leve dixisse quia[7] ventus et aura ministrant,
" Sed fecisse quidem non leve pondus habet.
" Dicere multorum est, sed vox nisi crescat in actum,
" Est vento similis, ventus et ipse levis.[8]
" Dicere quisque potest, sed dictis jungere facta,
" Si bene perpendas, non ita quisque potest.
" Hæc duo sunt ejus cujus sunt omnia, per quem
" Omnia, sub quo sunt omnia jure pari;
" Cujus idem posse quod velle, nec hoc minus illo,
" Qui solus cunctis contulit esse suum;
" Qui facit et reficit, creat, atque creata gubernat,
" Non minor aut major tempore sive loco.
" Hujus in arbitrio, pendent mortalia quæque;
" Hic, et non alius, præstitit esse tibi.

---

[1] *solum*, P.
[2] *nimis*, P.
[3] So A. B. and C. P. corrects to *duobus*.
[4] *nunc*, B.
[5] *Quid si cauda tibi*, B. P.
[6] *Et neque*, P.
quæ, P.
[8] *et ipsa*, A. B.

" Quod dedit ipse tibi, qualem te contulit esse,
" Etsi nolueris, improbe, talis eris.
" Cur non sustineas quod oportet sustinuisse
" Ejus ad arbitrium, quem cohibere nequis?
" Crede mihi, nihil est fieri quod posse putasti,
" Quod natura negat reddere nemo potest.

Increpatio Galieni.

" Numquid enim cervus, saliens in montibus altis,
" Supplicat atque petit qualia, stulte, petis.
" Si te majores, si te quoque nobiliores
" Talia nulla rogant, tu quid, inepte, rogas?
" Nil lepus aut ursus, caper aut capra, damula,[1] cervus,
" Causantur caudæ de brevitate suæ.
" Numquid es his melior,[2] major, vel sanctior unus?
" Et tamen his brevior quam tibi cauda manet.

Consolatio Galieni.

" Nobile corpus habes, non sit tibi cauda pudori;
" Nam si cauda brevis, est tibi grande caput.
" Non brevis est adeo quod non aliis breviorem
" Esse liquet; satis est ergo remissa tibi.
" Quod minus est caudæ capitis supplebis honore;
" Non decet ut fiant illud et illa pares.
" In titulo caudæ Francorum rex Lodowicus[3]
" Non tibi præcellit pontificesve[4] sui.
" Firmiter ergo tene quod habes, quia conditionem
" De facili posses damnificare tuam.

---

[1] *danula*, or *damila*, B. *dannula*, P.
[2] *Numquid es melior*, P.
[3] *Ludovicus*, P.
[4] *pontificesque*, P.

Narratio Galieni ut revocet asinum a stultitia sua.

" An nescis vaccis quid[1] contigit ecce duabus,
" Quas puer aspexi patris in sede mei?
" Altera Brunetta[2] fuit, altera dicta Bicornis,
" Sed nigra Brunetta,[2] flava Bicornis erat.
" Contigit has igitur hiemali tempore quodam
" Nocte retardatas non rediisse domum.
" Per vada transibant, limosa lutoque repleta,
" Pascua cum peterent cotidiana sibi;
" Utque solent vaccæ, caudis de more lutosis,
" In pratis luteis concubuere[3] toris.
" Nocte gelu subitum veniens, terramque perurgens,[4]
" Contulit in solidum mollia cuncta prius.[5]
" Duruit[6] in lapidem quicquid fuit ante lutosum;
" Stagna, lacus, fontes, marmoris instar erant.
" Quas fovet innatas ligat arctius alveus undas,
" Nec sinit elabi flumina more suo.
" Tot pontes quot aquæ, liber nec ut ante negatur[7]
" Transitus, est per aquas qua via plana placet.[8]
" Hæserunt terræ cauda mediante juvencæ,
" Arctius astringit[9] terra lutosa lutum.
" Undique terra riget, caudas retinente rigore,
" Surgere non poterant nec remeare domum.
" Mane revertente pariter voluere reverti,
" Sed prohibet glacies conglutinata solo.
" Plurima conatæ, spem defrustante labore,
" Tandem lassatas continuere manus.
" Multa tamen querulæ tacitoque dolore gementes
" Attentare student et variare vices.
" Sed nihil est quod agunt, propria virtute resolvi
" Non sinit objecta vis violenta sibi.

---

[1] *quod*, P.
[2] *Bruneta*, B.
[3] *procubuere*, B.
[4] *perurens*, P.
[5] *solidum quod fuit ante lutum*, B.
[6] *Diruit*, P.
[7] *negatus*, B.
[8] *plana prius*, B.
[9] *astrinxit*, B.

De Bicorne.

" Anxia facta nimis vitulo clamante Bicornis,
" Anxius instabat posse referri pedem.
" Nam nova nata domi stabulis inclusa relicta
" Hesterno[1] fuerat, ne sequeretur eam.
" Sed nil proficiens cum desperata laboris
" Jam foret, ingemuit altius, hæc et ait:—

[*Consilium Bicornis.*][2]

" Una salus superest, caudas resecare lutosas,
" Quæ retinent miseras nec remeare sinunt.
" Quid mea cauda mihi? vel quid sibi[3] contulit un-
" quam?
" Quis fructus? vel quæ gloria cauda mihi?
" En per eam teneor tanquam captiva, quid ergo?
" Non honor est, sed onus, hæc mea cauda mihi.
" Esto quod hinc possem cauda remanente redire,
" Semper erunt oneri cauda lutumque mihi.[4]
" Attrahit ipsa lutum pendens oneratque ferentem;
" Quid tribuat video nil, nisi triste, mihi?
" Libera nunc essem, nulloque tenente redirem,
" Ni foret in causa sordida cauda mihi.[5]
" Tollere materiam, ne propter materiatum
" Hic ego deficiam,[6] tutius esse puto.
" Causidici dicunt, quia legibus est ita cautum,
" Causatum perimit causa perempta suum,
" Sanius est partem quam totam,[7] perdere caudam
" Quam caput hoc modicum, quam meliora minus.[8]

---

[1] *Hexterno*, B.
[2] This rubric is not given in P.
[3] *mihi*, P.
[4] These two lines are found only in B.
[5] *in cauda sordida causa mihi*, P.
[6] *Ne sic deficiam*, B.
[7] *totum*, B.
[8] *majus*, B.

" Malo mihi caudam pariter cum crure[1] revelli,
  " Quam subito vitam claudere[2] morte meam.
" Forsitan hic alias simili ratione morarer,[3]
  " Quoque[4] modo teneor nunc[5] retinerer item.
" Si mea cauda modo fuerit succisa, regressus
  " Tutior hic aderit quam fuit ante mihi.
" Parvula, si peream, mecum mea nata peribit,
  " Quam nondum quintum constat habere diem.
" Et si non pro me faciam mihi talia, saltem
  " Propter eam fieri cogit, oportet ita.
" Corporis hæc nostri pars est, quam dente procaci
  " Consueverė canes dilacerare prius.
" Dimidiumque fere jam pridem surripuere;[6]
  " Heu mihi! quod[7] reliquum restitit usque modo?
" Quod superest canibus placet hoc impendere natæ,
  " Hocque pium satis est, hocque salubre mihi.
" Ergo quid ulterius, quæ sum factura, morabor,
  " Casibus in duris accelerare juvat."
Dixit, et arreptam caudam pugione recidit,
  Festinansque domum carpere cœpit iter.
Ante tamen studuit ferrum præstare sorori,
  Posset ut a simili solvere vincla sibi.
Sed minus hæc præceps, prudensque magis, patienter[8]
  Verba tulit, cohibens a pugione manum.

Responsio Brunettæ.

Postea respondens dixit,[9] " Quid, inepta, laboras?
  " Quod mihi persuades? Absit ut illud agam!
" Rebus in adversis opus est moderamine multo,[10]
  " Non decet in gravibus præcipitare gradum.

---

[1] *carne*, P. *cum sanguine tolli*, B.
[2] *perdere*, P.
[3] *morirer*, P.
[4] *Quaque*, B.
[5] *tunc*, B.
[6] *subrupuere*, A.
[7] *quid*, P.
[8] *prudens magis et sapienter*, P.
[9] *dicit*, P.
[10] *medicamine multis*, P.

" Rebus in ambiguis quotiens fortuna laborat,
" Consilium præceps non decet esse nimis.
" Impetus, ut memini, gravis est, male certa[1] minis-
" trat;
" Si male cuncta facit, ergo nec ulla bene.
" Non opus est gravibus, ubi res gravis est et acerba,
" Sed magis auxilio consilioque bono.
" Mitius in duris sapiens Cato mandat agendum,
" Mollia ne pereant asperitate gravi.
" Res ubi difficilis, non est ita præcipitandum,
" Tempore sanatur quod ratione nequit.
" Si fortuna modo gravis est, conversa repente
" Quod grave portamus alleviabit onus.[2]
" Tempora labuntur, dominique cadunt,[3] renovantur
" Servi, vulgus abit, area lata patet.[4]
" Quæ veniunt subito, subito quandoque recedunt;
" Prospera cum duris mixta venire solent.
" Fortuitos casus non est vitare volentum,
" Nemo futurorum præscius esse potest.
" Plus valet interdum non prætimuisse futura,
" Quam certum fieri sollicitumque nimis.
" Nam sua multotiens docuit vexatio multos,
" Obfuit et multis[5] prosperitate frui.
" Casibus in lætis minor est sollertia multis,
" Erudit incautos sollicitudo gravis.
" Casibus in lætis magis est metuenda voluptas,
" Segnius in vitium tristia corda ruunt.[6]
" Integra Troja fuit dum se suspectus utrimque[7]
" Subtraxit[8] durus hostis ab hoste suo.
" Pax data subvertit, quæ prælia non potuerunt,
" Mœnia, plus nocuit rege remissa manus.

---

[1] *cuncta*, P.
[2] *opus*, P.
[3] *domini cadunt*, P.
[4] *atria lata patent*, P.
[5] *in multis*, B.
[6] These two couplets are reversed in B.
[7] *utrumque*, P.
[8] *Subtraheret*, B.

" Sola venire solent et vix et raro[1] secunda;
" Turbine vallata sors inimica venit.
" Si fortuna dedit dudum mihi dulcia, quare
" Dedigner sub ea paucula dura pati?
" Dura quidem patior, sed non duranda per annum,
" Nondum præteriit tota vel una dies.
" Principis aut regis si carcere tenta ligarer,[2]
" Asperiora luto ferrea vincla forent.
" Mollius esse lutum ferro quis nesciat? ipsos
" Reges et satrapas ferrea vincla tenent.
" Si leviora luti quam regia vincula ferri,
" Est levior certe sors mea sorte sua.
" Illos forte sua quinquennia vincula servant,
" Forsitan in triduo carcere solvar ego.
" Flante levi Zephyro, Notus in sua regna redibit,
" Percipientque[3] statum prata lutosa suum.
" Tunc dissolventur mea per se[4] vincula gratis,
" Et remanebit adhuc hæc mea cauda mihi.
" Me cito privasse possem, sed pœnituisse
" Forsitan æternum perpetuumque foret.
" Sorte pari poterit nox una resolvere[5] vinctam,
" Sicut et anterius una ligavit eam.
" Non decet ut quotiens quædam minus apta putantur,
" Quod quis perpetua jure relegit[6] ea.
" Sed quibus[7] obstat hiems æstatis gratia prosit,
" Ut sua quem dejicit sors aliena levet.
" Sicque vices varias per se sua tempora mittunt,[8]
" Posset[9] ut alterius alter honore frui.
" Dulce relativum socialia fœdera jungit,
" Fortius incedunt fœdera juncta mihi.[10]

---

[1] *et sero*, B.
[2] *legarer*, B.
[3] *Præcipientque*, P.
[4] *per se mea*, B.
[5] *sòlvere*, A.
[6] *perpetuo jure releget*, P. *releget*, B.
[7] *Si quibus*, P.
[8] *variant, Parcæ sua tempora mutant*, P.
[9] *Possit*, B.
[10] *sibi*, B.

"Quod minus alter habet, sua quem fortuna gravavit,
"Suppleat alterius copia grata magis.
"Nil ita præcipuum vel tam sublime creatum,
"Ut non alterius possit[1] egere manu.
"Tempora sive vices vario discrimine certant,
"Nec coeunt nexu fœdera quæque pari.
"Sæpe breves frutices currentia[2] sternere plaustra
"Vidimus, et celeres detinuisse boves.
"Sæpe brevis magnas subvertit machina turres,
"Impulsuque levi mœnia summa ruunt.
"Se premit imbre brevi violentia maxima venti,
"Atque procellosas mitigat Eurus aquas.
"Nil contemnendum reputes, quod tempore quovis
"Ferre vel auxilium vel nocuisse potest.
"Vilius interdum quod carius esse putamus
"Constat, et est majus quod minus esse putas.
"Obstitit interdum magnis res parva periclis,
"Terruit et rapidos parvula virga canes.
"Urbibus in mediis incendia magna repente
"Extingui modica sæpe videmus aqua.

Commendatio caudæ.

"Corporis ergo mei quamvis pars ultima cauda,
"Utilius tamen hac nil reor esse mihi.[3]
"Quæ quamvis oneri modo sit nulloque[4] decori,
"Æstivo redimit tempore damna sui.
"Unica cauda mihi plus quam duo cornua præstant
"Tempore muscarum, plusque salutis habet.
"Ventilat hæc vespes,[5] sævos dispergit oestres,[6]
"Verberat et muscas improbitate graves.
"Cauda mihi clypeus, gladius mihi cauda, securis,
"Lancea, funda, lapis, clava, sagitta, faces.

---

[1] *posset*, P.
[2] *ad terram*, P.
[3] *esse mei*, P.
[4] *nullique*, P.
[5] *vespas*, P.
[6] *oestros*, B.

" Cauda colit corpus, cutis est fidissima nutrix,
" Pulveris abstergens quicquid adhæsit eis.
" Hæc lavat, hæc tergit, hæc omnibus una ministrat,
" Ultima memborrum, prima labore suo.
" Si bene pensetur, quid honoris et utilitatis
" Contulerint dominæ singula membra suæ,
" Sola suo capiti membris sed et omnibus una
" Plus valet, est et eis officiosa magis.
" Omnibus una cavens fragilis discrimina sexus,
" Publica ne pateant cauda pudenda tegit.
" Hæc mea cauda mihi vario pro tempore confert,
" Quæ tamen est certo tempore grata magis.
" Tempora nam timeo quæ sunt mihi jure timenda,
" Nec timet incassum qui mala nota[1] timet.
" Cumque quid et passa sim vel passura recordor,
" Hæc ego sum semper dicere visa mihi:
" Ecce dies veniunt veris, muscæque resurgent,[2]
" Quas castigat[3] adhuc cana pruina gelu,
" Cum calor æstatis nimio fervore[4] per agros
" Sparserit omne pecus terrueritque greges;
" Musca, gravis pestis, qua nulla nocivior[5] unquam
" Extitit in mundo vel magis atra lues.
" Dente gravi miseras totum sparsura per orbem
" Percutiet pecudes, nec sinet[6] ire pedes.
" Namque levi saltu tanquam per inane volantes
" Morsibus et stimulis exagitabit eas.
" Illa[7] dies caudam cunctis dabit[8] esse salubrem,
" Et suus æstatem prævenit augur hiems.
" Forte dies aderit in qua, ni fallor,[9] egebit
" Vacca sua cauda quam modo sprevit[10] ita.
" Illa dies caudæ faciet meminisse juvencas,
" Et steriles vaccas, emeritosque[11] boves.

---

1 *vota*, P.
2 *resurgunt*, B. and P.
3 *Quas sepelivit*, B.
4 *calore*, P.
5 *nocentior*, B.
6 *sinit*, B.
7 *Ille*, A.
8 *docet*, P.
9 *nisi fallor*, B.
10 *spernit*, B.
11 *emeritasque*, P.

" Illa dies caudæ faciet meminisse Bicornis,
" Qua mallet[1] cauda non habuisse caput.
" Illa dies caudas mundo faciet præciosas,
" Quæ plus sunt viles quam vetus olla modo.
" Illa dies dura, multumque timenda[2] per orbem,
" Tanquam Judicii plena timoris erit.
" Illa dies caudas nostras numerabit, et illa
" Discernet pariter quæ bona quæve mala.
" Illa dies caudas nostras discernet utrasque,
" Quæ bene mundata, quæve lutosa nimis.
" Hæc est illa dies in qua, si forte juvenca
" Posset habere duas, vellet[3] habere decem.
" Hæc est illa dies veniet qua durus oëster,
" Tortor vaccarum maximus atque boum.
" Hæc est illa dies quæ muscas dente caninas
" Morsibus et stimulis mittet[4] in omne pecus.
" Hæc est illa dies quam prætimuisse futuram
" Expedit armento,[5] ne patiatur in hac.
" O mihi quam felix! misera,[6] quæ posset ab illa
" Evasisse die, quam timet omne pecus.
" Hanc etiam plus morte mea formido futuram,
" Qua nisi tunc munda non[7] ero tuta satis.
" Namque graves muscæ nimium, fervorque diei[8]
" Multus erit, nec ibi quis latuisse potest.
" Nec pecori tantum fervor muscæque nocebunt,
" Sed dominis pecorum pastoribusque gregum.
" Hæc est illa dies qua non aliena juvabit
" Cauda, nec alterius quid nocuisse potest.
" Sed nec[9] pastor ibi pecori,[10] taurusve juvencæ,
" Parve pari poterit[11] ferre salutis opem.

---

[1] *malles*, P.
[2] *tremenda*, B.
[3] *mallet*, P.
[4] *mittit*, P.
[5] *armenti*, A.
[6] *miseræ*, P.
[7] *Qua nisi præterita non*, B.
[8] *muscæ fervor nimiumque diei*, B.
[9] *ne*, P. *non*, C.
[10] *pecoris*, P.
[11] *In nullo poterit*, B.

" Hæc est illa dies qua nil nisi[1] cauda[2] juvabit,
" Vel loca quæ musca tangere nulla potest.
" Hæc est illa dies de qua si[2] vera fatemur,
" Pendet ab illius nostra salute salus.
" Ergo licet tenear cauda, graviterque coarcter,[3]
" Non tamen effrangar[4] ipsa dolore meo.
" Malo per hos[5] septem vel quinque dies cruciari,
" Forsitan interea tristis abibit hiems;
" Quam prælonga[6] nimis me fervida torreat æstas,
" Dilaceretque meam musca canina cutem.

Qualiter Brunetta liberata est.

" Talia dum memorat, modico recreata sopore,
" Flante levi[7] Zephyro tempora versa videt.
" Sol calet, et superas clarus devexus[8] in auras,
" Diffusis radiis temperat omne gelu.
" Solvitur unda fluens, humus exhilarata tepescit,
" Aufugit et subito cana pruina solo.
" Et status et facies silvis redduntur et arvis,
" Cuncta relaxantur carcere clausa prius.
" Nec mora, consurgens caudam Brunetta retraxit,
" Acceleransque domum carpere cœpit iter.
" Quam procul ut videt[9] sanam remeare Bicornis,
" Ingemit, et[10] tonso[11] pectore tristis ait.

Lamentatio Bicornis.[12]

" Heu mihi! quid feci? quis me furor egit iniquus?
" Quam nimis accelerans in mea damna fui?

---

[1] *dies de qua nisi*, P.
[2] The words from *cauda* to *si* in the second line after, are omitted in A. and P.
[3] *coarctor*, B.
[4] *affrangar*, P.
[5] *has*, P.
[6] *perlonga*, B.
[7] *brevi*, P.
[8] *dux exit*, P.
[9] *vidit*, P. B.
[10] *Ingemuit tonso*, P.
[11] *tunso*, B.
[12] *De lamentatione Bicornis*, P.

"O quam perduros habet impatientia fines!
" Quamque solet præceps exitus esse gravis!
" Væ mihi! væ miseræ! væ nunquam non miserandæ!
" Væ, cui nil nisi væ tempus in omne manet!
" Væ mihi! quod ego nunc[1] cunctis[2] animantibus " una
" Sum data ludibrio[3] tempus in omne meum.
" Cur mihi cum cauda non est mea vita recisa,
" Ut caput et cauda continuata forent?
" Cur non terra prius? cur non absorbuit unda
" Fluminis?[4] aut missis ignibus usta fui?
" Quæque nimis præceps, non mea fata[5] secuta
" Montibus e summis præcipitata rui?
" Heu mihi! cur laquei circum mea guttura missi
" Vitam cum vitio non rapuere meo?
" Cur non mors subita vitam, vel sonticus ille[6]
" Morbus ademisset,[7] qui vagus esse solet?
" Quid queror? una mihi superest medicina doloris,
" Mors cita, quæ sola solvere cuncta solet.
" Nec mora quin solvat, jam formidabilis æstas
" Imminet, exit hiems, vere vigente novo.
" Vivet[8] in exemplum populis moritura Bicornis,
" Instruet et stultos[9] simplicitate sua.
" Discant præcipites et quos mora nulla retardat,
" Ne nimis accelerent in sua damna manus.
" Non reputet modicum modico contenta voluptas,
" Res de postfacto[10] quod fuit ante docet.
" Nec modicum quicquam reputet, si tempore quovis
" Fortuito casu perdere possit[11] idem.
" Cauda nocet capiti proprio, prohibetque timeri
" Cornua, dum metuunt posteriora sequi.

---

[1] *nunc quid ego*, P.
[2] *Me miseram! quod ego cunctis*, B.
[3] *ludibrium*, B.
[4] *Fulminis*, B.
[5] *cur non mea facta*, B.
[6] *illam*, P.
[7] *adhæsisset*, B.
[8] *Vivat*, B.
[9] *multos*, B.
[10] *te post factum*, P.
[11] *posset*, P.

" Quid queror incassum? Mando tamen ista modernis
" Qui post me venient, hæc duo verba legant:
" Dum superest nihil est, nihiloque minus quod habemus
" Cedat, et est magnum quod fuit ante nihil.
" Nil mea cauda fuit, mihi dum [1] conjuncta maneret,
" Maxima sed postquam desiit esse fuit.
" Perdere cum timeas magnum, reputare memento
" Quicquid habes, modicum sit licet illud idem.
" Desierat tandem, mentis stimulata Bicornis
" Anxietate gravi, talia verba loqui.

Quid acciderit Bicorni.

" Venerat interea tempus quo fertilis æstas
" Prata solet primo pingere flore novo.
" Induerat jam fronde nemus, jam gramine terram
" Texerat, intextis floribus arte pari.
" Exierant volucres hiemis de carcere fracto,
" Solvere finitimis digna tributa locis.
" Verba negata sibi redimens philomena sonoris [2]
" Vocibus insistit, personat omne nemus.
" Quos natura vocat, cum turture venit hirundo,
" Adventusque sui tempora certa tenent.
" Nuncius auroræ merulam comitatur alauda,
" Nec sua permutant tempora lege nova.
" Semper idem repetens, veteri nova tempora voce
" Ostendit cuculus, nil novitatis habens.
" Concentu parili vocum concordia [3] discors
" Intonat, et silvis organa mille sonant.
" Certat odor florum cantus superare volucrum;
" Organa vox superat, balsama vincit odor.
" Dulce sonant silvæ, redolent thymiamata, campi,
" Floribus et fructu gignit annona [4] solum.

---

[1] *cum*, P. *fuit dum me comitata*, B.

[2] *philomela sonora*, P.

[3] *discordia*, P.

[4] *amonia*, interlined by another and rather later hand, A. *amoma*, B.

" Æstuat æstivo tellus fervore coacta,
" Solvitur in cineres quod fuit ante lutum.
" Terra parit pulices, pariuntque cadavera vermes,
" Aera conturbat improba musca volans.
" Ardor agit pecudes, pariter conturbat oëster,[1]
" Advolat et musca sordida, dente procax.
" Per juga, per colles, per devia quæque locorum,
" Diruptis stabulis solvitur omne pecus.
" Insidet armento stimulo perdurus oëster,
" Assunt et vespes, immoderata lues.
" Saltibus et silvis currunt sine lege vagantes
" Cum grege pastores, præcipitando gradum.
" Uritur omne pecus, sudant animalia passim,
" Spargitur armentum, diffugiuntque greges.
" Brunettam[2] sequitur pariter fugiendo Bicornis,
" Quæque tuta minus fortius urget iter.
" Cui sua cauda manet muscis Brunetta[3] resistit
" Fortiter, impendens pro vice sæpe vicem.
" Ventilat hinc vespes,[4] alias dispergit oestres,[5]
" Dissipat et muscas, seque tuetur ab his.
" Hæc abit, illa volat,[6] fugit hæc,[7] comitantur et " illi,[8]
" Hi stimulant, mordent,[9] urget et illa pedes.
" Aggreditur tandem miseram nudamque Bicornem
" Turbine multiplici turba proterva nimis.
" Quid faceret misera? quo se lugubris, et amens[10]
" Verteret, in tantis nuda relicta malis?
" Quod potuit fecit, licuit dum currere, cursu
" Certavit crebro[11] præcipitoque[12] pede.
" Prævenit ala pedem, vincitque volans gradientem,
" Plus pede currentis penna volantis habet.

---

[1] *pecudum turbatur oester*, B.
[2] *Burnetam*, B.
[3] *Burneta*, B.
[4] *vaspes*, B. *hic vespes*, P.
[5] *oestros*, B.
[6] *volant*, A.
[7] *hic*, P.
[8] *comitatur et illa*, B.
[9] *Hi stimulos acuunt*, B.
[10] *omnis*, P.
[11] *celeri*, B.
[12] *præcipitique*, B.

" Arma gerunt pacem, qui pugnaturus inermis
" Advenit, ex facili succubuisse potest.
" Conveniunt muscæ, vespes[1] glomerantur in unum,
" Torvus oëster adest, cuspide, dente nocens.
" Præcipito[2] cursu terras dilapsa per omnes,
" Donec deficeret, institit ipsa pedes.
" Nec minus egit eam caudæ pudor ille retrorsum,
" Quam stimuli quibus est obsita tota simul.
" Ergo resupina tandem sub colle jugoso.
" Corruit in terram præcipitata tamen.
" Cumque foret morti jam jam vicina, resumptis
" Viribus, ad modicum extulit illa caput.
" Aspiciensque prope comites de morte gementes,
" Brunettamque[3] suam, talia dixit eis.

Planctus Bicornis.

" Quam gravis ista dies, quam sit memoranda[4] mo-
" dernis,
" Casibus ex nostris discere[5] quisque potest.
" Nec mihi mors gravis est, quoniam, si vita superstes
" Esset, adhuc gravior hæc mihi morte foret.
" Dulce mori miseris, mors est mihi mite levamen,
" Morte nihil miseris mitius esse potest.
" Non est mors oneri, sed plus conducit honori,
" Cum mors est talis quod cavet[6] ipsa[7] malis.
" Mors invita dabit requiem, quam vita negavit;[8]
" Nil mihi morte perit, sed relevamen erit.
" Exemplum multis vixi, moriorque futurum
" Omnibus exemplum, non habitura modum.

---

[1] *vaspes*, B.
[2] *Præcipita*, A.
[3] *Burnetamque*, B.
[4] *metuenda*, P.
[5] *Casibus et vestris carpere*, P.
[6] *venit*, P.
[7] *illa*, B.
[8] *negabit*, B.

Confessio Bicornis.

" Discite quam prope sit et quam vicina ruinæ
" Gloria mundana,[1] quæ ratione caret.
" Impetus evertit quicquid fortuna ministrat
" Prospera, nil stabile cui dedit ille[2] statum.
" Discite quam nihil est, quicquid peritura voluptas
" Possidet, et falso[3] prædicat esse suum.
" Nil proprium natura dedit, communia quæque
" Instituit fieri, quo meliora forent.
" Discite quæ nostræ fuerint discrimina caudæ,
" Quodque necis causam contulit illa mihi.
" Plura loqui voluit, sed lingua deficiente
" Vix tantum[4] potuit dicere, Bruna, vale!
" Pastores igitur, ne fama periret in ævum,
" Signarunt tali grammate busta loci:[5]

Epitaphium Bicornis.

" *Quæ dum stulta fuit, doctos docuisse probatur,*
" *Hæc postquam sapuit,*[6] *vermibus esca datur.*

Reductio Galieni.

" Hæc igitur, Burnelle, tibi quæ vidimus[7] ipsi[8]
" Diximus, exemplis ut docearis ab his.
" Sufficiat quod habes; quoniam, si vera fatemur,
" Stulta petis, salvo semper honore tuo.
" Nec tamen id fieri quovis medicamine posse
" Credideris; nihil est tutius ire domum.[9]

---

[1] *discreta*, B.
[2] *illa*, P.
[3] *false*, P.
[4] *tandem*, P.
[5] *loqui*, P.
[6] *sopiit*, P.
[7] *Hæc, Brunelle, tibi modo quæ nos vidimus*, P.
[8] *ipsæ*, B.
[9] *nihil est, stultus es, esto domi*, B.

" Si quot habent medici spaciosi[1] climata mundi
" Hæc tibi jurassent, nil nisi verba forent.
" Non tamen id renuo quin possit[2] crescere multum
" Hæc tua cauda tibi, sed nova nulla dari.
" Fracta vel elisa medicorum cura reformat,
" Funditus abscisa sic remanere solent.
" Mortua cum vivis nulla ratione cohærent,
" Cæsa nec[3] abscisa cura juvare potest.
" Unde satis longa poterit tua crescere cauda,
" Dummodo cum reliqua fœdera carne tenet.
" En tamen[4] in curis et sumptibus enumerandis,
" Ut decet et debet, copia larga[5] subest.
" Ardua prægnantem poscunt medicamina bursam,[6]
" Res et opes magnas vulnera magna volunt.

Consilium Galieni ironice.

" Nonne tibi satis est, unam si creverit ulnam
" Longior[7] ex tanto quam fuit ante tibi."
Talibus auditis modicum subrisit asellus,
Sic tamen audirent quod fora tota sonum.
Cui Galienus ait: "Festinans perge Salernum,
" Inde relaturus cura quod ista petit.
" Perge, redique celer, noli tardare pedester,[8]
" Quatuor his quintum si potes adde pedem.
" Sumptibus ergo tibi nisi tu defeceris ipse,
" Non tibi deficiet[9] cura laborque meus.
" Sumptibus insistas, nos artibus experiemur,
" Si valeat[10] nostræ quod valuere manus.
" Accelerans igitur, usus duplomate,[11] longum
" Abbreviabis iter, nam via longa nimis.

---

[1] *spaciosa*, P.
[2] *id dico quin posset*, P.
[3] *vel*, P.
[4] *Si tamen*, B.
[5] *longa*, P.
[6] *possunt medicamina bursam*, B.
[7] *Largior*, P.
[8] *celer, nocuit differre paratis*, B.
[9] *deficient*, P.
[10] *valeant*, B. P.
[11] *diplomate*, B.

" Pluribus es notus necnon dilectus amicis,
  " Qui tibi subvenient magnaque[1] dona dabunt.
" Forsitan ex facili poterunt species reperiri,
  " Nec tamen ex facili credimus illa legi.
" Vasa sed et tecum portabis idonea multa,
  " In quibus et referes[2] hic habitura locum.
" Cura laborque simul solet exactissimus esse,
  " Ne male depereant lecta locare[3] bene.
" Cuncta locata bene, vasisque recondita dignis,
  " Tractari poterunt tutius[4] atque geri.
" Mentis hebes quamvis non sis, in pelle notabis,
  " Scribere nam nosti qua specie sit opus.

[*Receptum quod dedit Galienus Burnello ad caudam prolongandam.*]

" Hæc sunt quæ referes variis signata sigillis,
  " Ne pereant objicit cura laborque tuus:
" Marmoris arvinam, furni septemplicis umbram,
  " Quod peperit mulo mula subacta suo;
" Anseris et milvi modicum de lacte recenti,
  " De lucis[5] cursu, deque timore lupi;
" De canis et leporis septenni fœdere drachmam;
  " Oscula quæ niso misit alauda suo;
" Pavonis propria[6] libram de voce sonora,
  " Ante tamen cauda quam sit adepta sibi;
" De non contexta rubra[7] sine flamine[8] mappa,
  " Nam risus asini tu dabis ipse tibi;
" Allecis[9] vel apum croceo de spermate libram,
  " De ciroli[10] jecore, sanguine, sive pede;
" Natalis Domini modicum de nocte salubri;
  " Quæ nimis est longa jure valebit ad hoc.

---

[1] *pluraque*, P.
[2] *referas*, B.
[3] *cuncta locata*, P.
[4] *mitius*, P.
[5] *luteris*, P.
[6] *propriam*, P.
[7] *jubam*, P.
[8] *stamine*, B. P.
[9] *Halecis*, P. The reading of the text is the medieval form of the word.
[10] *gyroli*, P.

" In reditu de monte Jovis, de vertice summo
" Accipies[1] libras quatuor, asse minus.
" Alpibus in mediis sancti de nocte Johannis,
" De nive quæ cecidit tu simul[2] inde feras.
" Serpentisque rubræ necnon de cauda[3] colubræ;[4]
" Utilis est valde, nec tamen illud eme.
" Hæc bene collecta, pariterque recentia[5] quæque,
" Impones humeris sarcinulisque tuis."

[*Responsio Burnelli.*]

Talia dicenti supplex respondit asellus,
Poplite deflexo, vertice pronus humi:
" Cuncta libens faciam, celer ibo, celerque revertar,
" Nam mea res agitur, non aliena mihi.
" Non ego[6] tardus ad hoc, quamvis piger esse solebam,
" Si dederit Dominus prospera cuncta[7] mihi.

[*Petit Burnellus a Galieno benedictionem.*]

" En ego progredior, benedic mihi progredienti,
" Ut mihi sit tota[8] prospera, vita, via!"
Mox idioma suum vertens Galienus, et orans,
Subridensque[9] parum, sic benedixit ei.

Benedictio[10] *Galieni data Burnello.*

" Omnipotens odia[11] tibi mille det, et tua cauda
" Obtineat per[12] se millia dena sibi!

---

[1] *Accipias*, P.
[2] *quod cecidit fac simul*, B.
[3] *et cauda*, B.
[4] *colubri*, P.
[5] *sed et ista recentia*, B. *pariter recentia*, A.
[6] *Non ero*, P.
[7] *prospera fata*, B.
[8] *tuta*, P.
[9] *Subridens parum*, P.
[10] *Benedictio irrisiva*, P. The latter word perhaps introduced by the editor of this printed text.
[11] *omina*, P.
[12] *pro*, P.

" Sit tibi potus aqua! sit magnus carduus esca!
  " Marmora stramenta, tegmina ros et aqua!
" Grando, nives, pluviæ, tecum comitentur ubique,
  " Protegat et noctu cana pruina, gelu!
" Sæpius exosus veniat post terga molossus!"
  Oscula dando tamen, dixit asellus, Amen!
Ingeminantis Amen vox est audita per urbem,
  Murmuriique[1] sonum percipit omne forum.

Qualiter Burnellus profectus est [versus Salernum pro speciebus].[2]

Festinans igitur, veniens in limine portæ
  Hæsit, et eliso corruit ipse pede.
" Signa revertendi sunt hæc," dixere propinqui;
  Riserunt alii; dixit et ipse sibi:—
" Debile principium melior fortuna sequetur;
  " Restat iter longum, non remanebit ita.
" Dura satis didici postquam sum fusus ab alvo,
  " Unde satis possum plurima dura pati.
" Non est deliciis assueta vel ebrietati
  " Hæc mea persona, quæ mala ferre solet.
" Carduus et lappa constant mihi carior esca,
  " Sufficit ad potum nam pluvialis aqua.
" In salsamentis non est meditatio mentis,
  " In tenui victu corpora nostra vigent.
" Sum piger et tardus,[3] sed certe tardior essem
  " Si mea nonnunquam lauta diæta foret.
" Sed neque qui debet sumptus impendere multos,
  " Expedit, ut crebro vina Falerna bibat.
" Quid mihi cum vino?[4] quo desipiunt sapientes,
  " Multaque contingunt quo mediante[5] mala.

---

[1] *Murmureumque*, P.
[2] The last four words of this rubric, here inclosed in brackets, are only found in P.
[3] *tardus et piger*, P.
[4] *de vino*, P.
[5] *hoc mediante*, B.

"Hoc humeris non ventre suo gestare parentes
 "Consuevere mei; sit procul ergo merum!
"Ergo gestabo sed non gustabo Lyæum,[1]
 "Arripiat ne me cotidina febris.
"Contra naturam vinum si forte bibissem,
 "Mox mihi quartanam gigneret aut scabiem.
"Quatuor ex causis teneor vitare Lyæum,[2]
 "Quamvis sensus hebes exacuatur[3] eo.
"Sumptibus ut propriis parcam, ne febre laborem,
 "Et ne desipiam degeneremque simul.
"Qui vitare malum poterit, nec vult, manifestum,
 "Plangendus minus est, si male cedat[4] ei."

Qualiter Burnellus venit Salernum [*orans*].

Postquam bissenas confecerat ergo diætas,
 Ad quæ tendebat, mœnia summa videt.
Moxque[5] genu flexo, sursum sua brachia tendens,
 Vota Deo supplex solvit, et orat ita:
"Omnipotens Dominus[6] meritis sancti Juliani
 "Det nobis veniam hospitiumque bonum!
"Sit procul omne malum, pontes, portæque[7] gemellæ,
 "Partibus in nostris quæ satis esse solent!
"Rusticus aut saccus non inveniatur in urbe!
 "Absque molendino sit locus iste, precor!
"Sint hebetes stimuli, surdi mutique molossi,
 "Sitque procul catuli vox inimica mihi!
"Hospes ruricola mihi sit, cui semper abundet[8]
 "Carduus hirsutus et pluvialis aqua.
"Sint species viles, sit et emptor rarus in urbe,
 "Quilibet existat venditor æris egens!

---

[1] *Lienum*, A.
[2] *Falernum*, B. *Lienum*, A.
[3] *exacuetur*, B.
[4] *cedit*, B.
[5] *Mox genu*, P.
[6] *Deus*, P.
[7] *sportæque*, B.
[8] *abundat*, P.

" Sint merces multæ, sit multum cara moneta;
" Sit tempus pluvidum, sitque lutosa via.
" Prospera sint cuncta, sint cuncta salubria nobis,
" Ut nostrum citius expediatur iter."
Talia commemorans, postquam pervenit in urbem,
Se dedit hospitio, membraque fessa toro.
Surgens mane forum[1] species empturus adivit,
Quas non inveniens tristis abire parat.
Quatuor ergo dies circumlustravit in urbe,
Nec tamen invenit quæ cupiebat ibi.[2]

Qualiter Burnellus deceptus est a mercatore.

Talia quærentem mercator Londoniensis
Vidit, et advertens quis fuit[3] inquit ei,
" Nuncius es magnus, quisquis te miserit istuc;
" Maxima namque petis et preciosa nimis.
" Et sapiens et dives erat, quicunque ministrum
" Huc ita te misit, res manifesta docet.
" Nam facies vultusque tuus satis indicat unde
" Veneris, aut quis sis, nec latuisse potes.[4]
" Magnus es, et quamvis peregrini[5] tectus amictu,
" In propria patria non peregrinus eris.
" O quam sollicita pro te domus est tua tota,
" Proque tuo reditu vota precesque facit!"

[*Responsio mercatoris Burnello data.*]

" Anglia me genuit, Londanis[6] civibus ortus,
" Præsulis huc veni nuncius ipse mei.
" Cui quia plus æquo nasum natura retraxit,
" Instituit arte malum posse levare suum.

---

[1] *mane fori*, B.
[2] *Orbe quod in toto non fuit usque petens*, B.
[3] *quis foret*, B.
[4] *potest*, P.
[5] *peregrino*, B.
[6] So A. B. C. *Londonis*, P.

" Quatuor ergo viros partes transmisit ad istas.[1]
  " Præsul, ob hanc causam conditione gravem.
" Annus et annus abit ex quo pervenimus istac,[2]
  " Tresque viæ comites mors tulit una meos.
" Hic teneo species[3] quas, si fortuna dedisset
  " Posse referre domum maxima cura foret.
" Quicquid in hac urbe venisti quærere, totum
  " Signatum teneo depositumque domi.
" Sumptibus assumptis, alieni debitor æris
  " Arctor, et in patriam non licet ire meam.
" Uror amore tamen patriæ, tantoque reverti
  " Anxius exopto quo magis ire vetor.
" Litera certa mihi patris de funere venit,
  " Fama sed et dominum fingit obîsse[4] meum.
" Vitrea vasa decem mihi sunt, et cuncta repleta[5]
  " His aliisque simul quæ tua charta[6] notat.
" Si precium dederis quo res mihi constitit ipsa,
  " Cras potes in patriam dives abire tuam.
" Ulterius precio[7] peregrinus de peregrino
  " Absit ut accipiam, rem tibi dando meam.
" Hoc tamen excepto,[8] quia te puto religiosum,
  " Ut liceat precibus participare tuis."

[*Hic fit contractus inter Burnellum et mercatorem.*]

Illico Burnellus precium numeravit,[9] et illa
  Nugis vasa decem plena recepit ibi.
Quoque magis fieret stabilis contractus, utrimque[10]
  Nomen vendentis[11] poscit, et ille refert.
" Londoniis natus Gila[12] de matre, parentis
  " Nomine Truffator nuncupor ipse mei.

---

[1] *in istas*, B.
[2] *istuc*, B. P.
[3] *Emimus hic species*, B.
[4] *obesse*, A.
[5] *sunt, tenus ore repleta*, B.
[6] *tua cura*, B.
[7] *precium*, P.
[8] *accepto*, B.
[9] *numerabat*, P.
[10] *utrumque*, P.
[11] *venditoris*, P.
[12] *Grylla*, P. *Gyla*, C.

"Bula[1] mihi soror est, multis notissima regnis;
"Est et Truffa[2] mihi fœdere juncta toro.[3]
"Nec minus ipse tuum nomen mihi dicere dignum
"Duxeris, ut memori mente tenere queam."

Inanis jactantia Burnelli [de sua nobilitate].[4]

"Nomen Burnellus mihi stat," respondit[5] asellus,
"Notus ubique satis nomine reque simul.
"Principibus regni necnon et regibus ipsis
"Servio, servili conditione carens.
"Et pater et proavus regum de more ministri
"Semper erant et erunt tempus in omne suum.[6]
"Regis in obsequium successi jure paterno,
"Indiget officio curia tota meo.
"Obvius ipse mihi si rex quandoque feratur,
"Cedit, et incedo rege ferente locum.
"Est tamen una mihi multum contraria pestis,
"Rusticus immitis, exitiale malum.
"Semper enim stimulos gerit, aut nodosa flagella,
"Aut graditur canibus cinctus utrumque latus.
"Huic pater exosus meus extitit, atque parentes,
"Deque meo genere quicquid in orbe fuit.
"Principis et procerum mores satis approbo, quorum
"Risus, verba, jocus, dulcis amica, decent.[7]
"Rex mihi dicit, Ave! per eum dum transeo; væ! væ!
"Fructifer ingeminat rusticus, orbis onus.
"Impetat hunc scabies, hunc cotidiana perurat,[8]
"Ne possit vel eques ipse vel ire pedes.

---

1 *Gula*, C. and P.
2 *Triffa*, C.
3 *tori*, B.
4 The words in brackets are found only in P.
5 *Nomine Burnellus dicor, respondit*, B.
6 *meum*, P.
7 *decens*, B.
8 *perurant*, P., which omits the six following lines. The editor of this printed edition has evidently altered *perurat* to *perurant*, to make it the verb to *ulcera*, the first word after the lacuna in his manuscript.

" Faucibus insideat mala gutta, caputque fatiget,
" Defluat et venter nocte dieque suus.
" Durus ei dominus longum succedat in ævum,
" Rixentur semper uxor et ipse simul.
" Hunc pedis a planta summotenus ore perurant
" Ulcera, quæ scateant vermibus atque lue.
" Hunc ego commendo Sathanæ, de stercore cujus
" Dicitur esse satus, quod probat ipse satis.
" Hunc ego si possem totum delere per orbem,
" Nullus ei fieret urbe vel orbe locus."

Qualiter Burnellus rediit.

His igitur[1] dictis, patrias Burnellus ad oras
Lætus et exultans mane redire parat.
Crastina lux aderat, Burnellus onustus ab urbe
Exit, et exsolvit vota precesque Deo.
Casibus in lætis quam sit vicina ruina,
Et lapsus facilis nemo videre potest!
Jam prope Lugdunum veniens, callemque secutus,
Per sata transibat, nil meditando mali.
Quem[2] procul aspiciens quidam de Fratribus Albis,
Quorum vicinam contigit esse casam,

Qualiter Burnellus incidit in canes.

Quatuor immensos mordaci dente molossos
Immittens in eum, talia dixit ei.
" Per sata nostra via tibi non[3] directa videtur,
" Num[4] nimis arcta fuit publica strata tibi?
" Forsitan errasti, sed numquid[5] quatuor isti
" Non poterunt rectam te docuisse viam?
" Per crepitas[6] nostras, melior tibi torta platea
" Calle foret recto num nisi[7] stultus ego.

[1] *ergo*, P.
[2] *Cum*, P.
[3] *num*, B. *tibi via non*, P.
[4] *Nam*, P.
[5] *nunquam*, B.
[6] *Per crepidas*, P.
[7] *recta, sim nisi*, B. *Calle foret reputo non nisi*, P.

"Per sata nostra via quam sit directa docebo,
"Hi nisi deficiant quatuor ecce mihi."
Dixit, et instigans clamosa voce molossos,
Undique correptum fecit inire fugam.
Serius hic, illi citius currendo retentum
Morsibus attrectant præcipitantque soli.[1]
Ante tamen morsu nimium Grimbaldus[2] iniquo
Arripiens caudam, dimidiarat eam.[3]
Funditus oblitus quidnam portaret, et illud,
Quod sua præcipue vitrea vasa forent,
Ex quo corripuit canis hunc, caudamque momordit,
Seque suumque simul[4] præcipitavit onus.

Infortunium Burnelli.

Omnia vasa simul casu periere sub uno;
Rem fragilem potuit frangere causa levis.
Parta labore gravi leviter cecidere, dolorem
Perpetuum domino parturiendo suo.
Illa remanserunt tantum quod nulla fuerunt;
Nil nisi vasorum fragmina sola manent.
In tenues aures[5] substantia tota recessit,
Deperiere simul spesque laborque suus.
Hinc queritur caudam Grimbaldo dimidiatam;
Hinc dolet[6] expensas deperiisse suas.
Anget utrumque malum, misero satis esset in unum,[7]
Anxius ille gemit quem duo damna gravant.
An labor? an sumptus? an cauda recisa? dolori[8]
Debeat esse magis dinumerare nequit.
Nam labor est cassus, sumptus periere, recisam
Nemo potest caudam restituisse sibi.

---

[1] *solo*, B. P.
[2] *Grimwaldus*, B.
[3] This line ends a leaf in MS. B., after which several leaves of the manuscript are lost.
[4] *simulque suum*, P.
[5] *In tenues auras*, P. A. B. and C. agree in the reading *aures*.
[6] *Hinc dolor*, P.
[7] *in uno*, P.
[8] *dolore*, P.

Anxietas animi crescit, stimulata[1] dolore,
  Alternantque[2] vices hinc dolor, inde pudor.
Plus tamen affligit pudor, hinc[3] comitante dolore,
  Quam faceret solus absque pudore dolor.
Totus in ore canum miser et miserabilis ille
  Volvitur, et soli vix sibi vita manet.
Nec prius a misero se continuere molossi
  Donec Fromundus vix cohiberet eos.
Frater Fromundus, fratrum de more suorum,
  Non ferus, immo fera dissimulando diu;
Ut solet illius gentis genus illud iniquum,
  Vix etiam tandem tendere cœpit eo.
Non tamen accelerans, ni cum pulsatur ad ollam,
  Ut solet ad mensam ventre docente viam;
Sed pede spondaico gressu gradiens asinino,
  Ut solet ad laudes nocte venire venit;
Extendensque manum, dicto, benedicite! ha! ha!
  Dixit, et amovit[4] corripuitque canes.

Responsio Burnelli [*ad Fromundum.*]

Cui Burnellus ait; "Nunquam sis tu[5] benedictus,
  "Sed maledicaris tempus in omne tuum!
"Num Benedictus ita docuit vos, in peregrinos
  "Instigare canes? Num[6] Benedictus ita?
"Hic est ordo novus; hæc nova regula, frater,
  "Observanda tibi, tradita jure novo.
"Nunquid Cistercî canon fuit iste[7] repertus?
  "Venit et hinc ad nos ordinis iste rigor?
"Numquid in hoc anno qui convenere sub uno
  "Istud præceptum constituere patres?
"Summi pontificis canibus vexare ministrum?
  "Nescio si vobis regula vestra jubet.

[1] *simulata*, P.
[2] *Alternatque*, P.
[3] *hunc*, P.
[4] *admonuit*, P.
[5] *tu sis*, P.
[6] *Non*, P.
[7] *ipse*, P.

" Nescio si vobis liceat morti dare quenquam,
" Præcipue causa non præeunte necis.
" Pontificis summi medicamina maxima portans
" Huc ego perveni, nil meditando mali.
" Per sata transivi fateor peregrinus, et hospes;
" Quo tamen erravi callis apertus erat.
" Semita magna fuit, quam rebar et esse plateam,
" Tum quia lata nimis, tum quia trita satis.
" Error inest facto, non præmeditata voluntas;
" Si qua fuit culpa, non nisi parva fuit.
" Culpa levis tanto non est[1] plectenda rigore;
" Mitior in minimis debuit esse modus.
" Quamvis culpa foret, etiam dignissima plecti,
" Hoc plectenda modo non fuit illa[2] tamen.
" Criminis ad pondus deberet pœna rependi,
" Major pœna suo crimine crimen habet.
" Summi pontificis ego nuncius atque minister
" Pacificus veni, devia forte sequens.
" Pontificis summi timor et reverentia vestrum
" Debuit ex[3] aliqua parte levare malum.
" Quod tamen auxerunt; non est in partibus istis
" Qui timeat Dominum pontificemve suum.
" Non mihi, sed Domino, gravis est injuria facta;
" Nostram papa suam vindicet ipse Deus.[4]
" In dominum papam transgressio facta redundat,
" Læditur et tanto curia tota malo.
" Horrendum facinus, tam detestabile factum,
" Tam gravis excussus[5] nunquid inultus erit?
" In domini papæ contemptu tam manifesto
" Roma nisi fuerit usa rigore suo,
" Ut breve sit dedecus, longum sit decus amicis,[6]
" Hostibus eveniant dedecus atque decus.

---

[1] *non est tanto*, P.

[2] *ipsa*, P.

[3] *Debuit in aliqua*, P.

[4] *Noster papa suum vindicet ipse decus*, P.

[5] *excessus*, P.

[6] *longum decus est et amicis*, P.

" Non erit ulterius quævis metuenda potestas,
 " Sed quod cuique[1] libet jure licebit ei.
" In dominum nostrum papam dedecusque redundat,
 " Cætera sustineo vulnera solus ego.
" Damnum marcarum plusquam duo millia constat,
 " Sumptibus exceptis, absque labore viæ.
" Quanti sit dedecus at nescio,[2] noverit ille
 " Ad quem spectat honor, spectat et istud onus.
" Est dedecus magnum, sed summus præsul utrumque
 " Puniet ad libitum, criminis ultor erit.
" Curia Romana, quæ dignis digna rependit,
 " Pro meritis dignis præmia digna dabit.
" Causa gravis, gravior persona, gravissima damna
 " Esse patet, magnum singula pondus habent.
" In dominum papam specialiter ista redundant,
 " Læsus et est graviter; vulnus utrumque patet.
" Quod gravius dicet, citius leviusque remittet;
 " Quod levius, pœna sub graviore cadet.
" Læsus honor lacrimis poterit precibusque piari,
 " Ne nimis ulcisci se videatur in hoc.
" Damna sed illius nulla ratione remittet;
 " Mitis erit, redimi sed patiatur ea.[3]
" Dummodo solvendus[4] fuerit Cistercicus[5] ordo,
 " Nil sibi de toto deperiisse potest.
" Aut decimas solvant, et[6] braccis lege perenni,
 " Quamvis inviti, posteriora tegent.[7]
" Claustra nec exibunt, perdentque novalia passim,
 " Aut tria mercarum millia plena dabunt.
" Sortem cum pœna solvent tria milia plena,
 " Et nisi festinent solvere mille dabunt.
" Sed quid erit de me? Quænam vindicta sequetur?
 " Qualiter ulciscar sic laceratus ego?

---

1 *cuilibet*, A.
2 *dedecus hoc, nescio*, P.
3 *patietur ea*, P.
4 *solvendo*, P.
5 *Cistercius*, P.
6 *aut*, P.
7 *tegant*, P.

" Papa quidem statuet ne quis de fratribus extra
  " Septa sui claustri quolibet ire queat.
" Quam si quis fuerit legem trangressus, eorum
  " Hæc tria perpetuo jure sequantur[1] eum.
" Nunquam vina bibat,[2] nisi cruda legumina gustet,
  " Sitque gravis culpa pœna perennis ei.
" Hæc de jure poli faciet mihi papa libenter;
  " Sed de jure fori quid genus omne meum?[3]
" Istud erit quod ego faciam statuisse per orbem,
  " Si fuerit tanto tempore vita comes.
" Istos conversos, quos perversos magis esse
  " Constat, ut ex factis nomina certa trahant.
" Ecclesiæ portam quisquis conspexerit extra,
  " Mox oculos dextros auferat atque pedes.
" Et nisi campana collo dependeat una,
  " Mentula tollatur, quodque cohæret ei.
" Dentur eis braccæ, vinum tollatur in ævum,
  " Damnaturque[4] caro, piscis, et ova simul.
" Sufficiant cunctis duo cocta legumina tantum,
  " Vel potius cruda, sit nisi festa dies.
" Hæc ego cuncta meos faciam stabilire parentes,
  " Ne sit in æternum res habitura modum.
" Hæc etiam papa sic confirmabit in ævum,
  " Subscribetque suas curia tota notas."

Simulatio fratris Fromundi.

Talibus auditis, timuit Fromundus, et ultra
  Quam credi poterit obstupefactus ait:
" Si sciat hæc abbas, nec eum res tanta latebit,
  " Culleus aut certe mors mihi certa manet.
" Quis furor impegit canibus vexare ministrum
  " Pontificis summi? Non ita rebar ego.

---

[1] *sequentur*, P.
[2] *bibet*, P.
[3] *malum*, P.
[4] *Damneturque*, P.

"Nunc opus est facto, sed et hoc[1] nimis accelerato
"Nunc opus auxilio consilioque mihi.
"Constat enim quod si vivens discesserit iste,
"Res nulla poterit conditione tegi.
"Blanditiis opus est multis insistere, donec
"Una dies veniat quæ sit ad istud opus.
"Tollere de medio decet hunc, ne tota per ipsum
"Gens pereat, nostra depereantque loca.
"Sed nimis astute tantum scelus est faciendum;
"Et procul a populo convenit istud agi.
"Nam si fama loquax quicquam cognoverit inde,
"Pejus erit multo quam fuit ante malum.
"Plus etiam fratres mihi sunt quam fama timori,
"Nam furor illorum nescit habere modum.
"Fama potest aliquo saltem moderamine flecti,
"Illos cum furiunt flectere nemo potest.
"Fratribus atque foro par est committere quicquam,
"Prodere[2] quod timeam, vel latuisse velim.
"Una fori facies, fratrum sunt mille, quid ergo?
"Quod cupis occultum reddere nemo sciat.
"Menstrua namque fides faciem cum tempore mutat;
"Ne credas fidei, sit mihi fida tibi.[3]
"Qui se multorum fidei committere curat,
"Auguror hunc leviter posse carere fide.
"Res erit arcana, quæ sunt facienda seorsum
"Nemo sciat; satis est ut solus ipse[4] sciam.
"Quid moror? accedam supplex, veniamque precabor,
"Reddere promittam perdita quæque prius.
"Accipiam stultum, socium simulabo fidelem,
"Committet sese credulus ille[5] mihi."
Dixit, et accessit supplex, veniaque petita,
Plus quam perdiderat reddere spondet ei.

---

[1] *ad hoc*, P.
[2] *Perdere*, P.
[3] *sit mea fida mihi*, P.
[4] *solus ut ipse*, P.
[5] *ipse*, P.

Hospitiique mora longos relevare labores
  Obtulit, et molli membra fovere toro.
Spondet opes, medicos, generalia festa, salubris
  Aeris accessum, quicquid et ipse velit.
Nil deerit votis, simul et semel omne quod optat
  Accidet, accedat ipse videre locum.
Nam prope Lugdunum Rodani conterminus[1] undis
  Est situs arboribus consitus[2] ille locus.
Est alter Paradisus ibi, quia quicquid habere
  Mens humana cupit terra beata parat.
Ipse loci dominus domui disponet, ut ejus
  Cederit[3] arbitrio, nemo rebellis erit.
Serviet ad nutum famulus, venietque vocatus,
  Quisque placebit ei, quisque sequetur eum.
Ipse modum dicet sibi,[4] quo servire clientęs
  Hos velit aut illos,[5] nemo resistet ei.
Nec novus hospes erit,[6] nec ut advena cras rediturus,
  Sed quasi perpetuus civis in urbe sua.
Postulat, adjurat, hortatur, et omnia spondet,
  Vimque facit precibus, voce manuque trahens.

Dissimulatio Burnelli.

Annuit ille libens, tamen hac sub conditione,
  Tollat ut e medio mors inopina canes;
Comperiensque dolos Fromundi, dissimulare
  Rem studet, et risu[7] palliat orę levi.
Dixit et ipse[8] sibi secum duo verba, nec illa
  Sic tamen audiret ut suus hospes ea.
" En aliud minans aliud meditatur asellus,
  " Eventus varios dissona vota tenent.

---

[1] *stat terminus*, P.
[2] *consutus*, A.
[3] *Sedeat arbitrio*, P.
[4] *dicet tibi*, P.
[5] *Hos vocat et illos*, P.
[6] *eris*, P.
[7] *et risum*, P.
[8] *ille*, P.

" Sæpe solet vitio virtus velocior[1] esse.
" Prævenit et morbum cura diserta gravem.
" Fraude cadunt fraudes, falluntur et artibus artes,
" Obruiturque dolus præveniente dolo."
Nec mora, Fromundus, correptis fuste[2] molossis,
Disponit socium fallere fraude suum.[3]

[*Quomodo Burnellus vindicat se de fraude Fromundi.*]

Cumque super ripam Rodani[4] graderetur asellus,
Et prope Fromundus subsequeretur eum,
Cernens Burnellus quantum foret aptus, iniquis
Saltibus et subitis mortibus ille locus,
Impulsu subito summa de rupe rejectum
Fromundum Rodani fecit ad ima vehi.
Interceptus aquis mortem gustavit in undis;
Lusus et est propriis artibus ipse prior.
Tunc cecinit carmen resonum Burnellus, et altis
Vocibus exultans, ora resolvit ita.

Canticum Burnelli [*post præcipitationem Fromundi.*][5]

" Cantemus, socii! festum celebremus, aselli!
" Vocibus et votis organa nostra sonent.
" Exultent asini, læti modulentur aselli,[6]
" Laude sonent celebri tympana, sistra,[7] chori!
" Grimbaldus periit, sociique sui perierunt;[8]
" Mors hostes rapuit quatuor una meos.
" Fromundus cecidit, Rodani submersus in undis;
" Lusus et est subito legibus ipse suis.

[1] *velociter*, P.
[2] *corruptis fuste*, P.
[3] *sua*, P.
[4] *Rhodani ripam*, P.
[5] The words in brackets are added in P.
[6] This and the previous line are omitted in P.
[7] *cistra*, A.
[8] *periere*, P.

" Incidit in laqueos frater Fromundus iniquos,
" Quos tamen ipse sibi texuit arte sua.
" Quem voluit sapiens stultum delere scienter,
" Stultus et ignorans præcipitavit eum.
" Corruit in foveam præceps Fromundus, in illam
" Quem manibus propriis foderat ipse prius.
" Ne via longa foret, saltu Fromundus in uno
" Complevit cursum nescius ipse suum.
" Saltus erat subitus, rupes prærupta deorsum,
" Fluminis unda rapax, alveus absque vadis.
" Quem [1] nunquam didicit saltum [2] docuisse probatur;
" Non opus est alio, sufficit unus ei.
" Exultet Rodanus celebri de laude triumphi!
" Fromundus cecidit, florida psallat humus!"

[*Sepultura fratris Fromundi.*]

Mortuus est igitur [3] postquam Fromundus, et undis
Extractus, patrio sunt data membra solo.
Cujus busta videns cum pertransiret asellus,
Flevit, et inciso marmore scripsit ita.

Epitaphium fratris Fromundi.

" Fratribus exemplum frater Fromundus in ævum
" Hunc titulum vivo cepit ab hoste suo;
" Quem celer ac sapiens stultum tardumque putavit [4]
" Fallere, præveniens ipse fefellit eum.
" Sic tardus celerem, sic sic stultus sapientem
" In saltu celeri desipuisse dedit.
" Sic fraus fraude perit, sic ars deluditur arte,
" Sic dolus et fraudes præmia digna ferunt.
" Saltus Fromundi fratres memorentur [5] iniqui,
" Prosit ut a simili nota figura mali."

[1] *Quæ*, P.
[2] *saltu*, P.
[3] *ergo*, P.
[4] *peraddat*, A., changed in the margin by a little later hand to *parabat*.
[5] *memorantur*, P.

[*Burnellus cauda amissa de statu suo futuro præcogitat.*]

His igitur[1] gestis patrias Burnellus ad oras
Festinat celeri corpore, mente, pede.
Sed quia pauper erat, expensa deficiente,
Mendicando suum sæpe retardat iter.
Sæpe suos casus secum memorando retractat,
Dixerat et dudum quid Galienus ei.
Quoque magis pensat propriæ[2] discrimina sortis,
Se magis accusat,[3] sic sibi sæpe loquens:

[*Locutio Burnelli seipsum redarguendo de inertia et stultitia.*]

" Non sum Burnellus sapiens, sed iners, et asellus
" Semper, et in primis stultus, hebesque nimis.
" Stultus ego natus sum, stultus et ante creatus,
" Quamque diu fuero, non nisi stultus ero.
" Stultus et ipse pater meus, et stultissima mater,
" Dat natura mihi desipuisse mea.
" Quod natura dedit, quod tractu temporis hæsit,
" Hæret, et est remanens, nec removetur idem.
" Vah! quis ego? quid ego?[4] qualis? quantumque pudendus?[5]
" Si bene perpendam, nescio, quid sit ego?[6]
" En ego consumpsi pariter cum corpore sumptus,
" Cumque labore meo tempus et ipse meum.
" Jamque satis senui, nec adhuc nisi desipuisse
" Me fateor facto, res facit ipsa fidem.
" In sene sensus hebes multum solet esse pudori;
" Ni sensus sapiant,[7] est pudor esse senem.

[1] *ergo*, P.
[2] *propriæ pensat*, P.
[3] *excusat*, P.
[4] *quid ego? quis ego?*, P.
[5] *ponendus*, P.
[6] *quis sim ego*, P.
[7] *sapiat*, P.

" Vertitur in risus juvenum delira senectus,
" Nec redimunt[1] damnum tempora lapsa suum,
" Quantumcunque senex sapiat, tamen ecce juventus
" Semper delirum somniat esse senem.
" Et si deliret[2] quisquam, pariterque senescat,[3]
" Judicio juvenum nil nisi stultus erit.
" Hoc habet innatum multis comitata senectus,
" Quo plus desipiat plus sapuisse putet.
" Nosse satis potui verbis vultuque magistri,
" Quam[4] mea vota forent a ratione procul.
" Ha! quotiens voluit ea quæ nocitura putabat
" Dissuadere mihi, si licuisset ei.
" Sed furor infelix et mens mea cœca futuri
" Sprevit, et irrisit utile quodque magis.
" Et quid erit propriam cum mane revertar in urbem,[5]
" Non demutata[6] conditione mea?
" Error posterior pejor quandoque priore
" Esse solet; vereor posteriora mea.
" Nonne revertentem præses populusque videbunt?
" Nonne meos casus curia tota sciet?
" Diceturque mihi, 'Qualis dicessit ab urbe,
" 'Ecce reversus adest, nil novitatis habens!'
" Ista quidem dici possent, si, quæ modo non est,
" Integra cauda foret ut fuit ante mihi.
" Ergo quid inspecto tanto discrimine dicent?
" Num poterunt risus continuisse suos?
" Risus ero populis, risus totius et urbis,
" Risus erit magno cauda recisa foro.
" Si non ante fuit populi Burnellus in ore,
" Tunc erit, et digito quisque notabit eum.
" Quosque loqui prohibet claustri censura, tacentes
" Clamabunt digito, cauda recisa fuit.

---

[1] *rediment*, P.
[2] *delirat*, P.
[3] *senescit*, P.
[4] *Quod*, P.
[5] *ad urbem*, P.
[6] *Nondum mutata*, P.

" Sicque loquax digitus redimendo silentia verbi[1]
" Monstrabit signis dedecus omne meum.
" Si de tot vicibus posses, Burnelle, vel unam
" Surripuisse tibi, quantus et ipse fores!

[*Burnellus proponit studere antequam redeat ad parentes.*]

" Est melius quod non redeam mutilatus in urbem,
" Donec prisca tegam crimina sorte nova.
" Corpus adhuc sanum superest, patiensque laborum,
" Nondum centenus sum nisi fallar ego.
" Sum levis et fortis, nec adhuc virtute solutus,
" Sensus hebes studiis exacuendus erit.
" Pervigiles studii longa de nocte labores,
" Et caput et corpus hoc bene ferre potest.
" Restat et annorum numerus de jure legendus
" Plurimus, usque patri comparer ipse meo.[2]
" Non mihi virga gravis puerorum more nocebit;
" A puero didici multa flagella pati.
" Pes vagus a studii non me revocabit amore,
" Qui magis accrescit ex gravitate mea.
" Ætatis gravitas mihi de levitate cavebit,
" Alleviabit onus consuetudo frequens.[3]
" Nec pudor annorum, quamvis puerilia discam,
" Jam coget[4] senior deseruisse scholas.
" Non timor[5] impediet vel desperatio, cœptis
" Quo minus insistam nocte dieque meis.
" Utque nihil timeam, labor improbus omnia vincet,[6]
" Et Deus audaces ipse juvare solet.

---

[1] *redimenda silentia verbis*, P.

[2] In P. these two lines are given thus :—
Plurimus annorum numerus de jure legendus
Restat, ut usque patri comparer ipse meo.

[3] In P. the line is given thus :—
Consuetudo frequens alleviabit onus.

[4] *cogit*, P.

[5] *Non pudor*, P.

[6] *vincit*, P.

" Parisius veniam, studioque vacando decenni
  " Artibus insistam; non remorabor iter.
" Postea Boloniam[1] Domino ducente revertar,
  " Legales apices conciliare mihi.
" Pagina divina necnon decreta laborum
  " Finis erunt, fuerit si mihi vita comes.
" Sicque meum[2] nomen alio præeunte Magister
  " Burnellus dicar nomine reque simul.
" Si quis Burnellum non addens forte Magistrum
  " Dixerit, ille mihi publicus hostis erit.
" Nominis ergo mei fama præeunte celebri,
  " Subsequar orator publicus, absque pari.
" Obvius adveniet populo comitante senatus;
  " Plebs ruet et dicet, 'Ecce Magister adest!'
" Præsulis et fratrum concors sententia, nostro
  " Se volet auxilio consilioque regi.
" Illud erit stabile quod nos statuemus in urbe,
  " Verba sed et nostra[3] legis ad instar erunt.
" Quod minus in cauda, quod et æquo majus in aure,
  " Tunc fuerit, redimet nomen honore suo.
" Majus erit lucrum nostrum quam damna fuerunt;
  " Gloria finalis crimina cuncta teget."[4]

Qualiter Burnellus vadit Parisius, et de ejus comite in via.[5]

Talia dum replicat, comes est sociatus eunti,
  Parisius tendens sarcinulasque ferens.
Cui Burnellus ait, dicto dedit oscula, quærens
  Quis sit, et unde satus,[6] quo citus ire velit.
Ille refert, " Siculus ego sum, cupiensque doceri
  " Parisius propero; sit via tuta, precor!"

---

[1] *Coloniam*, P.
[2] *Sitque meum*, P.
[3] *sed nostra*, P.
[4] *nostra teget*, P.
[5] In P. the rubric stands thus: *Qualiter Brunellus vadens Parisios invenit in via socium Gerhardum.* The MSS. have *Arnoldus* for *Gerhardus*. *Arnaldus* in C.
[6] *natus*, P.

Cui Burnellus ait, "Tria sunt communia nobis,
  "Votum, causa, solum; sit via quarta, peto."
Annuit Arnoldus,[1] socioque ferenda petenti
  Capsas et libros tradidit ille suos.
Inde simul dextris sociali fœdere junctis,
  Parisius properant pectore, voce, pede.
Dumque[2] simul pergunt, socio Burnellus eunti
  Quis sit et unde refert, quæ sibi causa viæ,
Quos tulerit casus, quæ sit discrimina passus,
  Qualiter acciderint illa vel illa sibi;
Qualiter a patria primo discessit, et ad quid,
  Consilium dederat quod Galienus ei;
Brunettæ casus varios, causamque[3] Bicornis,
  Actibus expositis tempus utrumque notans;
Qualiter accepit a Truffatore Salerni,
  Londoniis orto,[4] vitrea vasa decem;
Qua ratione canes frater Fromundus in illum
  Miserit, et quantum perdidit ipse miser;
Inde canum mortem narrat, saltumque sequentem
  Fratris Fromundi, judiciumque Dei.
Addidit et titulos bustali marmore scriptos,
  Nunc quoque Parisius qua ratione petat.
Talia dicenti casusque suos memoranti,
  Reddidit Arnoldus[5] talia dicta[6] sibi.

Narratio Arnoldi de filio presbyteri et pullo gallinæ.

"Quam variis vicibus humanæ res variantur,
  "Non est res facilis dinumerasse[7] mihi.
"Quam minima causa magnum discrimen oriri
  "Possit, ab effectu res manifesta docet.
"Contigit Apuliæ, celebri res digna relatu,
  "Tempore Willelmi principis hujus avi.

---

[1] *Gerhardus*, P.
[2] *Cumque*, P.
[3] *casumque*, P.
[4] *Lundonis orto*, P.
[5] *Gerhardus*, P.
[6] *talia verba*, P.
[7] *dinumerare*, P.

" Presbyter urbanus quidam, digressus ab urbe
  " Longius, agrestem cœpit habere casam.
" Cui bene[1] temporibus cunctis sua rura colenti,[2]
  " Multotiens segetum copia multa fuit.
" Fecerat et natos propria de conjuge, dici
  " Conjux presbyteri si licet absque nota.
" Quorum Gundulfum quendam, quem vidimus ipsi,
  " Cum puer esset adhuc, contigit esse domi.
" Cumque foret frugum custos patris, ostia servans,
  " Consuevit virgam sæpe tenere manu.
" Accidit[3] ergo semel, pullis comitantibus ejus,
  " Coppa quod intraret horrea,[4] grana legens.
" Cumque suam matrem pulli sequerentur egentes,
  " Ostia presserunt improbitate sua
" Quos puer elata virga quam forte tenebat
  " Cædere præsumpsit atque fugare foras.
" Qui, quoniam turbatus erat, plus institit æquo,
  " Transgressus verbis verberibusque modum.
" Ira quid expediat, dum non discernit, inique
  " Plurima dispensat præcipitando gradum.
" Sæpe levi jactu constat jactura perennis,
  " Atque levi puncto pignora cara cadunt.
" Cumque puer virgam nimis exerceret in iram,
  " Contigit ut pulli tibia fracta foret.
" Tibia fracta diu pullo pariterque parenti
  " Tristitiæ causa non mediocris erat.
" Hinc dolor, hincque pudor, pullum stimulavit in " iram,
  " Ut cuperet puero reddere posse vicem.
" Tempore crescente caro consolidata recrevit,
  " Obduxitque cutis vulnera veste nova.
" Ossa diu fracta multum[5] doluere dolore,
  " Vulneris inflicti corde tenente notam.

[1] *Cui dum temporibus*, P.
[2] *colebat*, P.
[3] *Contigit*, P.
[4] *cirrea*, P. Perhaps a mere misprint; *orrea* (for *horrea*) is the reading of all the manuscripts.
[5] *nimium*, P.

" Vulneris exterius satis est obducta cicatrix;
" Cruda sed interius vulnera corda tenent.
" Jam proscripta diu, proprias remeavit ad oras
" Tibia, sed facti mens memor exul agit.
" Pes graditur recte, femur est sine vulnere sanum;
" Nil sapit elisum, tibia sana coit.
" Claudicat ast animus, pectus sine vulnere languet,
" Cor queritur, mens est ulcere plena gravi.
" Ultio suspensa, sine qua mens læsa quieti
" Nil habet, expectat pervigil ante fores.
" Nulla quies mentis læsæ, nullumque levamen,
" Nil nisi vindicta pectora læsa levat.[1]
" Non mergus stagnum, fugientem non lupus agnum,
" Turba canum leporem, vel fera capta fugam;
" Nec plus piscis aquam, nec ave plus nisus alaudam,
" Quam mens vindictam læsa videre cupit.[2]
" Sic quoque Gundulfi pullus cupiebat iniqui
" Sumere vindictam, si locus esset ei.
" Creverat in gallum sextum jam pullus in annum,
" Fungens[3] defuncti patris honore sui.
" Creverat et multum[4] jam jam Gundulfus in altum,
" Jamque suo patri substituendus erat.
" Jam nihil obstabat, jam nil deerat, nisi solus
" Ordo sacerdotis nuper habendus ei.
" Præsul enim victus precibus meritisque beati
" Rufini vota censuit esse rata,
" Constituitque diem quo sanctificatio tanta
" Debuit impendi more, modoque[5] loci.
" Sabbata Natalem Domini præeuntia festum
" Terminus est positus,[6] urbs Tarabella[7] locus.
" Gundulfum provehi cupiunt gaudentque parentes,
" Jamque parant festis munera digna suis.

---

[1] *levet*, P.
[2] *citam* in the text of A., corrected to *cupit*. *sitam, i. cupit*, C.
[3] Corrected to *functus* in the margin in A.
[4] *Creverat in multum*, P.
[5] *locoque*, P.
[6] *est punctus*, P.
[7] *Carabella*, P.

" Ante diem festum generalia festa parentes[1]
" Ut faciant, veniunt conveniuntque simul.
" Aula patet cunctis, onerant cibaria mensas,
" Indulgentque nimis potibus atque cibis.
" Bacchus adest festo, patulo diffusus in auro,[2]
" Exhilarans populum sanctificansque locum.
" Nox aderat, qua[3] mane citus Gundulfus ad urbem[4]
" Profecturus erat, sanctificandus ibi.
" Ad gallicantus primos iter arripiendum
" Esse volunt, aberat nam locus ille procul.
" Mandatur famulis tempus, præscribitur hora,
" Qua profecturus mane citandus erit;[5]
" Scilicet ut studeant cantus audire priores
" Quos dederit gallus nuncius ante diem.
" Sufficietque[6] satis si tunc surrexerit ille,
" Nam nox longa nimis, nec grave restat iter.
" Gallus ut hæc verba vigili percepit in aure,
" Gaudet, et exultat pectore, voce tacens.
" Tanta quidem super his fuit exultatio cordis,
" Ora quod a laude vix cohibere potest.
" Quodque præoptabat multum differre tacendo,
" Vocibus explosis accelerare parat.
" Quam dolor excludit immutant[7] gaudia vocem,
" Hæc sua plectra monent, hic reticere jubet.[8]
" Inter utrumque manens, neutri consentit, utroque
" Vincitur, et vincit, voce tacente tamen.
" Jam nox tota fere fuerat consumpta bibendo,
" Cum jam fessa mero dant sua membra toro.
" Tempora nocturna, studio delusa bibentum,
" Nec bene distincta, præteriere cito.
" Nec mora potantum potuit noctem remorari,
" Quin non consueta lege ligaret eos.

---

[1] This line is omitted in P.
[2] *paulo diffusus in alvo*, P.
[3] *cum*, P.
[4] *in urbem*, P.
[5] *erat*, P.
[6] *Efficeretque*, P.
[7] *immittunt*, P.
[8] *hæc reticere jubent*, P.

" Affuit interea cantandi temporis hora,
" Sed cantor vocem supprimit[1] atque sonum.
" Vox silet, et cantor, potus[2] siluere ministri,
" Pocula, nox, somnus quos vigilare vetant.
" Admiransque diu gallina silentia galli,
" Et quod ab officio cederet ipse suo,
" Leviter accedens sponso, suggessit in aure,[3]
" Quod jam transissent tempus et hora simul.
" Qui respondit ita, 'Noli vexare, quiesce!
" 'Semper eris stulta; stulta, recede, precor!
" 'Væ cui stulta comes sociali fœdere nupsit!
" 'Non erit illius absque dolore torus.'
" Nec minus illa tamen, nimis importuna, marito
" Institit, ut noctis tempora certa notet.
" Ille sed e contra tentans cohibere loquacem,
" Porrigit inde preces, intonat inde minas.
" Illa tamen jurat, nisi tanta silentia solvat
" Ille, quod illa canet, concutietque domum;
" Impatiensque moræ, raucas de gutture voces
" Profert, quaque potest voce sonare sonat.
" Qua tamen audita, quidam respondit eidem,
" 'Desine, Coppa, precor, nam nihil est quod agis.
" 'Quamvis gallina nocturno tempore cantet,[4]
" 'Non ideo citius lux oriunda venit.'
" Nox[5] ruit interea, domus ebrietate profunda
" Tota sepulta jacet, dormit et ipse vigil.
" Omnia somnus iners operit, Gundulfus et ipse
" Dormit, et in somnis somnia grata videt.

---

[1] *subripit*, P.
[2] *toti*, P.
[3] *in aurem*, P.
[4] *cantat*, P.
[5] *Mox*, A.

Somnium Gundulfi.

" Ordine suscepto jam se putat esse reversum,
  " Indutusque sacris jam celebrare parat.[1]
" Cantorisque videt niveo sub tegmine gallum
  " Obtinuisse vices, atque tenere chorum.
" Introitus missæ, quem gallus voce sonora
  " Omnibus invitis intulit, iste fuit:
" 'Omnia quæ, domine,[2] nobis fecisse videris,
  " 'Judicio justo facta fuisse liquet.'
" Cumque[3] calix magnus vinoque repletus, adesset,
  " Hausit, et a fundo viscera tota tulit.
" Cumque calix saperet, absumptus et ipse fuisset,
  " Cætera perfecit ordine cuncta suo.
" Sed finem missæ, cum cantor debuit, 'Ite,'
  " Dicere, conticuit, signa nec ulla dedit.
" Talibus obstupuit visis Gundulfus, et altis
  " Vocibus exclamans,[4] 'Est,' ait, 'estne dies?'
" Cui respondentes famuli dixere, volenti
  " Surgere, 'Sustineas, tempus adesse tuum.
" 'Nondum cantavit gallus, qui tempora noctis[5]
  " 'Novit et assignat singula voce sua.
" 'Quamvis vellemus furari tempora, nobis
  " 'Invitis, gallus significaret ea.
" 'Novit enim melius quam nos discrimina noctis,
  " 'Pars quota transierit, pars quota restat adhuc.
" 'Committamus ei surgentes tempora noctis,
  " 'Qui non dormitat sit vigil ille tuus.[6]
" 'Nox est longa nimis, superest pars maxima[7] nobis;
  " 'Verte latus, dormi, non breve tempus habes.

---

[1] The lacuna in MS. B. ends here.

[2] *dure*, P.

[3] *Cum calix*, A., but the reading of the text is that of B. and P.

[4] *exclamat*, P.

[5] *nobis*, P., in which the two intermediate lines are omitted, and the next pentameter is given as depending on this hexameter.

[6] This and the preceding line are taken from B.

[7] *plurima*, B.

" 'Nox hiemalis enim tribus est perlonga diebus,
  " 'Nec sub[1] momento dissiluisse potest.
" 'Nos vigiles erimus, gallo mediante fideli,
  " 'Qui quamvis vellet subticuisse nequit.'
" Gallus ad hæc tacite gallinæ dixit in aure,[2]
  " 'Obses ego vobis nec fidejussor ero.
" 'Ut poterit,[3] fiat, lex est, quam tessera[4] dictat;
  " 'Qui jacet, hic jaceat, qui bibit, ille bibat.'[5]
" Dum loqueretur ita, clarum jam mane fenestras
  " Intrat, et ad rimas lux manifesta ruit.
" Jam Phœbus radios toto diffuderat orbe,
  " Jamque bobus junctis vergit arator humum.
" Gundulfus surgens, et palmis pectora tundens,
  " 'En,' ait, 'en mallem mortuus esse modo!'
" Et nimis accelerans, strato femoralia linquens,
  " Protinus ad stabulum sternere currit equum.
" Frenum cum sella transacta nocte bubulci
  " Transtulerant, solito nec fuit illa loco.
" Insilit ille[6] tamen, frenum redimente capistro,
  " Nec redit[7] ad patrem qui[8] benedicat ei.
" Fortiter elisus[9] cursu dum transvolat urbem,
  " Corruit in terram, largus[10] aberrat equus.
" Institit ergo pedes, sed cum pervenit in urbem,
  " Ordinibus factis, serior hora fuit.
" Omnibus expletis præsul secesserat aris,
  " Nec locus exstabat, nec fuit hora super.[11]
" Lectio tota fuit perlecta, legensque 'Tu autem,'
  " Dixerat, et pueri vox resonarat 'Amen.'
" Quid faceret Gundulfus ad hæc,[12] medicina dolori
  " Restabat nulla quam[13] remeare domum.

---

[1] *Nec ab*, P.
[2] *in aurem*, P.
[3] *poterat*, P.
[4] *thessara*, A. B.
[5] *Qui jacet ille bibat, qui bibit ille luat*, B.
[6] *inde*, P.
[7] *cedit*, P. *Hoc rediit*, C.
[8] *quo*, B.
[9] *elisum*, B.
[10] *lapsus*, B.
[11] These two lines are omitted in P.
[12] *hoc*, P.
[13] *vinea restabat quam*, B.

" Ergo domum propere tristis, multumque[1] pudore
  " Confusus, rediit,[2] flensque gemensque satis.
" Hinc pater, inde parens, cum tota prole parentum,
  " Gundulfum plangunt pectore, voce, manu.
" Confusi redeunt qui convenere parentes,
  " In lacrimas etenim gaudia versa vident.
" Arguit hic vigiles, causatur et ille bibentes,
  " Impetit hic gallum, damnat et ille merum.
" Talibus auditis, nido gallina relicto
  " Exiit, et gallo talia verba refert.

Querimonia gallinæ.

" ' Gundulfus noster rediit frustratus ab urbe,
  " ' Tristis, et in lacrimas totus abire parat.
" ' Et pater, et genetrix, fratres,[3] miseræque sorores
  " ' In lacrimas abeunt; omnia[4] luctus habent.[5]
" ' Quamvis Gundulfus laqueo suspensus obisset,[6]
  " ' Non possent ejus funera flere magis.
" ' Imponuntque tibi culpam discriminis hujus,
  " ' Sis quasi totius causa caputque mali.'

Sententia galli.

" Talia dicenti gallus respondit, ' Iniquam
  " ' Non puto, sed dignam, pro vice dare[7] vicem.
" ' Pullus eram quondam, Gundulfo percutiente,
  " ' Tibia fracta fuit, ipse recordor adhuc.
" ' Materiam prior ipse mihi causamque doloris
  " ' Intulit, indicio tibia fracta manet.
" ' Ipse prior risit, dum vulnera nostra dolerent,
  " ' Nunc ego derisum rideo lege pari.
" ' Sic variat fortuna vices, sic gaudia luctus
  " ' Occupat, excelsa sic cecidisse solent.

---

[1] *properat tristis, multoque*, B.
[2] *rediens*, B.
[3] *frater*, P.
[4] *talia*, P.
[5] *habet*, B. and P.
[6] *abisset*, P.
[7] *pro vice reddo*, B.

" 'Exoptata diu dulcis medicina dolorum,[1]
" 'Sero licet veniat, grata venire solet.
" 'Nunquam sera[2] venit morbi medicina cruenti,
" 'Quolibet antidoto dummodo curet eum.
" 'Quæ venit ex facili, nullo præeunte labore,[3]
" 'Ultio delicti, dulcior illa venit.
" 'Lætus ab hoste meo victor sine cæde[4] triumpho,
" 'Ultus et est animus ore tacente meo.
" 'Bella gerant[5] alii, sint nostra silentia nobis,
" 'Voce tubisque tonent,[6] nos tacuisse juvat.
" 'Quo levius nobis cessit victoria belli,
" 'Victoris tanto gloria major erit.
" 'Non opus est armis, ubi vox suppressa triumphat;
" 'Qui bene dissimulat et tacet, ille sapit.
" 'Hostibus ergo meis lacrimæ pro sanguine stillent,
" 'Vulneris obtineant ira dolorque vicem.[7]
" 'Vulnus enim cordis dolor est, graviusque perurit
" 'Intima quam gladius exteriora secat.
" 'Exterioris enim levis est medicina doloris,
" 'Sed vix aut nunquam saucia corda vigent.
" 'Serius admittit animus solatia læsus,
" 'Quam medicinales saucia membra manus.'
" Vix ea fatus erat gallus, cum morte soluti
" Cesserunt pariter hinc pater, inde parens.
" Mox, patre defuncto, patris est Gundulfus ab æde
" Pulsus, et exterius tradita tota domus.
" Gundulfusque miser, pauper, mendicus, et omni
" Auxilio vacuus, cessit ab urbe procul.
" Mansit apud multos tamen hoc memorabile factum,
" Hocque patres natis sæpe referre solent.
" Ut memores facti sic se moderentur ubique,
" Ne de post facto[8] pœnituisse queant."

---

[1] *doloris*, P.
[2] *sero*, P.
[3] *dolore*, P.
[4] *sum, cedo*, P.
[5] *gerunt*, P.
[6] *canant*, P.
[7] *vices*, B.
[8] *Ne dein post factum*, P.

Qualiter Burnellus venit Parisius, et quid fecerit ibi.[1]

Talia cum[2] pariter gradientes plura referrent,
Parisius veniunt,[3] hospitiumque petunt.
Corpora fessa quies recreat, tenuisque diætæ
Damna recompensat[4] mensa calixque frequens.
Ossa, cutem, nervos, quæ vel labor aut via longa
Quassarat, refovent balnea, cura, quies.
Burnellusque sibi minuit crinesque totondit,
Induit et tunica se meliore sua,
Pexus et ablutus, tandem progressus in urbem
Intrat in ecclesiam, vota precesque facit.
Inde scholas adiens, secum deliberat utrum
Expediant potius ista vel illa sibi.
Et quia subtiles sensu considerat Anglos,
Pluribus ex causis se sociavit eis.
Moribus egregii, verbo vultuque venusti,
Ingenio pollent, consilioque vigent.
Dona pluunt populis, et detestantur avaris,[5]
Fercula multiplicant, et sine lege bibunt.
Wessail et dringail,[6] necnon persona secunda,
Hæc tria sunt vitia quæ comitantur eos.[7]
His tribus exceptis, nihil est quod in his reprehendas;
Hæc tria si tollas, cætera cuncta placent.
Nec tamen hæc ita[8] sunt semper reprobanda, quod illis
Esse locus nequeat tempore sive loco.
Nam duo præcipue sunt exclusiva dolorum,[9]
Lætitiæque vias insinuare solent.

---

[1] The rubric in P. is, *Qualiter Brunellus venit Parisios cum Gerhardo comite suo.*
[2] *jam*, B.
[3] *subeunt*, B.
[4] *recompensant*, P.
[5] *avaros*, B. P.
[6] *Wesseyl cum drincheyl*, B. *Wessayl et drinkhayl*, C.
[7] *eis*, B.
[8] *hæc tria*, B.
[9] *doloris*, P.

Tertia res cohibet, quo[1] dicitur esse referta
  Gallia fermentum ne[1] nocuisse queat.
Hinc comes Angligenis[2] prudens desiderat esse,
  Possit ut illorum conditione frui.
Est in eis etiam quiddam, nam publica[3] fama
  Somniat adjungi cur magis optet eos.
Si de convictu mores formantur eisdem,
  Cur nihil accrescat si comes esse queat?
Si quid eis præter sortem natura ministrat,
  Ante retrove[4] bonum cur nihil inde ferat?
Accelerans igitur studio, studiosis[5] adhæsit,[6]
  Ut discat lepide grammaticeque loqui.
Sed quia sensus hebes, cervix prædura, magistri
  Dogmata non recipit, cura laborque perit.
Jam pertransierat Burnellus tempora multa,
  Et prope completus septimus annus erat,
Cum nihil ex toto quodcunque, docente magistro
  Aut socio, potuit discere[7] præter ya.[8]
Quod natura dedit, quod secum detulit illuc,[9]
  Hoc habet, hoc illo nemo tulisse potest.
Cura magistrorum multumque diu laborabat,[10]
  Demum defecit, victa labore gravi.
Dorso se baculus, lateri se virga frequenter
  Applicat, et ferulam sustinuere manus.
Semper ya[8] repetit, nihil est quod dicere possit,
  Affectus quovis verbere, præter ya.[8]
Vellicat hic aurem, nasum quatit ille recurvum,[11]
  Excutit hic dentes, perforat ille cutem.
Hic secat, hic urit, hinc solvitur, inde ligatur,
  Intonat iste minas, porrigit ille preces.

---

[1] *quæ*, P.
[2] *Huic comes angelicus*, P.
[3] *quædam seu publica*, B. *quoddam cum publica*, P. *cum p.*, C.
[4] *Anteve retro*, P.
[5] *studiosus*, B. and P.
[6] *adhæret*, P.
[7] *dicere*, B.
[8] *iha*, B. *præter A.B.*, P.
[9] *illic*, B.
[10] *diuque laborans*, B. *diu studuisset*, P.
[11] *retortum*, B.

Sic in eo certant ars et natura vicissim,
  Ars rogat, illa jubet, hæc abit, illa manet.
Quorum principia constant vitiosa fuisse,
  Aut vix aut nunquam convaluisse valent.
A puero didicit Burnellus ya;[1] nihil[2] ultra
  Quam quod natura dat retinere potest.
Quod fuit innatum servat natura, quod artis
  Sic abit, ut vento pulvis abire solet.
Perdidit expensas, periitque labor, sed et omne[3]
  Quod fuit impensum conditione pari.
Spes quoque deperiit caudæ superinstituendæ,[4]
  Sentit[5] et Anglorum carmina[6] falsa fore.

Confessio[7] *Burnelli præ angustia, [et quomodo reprehendit se, cum nihil profecit].*[8]

Ergo recordatus tandem Burnellus ineptæ[9]
  Damna juventutis, se reprehendit ita:
" Heu mihi! quod vixi,[10] quis me furor egit, ut istas
  " Aggrederer partes Parisiique scholas?
" Quid mihi cum studio, cunctoque labore petito?
  " Nonne satis potuit esse Cremona[11] mihi?
" Alpibus emensis[12] et post mea terga relictis,
  " Stultus in extremis partibus orbis[13] agor.
" Ut quid[14] in has partes patriaque domoque relictis,
  " Trans Rodanum veni, regna videre nova?
" Quæ mihi cura fuit per tanta pericula mortis
  " Cernere Francigenas Parisiique scholas;
" Nosse vel Angligenas[15] largos, Gallosque[16] tenaces,
  " Hos calices, illos multiplicare minas.

---

[1] *iha*, B. *hia, nil ultra*, C. *A.B.*, P.
[2] *nil*, P.
[3] *labor omnis, et omne*, B.
[4] *caudu superinsiciendu*, B.
[5] *Sensit*, B.
[6] *crimina*, B. C.
[7] *Confusio*, P.
[8] The words within brackets are found only in P.
[9] *inepta*, B.
[10] *quid vixi*, B. C.
[11] *esse ruina*, B.
[12] *immensis*, P.
[13] *partibus æger agor*, P.
[14] *Væ! quid*, P.
[15] *Angligenos*, P.
[16] *Gallosve*, B.

" Appulus huc veni, sed Gallicus ecce revertor;[1]
  " Burnellusque tamen qui fuit ante manet.
" Hic nihil addidici, modicumque quod ante[2] sciebam
  " Hic ego me totum dedidicisse scio.
" Gallica verba duo tantum retinere loquique
  " Si possem, certe gratia magna foret.
" Quod si forte tria, vel multum quatuor,[3] essem
  " Par Jovis, aut major crederer esse Jove;
" Italiam facerem tanto trepidare timore,
  " Quod mihi rex ipse certa tributa daret.
" Tunc ego Parisius in vanum non adivissem,
  " Si subjecta foret sic mea[4] terra mihi.
" Non modo vadit ita; longo[5] mea stamina Parcæ[6]
  " Venerunt[7] aliter quam mea vota forent.
" Dura mihi certe multum, sed fata[8] fuerunt,
  " Quæ mala multa mihi nilque dedere boni.[9]
" Quod satis apparet, quia toto pejor in orbe
  " Non est conditio conditione mea.
" Sensus hebes mens est et saxo[10] durior omni,
  " Durius hoc pectus est adamante meum.
" Cor, caput, et cerebrum sunt ponderis atqui metalli
  " Ejusdem, plumbo nam graviora magis.
" Ferrea crura mihi, latus est quasi lamina ferri,[11]
  " Non est in toto corpore vena meo.[12]
" Ænea ceu[13] pelvis cutis est mea, quæ tamen ictus
  " Excipit[14] incassum, nam[15] nihil inde dolet.
" Non ego verberibus, non[16] per maledicta, perire
  " Possum, malleolis vix puto posse mori.

---

1 *revertar*, P.
2 *modicum quod ante*, C. *modicum quod et ante*, P.
3 *tria scirem vel quatuor*, P.
4 *sua*, P.
5 *longe*, P.
6 *famina parte*, B.
7 *Verterunt*, P.
8 *mea fata*, B. *Cura mihi certe multa, sed fata*, P.
9 *loqui*, P.
10 *hebes meus est, mens saxo*, P.
11 *lamina mihi*, P.
12 *vena puto*, B.
13 *seu pellis*, B. *seu*, A., with "*ceu, i. sicut*" written over it in a nearly contemporary hand.
14 *Accipit*, P.
15 *nunc*, P.
16 *nisi*, P.

" Cur mea me mater maledicto[1] fudit ab alvo?
" Cur gladio jugulum non dedit ipsa meum?
" Tristis abortivum si me peperisset, in ævum
" Quam fortunata quamque beata foret!
" Cur lupus esuriens partes non venit in illas,
" Tolleret et[2] partum dum tener esset adhuc?
" Cur mea me mater primis devovit in annis,
" Atque venire citum[3] sæpe rogavit eum?
" Huic ego[4] pro certo non solum præda futurus,[5]
" Esca sed et rapidis auguror esse lupis.
" Nam celer eventus, si fas est credere famæ,
" Maternis precibus semper adesse solet.

Somnium Burnelli.

" Quoque magis moveor, me certa pericula terrent,
" Præterita nocte somnia visa mihi.
" Nam pater et mater Domino pro me prece fusa
" Orabant, et in hæc verba fuere preces.
" 'Esto, Deus, nobis clemens,[6] et ab ore luporum
" 'Eripe Burnellum, facque redire domum.
" 'Sanus et incolumis patrias peregrinus ad oras
" 'Burnellus redeat, liber ab ore lupi.
" 'Non leo, non[7] pardus, nec peste nocentior omni
" 'Rusticus obsistat vel dominetur ei.
" 'Transeat immunis per compita quæque viarum,
" 'Olfactu careat bestia quæque suo.
" 'Sit canis elinguis, catulo non pareat[8] auris;'
" 'Currere ne possit sit mala gutta lupo.
" 'Quem quia nos[9] aliis plus formidamus, ab ipso
" 'Protege Burnellum, facque redire domum.'
" Unde[10] per antiphrasim quia somnia sæpe resolvi
" Consuevere, magis mens mea visa timet.

---

1 *maledicta*, P.
2 *Tolleret ut*, P.
3 *casum*, P.
4 *Hinc ego*, P.
5 *futuris*, P.
6 *clemens nobis*, P.
7 *nec*, P.
8 *calleat*, B. *pateat*, P.
9 *non aliis*, A.
10 *Visa per*, P.

" Qualia cernuntur nocturno somnia visu,
" Talia non debent mane sequente sequi.
" Sed vice conversa sunt exponenda vicissim,
" Atque per antiphrasim somnia, crede mihi.
" Si bona vidisti,[1] tunc aspera multa sequentur;
" Si mala, non dubites prospera multa sequi.
" Sic mea consuevit exponere somnia mater,
" Sicut erat prudens atque diserta nimis.
" Mater ob hanc causam litem cum patre frequenter
" Instituit, super his plurima verba serens.
" Ipse tamen matri semper contraria sensit,
" Et sua dicebat dogmata falsa fore.
" Utpote qui fuerat astrorum lege peritus,
" A puero doctus signa notare poli.

Sententia Burnelli de [se] faciendo episcopo.[2]

" Sed quodcunque[3] mei super his sensere parentes,
" Mens mea tota tremit, plena timore novo.
" Cur tamen hoc timeam? cum non sint[4] jure " timenda
" Quæ nequeunt alio stare vel ire modo.
" Fata, nec id dubito, quicquid statuere[5] futurum
" Eveniet; contra nemo venire potest.
" Rebus in humanis seu decrevere futurum
" Fata, quod[6] eveniat semper oportet ita.
" Nemo sui fati vel devitare tenorem
" Vel mutare[7] potest; ergo nec ipse mei.
" Et tamen ignoro quæ sunt mea fata futura,
" Prospera vel dura, seu mala sive bona.[8]
" Pontificem forsan me constituere futurum,
" Inque mea patria sedis honore frui.

---

[1] *vidistis*, B.
[2] *de faciendo se episcopum*, P.
[3] *Et quodcunque*, P.
[4] *sunt*, P.
[5] *sed quid statuere*, P.
[6] *quid*, P.
[7] *vitare*, B.
[8] *vel bona sive mala*, P.

" Nam miranda solent magis his contingere mundo,
  " Quam mihi contingat pontificale decus.
" Et si contingat me pontificalibus uti,
  " Quo poterit capitis mitra sedere loco?
" Auribus erectis, ceu[1] mos est pontificalis,
  " Nullus erit mitræ de ratione locus.
" Præsulis in mitra non est sua tota potestas,
  " Quamvis officii signa sacrata gerat.
" Inter eos igitur non est discretio mitræ,[2]
  " Immo potestatis quæ comitatur eam.
" Mitra caput nostrum sine munere pontificali
  " Nulla deaurabit, auxiliante Deo.
" Mitra nec[3] ascendet caput hoc, neque cornua sumam,
  " Si non affuerit quod solet inde sequi.
" Cætera cum desint quæ sunt comitantia mitræ,
  " Quid juvat hac sterili conditione frui?
" Plenus præsul ero, quia pontificalibus uti
  " Nolo velut mulus, sed volo sicut equus.
" Annulus abbatis et mitra[4] sophistica semper
  " Sit[5] procul a nobis, et decus absque Deo!
" Abbatum steriles mitras, quas nulla sequuntur
  " Chrismatis officia, non probo, sintque procul.
" Gignere cum nequeat, sua sic genitalia gestat[6]
  " Mulus, et est sterilis tempus in omne suum.
" Cum rem non habeant, sua sic insignia portan
  " Hi, qui nomen habent, officioque carent.
" Absit ut ascendam,[8] vel talia cornua sumam,
  " Qualia sumpserunt ille vel ille sibi.
" Integer et plene totus volo pontificari,
  " Ut non sit[9] sine re nomen habere rei.
" Nomen habent sine re qui sic sibi cornua sumunt,
  " Et nihil ulterius exhibuisse valent.

[1] *seu*, B.
[2] *Inter eos ergo non est distinctio mitræ*, P.
[3] *Mitra non*, P.
[4] *Mulus et abbatis mitra*, P.
[5] *Sed*, P.
[6] *mulus Gestat*, B.
[7] *gestant*, P.
[8] *ostendam*, P.
[9] *Et non sic sine*, B.

" Absit ut hoc faciam, vel sic mihi cornua sumam,
" Cornua multiplici præmutilata modo.
" Auribus esse meis contentus[1] malo duabus,
" Quam duo sic nasci cornua posse mihi.
" In quibus excellunt, quoniam patiuntur eclipsim.
" Mulus et abbates sunt in honore pares.
" Abbatis tantum capiti valet infula quantum
" Testiculos mulo pendere quisque velit.[2]
" Qui ne pontifices fiant, sunt[3] apocopati,
" Ne sint abbates syncopa mitra facit:
" Nomen habent sine re,[4] insignia monstrua portant,[5]
" In quibus effectus nominis omnis abest.
" Non ita Burnellus capiet sibi nomen honoris;
" Non sinet imponi cornua vana[6] sibi.
" Munus ab obsequio, vel lingua præambula voci,[7]
" Aut immunda manus non maculabit eum.
" Non erit intrusus, fœdo cum Symone fœdus
" Non paciscetur, præmia nulla dabit.
" Sed neque promittet, quia nunquam cauteriatam
" Mentem, sed sanam præsulis esse debet.[8]
" Non prece, nec precio, sed nec terrore potentum,
" Burnello veniet pontificale decus.
" Ingrediar simplex et sana mente; sin autem
" Præsul in æternum non ero, crede mihi.
" Ordine legitimo gradiar, cleroque vocante[9]
" Ingrediar, ne quis me reprobare queat.
" Ne, postquam fuero tanto donatus honori,[10]
" Dicere quis possit,[11] improperando mihi:
" Sic ascendisti, sic es promotus, et a me,
" Sic es et ingressus, pastor, ovile tuum.

---

[1] *contemptum*, B.
[2] These two lines are omitted in A.
[3] *sic*, B. *Qui nunc pontifices fiunt, sunt*, P.
[4] *Re sine nomen habent*, B.
[5] *portant insignia monstra*, P.
[6] *imponi monstrua membra*, B.
[7] *voti*, B.
[8] *decet*, B. P.
[9] *vacante*, P.
[10] *honore*, B.
[11] *posset*, P.

" Ut præsul fieres, pepigisti talia nobis;
" Esto memor verbi, cur facis hæc, vel ita?
" Pontificis vita liber est, quem jure legendum
" Sumere quisque sibi debet, eamque[1] sequi.
" Pontificis mores clerus populusque fidelis
" Debet in exemplum semper habere sibi.
" Nil in eo vitii vel non virtutis haberi
" Condecet, ut forma sit gregis ipse sui.
" Non leviter liget, aut solvat, quæcunque[2] potestas
" Fit preciosa[3] nimis, ex levitate[4] sui,
" Simplex, non duplex, blandus, non blæsus, honori,
" Non oneri, studeat civibus esse suis.
" Qui sua largiri debet, non hunc aliena
" Quolibet obtentu diripuisse decet.
" Nam nisi[5] sit simplex oculus mentis, tenebrosum
" Totum corpus erit, totaque vita sequens.
" Si[6] quod habet mundus totus virtutis, in unum
" Pontificem veniat, vix reor esse satis.
" Quique tenetur ad hoc sit ut omnibus et via dux-
" que,[7]
" Nil ergo vitii debet[8] adesse sibi.
" Non odium vel amor hebetent rationis acumen,
" Non oculum cordis fæx nebulosa tegat.
" Non caro, non sanguis, quæ sunt facienda revelet
" Primum pontifici, Spiritus immo Dei.
" Nil faciat[9] quod amor carnis vel suaserit ira,[10]
" Hæc quia præcipitat, ille trahendo ligat.
" Sit baculus claudo, sit cæco lumen, egenti
" Copia, spes lapso, consiliumque reo.

---

[1] *eumque*, P.
[2] *quæque* in the MSS., corrected in the margin of A. to *quæcunque*.
[3] *Sit preciosa*, C.
[4] *de levitate*, B. *minus ex levitate*, P. Altered to *minus* in the margin of A.
[5] *Non nisi*, P.
[6] *Et quod*, P.
[7] *omnibus omnia factus*, B.
[8] *Quidnam virtutis debet*, B.
[9] *faciet*, P.
[10] *quod carnis amor vel sanguinis optat*, B. *vel suaserit ira*, P. In A. *suaderit* in the text is altered to *suaserit* in the margin.

" Et veniant ad[1] eum dolor et gemitus viduarum,
" Pauperis et lacrimam judicet esse suam.
" Causa pupillorum sua sit, sibi credat ademptum
" Quod non abstulerit pauper ab æde sua.
" Non inopem spernat, vultum venerando potentum,[2]
" Est hominis faciem cernere, corda Dei.
" Non sit[3] captator famæ popularis ineptæ,
" Non studeat mundo sed placuisse Deo.
" Namque quid est aliud quam ventus et aura recedens
" Laus populi, celebris fama, favorque brevis?
" Quid juvat, ad famam populi sibi conciliendam,[4]
" Tollere pauperibus divitibusque dare?
" De lacrimis inopum ventrem satiare potentum,
" Nescio quem laudis debet habere locum.
" Sanius est famam, dum non de jure laborat,
" Spernere, quam redimi conditione gravi.
" Multi dum laudes hominum venerantur ad horam,
" Infames fieri promeruere diu.
" Ad laudes hominum nimias sibi conciliandas,
" Qui nimis aspirat, non sapienter[5] agit.

Stulta gloriatio Burnelli.[6]

" Ergo cum fuero præsul promotus in urbe,
" In toto mundo par mihi nullus erit.
" Obvius exibit populus mihi totus ab urbe,[7]
" Dicet et obstipo vertice, 'Præsul, ave!'
" Quid mea tunc mater, cum me benedicere clerum
" Viderit et populum, dicere quæso potest?
" Exhilarata diem, tempus, benedicet et horam,
" Qua peperit natum me benedicta suum.
" Et pater ille[8] meus quanto gaudebit honore,
" Cum Dominum dicent pontificisque patrem?

---

[1] *Introeant ad*, B.
[2] *multum venerando potentem*, P.
[3] *sis*, P.
[4] *conciliandam*, P. Both A. and B. have *conciliendam*.
[5] *insipienter*, B.
[6] P. adds to this rubric, *de seipso*.
[7] *in urbe*, P.
[8] *ipse*, B.

Reversio[1] *Burnelli in se.*

" Forsitan emeritos patrem matremque videre
  " Rusticus accedet, excutietque caput,
" Dicet et occulto,[2] quoniam versutior usque
  " Ad mare non poterit esse repertus eo:
" Magna puer vidi, sed adhuc majora videbo,
  " Si fuero sospes et mihi vita comes.
" Tempora Burnelli modo sunt; quandoque fuerunt
  " Alterius, vicis[3] est non habuisse vicem.
" Pontificis tanti nunc tempora sunt[4] in honore,
  " Quæ prius[5] alterius conditionis erant.
" Ejus et ipsa parens, quæ nunc communia spernit,
  " Auguror, assuetum prona subibit onus.
" Deferet et saccum pater ejus, ut ante solebat,
  " Desinet et dici præsulis esse pater.
" Plurima multotiens quæ vidimus atque videmus
  " Sustineamus adhuc, nec moveamur in his.

Narratio Burnelli de ingratitudine præpositi civitatis.

" Est quoque, quod timeo, quoniam de jure timere
  " Debeo, nam modicum quid nocuisse potest.[6]
" Urbis præpositus, fuerit nisi forte coactus,
  " Non me suscipiet, congrua causa subest.
" Namque meo patri saccum summamque farinæ
  " Surripuit furto, res bene nota[7] fuit.
" Rumor erat celebris, vicinia tota sciebat,
  " Urbs est tota mihi testis, et ipse Deus.

---

[1] *Responsio*, P.
[2] *occulte*, P.
[3] *Alteriusque vicis est habuisse*, B. *Alterius vitio*, P.
[4] *Præsule defuncto modo plurima sunt*, B.
[5] *tunc*, B.
[6] P., which omits the rubric just given, inserts a different rubric after this line, *Cogitat etiam de præposito civitatis quid sibi acciderit.*
[7] *noto*, P.

" Conduxere[1] sibi nostri genitoris[2] in aulam
  " Tres pariter fures,[3] tertius ille fuit.
" Nequiter, et noctu[4] venientes, tollere plura
  " Proposuere sibi[5] si licuisset eis,
" Primus equum tulit, alter ovem, tulit ille farinam,
  " Qui modo præpositus extat in urbe sua.
" Egressique domum, cum jam remeare pararent,
  " Certantes subita dissiluisse[6] fuga;
" Nescio, sive pedum strepitu casuve molossi
  " Exciti[7] veniunt præpediuntque viam.
" Acceleransque pater prævenit eos, et in arcta
  " Vincula conjecit compedibusque dedit.
" Mane quidem facto, cives venere vocati,
  " Hique quibus fuerant[8] tradita jura fori.
" Carcere producti[9] manibus pedibusque solutis
  " Stabant, quisque suum turpe tenebat onus.
" Quos timor exsangues, quos et pudor ipse parentum
  " Fecerat elingues immemoresque sui.
" Insistendo[10] diu tandem cœpere fateri,
  " Quos tamen ante satis constitit esse reos.
" Crimina confessos, populus decrevit iniquos
  " In cruce suspendi, quam meruere sibi.
" Tota nocte cruces famuli funesque parabant,
  " Debuit et mane quisque subire suam.
" Cum[11] mihi quæ mecum miseratio crevit ab alvo
  " Suggessit, miseris ut misererer eis;
" Non tamen oblitus vulgi memorabile verbum,
  " Quod solet ex tali conditione sequi,
" Inter mille viros erit ille nocentior hostis,
  " Quem te constiterit subripuisse cruci.

---

[1] *Condixere*, P.
[2] *janitoris*, P.
[3] *cives*, B.
[4] *nocte*, P.
[5] *Si licuisset eis, proposuere sibi*, P.
[6] *dissiliise*, P.
[7] *Extitit, veniunt*, P.
[8] *Hi quibus et fuerant*, P.
[9] *perducti*, P.
[10] *Inficiando*, B.
[11] *Tum*, B.

" Sed tamen his sumptis[1] tandem miseratio mentem
" Vincit, et evicit me pietatis amor.
" Clavibus ergo patris clam sumptis, clamque relatis,
" Rem grandem feci, quamque recordor adhuc.
" Carceris e fundo fures de nocte, solutis
" Compedibus, solus et sine teste tuli.
" Nam si forte nefas tantum sciretur in urbe,
" Protinus inflicta debita pœna foret.
" Sicque recedentes nostro mediante labore,
" Evasere simul verbera, verba, cruces.
" Quosque meis humeris, ne forsitan alter adesset
" Conscius, exposui trans vada, transque vias.
" Tres simul, atque semel, ne quis remaneret eorum
" Impositos humeris longius ipse tuli.
" Nec, postquam ferre didici mala pondera, pondus
" Me memini tale tamque tulisse grave.
" Quisque satis per se fuerat grave pondus, in unum
" Quanto collecti plus nocuere mihi.
" Annis quingentis si vixero, ponderis hujus
" Præ gravitate mihi corpore pejor ero.
" Ponderis illius, quia me tulit inde deorsum,
" Quin memor existam non erit ulla dies.
" Malo tamen miseros nostro servasse labore,
" Quam non servatos exposuisse cruci.
" Cumque vale facerent, et fletibus ora rigarent,
" Talia prostrati vix valuere loqui.
" 'Ecce tui, domine Burnelle, per omnia servi
" 'Hic et[2] in æternum tres sumus ecce tui.
" 'Tu dare nos poteris, tu vendere, tuque vocare,
" 'Quo tibi cumque placet, et veniemus eo.
" 'Tu tribus his miseris veniam vitamque[3] dedisti,
" 'Sed data non nostra sed tua semper erit.
" 'Nostrum quisque tibi servus remanebit in ævum,
" 'Tempore nec quovis desinet esse tuus.

[1] *spretis*, B. P.
[2] *Nunc et*, P.
[3] *vitam veniamque*, P.

" 'Jure tuus debet servus certissimus[1] esse,
" 'Quem tu salvasti carcere, fune, cruce.
" 'Quemque tuis humeris dignatus es ipse magister
" 'Et dominus ferre, non erit ille tuus?
" 'Absit ut ille tuus non sit, qui nec suus esse
" 'Posset in æternum, si tibi velle foret.
" 'Et si vita comes fuerit, nos retribuemus
" 'Hac tibi condignam pro vice jure vicem.
" 'Quam bene reddemus tanti benefacta laboris,
" 'Si dominus dederit posse referre vicem.[2]
" 'Detque Deus nobis tempusque locumque, nec ante
" 'Quam tibi reddamus, det potuisse[3] mori.'
" Ista satis memini, quoniam dixere, ruentes
" Sæpius in terram, 'Tres sumus ecce tui!'
" Neve nefas patri populoque pateret et urbi,
" His ita dilapsis, mox ego vincla tuli.
" Et mea culpa, miser, nec non mea[4] maxima culpa,
" Cœlitus, asserui, singula rupta fore.
" Quodque Dei sanctus veniens Leonardus, eorum
" Vincula solvisset, quodque tulisset ea.
" Hinc ergo nam vereor,[5] ne vulgi verba secundum
" Præpositus reddat facta priora mihi.
" Proque bonis satagat mala reddere, meque prioris
" Ob causam meriti, nolit habere parem.[6]
" Non desperarem super his, nec jure timerem,
" Conscius admissi criminis ipse sui.[7]
" Insita si misero generosi sanguinis illi
" Naturæ studio stilla vel una foret.
" Nam solet hoc proprium generosi sanguinis esse,
" Condignam meritis reddere velle vicem.
" Contra naturam niti moresque caninos,
" Quam sit difficile dicere nemo potest.

---

[1] *debet tuus immo tuissimus*, B.
[2] These two lines, not in A. or P., are given from B.
[3] *reddamus, te potuisse*, P.
[4] *culpa miser et mea*, B.
[5] *Hinc igitur vereor*, B. *Hinc ergo vereor*, P.
[6] *patrem*, B.
[7] *fui*, P.

" Stigmata naturæ servilis conditionis
  " Tollere nec medicus nec medicina potest.
" Semper ab effectu quæ sit natura, vel unde
  " Venerit? ostendit,[1] nec latuisse potest."

[*Discessus Burnelli a civitate Parisiensi.*]

Talia Burnellus secum meditatus, ab urbe
  Parisius statuit mane referre pedem.
Ergo vale facto sociis et flentibus illis
  Omnibus, exit, abit, acceleratque gradum.
Montis in ascensu positus, post terga relictam
  Parisium cernens, obstupefactus ait:
" Sancta Maria, Deus, crux Christi, me benedicat!
  " Hac in valle situs quis locus esse potest?
" Hæc est Roma, puto, magnis circumdata muris!
  " Urbs ita turrita quid nisi Roma foret?
" Atque quid esse potest aliud quam Mons Jovis iste?
  " Sancta Maria Deus! est ita Roma prope?
" Urbs, in qua studui, cujus modo nomen ab ore
  " Fugit, et a corde? Væ mihi! qualis ego?[2]
" Ergo domum repetens, patri matrique roganti
  " Quonam[3] profitear me studuisse loco.
" Me forte trutannum, me nil didicisse, parentes
  " Dicent, et sumptus deperiisse suos.
" Ergo revertar ego, nomen quod nescio discam,
  " Ne rudis in patria prædicer esse mea.
" Non nihil illud erit, cum nomina certe[4] locorum
  " Dixero, confingens[5] me tenuisse scholas.
" Et si nesciero[6] vel nomina sola referre,
  " Quicquid ego dicam credere nemo volet."

---

[1] *ascendit*, P.
[2] *qualis erat?* B.
[3] *modo*, P.
[4] *certa*, P.
[5] *confirmans*, B.
[6] *nescirem*, P.

De silentio Burnelli.

Talia dicenti, jam jamque redire volenti,
  Rusticus adveniens obvius, inquit ei:
" Parisius quæ causa tibi, Burnelle, petenti?[1]
  " An docuisse venis? an didicisse tibi?"
Nomine Parisius statim Burnellus adepto,
  Vertit iter, retinens nomen in ore suo.
Quod ne perdat item casu, studiove[2] loquendi,
  Accidat ut rursum sicut et ante sibi,
Nil omnino loqui statuit ter quinque diebus
  Excepto solo nomine Parisius.
Quicquid contingat, quicunque salutet[3] euntem,
  Nil respondebit, sed quasi mutus erit.

Qualiter Burnellus violavit silentium suum.

Contigit interea quod, cum completa fuisset
  Religione sub hac jam duodena dies,
Quidam Romipeta peregrinus ab urbe vicina[4]
  Alpibus in mediis se sociavit ei,
Accedensque prope dixit: "Reverende magister,
  " Sit Dominus tecum! sit tibi mane bonum!
" Prospera tota dies succedat, vespere clarum,[5]
  " Hospitium gratum, noxque quieta tibi!"
Sed Burnellus adhuc, indicta silentia servans,
  Nil respondit ei, verba nec ulla dedit;
Sed tamen inclinat supplex, verboque salutis
  Nutibus et signis annuit, ore tacens.
Hospitium subiere simul, quo fessa diurno
  Membra labore suo nocte dedere toro.
Cumque Pater Noster peregrinus in ore frequenter
  Volveret, exorans sollicitansque Deum,

[1] *Parisium quæ causa fuit, Burnelle, petendi?* B. *Parisios, Brunelle, tibi quæ causa petenti?* P.
[2] *studioque*, P.
[3] *salutat*, P.
[4] *Vienna*, B.
[5] *vespere claro*, P.

Evigilans Burnellus ait: "Solum quod habebam
" Verbum subripuit[1] vox peregrina mihi.
" Syllaba consimilis verbi totiens repetiti
" Nomen subripuit urbis ubi studui.[2]
" Quique Pater Noster totiens iteravit eodem,[3]
" Me nimis intentum reddidit ille sibi.
" Perque suum simile verbum peregrinus inique
" Me supplantavit, et mea verba tulit.
" Sanius est, memini, socialia fœdera rumpi,
" Quam cum collega fœdus inisse malo.
" Hoc satis ante mihi, damni præsaga futuri,
" Mens mea prædixit, vera propheta nimis.
" Verbum pro verbo, proprium mutans alieno,
" Destruo, septenni parta labore gravi.
" Verbum quod peperi[4] nostrum,[5] verbo perĕgrini
" Par fuit in parte principioque sui.
" Finis erat dispar, quod si meminisse valerem,
" Me satis inferior Jupiter ille[6] foret.
" Centum vel mille solidos si dives haberem,
" Vellem sub tali conditione dare.[7]
" Nominis amissi vix syllaba prima remansit,
" Quod superest reliquum desiit esse meum.

Consolatio Burnelli [ad seipsum].

" Est aliquid melius quam nil tenuisse, tenebo,
" Quæ[8] superest tantum syllaba prima mihi.
" Partem pro toto poni docuere diserti,
" Dummodo remaneat,[9] sufficit una mihi.
" Nec totum superest, ubi pars est una recisa,
" Nec totum periit, parte manente sui.

[1] *subrupuit*, A.
[2] *Surripuit verbum quod fuit ante meum*, B.
[3] *iteravit in ore*, P.
quod periit, B.
[5] *minimum*, P.
[6] *ipse*, B.
[7] *dari*, B.
[8] *Quod superest*, B.
[9] *Dummodo sic maneat*, B.

" Præstat de toto partem retinere vel unam,
 " Qualemcunque talem,[1] quam reticere mihi.[2]
" Plures non poteram forsan retinere, sed unam,
 " Pluribus elapsis, hanc retinebo bene.
" Artibus ex septem si syllaba sola supersit,
 " Hoc mihi non nihil est, nec reor esse parum.
" Et quia multotiens errare scientia multos
 " Fecit, et inflatos præstitit esse graves.[3]
" Litera ne lapsum pariatque scientia damnum,
 " Sufficit una mihi syllaba, nolo magis.
" Tædia nonnunquam generosa scientia gignit,
 " Et faciunt apices moribus esse graves.
" Sæpius in paucis melius natura[4] ministrat,
 " Exerit et vires fortius ipsa suas.
" Contenti paucis studiis, brevitate juvantur,
 " Opprimit et sensum sollicitudo frequens.
" Scire quidem multa, nisi sit bene scire, scienti,
 " Ut verum fatear, non honor est, sed onus.
" Paucula[5] de multis multi rapuere scientes,
 " Ni videantur in his omnibus esse suis.
" Est quoque scire labor, et est[6] etiam retinere;
 " Est didicisse labor,[7] est docuisse labor.
" Quoque magis moveor, quia[8] nulla scientia mortem
 " Qualibet arte sua dedocuisse potest.
" Nonne timor mortis toto dominatur in orbe?
 " Omnibus et solis istud inesse solet.
" Omnia lance pari, paribusque et omnibus,[9] uno
 " Pondere distribuit dura sed æqua nimis.
" Hanc ego non possum nisi prætimuisse[10] futuram,
 " Ex improviso ne mihi dicat, Abi."[11]

---

[1] *tamen quam*, B. and P.
[2] *retinere nihil*, B.
[3] *esse magis*, B.
[4] *in paucis rebus natura*, P.
[5] *Paulula*, B.
[6] *Est didicisse labor, labor est*, B. P.
[7] *Est quoque scire labor*, B. P.
[8] *quod*, P.
[9] *partitur et omnibus*, B. *peribet et o.*, C.
[10] *possum non*, B. *possem non præcinuisse*, P.
[11] *Obi*, P.

Compunctio Burnelli [ad intrandum religionem, sed nullam invenit convenientem].[1]

" Hinc ego disposui me tradere religioni,
" Ut valeat salvus spiritus esse meus.
" Utque senex redimam juvenalia tempora, vitam
" Fas est ut satagam corripuisse meam.
" Et[2] superest modicum vitæ, ne tota deorsum
" Defluat, hoc opto claudere fine bono.
" Est melius sero quam nunquam pœnituisse,
" Quem pudet erroris pœnituisse decet.
" Et si mane fuit vel tota dies nebulosa,
" Obscurum redimat vespera clara diem.
" Quod male dispersit incircumspecta juventus,
" Ens[3] in flore suo prodiga facta sui.
" Damna juventutis redimens annosa senectus,
" Colligat in fructu floribus usa suis.
" Spes fuit in flore, sed flos defloruit, a spe
" Spes cecidit, fructu deficiente bono.[4]
" Spes abiit floris,[5] spes una novissima fructus
" Dum superest, aliquid utilitatis agat.
" De re tam certa nil morte latentius ipsa,
" Omnes ipsa latet, omnibus ipsa patet.
" Rebus in humanis mors est res publica nobis,
" In qua quisque vicem proprietatis habet.
" Si qua tamen propria res est, vel publica, morte
" Nulla magis propria, publica nulla magis.
" Ergo quid hic facio? nisi quod deservio[6] mundo;
" Mors mihi cras dicet: 'En ego! surge, veni.'
" Nil igitur superest, nisi tantum religioni
" Me conferre, procul sit, precor, ergo mora!

[1] The words within brackets are given from P.
[2] *Quod superest*, P.
[3] *Ejus*, P.
[4] *suo*, B.
[5] *florum*, P.
[6] *facio, quorsum deservio*, B.

Sententia Burnelli de diversis religionibus existentibus.[1]

" Sed quia diversæ species sunt religionis,
" Nescio præcipue quæ sit habenda mihi.
" Si cruce signatus[2] rubea me confero templo,
" Trans mare me mittent solvere vota Deo.
" Servus ero, servum facient procul esse seorsum,[3]
" Serviet et forsan in regione Tyri.
" Non tamen ibo pedes, sed equo, qui pastus avena
" Crassus, et ad calces sit tener atque levis.
" Quique pedem servans, et fractis gressibus errans,
" Molliter incedat, regula nostra jubet.
" Scandere trottantem prohibet quoque regula, nolo
" Quod per me careat ordo rigore suo.
" Ingrediar miles ne[4] candida pallia desint,
" Sed tunc[5] ad bellum non rediturus eo.
" De cute corrigiam nostram Saladinus[6] habebit,
" Et comedet carnes bestia sæva meas.
" Incircumcisi gladius mea viscera fundet,
" Detracto corio cætera tradet[7] humo.

De Hospitulariis [alba cruce signatis].[8]

" Rursum[9] si fuero crucis Hospitularius[10] albæ,
" Ad Libanum mittar, ligna referre domum.
" Cum lacrimis pergam, scutica cædente trimordi,[11]
" Et venter vacuus et profinellus erit.[12]

---

[1] This rubric is given two lines above, in the same words, in P. It is given here as follows in B.: *Interpretatio Burnelli de diversis ordinibus.*

[2] *signatis*, P.

[3] B. has here the rubric, *Ordo Templariorum.*

[4] *Ingredior miles nec*, P.

[5] *Sed tamen*, P.

[6] *Salodinus*, A. *nostram Soldanus*, P.

[7] *tradat*, P.

[8] The words within brackets are from P. In B. the rubric is, *Ordo sancti Johannis Jerusalem.*

[9] *Rursus*, P.

[10] *Hospitalarius*, B.

[11] *trinodi*, B. *remordi*, P.

[12] *prosinellus*, C. *et quasi vellus erit*, P.

" Multa licet subeant mihi, nil de jure licebit,
" Præter mentiri magnificando domum.
" Et si transgressus fuero semel, atque secundo,
" 'Vade foras,' dicent, diripientque crucem.

De Nigris Monachis.[1]

" Esse Niger Monachus si forte velim Cluniaci,
" Ova fabasque nigras cum sale sæpe dabunt.
" Surgere me facient[2] media de nocte, volentem
" Amplius in calido membra fovere toro.
" Quodque magis nollem, vellent me psallere sursum,[3]
" Et geminare meos in diapente tonos.
" Vox est rauca nimis, quamvis sit et ipsa sonora,
" Pectus et obstrusum[4] tussis anhela gravat.
" Psallere si nolim, facient me ferre lucernam,
" Debita reddentes præmia mane mihi.
" Multotiens carnes et pinguia sæpe vorare[5]
" In feria sexta sæpe licebit eis.[6]
" Pellicias portant, et plura recondita servant,
" Quæ non sunt sociis omnia nota suis.
" Sed neque sunt dominis abbatibus omnia nota,
" Quamvis vel cupiant præcipiantque satis.
" Quod si contingat stabilita silentia solvi,
" Corripient verbis verberibusque simul.
" Et si percutiam, vino stimulante vel ira,
" Me gravibus culpis carceribusque dabunt.
" Qui nisi claustrali multumque diuque laborarem[7]
" Expertis[8] tribuunt exteriora loca.
" Non amor abbatis ibi, nec cognatio quævis,
" Contra claustrales obtinuisse potest.

---

[1] B. has the rubric, *Ordo Cluniaci.*
[2] *facerent*, B.
[3] *pellent me surgere sursum*, P.
[4] *obscurum*, P.
[5] *vorarem*, B.
[6] *In feria quarta non licet illud ibi*, B.
[7] *diuque labore*, B. *diuque studenti*, P.
[8] *Experto*, P.

" Ordinis aut morum[1] nunquam dispendia quisquam
" Fratribus ex nigris sustinuisse valet.[2]
" Non commodant, vel[3] emunt sua prædia, vel priora-
" tus;
" Omnia sed gratis distribuuntur ibi.[4]
" Cellarum numerus quem damno dedecorique
" Esse putant, multis commoda multa parit.[5]
" Si quam[6] de membris nebulam contingit oriri,
" Hanc caput absorbet[7] nobilitate sua.
" Quamque semel culpam vindex sententia punit,
" Ulterius cuiquam non licet inde loqui.[8]

De Albis Monachis.[9]

" Si fuero Monachus Albus, generalia dura
" Hi pulmenta duo, sed bene cocta, dabunt.
" Hoc odiunt, quod ego sine fine[10] fideliter odi,
" Scilicet ut prope se rusticus arva colat.
" Agrorum cupidi, nunquam metas sibi poni
" Vicinis vellent pestis iniqua suis.
" Lac et lana greges ovium pecorumque ministrant,[11]
" Quod satis est, quamvis nil satis esse putent.
" Paucis contenti, non cessant quærere magna,
" Et cum possideant omnia, semper egent.
" Otia sectari non me patienter ibidem,
" Sed bene me pascent in novitate mea.
" Omnibus injungunt operas, ne desidiosus,
" Aut quandoque vacans, inveniatur ibi.
" Sabbata rara colunt, male respondente coquina;
" Est ibi virga frequens, atque diæta gravis.

[1] *aut moris*, P.
[2] *valent*, B.
[3] *Non vendunt vel*, B. *Non comedunt vel*, P.
[4] *eis*, B.
[5] These two lines are given from B.
[6] *Si quem*, B.
[7] *exsorbet*, P.
[8] These two lines also are given from B.
[9] *Ordo Cisterciensis*, B.
[10] *sine fratre*, B.
[1] *ministrat*, B.

" Non comedunt [1] carnes, nisi cum permiserit abbas,
" Præpositusve loci, de pietate sua.
" Et quia quadrupedum prohibet sua regula carnes,
" Nec sinit his vesci pro gravitate sui,
" Quæ volat aut currit cupiunt carnem bipedalem,[2]
" Non quia sit melior, sed quia rara magis.
" Cum tamen illud agunt, testis vicinia fumi
" Non erit, aut facti conscia facta sui.
" Carnibus absumptis, vestigia nulla videbis,[3]
" Ne clamant,[4] her her,[5] ossa sepulta jacent.
" Tres etiam tunicas de jure duasque cucullas
" Omnes accipiunt, et scapulare breve.
" Tædia de nocte femoralia nulla jacenti
" In lecto facient; sit procul iste timor.
" Nescia braccarum, genitalia membra deorsum
" Nocte dieque simul libera semper erunt.
" Ergo quid facerem, veniens si ventus ab Austro
" Nudaret subito posteriora mea?
" Qua facie tantum quis sustinuisse pudorem
" Possit, et ad claustrum postea ferre pedem.[6]
" Quod si contingat mea nuda pudenda videri,
" Numquam de reliquo [7] Monachus Albus ero.
" Dispensare tamen mecum poterunt et oportet,[8]
" Ne pila [9] quam porto sit manifesta foro.
" Pila pusillorum vitari scandala debent,
" Ergo meum certe, namque pusillus ego.[10]
" Membra pudenda magis, magis est texisse necesse,
" Atque minus dignis major habendus honos.[11]
" Est in fratre suo sua vel texisse pudenda,
" Vel detexisse; qui tegit, ille sapit.[12]

[1] *Non comedent*, P.
[2] *semper cupiunt bipedalem*, P.
[3] *vestigia nulla relinquunt*, B.
[4] *Nec clamant*, P.
[5] *hier, hier*, B. *heic, heic*, P.
[6] These two lines are given from B.
[7] *de cætero*, B.
[8] *Poterunt ut opus*, P., in which the line is imperfect.
[9] *Ne pisa*, P.
[10] These two lines are given from B.
[11] *honor*, B.
[12] *qui tegit illa, sapit*, P.

" Tu tibi quod non vis fieri ne feceris ulli,
" Quod cupis ut faciat quis tibi, fac et ei.
" Frater ab effectu, non solo nomine dici
" Frater habet, sine re nomen inane tenet.
" Sunt etiam multi quos falso nomine fratres
" Dicimus, et scimus hostibus esse pares.
" Fratribus in falsis quia multa pericula Paulus
" Passus erat, scriptis inserit ista suis.
" Plurima falsorum sunt vera[1] pericula fratrum,
" Et venit a falsis fratribus omne malum[2]
" Quisque sibi caveat a fratre suo, nec in illo
" Ponere præsumat spemque fidemque[3] sibi.
" Rara fides fratrum, quia, cum sit quisque fidelis,
" Se probat infidum, dum caret ipse fide.
" Frater carnalis nec non et spiritualis
" Fallitur, et fratrem fallit uterque suum.
" Si tibi contingat fratrem reperire fidelem,
" Sit tibi pars animæ dimidiumque tuæ.[4]
" Nam tot sunt ficti, tot furti,[5] totque ferales,
" Quod jam mundus eos dinumerare nequit.[6]
" Qui sunt in claustro tanquam Sathan in Paradiso,
" In quo constat eum[7] juris habere nihil.
" Talia me terrent, dum religionis ad arcem
" Tendo, nec attendo quove vel unde ruo.
" Forsitan et vanus timor est, vanoque moveri
" Multotiens hominum corda timore[8] solent.

De ordine Grandimontis.[9]

" Grandimontanam vitam cum veste professus
" Si fuero, vereor asperiora pati.

---

[1] *sunt magna*, B.
[2] This line is omitted in P.
[3] *spemve fidemve*, B.
[4] *tui*, A.
[5] *sunt falsi, tot ficti*, B. *ficti, tot furti*, A.
[6] *eos vix numerare potest*, B.
[7] *eis*, B.
[8] *timere*, A.
[9] *Ordo Grandimontensis*, B. *De ordine Grandimontensium*, P.

" Hi cum nil habeant, ne se[1] patiantur habere
" Ex nihilo semper sufficienter habent.
" Abdita claustra colunt, et nulla silentia servant,
" Nescit signa manus, libera lingua manet.
" Non fundos, nec agros, nec pascua lata requirunt,
" Nec facit ad saccos annua lana decem;
" Vellera nec triplici positu[2] distinguere norunt,
" Idem saccus habet pectora, colla, latus.
" Non macerant nudas assumpto vellere pelles,[3]
" Nec faciunt pingues in nemus ire sues.[4]
" Non mare conscendunt ratibus, quo retia[5] laxant
" Piscibus, aut hamis insidientur[6] eis.
" Qualia vel quando[7] comedunt, si lauta diæta
" Vel tenuis sit eis, non mihi scire licet.
" Si pluit e cœlo semper quod habent quasi manna,
" Quid plus præstaret area lata brevi.[8]
" Si vivunt ut homo, nec sunt velut angelus ipsi,[9]
" A studiis hominum cur prohibentur ita?
" Et si sunt homines, mortales conditione,
" Cur non humana vivere lege licet?
" Quod fit in occulto raro sine suspicione
" Esse potest homini, nec licet[10] absque nota.
" Si satagunt[11] corpus carnemque domare rebellem,
" Commodius facerent et meliore modo.
" Non reprehendo tamen super his, nec judico quen-
" quam,
" Servus enim domino statque caditque suo.
" Litibus et causis variis fora publica vexant,
" Et teritur longo tempore causa brevis.
" Sumptibus insistunt, nil proprietatis habentes,
" Fitque trilustralis causa sepulta diu.

---

[1] *nec se*, B.
[2] *passu*, P.
[3] *nuda ficto cum subere pelles*, B.
[4] *suos*, P.
[5] *contendunt retibus, nec retia*, P.
[6] *insidiantur*, B. P.
[7] *vel quantum*, B.
[8] *sibi*, B. *brevis*, P.
[9] *sunt ut angelus ipse*, P.
[10] *Esse potest hominum nec licet*. B.
[11] *satagant*, P.

" In duo divisi multumque diuque laborant,
" Atque supervacuis sumptibus usi[1] vacant.
" Nam vice conversa, laico dictante, sacerdos
" Exhibet officii vota sacrata[2] sui.
" Motus ob hanc causam mons[3] est, Romamque profectus,
" Sed nec ibi meruit sumere causa modum.
" Plurima fuderunt,[4] sed mons est pinguis et uber,
" Qui de lacte suo cuncta ministrat eis.
" Et quem nullus arat, serit, aut metit, ordine miro
" Pullulat ad votum quicquid habere volunt.
" Ergo quid est[5] homo? qui vivit ut angelus intus,
" Pulsatur totiens exteriore foro.

De ordine Carthusiæ.[6]

" Quid si Carthusiam me convertendo revertar,
" Pellibus et tunicis pluribus utar ibi?
" Cella mihi dabitur, quam solam solus habebo,
" Nemo mihi socius, nemo minister erit.
" Solus enim psallam, solusque cibaria sumam,
" Et sine luce meum solus adibo torum.
" Semper solus ero cella retinente trimembri,
" In qua continue[7] pes meus alter erit.
" Semper erunt[8] præsto, pulmento conficiendo,
" In cella propria ligna, legumen, aqua.
" Visere me veniet[9] prior ordinis? atque frequenter
" Panis erit calidi portio magna mihi.
" His ovium, pecorum, nemoris terræque feracis,[10]
" Vivere qua possunt,[11] portio certa datur.
" Interior vestis, quam lana caprina ministrat,
" Carnem castigat asperitate sua.

---

[1] *usque*, P.
[2] *vita sacrata*, B.
[3] *mox est*, P.
[4] *fuerunt*, P.
[5] *quid est quod homo*, B. *quid extat homo*, P.
[6] *Carthusiensium*, P.
[7] *continuo*, B.
[8] *Semper erit*, B.
[9] *veniat*, P.
[10] *nemorum terræque ferarum*, P.
[11] *quo possint*, P.

" Qualibet hebdomada ter pane cibantur et unda;
" Non comedunt carnes,[1] sit nisi festa dies.
" Et semel in mense, vel bis, de jure venire
" Ad missam [2] poterunt, si vacat atque volunt.
" Contenti propriis, nec divitibus nec egenis
" Esse volunt oneri, cras, hodie, nec heri.
" Non licet augere numerum pecorum vel agrorum,
" Taxatur certo canone quicquid habent.
" Carnis in æternum cuncti prohibentur ab esu,
" Præter eum si quem tabida lepra tenet.
" Ad fora non veniunt, quo litem scire resolvant,[3]
" Nec populi vanum depopulantur Ave.
" Hospitis adventu gaudent, mutantque diætam,
" Dant quod habent hilari pectore, voce, manu.

De Nigris Canonicis.

" Est et item vita Nigrorum Canonicorum
" Judicio populi digna decensque Deo.
" Mollibus induti, non semper pinguibus uti,[4]
" Inque refectorio carnibus, absque mero.
" Quid caro peccavit plus quam faba, pisa,[5] legumen,
" Ne posset [6] comedi conditione pari?
" Quam [7] nos causamur non est in carne reatus,
" Sed comedente male nec cohibente gulam.[8]
" Causa datur vino, debetur culpa [9] bibenti,
" Cum caput, aut membra cætera [10] mane dolent.
" Ne pareat [11] psalmus vel lectio tædia longa,
" In psallendo tenent inque legendo modum.
" Nec nituntur ad hoc ut vocibus immoderatis
" Ardua prævaleant rumpere tecta domus.

---

[1] *pisces*, B.
[2] *Ad missas*, B.
[3] *quo litem lite resolvant*, B.
[4] *non spernunt pinguibus uti*, B. *non semper pinguibus usi*, P.
[5] *pisa, faba*, P.
[6] *Ne possit*, B.
[7] *Qua nos*, P.
[8] *nec prohibente gula*, P.
[9] *vino, debetur causa*, P.
[10] *cætera membra*, B.
[11] *pariat*, B. P.

"Candida sed pura[1] subtili stamine[2] texta,
"Mundis munda placet linea vestis eis.[3]
"Vestis honesta quidem, quæ nec cum carne rebelli
"Ut[4] cute bella gerat[5] asperitate sui.
"Exteriora tamen claudentur themate[6] nigro,
"Ut color alterius aptior esse queat.
"Lumina ne lædat, albo[7] nigredo repugnat,
"Inque timore nigro gaudia candor habet.
"Sic arcus cœli gemino splendore[8] refulget,
"Sic pilus est pardo candidus atque niger.
"Pallia cornici[9] dat penna sub albida nigræ
"Candida, sic picas et nigra penna tegit.
"Si vestis bicolor carnem sine corde colorat,
"Mens erit absque nota, veste tenente notam.
"Quid refert quales veniant in veste colores,
"Si mens unicolor interiora regat?[10]

De ordine Præmonstratensi.[11]

"Præmonstratenses rursus;[12] qui vestibus albis
"Induti veniunt, simplicitate placent.
"His color unus adest, niveo candore refulgens,
"Hos semper simplex vestis ovina tegit.
"Omnibus abjectis, dura[13] pro mollibus uti
"Vestibus, ad præsens hoc statuere modo.
"Vellere partito, quod colli nuda protexit,[14]
"In proprios usus constituere suos.
"Ne caro luxuriet, vervecis vellere crispo
"Corpora castigant asperitate[15] gravi.

---

[1] *Candida sint pura*, P.
[2] *stramine*, P.
[3] *ei*, P.
[4] *Vel cute*, B. *De cute*, C. *Nec cute*, P.
[5] *gerit*, P.
[6] *cemate*, B. *schemate*, P.
[7] *albedo*, B.
[8] *candore*, P.
[9] *cornicis*, P.
[10] *tegat*, P.
[11] *Præmonstratensium*, P.
[12] *cursus*, A.
[13] *i. veste*, gloss in A. *duris*, B.
[14] *nuda tegebat*, B.
[15] *castitate*, P.

" Damna tamen lini, lana redimente[1] suavi,
  " Ordine cogente sustinuisse decet.
" Ordinis austerus rigor est, quia carnibus uti
  " His in conventu tempus in omne vetat.
" Dispensando tamen, sacer ordo salubrius[2] usus
  " Consiliis, super his alleviavit onus.
" Pinguia concedens, quæ sunt affinia carni,
  " Sic tamen ut nunquam sit manifesta caro.
" Bellum cum carne, pacem cum pinguibus esse,
  " Pacis amatores hoc statuere modo.
" Carnis honestatem sic conservare volentes,
  " Ne contra carnem lex inhonesta foret.
" Si foret exclusa penitus caro, carnis honestas
  " Læsam se posset de ratione queri.
" Si foret in totum sine conditione recepta,[3]
  " Sæpe daret causam materiamque mali.
" Unde nec admissa penitus, nec tota repulsa,
  " Exulat, in patria menstrua facta sua.

De Canonicis secularibus.

" Sunt et canonici qui secularesque vocati[4]
  " Nomen ab officio promeruere suo.
" His quodcunque libet, nova lex, licitumque[5] sub isto
  " Canone constituit vivere tota cohors.
" Hi nihil excipiunt, nec dicunt despiciendum,
  " Quicquid in obsequio corporis esse[6] potest.
" Illud præcipue tamen instituere, tenendum
  " Omnibus in tota posteritate sua:
" Lex vetus ut suasit, ne quilibet absque sua sit,
  " Et quod quisque suas possit habere duas.

---

[1] *redimente*, B.

[2] *salubribus*, B.

[3] These two lines are given from B.

[4] *canonici seculares atque vocati*, P.

[5] *libet, lex est, licitumque*, B. *lutumque*, A.

[6] *obsequio carnis inesse*, P.

" Hi sunt qui mundum cum flore cadente tenentes,
" Ne cito[1] marcescat, sæpe rigare student.
" Hi sunt qui faciunt quicquid petulantia carnis
" Imperat, ut vitiis sit via prona suis.
" Totus in errorem mundus, præeuntibus illis,[2]
" Ducitur, hi præeunt præcipitesque ruunt.
" Hi mundum non mundus eos habet, atque deorsum
" Hi quia compellunt, funditus ille cadet.
" Hi fundamentum fidei subvertere prompti,
" Moribus expugnant quæ facienda docent.
" Hi sunt pontificum per quos vigor, ordo, potestas
" Nutat, et ecclesiæ fit status absque statu.
" Languet et exspirat per eos reverentia cleri,
" Deficit in nihilum religionis honos.
" Horum consilio reges meditantur iniqua,
" Et quæ debuerant stringere laxa tenent.
" Pontificum latera sunt hi, regumque sinistra,[3]
" Pes errans, mendax lingua, recurva manus,
" Cor[4] duplex, simulatus amor, sine vivere nomen,
" Ira latens, vera motio, falsa quies.
" Bursa carens fundo, prædæ sine nomine prædo,
" Lanx mendax veri, vera statera doli.
" Lex sine lege Dei, canon sine canone Christi,
" Prævia causa mali, pagina plena doli.[5]
" Hi sunt justitiam qui prostituere pudicam,
" Falsa loqui linguas qui docuere suas.
" Qui dum labentem mundum retinere laborant,
" Cumque labente labent, cumque ruente ruent.[6]
" Quorum vita labor, via lubrica stat quasi stercus,[7]
" Finis in incerto, præmia certa dolor.[8]

---

[1] *Ne sic*, P.
[2] *istis*, B.
[3] *sinister*, B.
[4] *Cur*, A.
[5] These two lines are inserted from B.
[6] *Cum labente labant, cumque ruente ruunt*, B.
[7] *via lubrica gloria stercus*, B.
[8] *labor*, P.

[*De bonis Canonicis.*][1]

" Quod bene dum secum quidam meditantur eorum,
" Talibus a studiis se cohibere student.
" Qui pariter mundi fœno cum flore relicto,
" Omnia quæ mundi sunt nihil esse putant.
" In medio fornacis agunt flammæque vorantis,
" Ignitum studium constituere suum.
" Nec tamen uruntur, quia quos refrigerat intus
" Spiritus, exterior flamma cremare nequit.
" Decoquit hos mundus, et sicut in igne camini
" Aurum flamma probat, sic Deus urit eos.
" In mediis flammis et in ignibus esse, nec uri,
" Non est naturæ sed deitatis opus.
" Cum propria carne certamina longa tenere,
" Res est difficilis et metuenda nimis.
" Nam caro mortalis levis est, et cerea flecti,[2]
" Quo natura vetus[3] et vitiosa trahit.

De monialibus.

" Est et adhuc ordo velatarum mulierum,
" Quas etiam nonnas[4] dicimus esse sacras.
" Qui de[5] virginibus viduisque coactis in unum
" Ordo, satis notus pluribus esse solet.
" Horas canonicas solito de more frequentant,
" Solventes pensum nocte dieque suum.
" Vocibus altisonis adeo modulamine dulci
" Cantant, sirenes quod cecinisse putes.[6]
" Corpore serpentes, sirenes voce, dracones
" Pectore, Susanna smigmate, corde Paris.[7]

---

1 This rubric is not found in A.

2 *est etiam cito flecti*, B.

3 *natura vetit*, B.

4 *minimas*, P.

5 *Quæ de*, B. *Quidam virginibus . . . . coactus*, P.

6 *par his*, P.

7 *pares*, P., which omits the word *corde*.

" Sed tamen illud habent, unum quod cuncta refellit,
  " Ante Deum lacrimas quæ sine lege fluunt.
" His Dominum placant semper, veniamque merentur,
  " His sua cuncta lavant crimina, quicquid agunt.
" Omnibus auretenus licet his nutrire capillos,
  " Sed non ulterius, regula namque vetat.
" Utuntur niveis agni de corpore sumptis
  " Pellibus intonsis,[1] pallia nigra gerunt.
" Hæ caput abscondunt omnes sub tegmine nigro,
  " Sub tunicis nigris candida membra latent.
" Cingula nulla ferunt, sed nec femoralibus uti
  " Consuetudo fuit, nescio si modo sit.
" Nunquam rixantur, nisi cum locus exigit, aut res,
  " Sed neque percutiunt, sit nisi causa gravis.
" Harum sunt quædam steriles et quædam[2] partu-
    " rientes,
  " Virgineoque tamen nomine cuncta tegunt.
" Quæ pastoralis baculi dotatur[3] honore,
  " Illa quidem melius fertiliusque parit.
" Vix etiam quævis sterilis reperitur in illis,
  " Donec eis ætas talia posse negat.

De ordine de Simplingham.[4]

" Est et adhuc alius nuper novus ordo repertus,
  " Quem bene, nam bonus est, commemorare[5] decet.
" Hic apud Anglorum fines exortus, ab ipso
  " Nomen habet natus quo fuit ipse[6] loco.
" Simplingham[7] dictus, de simplicitate vocatus,
  " Sim per[8] antiphrasim ordo vocatur ita.

---

[1] *intensis*, P.
[2] *quædam steriles, quædam*, B.
[3] *donatur*, B.
[4] In P. the rubric is, *De ordine novo in Anglia constituto.*
[5] *convenire*, P.
[6] *ille*, P.
[7] *Simplingeham*, B. *Simpligama*, P.
[8] *Sive per*, P.

" Canonicos laicosque simul, duplicesque sorores,
" Quas simul in unum continet illa domus.[1]
" Canonici missas tantum, reliquumque sorores
" Explent, officii debita jura sui.
" Corpora, non voces, murus designit,[2] in unum
" Psallunt directo[3] psalmatis absque metro.[4]

Novus ordo Burnelli factus de aliis ordinibus.[5]

" Talia dum mecum tacitus considero, vitam
" Nescio quam possim[6] constituisse mihi.
" Tutius ergo puto nec non consultius esse,
" Ut statuam leges ordinis ipse novi.
" Sic igitur fiet de quolibet-ordine sumam
" Quod melius fuerit commodiusque mihi.[7]
" Qui meus ordo meo nomen de nomine sumat,
" Nomen in æternum vivat ut inde meum.
" Ordine de Templi sumamus equos gradientes
" Leniter, ut[8] lenis sit meus ordo mihi.
" Ut mihi mentiri liceat quocunque locorum,
" Fratribus ex aliis hoc retinere volo.
" Ut feria sexta[9] liceat mihi pinguibus uti,
" Hæc Cluniacensis conferat[10] ordo mihi.
" Fratribus ex aliis satis est et sufficit illud,
" Ut liceat braccis nocte carere meis.[11]
" Grandimontanos in eo quod multa loquuntur
" Multum commendo, quodque[12] tenere volo.
" Carthusiæ[13] fratres in eo discerno[14] sequendos,
" Missa quod in mense sufficit una satis.

---

[1] These two lines are given from B.

[2] *disjungit*, P.

[3] *Psallant directe*, P.

[4] *absque melo*, B.

[5] *Novus ordo quem Burnellus instituit*, B.

[6] *possum*, B. P.

[7] These two lines are taken from B.

[8] *neque levis*, P.

[9] *feria quarta*, B.

[10] *conferet*, B.

[11] *carere mihi*, P.

[12] *quosque*, P.

[13] *Carthusios*, P.

[14] *decerno*, B.

" Canonicos nigros carnes comedendo sequamur,[1]
" Ne quid ab hypocrisi contrahat ordo meus.
" Præmonstratenses statuo de jure sequendos
" In molli tunica multiplicique toga.
" Ordine de reliquo placet, ut persona secunda
" Fœdere perpetuo sit mihi juncta comes.
" Hic fuit ordo prior, et conditus in Paradiso;
" Hunc Deus instituit, et benedixit ei.
" Hunc in perpetuum decrevimus esse tenendum,
" Cujus erat genitor cum genetrice mea.
" Et genus omne meum semper fuit ordinis hujus,
" Quo genus humanum deficiente cadet.
" Ordine de sacro sacratarum mulierum
" Accipiam, zonam semper abesse meam.[2]
" Cingula lata mihi non sunt bona,[3] sed neque ventri
" Conveniunt grosso cingula stricta meo.
" Est et adhuc aliud in eis[4] quod in ordine nostro
" Apponi volumus, cum locus aptus erit.
" Quid de Simplingam, quantum, vel qualia sumam,
" Nescio, nam nova res me dubitare facit.
" Hoc tamen ad præsens nulla ratione remittam,
" Namque necesse[5] nimis fratribus esse reor,
" Quod nunquam nisi clam nullaque[6] sciente sororum
" Cum quocunque suo fratre manere licet.
" Sunt etiam quædam quæ si non nunc[7] meminisse
" Possumus ad præsens, postea tempus erit.
" Ergo nil restat[8] nisi confirmatio sola
" Pontificis summi, quam dabit ipse libens.
" Nam qui justa petunt, nulla ratione repulsam
" A domino papa sustinuisse solent.
" Illuc ergo decet primo divertere, papam
" Et fratres humili sollicitare prece."

[1] *sequemur*, B.
[2] *zona . . . . mea*, B.
[3] *lata bona non sunt mihi*, P.
[4] *in his*, P.
[5] *necem*, P.
[6] *nulloque*, B.
[7] *si non hic*, B. *nunc non*, P.
[8] *Ergo nihil restat*, B.

Quomodo Burnellus obviavit Galieno.

Talia dicenti veniens Galienus ab urbe
  Obvius accessit, vidit, et inquit ei:
" Numquid non es tu noster Burnellus?" Et ille:
  " Heu mihi![1] sum certe; care magister, ave!
" Ille dolens ego sum Burnellus ab urbe Cremona,
  " Quem bene tu nosti, si meminisse placet.
" Ecce senem cernis fractumque labore decenni,
  " Qui juvenis quondam fortis et acer eram.
" Quam mala multa tuli pridem! sed me tamen unum
  " Funditus absumpsit sollicitudo scholæ.
" Rusticus atque schola duo sunt tormenta doloris,[2]
  " Intus et exterius quæ me nocere solent.[3]
" Rusticus exterius pungit, ferit, atque flagella[4]
  " Dat schola, sed pascit[5] viscera, corda, latus.
" Saxa sed et lapides mallem portare molares,
  " Quam sic assiduis invigilare scholis.
" Quam mala fata mihi! verum mea fata nec ultra[6]
  " Vel citra possum[7] quam statuere mihi.
" Fluctuat in dubiis animus meus, inque dolendis,[8]
  " Præque dolore meo mens mea mente caret.
" Namque tot[9] et tanta miseri sunt scandala mundi,
  " Tot regum scelera pontificumque mala,
" Tot quoque sunt mortes in religione, tot extra,
  " Pessima præque sui[10] sorde tacenda mihi,
" Quod dum flens recolo, mundi mala prospicioque,
  " Quis sit, quis fuerit, quis status orbis erit,

---

[1] *En mihi*, A.

[2] *dolorum*, P.

[3] *quæ mihi ferre solent*, B. *quæ macerare solent*, P.

[4] *flagellat*, B.

[5] *Sed schola depascit*, B.

[6] *Quam mala fila mihi venerunt fata, sed ultra*, B.

[7] *Vel citra nequeo*, B. *possit*, C.

[8] B. has before this line a rubric, *Prædicatio Burnelli.*

[9] *Nam tot*, P.

[10] *Præ nimiaque sui*, B.

"Ignis ut a facie subito nova cera liquescit,
  "Et[1] solis radio nix glaciesque fluunt,
"Sic ego deficio, sic defluo, sicque revolvor,[2]
  "Totus et in lacrimas fontis ad instar eo.
"Quarum præcipua,[3] quarum præmaxima causa, est[4]
  "Curia Romana, quæ[5] modo vadit ita;
"Quæ regum domina, quæ regnantum diadema,
  "Quæ decus atque decor urbis et orbis erat;
"Quæ solis radius, noctis carbunculus ardens,
  "Malleus erroris, pœna parata malis,
"Justitiæ gladius, oleum pietatis abundans,
  "Larga manus inopis, dextra referta bonis;
"Flos novus; et nullo marcescens temporis æstu,
  "Fons sine defectu, balsama larga fluens;
"Religionis obex,[6] pacis concordia, morum
  "Gloria, fax fidei, regula recta boni;
"Vexillum patriæ, sed et omnibus ordine facta[7]
  "Debuit esse caput, sicut origo fuit.
"Sed conversa retro rediit, fideique pudoris[8]
  "Immemor, in caudam fecit abire caput.
"Si caput a capio vel dixeris a capiendo,
  "Tunc est ipsa caput, omnia namque capit.
"Sic declinando, capio, capis, ad capiendum
  "Retia laxavit, retia longa nimis.
"Quod de præterito cœpi formare futurum,
  "Non valet ad præsens, nec videt unde locum.
"Quondam larga sui proprii, nec avara, cruoris,
  "Fundere consuevit seque suumque suis.
"Nunc vice conversa sitiens[9] sitit, atque cruorem
  "Fundat ut alterius, ebibit[10] ipsa suum.

---

1 *Ex*, P.
2 *resolvor*, B.
3 *Quare præcipua*, B.
4 *est* omitted in P.
5 *quod*, A.
6 *apex*, B.
7 *omnibus omnia facta*, B. *ordine sancto*, P.
8 *prioris*, B.
9 *faciens*, B. P.
10 *Fundit et alterius, et bibit*, P.

" Sic causam mortis, quæ debuit esse salutis,
 " Fecit et in populo prodiga, fudit eum.
" Vasaque commutans ex hoc transfudit in illis,[1]
 " Sub mellis specie pocula felle luat.[2]
" Ipsa tamen semper in se[3] sitibunda manebit,
 " Cumque bibat semper, semper avara sitit.
" Cujus in os patulum, quamvis foret æs mare magnum,
 " Influeretque simul, non satiaret eam.
" Væ! barathro[4] ventris nequeunt extinguere cujus
 " Fercula nulla famem, pocula nulla sitim.
" Væ! cui nil satis est, et quem sua reddit egenum
 " Copia, nec totus sufficit orbis ei.
" Sustinet æris egens quicquid peccatur[5] avarum,[6]
 " Quicquid delirant cætera bursa luet.[7]
" Bursa referta reos solvit, peccata relaxat,
 " Quæ non peccantis[8] evacuata ligat.
" Nil tam difficile, nil tam grave, nil ita pravum,
 " Quod non emendat[9] bursa referta bene.
" Hæc facit ut licite fiat quodcunque libebit,
 " Reddit et illicitum quod licet arte pari.
" Cum sua non mundet, aliorum crimina mundat,
 " Cernere quæ propria vulnera sola nequit.
" Sic dolor in capite facit omnia membra dolere,
 " Toxicat et modicum dolia magna virus.
" Sic ovis una gregem totum maculando[10] respergit,
 " Et trahit ex modico[11] maxima massa luem.
" Sic sapit ex fonte, quamvis procul inde remotus,
 " Rivus, et ex igne fumus odoris habet.
" Ex morbo capitis artus traxere dolorem,
 " Peccatumque patris plangit origo sequens.
" Virtutum quondam decus et decor, in[12] vitiorum
 " Est conversa caput, quæ caput orbis erat.

---

[1] *in illud*, B.
[2] *luit*, B.
[3] *in se semper*, B.
[4] *De barathro*, P.
[5] *peccetur*, B. *precatur*, P.
[6] *amarum*, A.
[7] *luat*, B.
[8] *peccantes*, P.
[9] *emendet*, B.
[10] *maculosa*, B.
[11] *ex morbo*, B.
[12] *in* omitted in A.

" Non mihi sufficeret[1] longævi Nestoris ætas,
  " Singula si memorem quæ memoranda forent.
" Sed sit ut ad summam tituloque referre sub uno,
  " Quæ sit vox populi, quæ solet esse Dei,
" A summo capitis in ea pedis usque deorsum
  " Ad plantam, sanum nil superesse reor.[2]

[*De regibus etiam narrat.*]

" Rursus[3] si regum mores[4] vitamque revolvam,
  " Quid nisi majoris causa doloris erunt?[5]
" Quorum vita dolor, quorum dominatio dura,
  " Quorum verba velut ventus et aura levis.
" Cumque creatus homo sit ad instar imaginis ejus,
  " Qui dedit ex nihilo cuncta creata fore,
" Pluris habent homine[6] reges animantia terræ,
  " Et genus humanum vilius esse putant.
" In cruce suspendi pro sumpta carne ferarum,[7]
  " Quam plures faciunt[8] sæpe dolore gravi.[9]
" Quid gravius Siculi possent statuisse tyranni,
  " Quam pro morte feræ quod moriatur homo?
" Qui sic regna regunt, qui sic sine remige regnant,
  " Vix regum tantum nomina sola tenent.
" Quamvis regna sua sibi sint[10] subjecta, tributa
  " Dent populi, trepidet terra timore suo,
" Non tamen hi regnant, quoniam regnare timeri
  " Non est, aut dura lege ligare suos.
" Quos non rectores sed raptores bene dici
  " Constat, et ex facto nomen habere suo.
" Quorum nulla fides, et qui confidit in ipsis
  " Errat, et arbitrio desipit ipse meo.

---

[1] *sufficiens*, P.
[2] This and the three lines preceding are given from B.
[3] *rursum*, B. C. and P.
[4] *mores regum*, P.
[5] *erit*, P.
[6] *homines*, P.
[7] *pro suspicione ferarum*, B.
[8] *faciant*, P.
[9] *Nec fera consuliter, consule, queso feras*, B.
[10] *sunt*, P.

" Quorum fictus amor, quorum via nulla fidelis,
" Quorum lingua dolo[1] plena, cruore manus.
" Munera respiciunt, quæ dum venerantur,[2] abesse
" Justitiam faciunt, judiciumque[3] procul.
" Quicquid enim faciunt, vel dicunt, vel meditantur,
" Si bene discutias, omnia munus olent.[4]
" Quod, nisi præcedat, comitetur, sive sequatur,[5]
" Ut[6] vaccam vitulus, non procul, immo prope,
" Nil habitus, nil ordo tibi, nec opinio vitæ,
" Quilibet aut titulus plusve minusve dabit.
" Munera conturbant reges, rursusque reservant,[7]
" Munera dant pacem, munera bella parant.
" Munera pontifices subvertunt, munera reges,
" Munera jus statuunt destituuntque simul.
" Munera stultorum linguas dant esse disertas,
" Munera cum[8] clamant cætera quæque tacent.
" Munera pervertunt leges, decreta refellunt,
" Evacuant patrum jura rigore[9] suo.
" Munera palpare[10] faciunt delicta potentum,
" Utque magis vigeant facta nefanda tegunt.
" Munera—sed taceo, ne forte tegenda[11] revelem,
" Quæ[12] in manibus sanctis esse reperta solent.
" Munera declarant quidnam meditantur[13] avari,
" Quidve velit fieri mens maculosa viri.
" Munera quid valeant sedes pastore vacantes,
" Credere si fas est, sæpe docere solent.
" Munera dulce malum, virus sanabile[14] sanis
" Mentibus, ægrotis mortis imago recens.
" Munera semper habent aliquid portantia secum,
" Verborumque cives[15] ore tacente gemunt.[16]

---

[1] *Quorum lingua dolor*, P.
[2] *venantur*, B.
[3] *judiciamque*, P.
[4] *alunt*, P.
[5] *Quod ni præcedat, comitetur, sive sequatur*, P.
[6] *Ac*, P.
[7] *serenant*, B. *reformant*, P.
[8] *dum*, P.
[9] *vigore*, B.
[10] *palpari*, P.
[11] *tacenda*, P.
[12] *Quæ* omitted in P.
[13] *meditentur*, B. P.
[14] *virus insanabile*, B.
[15] *Veri quod cives*, P.
[16] *gerunt*, B.

" Munera judicii libram moderantur, et ipsam
" Protinus inflectunt, quo data pensa trahunt.
" Munera mortifero dant pocula plena veneno,
" Excæcant oculos, præcipitantque gradus.
" Omnia vincit amor, sed amorem munera vincunt,
" Quod si quis dubitet,[1] ponderet hæc et ea.
" Munera virtutum suffocant germina, sanctos
" Irritant, reprobos mortis ad ima trahunt.[2]
" Munera corrumpunt mores, pariuntque recepta
" Damna pudicitiæ dona cupita procis.[3]
" Munera pontifices extollunt, munera reges,
" Munera dant apices exhilarantque duces.
" Munera suffodiunt turres, montesque coæquant
" Vallibus, et pariunt absque cruore necem.
" Munera præcedunt, quoties mala multa sequun-
" tur,
" Munera cum veniunt proxima causa subest.
" Munera si cessent, cessabunt jurgia, lites,
" Mars cadet,[4] et Veneris nullus amicus erit.
" Munera si cessent, sine sanguine tempore pacis,
" Quod nunquam potuit, Roma subacta ruet.
" Munera si cessent, primatum pallia multo
" Constabunt levius et meliore foro.
" Munera si cessent, abbatum cornua longa
" Ponderis et precii jure minoris[5] erunt.
" Munera si cessent, regis revocatus ab aula
" Monachus, in claustrum[6] limina sacra teret,
" Munera si cessent, grex cum pastore quiescet,[7]
" Junctus[8] et amborum spiritus unus erit.
" Munera si cessent, Deus in cellas Cluniaci
" Forte revertetur, et remanebit ibi.
" Munera si cessent, Judam cum Simone clerus
" Tollet, et e medio coget abire sui.

---

[1] *dubitat*, B.
[2] These two lines are given in B.
[3] *precis*, P.
[4] *cadit*, P.
[5] *longe minoris*, B.
[6] *In claustro*, P.
[7] *quiescit*, P.
[8] *Intus*, B.

" In quorum manibus crebro tractantur iniqua,
" Dextera muneribus esse referta solet.
" Munera si cessent, miseris mortalibus ultra
" Clamor, nec luctus, nec dolor ullus erit.
" Munera si cessent, pariter cum Simone Judas
" Decidet, et loculos perdet uterque suos.
" Munera subversum[1] faciunt de rege tyrannum,
" Convertuntque suas in sua membra manus.
" Plebs sine doctrina, populus sine lege, cruentis[2]
" Moribus,[3] accelerat pronus in omne nefas.
" Gens gravis, esuriens carnem, sitiensque cruorem,
" Armat in armatas ad scelus omne manus.
" Ille timor Domini, reges qui terruit olim,
" Et populos, periit nomine reque simul.
" Quid demum loqueris? Deus est post terga relic-
" tus,
" Non opus est alio, sit sibi[4] quisque Deus.
" Regis ad exemplum populus lascivit ineptus,
" Vervecisque pedes sors facit una pares.
" Ecce tot et tantas patiuntur secula strages,
" Posteriorque dies deteriora parit.[5]
" Nec superest, redimat, neque qui salvos faciat nos,
" Sed sperata salus funditus omnis abest.

[*De pontificibus et pastoribus malis.*]

" Non alios igitur super his nisi temporis hujus
" Pontifices sacros auguror esse reos.
" Qui si[6] pastores legemque tenere fatentur,
" Nec tamen hæc faciunt quæ facienda docent.
" Qui potius fures quam pastores vocitari
" Teste Deo debent, de quibus illud ait:

[1] *subverso*, P.
[2] *cruentus*, P.
[3] *Morsibus*, B.
[4] *tibi*, P.
[5] *parat*, P.
[6] *Qui se pastores*, P.

" Advenient multi pseudo[1] falsique prophetæ,
 " Et satagent multos fallere fraude sua.
" Qui, quamvis veniant[2] ovium sub veste, rapaces
 " Sanguinis, hos avidos noveris esse lupos.
" A pascendo[3] grege,[4] non de pascendo[5] merentur
 " Pastores ovium nomen habere suum.
" Nomen, ab officio sumptum, vertere seorsum,
 " Ut non pastores sint gregis, immo lupi.
" Tres sunt præcipue, prope qui versantur ovile,
 " Quorum quisque gregi proximus esse studet;
" Primus enim pastor est, mercenarius alter,
 " Tertius insidians dicitur esse lupus.
" Primus oves gratis pascit, mercede secundus,
 " Tertius ut perdat diripiatque gregem.[6]
" Pastores igitur, quia gratis[7] nulla ministrant,
 " Nil sibi cum primo[8] proprietatis habent.
" Et quoniam pascunt mercedis amore, secundi,[9]
 " Officio similes, sors facit esse pares.
" Nil sibi cum primo, sed habent conjuncta secundo
 " Plurima, de reliquo quæstio nulla manet.
" Ergo, lupis similes, comedunt cum sanguine carnes,
 " Matris et ex utero viscera rapta[10] vorant.
" More lupi, veniunt pastores temporis hujus,
 " Morte gregem primum perdere quisque suum.
" Quodque vident fragile frangunt, quod debile sper-
 " nunt,
 " Quod crassum, comedunt, quod vile despiciunt.[11]
" Lac gregis et lanam querunt miscere,[12] subactas
 " Undique dispersas depopulantur oves.

---

[1] *pseudes*, P.
[2] *veniunt*, P.
[3] *A poscendo*, B.
[4] *gregem*, P.
[5] *non a pascendo*, P.
[6] *decipiatque gregem*, B.
[7] *qui gratis*, B.
[8] *cum primis*, B.
[9] *secundo*, P.
[10] *viscera rupta*, P.
[11] *comedunt, projiciuntque macrum*, B.
[12] *querunt misereque*, B. *norunt miscere*, P.

" Nec satis istud eis, quod deprædantur[1] ovile,
" Disperguntque greges,[2] diripiuntque sibi,
" Sit,[3] nisi quem[4] sitiunt calidum sorbere cruorem,
" Inque gregis jugulum mittere posse manum.
" Qualiter introeant pastores temporis hujus
" In caulas ovium, quo duce, quaque[5] via?
" Ingressi quid agant? et quam studiose ministrent,
" In grege suspecto[6] non, mihi crede, foro?
" Pastorum vitam si discutiamus ad unguem,
" Plurima quæ faciunt plena ruboris erunt.
" In speculo positi, quo[7] circumquaque videri
" Seque videre valent, lumina clausa tenent.
" Sanguinis et carnis curam non despicientes,
" Solliciti curant seque suosque simul.
" Quem sibi præcipue deberent[8] præposuisse,
" Vix valet extremo delituisse loco.
" Uritur, alget, eget, sitit, esurit, ulcere plenus,
" Qui[9] dedit, unde suam cuique levare[10] famem?
" Præsulis ad mensam tot fercula, totque ferentes
" Vestibus ornati,[11] tot sine lege scyphi;
" Totque domus domini, tot circumquaque[12] ministri,
" Tot stantes pueri, totque meando vagi;
" Tot juvenes compti, variisque modis redimiti,
" Totque senes docti gesta priora loqui;
" Et quasi castrorum regum, statione soluta,
" Discurrunt acies, corpore, mente, leves.
" Dumque[13] bibit dominus, quidam sua brachia tendit,[14]
" Atque genu flexo pronus adorat eum.
" Splendida tota domus, duplici radiante metallo,
" In quibus offertur hostia sacra Deo.

[1] *deprædentur*, P.
[2] *gregem*, B.
[3] *Sic*, P.
[4] *nisi quod*, P.
[5] *quave*, B.
[6] *suscepto*, B.
[7] *In specula positi qua*, B.
[8] *debent*, B.
[9] *Quis*, P.
[10] *quit relevare*, P. *cuique relevare*, A.
[11] *Tot vini cyathi*, B.
[12] *tot cani quaque*, P.
[13] *Cumque*, P.
[14] *tendit sua brachia mundus*, B.

" Sed quæ pontificis sunt usibus appropriata,
" Non sunt de vili materiaque rudi.
" Non norunt recte partiri, qui statuerunt
" Aurea pontifici, stagnea [1] vasa Deo.
" Præsul in argento totus discumbit et auro,
" Vix quoque fictilibus utitur aula Dei.
" Ecclesias laceras,[2] altaria nuda, crucesque
" Extractis [3] spoliis, stare videre potes.
" Splendida [4] pontificis sublimibus aula columnis,
" Intus et exterius marmore fulta, nitet.
" Tot sunt pontifici tunicæ, tot pallia, cappæ,[5]
" Ipse quod ignoret, vel [6] numerare queat.
" Præsulis e [7] digitis gemmarum pendet et auri
" Septem divitibus quod satis esset opum.
" Præsul amat marcam plus quam distinguere Marcum,
" Plus et amat [8] lucrum quam facit ipse Lucam.
" Sic hodie, sic cras, sibi credita, non data certe
" Dispensant,[9] Domino dissimulante diu.
" Qualiter atque quibus curam credant [10] animarum,
" Quod magis est aliis omnibus esse patet.[11]
" Ante puer patrem primum matremque vocare
" Quam sciat, aut possit stare, vel ire pedes,
" Suscipit ecclesiæ claves animasque regendas,
" In cunis positus dummodo vagit adhuc.
" Quid dicet Petrus, cum me Robekinus ad astra
" Aut Wilekinus [12] aget duxque comesque meus.
" Petro, non puero, claves Deus ecclesiarum
" Tradidit atque dedit, jussit [13] habere vices.
" In manibus, Domine, Robekini vel Wilekini [14]
" Ne [15] me tradideris, sit tibi cura mei.

---

[1] The medieval form of *stannea*.
[2] *vacuas*, B.
[3] *Detractis*, B.
[4] *Regia*, B.
[5] *capæ*, B.
[6] *Ipse quot ignorat, nec*, P.
[7] *in digitis*, B.
[8] *Plus amat*, A.
[9] *Dispensat*, P.
[10] *credunt*, P.
[11] *ecce patet*, B.
[12] *Wileminus*, B. *Uuilkinus*, P.
[13] *atque suas jussit*, B.
[14] *Wilemini*, B. *Uuilkini vel Robekini*, P.
[15] *Non me*, P.

"Sed neque me tradam, quamvis mihi forte, quod
"absit,
"Præsul vim faciat, exagitetque diu.
"Tristis ob hanc causam prius appellabo, Petrumque,
"Ejus et hæredem solus adibo pedes.
"Cum nutrice sua Romam Robekinus adibit,
"Quem nova sive vetus sportula tecta feret.
"Missus et in peram veniet Wilekinus[1] in urbem,
"Curia Romana tota videbit eum.
"Nec vacuis manibus aderunt, nec ventre soluto,
"Sed quasi parturiens et prope tempus agens.
"Accedent propius, venientque videre sepulchrum,
"Quod semper vacuum permanet atque capax.
"Quod deest ætati teneræ supplebit eorum
"Gratia, consortes quos habuere viæ.
"Præstabunt annos pater et pædagogus eisdem,
"Quotquot opus fuerit, si tamen esset opus.
"Qui dedit ecclesias, numquid non contulit annos,
"Et mores, quales talibus esse decet?
"A simili reliquum potuit, qui contulit unum,
"Jure pari licuit illud et illud ei.
"Impuberes[2] pueros pastores ecclesiarum
"Vidimus effectos, pontificesve sacros.
"Sic dixit[3] quidam de quodam pontificando,
"Cum princeps regni sollicitaret eum,
"Est puer, et nondum discernere possumus utrum
"Fœmina vel mas sit, et modo præsul erit!
"Talibus est hodie cleri populique potestas,
"Atque domus Domini cura regenda data.
"Talibus ecclesia Christi suffulta columnis
"Decidet, ante suam præjugulata diem.

[1] *Wileminus*, B. *Uuilhelmus*, P.
[2] *Impubes*, P.
[3] *Sicut ait*, B.

[*De inanibus et vanis præsulum actionibus.*[1]]

" Si quæras,[2] quid agat festinus præsul[3] in urbe,
" Assumptis canibus in nemus ire parat,
" Aut ut aves avibus capiat,[4] vel piscibus hamum
" Mittat, et esorem[5] hinc trahit,[6] inde lupum.
" Ardea visa fuit fluviali proxima ripæ,[7]
" Jactet ut anipitrem præsul ab urbe ruit.[8]
" Silvarum saltus plusquam loca sancta[9] frequentat,
" Latratusque canum canone pluris habet.
" Plus cane percusso dolet anxius, aut ave læsa,
" Quam si discedat[10] clericus unus ei.
" Sæpe dies tota causis cedit sine causa,
" Officiisque sacris sufficit hora brevis.
" Litibus impensa brevis est quævis[11] mora longa,
" Mox quod est Domini tædia magna parit.
" Arctius insistit lepori canis ire,[12] quietus
" Donec et officium compleat ipse[13] suum,
" Quam sua persolvant, cum tempus et hora requirit,
" Pontifices nostri debita pensa Deo.
" Qui si pro Domino paterentur, quod patiuntur
" Propter res viles deliciasque breves,
" Nullus eos dubitet vivos, in carne manentes,
" Esse Dei sanctos martyribusque pares.
" Nec tamen ista pati pudet hos, aut pœnitet[14] horum
" Quamvis sæpe gravat[15] sustinuisse jugum.
" Nam Deus illorum, pro quo patiuntur ad horam,
" Hæc mala pro meritis præmia digna dabit.

---

1 This rubric is not found in the MSS.
2 *Si quæris*, B. C.
3 *agat præsul festinus*, B.
4 *capiat avibus*, B.
5 *ut esocem*, P.
6 *quod trahat*, B. *nunc trahat*, P.
7 *rupæ*, C.
8 *ab urbe ruet*, P.
9 *sacra*, P.
10 *decedat*, B. P.
11 *brevis, quamvis*, B. P.
12 *ira*, P.
13 *ille*, P.
14 *hos, quos penitus horum*, P.
15 *gravet*, B.

[*Burnellus iterum narrat Galieno de abbatibus, prioribus, et conventualibus.*] [1]

" Quodque magis miror, abbates [2] atque priores,
" Conventusque sacri,[3] quos suus ordo ligat,
" Canone posthabito, quem sunt servare professi,
" Quemque patres sancti constituere sibi,
" Ecce retro redeunt, sorbentque quod evomuerunt,
" Ut canis ad vomitum, susque reversa lutum.
" Exterius faciem prætendunt religionis,
" Interiusque gerunt pectora plena dolo.
" Qui duce Bernardo gradiuntur, vel Benedicto,
" Aut Augustino, sub [4] leviore jugo,
" Omnes sunt fures, quocunque charactere sancto
" Signati veniant magnificentque Deum.
" Ne credas verbis, ne [5] credas vestibus albis,
" Vix etenim factis [6] est adhibenda fides.
" Quorum vox lenis [7] vox Jacob creditur esse,
" Cætera sunt Esau brachia, colla, manus.
" Rursus in Ægyptum quem [8] deseruere reversi,
" Dulce sibi reputant a Pharaone premi.
" Carnis ad illecebras nullo retinente ruentes,
" In foveam mortis carne trahente cadunt.[9]
" Invidiæ stimulis vexantur, et ambitionis
" Æstibus assiduis, præcipueque tribus.
" Primus ut ascendant labor est, sequiturque parentum
" Indiscretus amor, cura, quiete carent.[10]
" Hæc omnes ardent, hac omnes febre laborant,
" Hæc tenet imperium, postpositura Deum.
" Hinc, ut opes habeant, summa virtute laborant,
" Possideantque brevi tempore parta diu.

---

1 This rubric is not given in the MSS.
2 *quod abbates*, A.
3 *Conventusque sacer*, P.
4 *Augustini sub*, B.
5 *nec*, P.
6 *Vix etenim fratribus*, P.
7 *læta*, P.
8 *quam*, P.
9 *ruunt*, P.
10 *carens*, B. P.

[*De religiosis in generali.*][1]

" Olim paupertas, rebusque carere caducis,
" Religiosorum gloria magna fuit.
" Nunc nisi possideant, animarum damna suarum.
" Res et opes magnas, pascua, prata, greges,
" Esse putant miseri, quia mundo pauper haberi,
" Inter eos hodie creditur esse nefas.[2]
" Pauper erat Christus, quem sic imitando sequuntur,
" Pauperis ut sine re nomen habere queant.
" Sicque volunt dici quod nolunt esse, putantes
" Omnia cernentem fallere posse Deum.
" Omnibus abjectis inopis vestigia Christi
" Verbis, non factis, se statuere sequi.
" Spreverunt mundum, sed tali conditione
" Ut semel abjectus,[3] semper adesse queat,[4]
" Ne quid eis desit, spreverunt omnia, felix
" Quisquis, ut ipse metat plurima, pauca serit.[5]
" Cum lupus ex habitu non est suspectus ovili,
" Dentis ab effectu quo timeatur[6] habet.
" Simpliciter graditur vulpis[7] vultuque modesto,
" Et nihil in facie suspicionis habet,
" Corde sed astuto vincens animalia multa,
" Semper in insidiis tota dolosa manet.
" Quo magis ascendit, cœlo vicinior alto
" Ancipiter,[8] prædam fortius inde capit.
" Fortius[9] ut feriat aries retrocedit, et ictus
" Suscipit obstipo vertice datque simul.
" Sic faciunt hodie, quos mundus religiosos
" Æstimat, et sanctos prædicat esse viros.
" De quibus ad præsens, quamvis mihi multa supersint,
" Plura loqui timeo, ne reprehendar ego.

---

[1] This rubric is given from P.
[2] *esse scelus*, B.
[3] *abjecta*, P.
[4] *queant*, P.
[5] *seret*, P.
[6] *teneatur*, P.
[7] *vulpes*, P.
[8] *Accipiter*, P., the printer having changed the medieval for the purer Latin form.
[9] *Fortior*, P.

[Burnellus de laicis, sicut didicit sub ilice ab avium garritu, locum et tempus designans.] [1]

" Sed quid de laicis dicam? Si publica quædam
" Dixero quæ didici, publicus hostis ero.
" Nuper cum profugus fugerem festinus ab urbe,
" Bernardum fugiens, verbera sæva timens,
" Abdita quærebam loca, quæ non posset adire
" Ille meus dominus, rusticus ille miser.
" Qui me quærebat per devia quæque locorum,
" Cum canibus multis multa minando mihi;
" Jurabatque [2] satis quod si possem reperiri,
" Illud iter luerem tempus in omne meum,
" Quodque fugam dorso mihi scriberet esse legendam
" Taliter, ut nunquam non meminisse foret.
" Me quoque stertentem lætus quandoque putabat
" Admota propius prendere posse manu.
" Sed, celer exiliens, Bernardum pone sequentem
" Ridebam dominum, conscius ipse, meum.
" Sæpe supinatum per posteriora coegi,
" Calce repercussum, [3] stertere [4] more meo.
" Æstas [5] erat, lassusque fui, voluique sub umbra
" Ilicis optato membra fovere toro.
" Carmina, quæ nuper me composuisse videbar, [6]
" Scribere conabar [7] tutus ab hoste meo.
" Et locus et tempus, studio nimis apta, volentem
" Scribere cogebant improbitate sua.
" Venter erat plenus, pes lassus, pagina prompta
" Excerptura nova carmina digna nota.
" Cumque manus calamum ferrumque teneret acutum,
" Exciperetque [8] novos pellis ovina tonos,

[1] The rubric is here taken from P.; it is not in the MSS. A. B. or C. A. has *laici* in the margin.
[2] *Juravitque*, P.
[3] *Calceque percussum*, P.
[4] *sternere*, P.
[5] *Æstus*, B. P.
[6] *juvabat*, B.
[7] *conabor*, P.
[8] *Acciperetque*, P.

" Nescio quem prope me[1] sub ramos[2] ilicis altæ[3]
 " Audio garritum percipioque sonum.
" Nec mora, tanta locum volucrum vaga turba replevit,
 " Silva quod, ampla prius, tunc tamen arcta foret.
" Intonat omne nemus, volucrum dispersa per auras
 " Vox abit in cœlum concutiendo solum.
" Ipse mihi timui, cœpique timendo coactus
 " Dicere, 'Quod sibi vult hoc novitatis opus?'
" Terreor aspectu; nec mirum; tum quia notus
 " Non erat illa locus, tum quia solus eram.
" Auribus erectis, et fixo[4] corpore toto,
 " Prostratus jacui, murmuris absque sono.
" Pectora tundebam tacitus, veniamque precabar
 " Voto, non verbo, supplice corde meo.
" Pene timore gravi ventrem sine ventre resolvi
 " Contigit, et dubito ne sit et an sit ita.
" Namque graves venti tempestatesque morosæ,
 " Imbribus exiguis, conticuere simul.[5]
" Murmure sedato tenuere silentia tandem,
 " Et quotquot fuerant conticuere simul.[6]
" Agminis in medio, tota reticente caterva,
 " Surrexit solus corvus, adorsus ita."

Sententia corvi.[7]

" Dilecti fratres, dominique mei speciales,
 " Si placet, audite me, quia pauca loquar.
" Non quia sim melior vobis vel sanctior unus,[8]
 " Utpote de vili cespite natus ego,

---

[1] *me* omitted in P.
[2] *sub ramis*, C. P.
[3] *super ilicis*, B.
[4] *erectis, fixo pede*, B.
[5] *exiguis, delituisse solent*, B.
[6] These two lines are from B.
[7] Instead of this short rubric, P. gives, *Introducit Burnellus primo narrationem corvi, de qualitate consiliariorum.*
[8] *vobis melior, vel stemmate major*, B.

" Vel quod[1] plus sapiam, cum sit sapientia prima,
  " Teste David magno, fore[2] timere Deum.
" Sed quia sum major natu senioribus istis
  " Omnibus, annorum tempore teste mihi.
" Me Noe septennem prudens induxit in arcam,
  " Cum tegeret montes altior unda fluens.
" Postea fluxerunt quamplurima secula nobis,
  " Pluribus ignota secula, valde bona.
" Quorum dum recolo, mecum[3] tacitusque recordor,
  " Quam bona tunc fuerint, quamque referta bonis!
" Horum respectu quæ sint modo tristis et amens
  " Tempora festinæ mortis adesse reor.
" Namque[4] senescentis mundi decus omne recessit,
  " Et sua quæque suum deseruere statum;
" Sidera, terra, mare, solito privata tenore,
  " Legibus antiquis dedidicere regi;
" Et si præterita præsentibus annumeremus,
  " Nulla cohærebunt corpore[5] membra suo.
" Ordine transposito variantur sæcula quæque,
  " Alter et est hodie quam fuit orbis heri.
" Contra naturam rerum natura ministrat,
  " Deserit et cursum noxque diesque suum.
" Hinc homines morbi perimunt, animalia pestes,
  " Hinc quoque languore præmoriuntur aves.
" In promptu causa est quoniam peccavimus omnes,
  " Nęc superest qui se judicet esse reum.
" Omnes sunt justi, nullus peccavit iniquus;[6]
  " Nil ego commisi, tu nihil, ille nihil.
" Non ego gustavi, cuncti dixere ministri;
  " Et tamen absorptum constitit esse canem.
" Esto quod apponat aliquis sua crimina flere,
  " Et de commissis pœnituisse velit;

[1] *Vel quia*, P.
[2] *scire*, B. *vere*, P.
[3] *necnon*, P.
[4] *Nam senescentis*, A. B., corrected by P.
[5] *corpori*, P.
[6] *iniquum*, B. *inique*, P.

" Pectore contrito statuat sua facta fateri
" Crimina cum lacrimis, cumque dolore gravi;
" Cui sua secure poterit secreta fateri
" Omnibus ex nobis? nescio, crede mihi.
" Mille mihi fratres numeres, totidemque sorores,
" Mille sed et matres sint mihi, totque patres,
" Omnibus ex illis secreti conscius unus,
" Unicus atque meus consiliator erit.
" Dixero si corvo corvus mea crimina, dicet
" Cornici, cornix per fora cuncta canet.
" Si me prodidero gallo, gallina, quod absit,
" Prodigium pullis me dabit esse suis.
" Mors mihi, si taçeo, mors est si dixero quicquam;
" Me duo dura premunt, hinc timor, inde pudor.
" Lingua sacerdotum, quoniam secreta revelat,
" Cogit ut inviti confiteamur eis.
" Nulla lues gravior quam cum secreta revelat[1]
" Factus secreti conscius ipse[2] tui.
" Qui cadit in gladio semel est plangendus, at ille
" Tempore perpetuo quem sua lingua necat.
" Vos igitur qui vel facitis fierique videtis
" Plurima quæ non sunt enumeranda modo,
" Quid cui dicatis, ne postea pœniteatis,
" Quique per exemplum discite, quæso, meum.
" Qui sciat, atque velit crebro relevare cadentem,
" Et magis afflictos exhilarare magis,
" Qui mox quassatum calamum non conterat, immo
" Alliget, et sanet sustineatque diu;
" Qui graviter lapsis ignoscens compatiatur,
" Seque reformidet[3] talia posse pati;
" Qui semper fragilis quam sit caro præmeditetur,
" Et levis ad lapsum conditione gravi.[4]

---

[1] This and the preceding line are not in P.
[2] *ille*, B.
[3] *Sæpe reformidet*, P.
[4] *gravis*, B.

" Qui graviter læsus non exardescit[1] in iram,
" Nec mox vindictam poscat ab hoste suo,
" Sed pius ac[2] patiens omnem prius ipse remittat
" Criminis offensam, quam roget alter eum;
" Qui sibi sufficiens, nec opum cupidus nec hono-
" rum,[3]
" Respuat oblata proprietate carens;
" Quem nec amor mundi vexet, nec causa parentum,
" Vel data supplantent munera, dulce malum;
" Qui nec amet vel agat quod quis justo repre-
" hendat,[4]
" Cui sit idem secum vivere, quod sine se;
" Si fuerit talis tantusque repertus in orbe
" Confessor, fateor, cuncta fatebor ei.
" Exemplum vobis ego sum, cui garrula quondam
" Lingua fuit damno, teste colore meo.
" Dum tacui, dilectus eram, sed prodiga lingua
" Reddidit exosum; væ tibi, lingua loquax!
" O quam dives eram, multisque beatus amicis,
" Donec subripuit me mea lingua mihi.
" Felix si statua Martis taciturnior essem,
" Mansissetque mihi qui fuit ante color.
" Quod semel amisi,[5] longum damnatur in ævum;
" Lugeo perpetuo tempore tristis ego.
" Gratia, fama, decor, mihi sunt sublata loquenti,
" Surripuit totum lingua diserta minus.
" Lingua loquax nocuit, fateor, quia, si tacuissem,
" Cuncta remansissent insita dona prius.
" Inter aves omnes formosior unus habebar,
" Et magis acceptus omnibus unus eram.
" Vox mea, clara prius, misero vix rauca remansit,
" Criminis admissi testis et ipsa mei.

---

[1] *exardescat*, B. P.
[2] *et patiens*, B. P.
[3] *honoris*, P.
[4] *juste reprehendit*, P.
[5] *admisi*, B.

" Perpetuata[1] foret mea gloria, si tacuissem,
" Sed quia non tacui, tota repente ruit.
" Unde, mei memores, linguam cohibete loquacem,
" Ne jugulet dominum prodiga facta suum.
" Pauca loquar, salva dominorum pace meorum,
" Vera tamen, veris si licet esse locum.
" Non est mirandum, quamvis adversa frequenter
" Nobis contingant,[2] et mala plura premunt,
" Nos sumus in causa, si causam quærimus, ipsi
" Cur tot in adversis deficiamus ita.
" Nos sata destruimus, nos semina diripientes
" Tollimus, et plenos depopulamus agros.
" Ne faciant fructum, flores mox arbore natos
" Unguibus et rostris dilaceramus eos.
" Cædibus assiduis insistimus, atque rapinis,
" Ad bona difficiles, luxuriosa cohors.
" Æstimat excussam tuto[3] se deposuisse
" Rusticus annonam, poste tenente seram.
" Sed gallus veniens, tota comitante sequela,
" Quantumcunque placet tollit, et inde fugit.
" Nec satis est, sumpsisse satis, totam nisi massam
" Dispergat pedibus per loca cuncta domus.
" Nisus et ancipiter, postquam fuerit bene pastus,
" Advolat,[4] et dominum spernit adire suum.
" Nec pueri lacrimas, sese revocantis, et illi
" Brachia tendentis, respuit atque fugit.[5]
" Qua totiens pastus, totiens portatus, amicam
" Spernit ut hostilem captus ab hoste manum.
" Certa licet quamvis objecta pericula mortis
" Immineant pueris, non miserentur eis.
" Dumque[6] sequuntur eos per devia quæque locorum,
" Sæpe quidem silvis, sæpe necantur aquis.

---

[1] *Perpetuaque*, P.
[2] *contingunt*, P.
[3] *tute*, P.
[4] *Avolat*, P.
[5] *respicit, immo fugit*, B.
[6] *Cumque*, P.

" Sic bene pro meritis nostrosque beamur[1] amicos,
  " Reddimus atque bona pro vice sæpe mala.
" Psittacus[2] in thalamum domina redeunte puellas
  " Prodit, et illarum verba tacenda refert.
" Quod[3] fuerant secum tacite timideque locutæ,
  " Auribus[4] et tutis, et sine teste loco.
" Nescius ille loqui, sed[5] nescius immo tacere,
  " Profert, plus æquo Psittacus oris habens.
" Hinc avidus crebro miscent aconita puellæ,
  " Discat ut[6] ante mori quam didicisse[7] loqui.
" Sunt et aves aliæ, quæ toto tempore vitæ
  " Religiosorum claustra beata colunt;
" Quæ quot eis faciant[8] discrimina sæpe per annum,
  " Non ego sufficio dinumerare modo.
" Hinc est quod populus odio nos odit iniquo,
  " Reddit et exactam pro vice sæpe vicem.
" Hinc est cotidie quod nobis insidiantur,
  " Tollit et e medio nos inimica manus.
" Hinc laqueos nobis ponunt,[9] hinc retia tendunt,
  " Hinc lapis, inde parit missa sagitta necem.
" Hinc inviscatis pedibus retinentur[10] et alis;
  " Fallimur et dulci sæpe tonante tono.
" Ista, nec immerito, patimur, luimusque coacti
  " Plurima, quæ gratis facta fuisse liquet."

Responsio Galli.[11]

Talia dicenti Gallus respondit, " Amice,
  " Pone modum verbis; sunt satis ista; tace.

---

[1] *beamus*, B. *nostros veneramur amicos*, P.
[2] *Phitacus*, A., here and below.
[3] *Quæ*, P.
[4] *Antris*, P.
[5] *Nescius ille quidem, sed*, P.
[6] *Discat et ante*, C. *Discunt ante*, P.
[7] *didicere*, P.
[8] *faciunt*, P.
[9] *ponunt nobis*, P.
[10] *retinemur*, B.
[11] *Narratio Galli*, P.

" Sunt discreta minus tua verba, minusque diserta,
" Nec capit[1] in nostro pectore sermo tuus.
" In sermone tuo nimis es diffusus, abundans
" Verbis, non sensu, quod solet esse senum.
" Olim lingua tibi damnosa fuisse refertur,
" Sed nec adhuc quicquam profuit illa tibi.
" Plurima vidisti velut is qui tempore longo
" Vixit, et inspexit secula multa retro.
" Unde nec est mirum, si jam delira senectus
" Erret,[2] et existat mens ratione carens,
" In sene decrescunt semper, crescentibus annis,
" Hinc mentis ratio, corporis inde vigor.
" In sene deliro sensus patiuntur eclipsim,
" Quem constat casu non ratione regi.
" Turbato cerebro turbantur et omnia membra,
" Deficiuntque sibi lumina, lingua, manus.
" Hinc est quod sceleris nos arguis, et reprehendis,
" Tanquam sis solus justus et absque nota.
" Justus es, et certe toto spectabilis orbe,
" Quodque satis sine me prædicat arca Noe.
" Nonne reversurum Noe te dimisit ab arca?
" Quæ te detinuit causa cadaver erat.
" Te gula, te venter, te vicit inepta voluptas,
" Proderes ut dominum perfidus ipse tuum.
" Si vitam, moresque tuos, actus[3] bene penses,[4]
" In toto mundo par tibi nullus erit.
" A teneris annis didicisti perfidus esse,
" Non potes illud adhuc deseruisse senex.
" Ventris ob ingluviem vilemque cadaveris escam,
" A puero constat te violasse fidem.
" Nam bene pro meritis dominum male deseruisti,
" Tempore quo fuerat deseruisse nefas.
" Contraherent de te maculam ne cætera quæque,
" Perfidus existi, non rediturus item.

---

[1] *sapit*, P.
[2] *Errat*, P.
[3] *moresque tuos actus*, A.
[4] *pensas*, P

" O quam dissimilis tibi sum, quantumque repugnant
" Moribus et factis omnia nostra tuis.
" Nactus enim dominum quemcunque, fidelis eidem
" Tempore perpetuo servio, servo fidem.
" Proveniunt[1] etiam per me nonnulla per annum
" Commoda, pauperibus divitibusque simul.
" Per me pluma datur, qua fessa labore diurno,
" Ut vires reparent, molliter ossa cubant.[2]
" Per me præcipue medicorum cura juvatur,
" Et datur infirmis deliciosa caro.[3]
" Per me debilibus desperatisque salubris
" Esca datur, pulli deliciosa caro.[4]
" Pinguis et eunuchus, de nostra stirpe[5] creatus,
" Fortibus et sanis fortior esca datur.
" Belli perpetui, belli quod fine carebit,
" Quod nullus hominum pacificare potest,
" Inter claustrales, quod semper durat et ova
" De lumbis nostris cepit origo prior.[6]
" Tempore nocturno vigili vigilantior omni
" Horarum signo[7] tempora voce mea.
" Ipse pigros pueros nec surgere mane volentes
" Excito, nec patior incaluisse toro.
" Et per quam pingues pulli procreantur et ova,[8]
" De lumbis nostris cœpit origo prior.
" Plura sed et per me constant collata fuisse
" Commoda, quæ non sunt enumeranda[9] modo.
" Non tamen ingratus vel inofficiosus eisdem,
" Quos mihi sors dominos contulit, esse volo.
" Namque malignari si vellem, sique, quod absit,
" Nescirem labiis ponere fræna meis,

---

1 *Perveniunt*, P.

2 *cubent*, B.

3 *infirmis apta dieta suis*, B.

4 These two lines are given in B.

5 *nostra de stirpe*, B. P.

6 These four lines, given from B., are not found in A. or P.

7 *noto*, P. *signa*, B.

8 This and the following line are omitted in B.

9 *enumerando*, A.

" Multi de medio fierent, dignasque subirent
" Pœnas pro meritis carceris atque crucis.
" Nocte sub obscura quæ fiunt multa nefanda,
" Et quæ nocte nigra sint nigriora satis.[1]
" Quid faciat dominus, quid dicat servus iniquus,
" Si fora novissent omnia sicut ego,
" Sæpe viros multos multas etiam mulieres
" In cruce suspensos[2] mane videre foret.
" Rusticus uxori tacitus quod dicit in aure,[3]
" Ipse licet nolit, me latuisse nequit.
" Dii nolunt quod me contingat[4] lædere quemquam,
" Vel scelus alterius prodere voce mea.
" Absit ut assimiler corvo, qui prodidit illum
" Qui sibi præcipue causa salutis erat.
" Jupiter ante precor in me sua fulmina mittat,
" Devoret et terra meque genusque meum.
" Me prius unda maris absorbeat, inque profundum
" Gurgitis inferni præcipitatus eam,
" Quam commissa mihi quævis[5] secreta revelem,
" Exeat aut sermo pravus ab ore meo.
" Cum quibus est vita, cujus communis, habenda,
" Hos nisi commendet, laudet, honoret, amet,
" Desipit, et statuæ similis, quamvis sine sensu
" Corporis humani, sensile corpus habet.
" Hic meus est animus, hæc est sententia vera,
" Hæc pro me solo dixero solus ego.
" Nisus et ancipiter[6] pro se reliquique[7] loquantur,
" Qui satis ætatis, vocis, et oris habent.
" Ruricolis subjici mea me fortuna coegit,
" Et procul a regum jussit abesse domo.
" Hinc[8] nisi vim passus venio, delatus in aulam,
" Insita tum[9] fuerit lignea cauda mihi.

---

[1] *sint mihi nota satis*, P.
[2] *suspensas*, B.
[3] *quid dicit in aurem*, P.
[4] *contingit*, P.
[5] *quamvis*, P.
[6] *accipiter*, B., here and elsewhere, as well as P.
[7] *reliquisque*, P.
[8] *Huc*, P.
[9] *cum*, B.

" Nisus et ancipiter quoniam versantur in aula,[1]
" Intersunt[2] regum consiliisque ducum.
" His loca secreta strepituque carentia vulgi,
" Et procul a turbis, incoluisse datur.
" Principis in thalamo positi statuuntur in alto,
" Ut de sublimi multa videre queant.
" Angulus extremus thalami locus, aptus agendis
" Rebus in occultis, intitulatur eis.
" Illic consilia crebro capiuntur iniqua,
" Illic temptari pessima sæpe solent.
" Gratior interdum pueris simul atque puellis
" Angulus est aula[3] nox tenebrosa die.
" Hic solet abscondi furtum,[4] quod, ventre soluto
" Egrediens, tempus vim tulit ante suum.
" Hic quoque consuevit fieri confessio, nulli
" Facta sacerdotum, nec facienda reor.
" Hic aconita latent, longo quæsita labore,
" Hicque novercarum carmina dira vigent.
" Ut puer ancipitrem veniens de nocte profunda
" Visitet infirmum, postulat ille locus.
" Hic locus astmaticos sanat, curatque caducos,
" Et facit in noctem sæpe venire diem.
" Hæc[5] igitur loca sunt quibus est odiosa lucerna,
" Et vitii titulo præmia laudis habent.
" Nisus et ancipiter, loca quæ mala facta sequantur,[6]
" Rem bene noverunt, quæ sit, et unde loquor.
" Hi duo præcipue, si vellent dicere verum,
" Mira quidem possent dicere, vera tamen."

---

[1] This and the previous line are omitted in P.
[2] *Intersum*, P.
[3] *aura*, P.
[4] *fructum*, P.
[5] *Hic*, A.
[6] *quæ mala fata frequentant*, B. *quæ malefacta*, P.

Responsio Nisi.[1]

Talibus auditis, Nisus respondet,[2] "Iniquum
 "Arbitror, officium deseruisse suum.
"Nos sumus ingenui, generoso stemmate[3] nati
 "Non decet os nostrum turpia verba loqui.
"Quicquid agant[4] pueri, nobis patientia facti
 "Tempore perpetuo quod sit habenda puto.
"Si ludunt pueri, cum non lædamur ab ipsis,
 "Cur lædamus eos? sit procul iste furor!
"Qui sua non dubitant nobis secreta fateri,
 "Ne prodamus[5] eos, jure tenemur eis.
"Nos pueri pascunt, nos portant, nosque reportant,
 "Nos quoque conservant sedulitate sua.
"Redditur exosus merito delator, amico
 "Criminis est crimen imposuisse suo.
"Cum taceant oculi qui res videre stupendas,
 "Cur quod non vidit[6] garrula lingua refert?
"Absit ut os oculis hac conditione ministret,
 "Alter ut ambobus causa sit unde ruat.[7]
"Os male si pravum laxes, cum sit tamen unum,
 "Quid prodest oculos continuisse duos?
"Os igitur pravum taceat, quoadusque loquantur
 "Aures, aut oculi, pesve, manusve sibi.
"Solvere tunc poterit indicta silentia lingua,
 "Cum prius audierit cætera membra loqui.
"Si prius ediderit[8] oculus quod vidit, et auris
 "Ante quod audivit, pesque manusque mea,
"Libera tunc linguæ[9] sua vox reddetur in omnes,
 "De quibus ad præsens quæstio mota fuit;

---

[1] This is the rubric in A. P. gives, *Hic Burnellus denique nisum introducit, loquentem etiam de fideli consiliario.*

[2] *respondit*, B.

[3] *schemate*, P.

[4] *agunt*, P.

[5] *perdamus*, P.

[6] *videat*, P.

[7] *ruent*, B. *ruant*, P.

[8] *ediderint*, B.

[9] *cum lingua*, P.

" Hoc tamen adjecto, quod si[1] sibi forte cavere
  " Nec membris valeat, muta sit usque queat.
" Nam nihil in mundo, cum sint nequissima multa,
  " Hoc vitio nequam nequius esse potest."

Voluntas et ratio Burnelli.[2]

" Talia dicente niso, mea lumina clausit
  " Somnus, et cœpi[3] stertere more meo.
" A sonitu volucres vernaque velocius aura
  " Excitæ subito disparuere loco.

[*Idem Burnellus de instabilitate mundi.*][4]

" Talia, mi doctor, mecum dum sæpe recordor,
  " Arctor, et in curas distrahor ipse graves.
" Cumque nihil stabile maneat sub sole[5] creatum,
  " Quis neget instabilem quemlibet esse statum?
" En! ego qui fueram juvenis patiensque laborum,
  " Et fortis,[6] modo sum fractus et ipse senex.
" Cumque satis constet[7] centum vixisse per annos,
  " Vix mihi jam videor tres habuisse dies.
" Omnia testantur solum superesse sepulchrum;
  " Sique[8] dies superest, auguror esse brevem.
" Vivere velle diu, nihil est, nisi velle, quod absit!
  " Vivere peccato; vita sit ergo brevis.
" Cum sine peccato non sit nascentis ab alvo
  " Una dies pueri, quid reor[9] esse mihi
" Qui semper pecco, nunquamque miser resipisco,
  " Non metuens hominem despiciensque Deum.

---

[1] *quis*, P.
[2] This is the rubric in A. P. adds, *loquitur ad Galienum.*
[3] *Somnus et incepi*, P.
[4] This rubric is given from P.
[5] *sub orbe*, P.
[6] *Esterno*, B., of course for *hesterno*.
[7] *constat*, P.
[8] *Sicque*, P.
[9] *rear*, B.

" Nec tamen ignorans pecco, sed prava scienter
  " Et prudens facio, religiosus ego.[1]
" Dumque[2] miser meditor, loquor, ac[3] operor mala,
    " semper
  " Posteriore die deteriora sequor.
" Pravus heri, pejor hodie, cras pessimus, ultra
  " Quonam progrediar,[4] pronus in omne malum ?

[*Hic iterum Burnellus proponit se tradere religioni suæ.*][5]

" Hinc est quod statuo me tradere religioni,
  " Cujus ero primus doctor et auctor ego.[6]
" Hanc ego quamcitius,[7] Domino præstante, subibo,
  " Sollicitus vitæ de brevitate meæ.
" Hac quoque de causa Romam devotus adibo,
  " Ut confirmetur hic novus ordo mihi.
" Nec mihi difficilem super his credo fore papam ;
  " Assensum facilem curia tota dabit.

[*Burnellus consulit Galieno ut secum intret eundem ordinem.*][8]

" Et si forte velis vitam mutare, magister,
  " Consulo ne quoquam longius[9] ire pares.
" Nec te discipulo pudeat tua colla magister
  " Subdere, pro Domino proque salute tua.
" Istud contingit in religione frequenter,
  " Quod major servit præficiturque minor.

---

[1] *flagitiosus ego*, B.

[2] *Cumque*, P.

[3] *et*, P..

[4] *progredior*, P.

[5] This rubric also is given from P. It is not in A.

[6] *Cujus ego primus doctor et auctor ero*, P.

[7] *quantocius*, P.

[8] This rubric is given from P.

[9] *Consilio ne quo longius*, P.

" Digna sub indignis vivunt, rosa sub saliuncis,[1]
  " Lilia sub tribulis, ne movearis in his.
" Opprimit ingenuum servus, stultusque disertum,
  " Injustus justum, nox tenebrosa polum.
" Quod magis abjectum, vel quod minus utile cernunt,
  " Majori studio magnificare solent.
" Exemplumque meæ matris meditantur[2] in actu,
  " Quod fuerat solita sæpe referre mihi."

Hic introducit exemplum de tribus deabus fatalibus quæ Parcæ dicuntur, et finguntur fila ducere.[3]

" Ibant tres hominum curas relevare sorores,
  " Quas nos fatales dicimus esse deas.
" Unus erat cultus tribus his eademque voluntas,
  " Naturæ vitiis ferre salutis opem.
" Et quod avara[4] minus dederat, vel prodiga multum,
  " His emendandi[5] plurima cura fuit.
" Dum graderentur ita casu reperere puellam,
  " Colle sub umbroso, quæ Jove digna foret.[6]
" Nam formosa nimis, generoso stemmate[7] nata,
  " Æquabat vultus nobilitate genus.
" Propter eam superi, superis si[8] nota fuisset,
  " Movissent magno prælia magna Jovi.
" Jupiter ipse polo, quam virgine se caruisse,
  " Septenni spacio mallet et exul agi.
" Nil tribuisse magis potuit natura decoris,
  " Si Styga jurasset, vel Jove nata foret.
" Planctibus illa tamen tantis lacrimisque vacabat,
  " Quod circumpositam sæpe rigaret humum.
" Nunc faciem cædens, nunc palmis pectora tundens,
  " Non requiescebat, unguibus ora secans.

---

[1] *rosa saliuncis*, A. *quod rosa*, C.
[2] *meditemur*, P.
[3] This rubric is introduced from P. A. has only the word *Narratio* in the margin.
[4] *aura*, B. P.
[5] *emendandis*, P.
[6] *fuit*, P.
[7] *schemate*, P.
[8] *quia*, B.

" Hac igitur visa geminæ voluere sorores
  " Ferre salutis opem, si licuisset eis;
" Instabantque duæ dominam sociamque, rogantes
  " Ut saltem sineret mitius esse malum.
" Illa sed e contra vultu verbisque[1] renitens,
  " Obstitit et surda pertulit aure preces.
" Sed ne sollicitas super his timidasque sorores,
  " Et quasi contemptas, redderit, inquit eis:
" 'Venimus, ut nostis, nos tres invisere mundum
  " 'Ut ferremus opem, sed quibus opus esset.[2]
" 'Non opus est isti, quia quam natura beavit
  " 'In quantum potuit et quibus ausa fuit,
" 'Cui genus et speciem formæ tribuit specialem,
  " 'Debet id et[3] nobis et satis esse sibi.
" 'Forsitan auxilium si præstaremus eidem,
  " 'Posset de facili deteriora pati.
" 'Obfuit augmentum multis, meliusque fuisset,
  " 'Vivere contentos simplicitate sua
" 'Quærere quam[4] supra vires proprias aliena,
  " 'Et vetitis pariter illicitisque frui.
" 'Naturæ studio quæ non comitantur et usu,
  " 'Succumbunt leviter, deficiuntque cito.
" 'Non patitur natura diu contraria jungi,
  " 'Nec sibi vim ferri;[5] vult ratione regi.'
" Dixit, et abscedens flentem tristemque reliquit,
  " Non immutato qui fuit ante statu.
" Cumque recedentes ferventior ureret æstus,[6]
  " Arctaretque nimis hinc calor, inde labor.
" Vicini nemoris umbras petiere, volentes
  " Arentem gelido fonte levare sitim.
" Jam nemus attigerant, sed et ecce puella venusta
  " Inque toro posita sola jacebat ibi.

---

[1] *verbis vultuque*, P.
[2] *esset opus*, B. *extat opus*, P.
[3] *et id*, P.
[4] *quæ*, P.
[5] *fieri*, P.
[6] *æstas*, P.

" Quæ cum numinibus assurgere læta parasset,[1]
  " Non potuit multa mole retenta pedum.
" Quod potuit fecit, sua brachia prona tetendit,
  " Obtulit et lepide verba salutis eis.
" Edocuitque viam nemoris,[2] qua parte serenus
  " Fons erat, et vivas parturiebat aquas.
" Addidit et dicens, 'Irem comesque[3] libenter
  " 'Vobiscum, sinerent si mea fata mihi.
" 'Sed pedis et femorum tum pondere tumque dolore,
  " 'Hæreo continuo corpore fixa toro.
" 'Huc ut obumbrarer[4] alieno fulta ducatu,
  " 'Non proprio, veni, sumque relicta mihi.'
" Talibus auditis geminæ flevere sorores,
  " Quærentes dominam flectere flendo suam.
" Cumque nimis flerent, multumque diuque rogarent,
  " Quatenus[5] huic saltem redderet ipsa gradum,
" Ut pedibus niti propriis possetque reverti
  " Sana, nec ulterius ægra tenere torum,
" Illa nihil mota, sed nec miserata sorores,
  " Ibat, et exorsa taliter inquit eis:
" 'Ut decet et debet, multa pietate moveri
  " 'Vos video, bene nunc votaque vestra scio.[6]
" 'Sunt pia, sed justa non sunt,[7] quapropter oportet[8]
  " 'Jure repellantur quæ ratione carent.
" 'Virginis illius pro qua me sollicitastis,
  " 'Quæ sit conditio cernite, quisve status.
" 'Pondere pressa pedum prohibetur figere gressum,
  " 'Hæret et assiduo pondere mersa toro.
" 'In membris aliis[9] vigent specialia dona,
  " 'Si bene pensetis, insita multa manent.

---

[1] *pararet*, B.

[2] *nemorum*, P.

[3] *Irem comes ipsa libenter*, P.

[4] *Huc et ut umbrarer*, P.

[5] *Quatinus*, A. B.

[6] *Vos bene conspicio, vota et vestra scio*, B.

[7] *sed non sunt justa*, B.

[8] This line is imperfect in P., ending with the words *quapropter opus*.

[9] *aliisque*, P.

" 'Hinc sensu mentis, hinc pollet acumine vocis,
" 'Moribus et studiis hinc vacat, inde viget.
" 'Gratia tanta sibi manuum concessa videtur,
" 'Quod vix aut nunquam possit habere parem.
" 'In tribus excellit, cum sit pulcherrima vultu,
" 'Pectore, voce, manu, sunt satis ista sibi.
" 'Sola decem possit satis exhibuisse puellis,
" 'Ex manibus solis; sola quid ergo jacet?
" 'Non opus est igitur ditari munere nostro,
" 'Cui natura potens tot preciosa dedit.
" 'Officio privata pedum si languet in uno,
" 'In tribus aut certe quatuor ipsa viget.'
" Talibus auditis, lacrimas tenuere sorores,
" Restantemque sibi corripuere viam.
" Serior hora deas monet [1] indulgere quieti,
" Alternaque vice nocte levare diem.
" Cumque forent positæ, sese jam composuere [2]
" Urbis in introitu, quæ prope forte fuit.
" Exiit in bivium ventrem purgare puella
" Rustica, nil reverens inverecunda deas.
" Vestibus elatis retro nimiumque rejectis,
" Poplite deflexo,[3] crure resedit humi.
" Una manus fœnum, panis tenet altera frustum [4]
" Utraque dat dominæ debita pensa suæ,[5]
" Sed neque pro populo cessavit prætereunte,
" Nec propter posita numina sacra prope.
" Erubuere duæ visum vultumque tegentes,
" Vestibus objectis [6] arripuere fugam.
" Tertia subsistens revocansque duas fugientes,
" 'Ut quid,' ait, 'fugitis? sistite, quæso, gradum.
" 'Quænam causa mali? num [7] somnia vana videtis,[8]
" 'Quod modo vidistis alter horizon erat?

---

[1] *movet*, B.
[2] *compositurœ*, B.
[3] *reflexo*, P.
[4] *frustrum*, B. *frustam*, A.
[5] This line is omitted in P.
[6] *abjectis*, P.
[7] *non*, P
[8] *timetis*, B.

" 'Non habuit melius quam quod nobis manifestum
" 'Fecit et ostendit, simplicitate sua.
" 'Si natura potens miseræ meliora dedisset,
" 'Non ita monstrasset cornua luna nova.
" 'Hic opus, hic opus est, non parcere, sed misereri,
" 'Et festinando ferre levamen ei.
" 'Hic opus, hic opus est, ut diffundamus abunde,
" 'Et demus larga munera magna manu.
" 'Huic nihil omnino dives natura reliquit,
" 'Hæc eget, hic opus est ut faciamus opem.
" 'Ista sua nunquam virtute resurgeret; isti
" 'Est pietatis opus ferre salutis opem.
" 'Si cadat ista semel, non est qui sublevet eam.[1]
" 'Nec quicquam[2] proprium quo relevetur habet.
" 'Pauper, inops, et egens, quam sic natura creavit,[3]
" 'Insita quod miseræ gratia nulla manet.
" 'Non quem fortuna, sed quem natura beavit,
" 'Munere virtutum divitis omen[4] habet.
" 'Contra naturam nihil inseruisse valemus,
" 'Nec volumus, nisi quod de ratione licet.
" 'Intus et exterius eadem natura manebit
" 'Quæ prius extiterat, sed status alter erit.
" 'Quodque nequit fieri, naturam degenerare
" 'Nolumus, injustas non decet esse deas.
" 'Res et opes adjici possunt, extraque liniri
" 'Naturæ salva proprietate sua.
" 'Nos igitur, quibus est super his collata potestas,
" 'Demus abundanti munera magna manu,
" 'Divitias, et opes, census, fundos, et honores,
" 'Prædia, montana, pascua, prata, greges.
" 'Urbis et istius dominam statuamus eandem,
" 'Ut nihil in nostro munere desit ei.'

---

1 *illam*, B. *sublevat ipsam*, P.
2 *quiquam*, A.
3 *beavit*, P.
4 *divites omnes habet*, P.

Narratio Burnelli.[1]

" Hæc mea multotiens genitrix narrare solebat,
" Cujus me certe non meminisse pudet.
" Talibus exemplis in religione frequenter
" Multa solent fieri, quæ ratione carent.
" Hic modus esse solet in religione, magister,
" Illud oportebit te quoque sæpe pati.
" Illud[2] ubique viget, hæc sunt specialia multis,
" Hic prælatorum mos malus esse solet.
" Hæc sunt quæ faciunt inconvenientia multa,
" Et[3] ne conveniant pastor ovesque gregis.
" Hæc sunt quæ pariunt in religione ruinas,
" Scandala, contemptum, schismata, damna, dolum.
" Cætera cum possit multis obnoxia virtus,
" Contemptum proprium dissimulare nequit.
" Nil gravius lædit mentem, nil altius urit,
" Quam cum virtutum munera spreta jacent.
" Cætera cum soleant etiam cum tempore labi,
" Hoc animum nunquam deseruisse solet.
" Vulneris hoc genus est, quod per medicamina crescit,
" Et gravius tractu temporis ulcus habet.
" Aspidis hoc animo facit instillare venenum,
" Cui nihil antidotum prævaluisse potest.
" Contemptum proprium qui ferre potest patienter,
" Cætera de facili sustinuisse potest.
" Omnia cum soleat victrix patientia ferre,
" Victa sub hoc onere succubuisse solet,"

Timet Burnellus de eventu futuro malo, ex signo quod ei accidit.[4]

Talia dicenti subito de nare sinistra
Frigidus erupit sanguis, et ipse brevis.

---

[1] Instead of this, P. gives the rubric, *Iterum Burnellus hortatur Galienum ut subeat ordini ejus.*

[2] *Istud ubique*, B.

[3] *Ut*, P.

[4] The rubric is here given from P.

Quo statim viso dixit Burnellus: " Iniquum
" Portendunt aliquid talia signa mihi.
" Olim, nocte prius quam caudam mane molossi
" Surripuere meam, contigit illud idem.
" Prospera det Dominus mihi nunc! et ab omine " duro [1]
" Eruat! inque bonum sit cruor iste, precor!
" Omni mane suo currens lepus et capra clauda
" Obvia sint illis, qui mala nostra volunt!
" Noctua prima precor sit avis quæ mane sereno
" Exeat, occurrens hostibus atra [2] meis!
" Obvia nens veniat lanam de vellere nigro,
" Deque talo [3] taxi fœmina nuda pedes!
" Mane senex calvus, et vespere crine soluto
" Hostis in occursum curva feratur anus.
" Obvius occurrat utrique [4] coloris eisdem
" Obstipo monachus vertice, voce carens.
" Pauperis aut [5] viduæ veniens de funere tristi
" Presbyter, iratus ipse salutet eos.
" Ad levam bufo transversus, corpore toto
" His prior occurrat et ferat ipse pedem.
" Quique solet dici pestisque nocentior omni,[6]
" Rusticus, occurrat hostibus ipse meis."

Qualiter Bernardus supervenit, dominus Burnelli.[7]

Vix ea fatus ita,[8] cum rusticus ecce cruentus
Intrat,[9] et acclaudens ostia, dixit ita:
" O Burnelle, mihi multos quæsite per annos,
" Et nunc fortuitu [10] vixque reperte tamen!

---

[1] *et de mane duro*, P.
[2] *arcta*, P.
[3] *colo*, B. *De quo talo*, C.
[4] *utriusque*, P.
[5] *et*, P.
[6] *nocentior esse*, B.
[7] P. gives the rubric as follows: *Qualiter Burnellus tandem post diuturnum errorem a domino suo Bernardo reperitur.*
[8] *erat*, P.
[9] *Intrans*, P.
[10] *fortuito*, P.

"En ego! Bernardus, dominus tuus! en ego, certe!
"Sub quo præterita crimina cuncta lues.
"Huc ades, accede! mecum gradieris ad urbem
"Unde recessisti nocte, patrando dolum.
"Et novus annus erat, et sabbata sacra fuerunt,
"Tempore quo scelus hoc ausus es atque nefas.
"Et, bene si recolo, postquam me deseruisti,[1]
"Quatuor aut quinque lustra dedere locum.
"Jam senio fractus, jam viribus atque vigore
"Corporis effractus,[2] diceris esse senex.
"Absit ut alterius quicquam, nisi forte coactus,
"Sive libens facias,[3] absque labore tamen.
"Usibus addictus tantummodo cotidianis,
"Nil facies, nisi quod paucula ligna feres.
"Sportellas æneas[4] geminas, duplicesque farinæ
"Saccos, meque super; nec grave pondus ego."
Dixit, et injecto[5] capiti de more capistro
Duxit, et abduxit, fuste docente viam.
Et ne forte fugam rursus meditetur iniquam,
Subtrahat et domino debita pensa suo.
Funditus abscidit aurem Bernardus utramque,[6]
Cautior ut fieret cauteriatus ita.

Animadversio Burnelli.

Tunc Burnellus ait Bernardo: "Nunc scio vere,
"Vertice cum cauda conveniente mea,[7]
"Quod mihi sit verus sanctusque propheta locutus
"Parisius dudum, dum meditarer ibi.
"Hic quasi præterita narravit sæpe futura,
"Multaque prædixit non memoranda[8] modo.

---

[1] *deseruisses*, P.
[2] *effectus*, B.
[3] *facies*, P.
[4] *Sportellasque meas*, B.
[5] *immisso*, P.
[6] P. gives before this line the rubric, *Bernardus abscidit utramque aurem Burnelli, ne amplius discurreret.*
[7] *meo*, P.
[8] *memorando*, B.

" Quicquid enim factum vel dixerit[1] esse futurum,
" Fecerunt factis verba secuta fidem.
" Sæpius ille mihi de te quoque multa locutus,
" Plurima prædixit quæ memorabor adhuc.
" Nam nihil in terram cecidit quæcunque locutus,[2]
" Nec sunt privata pondere verba suo.
" Sæpe meos casus, et quæ ventura super me
" Viderat, exposuit præscius ille mihi.
" Prospera quinque mihi prædixit adesse futura,
" Postquam præterita quinque sinistra forent.
" Quatuor ex quinque jam præteriere sinistris,
" Quæ mihi prædixit ille propheta meus.
" Quinta mihi superest, sed et ipsa novissima, plaga,
" Quam sum passurus, perpetiorque modo.
" Ultimus ille dolor erit ultimus ille[3] dolorum
" Terminus, et tanti meta laboris adest.
" Ultima plaga mihi finem requiemque laborum[4]
" Conferet, et voto perfruar ipse meo.
" Namque meis jam quinque malis modo sic superatis,
" Mox totidem venient prospera fata mihi.
" Rusticus hic nequam, velut extitit ante dolorum
" Principium nobis, sic quoque finis erit.
" Prima mali causa, contrarius atque rebellis
" A puero cœpit rusticus esse mihi.
" Prima status nostri per eum mihi quæstio mota,[5]
" Namque prius toto tempore liber eram.
" Callidus ille prior sibi me servire coegit,
" Fecerat et multum ferre laboris onus.[6]
" Sed vice conversa finem vexatio nostra
" Unde prius cœpit est habitura suum.
" Non ego, crede mihi, sed rusticus ille malignus
" Præstitit exemplum principiumque mali.

---

[1] *diceret*, B.

[2] This and the preceding line, not found in A. or P., are inserted from B.

[3] *iste*, B.

[4] *malorum*, B.

[5] *mota est*, B. C.

[6] In A. the poem ends abruptly here, in consequence of the loss of the latter leaves of the manuscript.

" Unde suis meritis condigna rependere, certe
  " Non erit indignum sed pietatis opus.
" Lex antiqua jubet pro membro reddere membrum,
  " Dentem dente, pedem restituisse pede.[1]
" Sic ego Bernardo faciam, nisi forte, quod absit,
  " Fata vocent aliis quam mea vota velint.
" O si Bernardus quæ sunt ventura videret,
  " Et quam Burnellum[2] gloria magna manet.
" Non ita me premeret virga, baculoque feriret,
  " Nec ferrum faceret in latus ire meum.
" Sed potius prostratus humi; vestigia nostra
  " Pronus adoraret porrigeretque preces."
Talia Burnello secum meditante, Cremonam
  Intrat, et est domino subditus ipse suo.

De casu Bernardi, et de Dryano.[3]

Contigit interea Bernardo res memoranda,
  Quæ satis in tota nota Cremona fuit.
Fama frequens populi, ne tempora[4] gesta senescant,
  Annorum senio consuluisse solet.
Fama frequens populi rerum facies redivivas
  Suscitat, et veteres res facit esse novas.[5]
Damna venustatis, moritura[6] tempora nobis
  Fama frequens redimit, gesta priora docens.
Tres habuit pueros pauper Bernardus alendos,
  Quarta fuit conjux, quintus asellus erat,
Ille domus dominique sui substantia tota
  Solus erat, quamvis parva parumque valens.
Ad fora ligna trahens, sese dominumque domumque,
  Quinque labore suo solus alebat eos.
Contigit ergo semel quod cum Bernardus ab urbe
  In nemus exisset ipse comesque suus,

---

[1] *pede restituisse pedem*, P.
[2] *Burnello*, P.
[3] From P.
[4] *tempore*, C.
[5] This and the preceding couplet are transposed in P.
[6] *vetustatis, morituraque*, P.

Audirent hominis velut existentis in antro
  Vox foret exclamans, auxiliumque petens.
Hæsit et obstupuit primo Bernardus, at[1] inde
  Imposuit fronti signa sacrata crucis,
Discernensque modum clamoris, vocis acumen
  Corporis humani comperit esse[2] sonum;
Designansque locum, quo vox diffusa per auras
  Clarius auditur, ire parabat eo,[3]
Sicque sonus vocis, vox verbi nuncia, tandem
  Nosse dat expressa verba quid ipsa velint.
Nobilis atque potens, vir magnus ab urbe Cremona,
  Forte Dryanus erat, dives et ipse nimis,
Qui cum sæpe canes sequeretur, amore ferarum,
  In foveam lapsum contigit esse semel.
Os erat angustum foveæ, sed lata deorsum,
  Atque profunda nimis et tenebrosa fuit.
Corruerantque simul in eam leo, simia, serpens,
  Cum quibus et quartus ipse Dryanus erat.
His tribus in foveam lapsis, collapsus et ipse,
  Hospes et invitus cœperat esse comes.
Quisque sibi timuit, tacuitque, timore coactus,
  Præter eum cui vox aucta timore fuit.
Quarta dies aderat ex quo, clamore lugubri,
  Quæsierat vana voce salutis opem.
Qua tamen excitus venit Bernardus, et illum
  Poscit ut exponat quis sit, et unde refert.
Ille, "Dryanus," ait,[4] "miser et miserabilis hic sum,
  "Qui nuper fueram major in urbe mea.
"Quisquis es, accede; fer opem miserumque[5] misertus
  "Extrahe; pro certo præmia magna feres.
"Quicquid in humanis rebus mihi competit, illud
  "Pro mercede tua dimidiabo tibi.
"Quoque magis possis[6] securior esse, Deorum
  "Per sacrosancta numina juro tibi."

[1] *et*, P.
[2] *comperit ipse sonum*, P.
[3] *illuc*, P.
[4] *Dryanus ego*, B.
[5] *miseroque*, P.
[6] *posses*, P.

Talibus auditis, spe lucri ductus ad antrum
  Rusticus accedens acceleravit opus.
Vimine contextum funem dimittit,[1] at illum
  Simia corripiens, exit, abitque cito.
Tunc ita Bernardus Sathanæ phantasmate lusum
  Se reputans, dixit, "Vah! quid ineptus ago?[2]
"Ecce quod[3] extraxi? dum debuit esse Dryanus,
  "Dæmone fallente, simia magna fuit.
"Est locus infaustus, vox dæmonis, arsque maligna
  "Me male subvertit, meque fefellit ita.
"Ergo revertar ego, signo crucis intitulatus,
  "Ne quodcunque malum possit obesse mihi."
Talia dicentem magno clamore Dryanus
  Advocat, adjurat, multiplicatque preces.
Et ne delusum sese phantasmate credat,
  Commemorat sanctos et sacra verba refert.
Postulat ut funem rursus dimittat in antrum,
  Præmia ne pereant percipienda sibi.
Vincit amor lucri, rursum remittit[4] ad ima
  Funem, sed frustra, spe pereunte sua.
Funibus immissis serpens exivit ab antro,
  Horridus aspectu, delituitque cito.
Quo viso, Bernardus ait, "Tua dona, Dryane,
  "Respuo, cuncta tua sint tibi, tuque procul!
"Dæmonibus plenus locus hic, phantasmata terra[5]
  "De gremio profert, et nova monstra parit."
Jamque recessisset fugiens, sine spe redeundi,
  Spes nisi lucrandi detinuisset eum.
Spes et amor lucri cupidum vicere, Dryano,
  Quas[6] promissa juvant multiplicare[7] preces.
Ordine quo supra, misero remanente Dryano,
  Funibus immissis exiit ante leo

[1] *dimisit*, C. P.
[2] *ineptus ego*, P.
[3] *quid*, P.
[4] *dimittit*, P. *lucrum rursumque remittit*, C.
[5] *terræ*, P. *phantasmate terræ*, C.
[6] *Quæ promissa*, C. *Quæ*, P.
[7] *multiplicante*, C. P.

Quam vel eos posset subito discernere visu,
  Vel celeri missos corripuisse manu.[1]
Palluit inspecta Bernardus ad ora leonis,
  Concutit et gelidus omnia membra timor.
Nec remanere putat tutum, nec voce timorem
  Prodere, nec celerem corripuisse fugam.
Si fugit, ecce! fame longa stimulante coactus
  Circuit esuriens ore fremente leo.
Si manet, exosus locus est, quia dæmone plenus,
  Exactoque die nox metuenda venit.
Viribus elapsis sensum timor ebibit, artus
  Deficiunt, domino deficiente suo.
Auget et ipsa [2] secum vox exclamantis in antro,
  Importuna satis, et miseranda nimis.
Spondet opes, et agros, turrita palatia spondet;
  Quicquid spondere corde vel ore potest.
Jamque tot addiderat precibus promissa, quod ipsa
  Vox simul et ventus deficiebat ei.
Et pietate sua, nisi plus innata cupido
  Bernardum traheret ad pietatis opus,
Dixissent pariter et vox et vita tu autem
  Suppremumque vale cuncta, Dryano, tibi.
Sed quia cuncta facit vincitque pericla cupido,[3]
  Convertit cupidi vota viamque viri.
Ardet anhela sitis, et, spe fallente laborem,
  Amplius accensa crescit avara fames.
Funibus immissis tandem Bernardus ab imo
  Carceris horrendi triste levavit onus.
Utque solent crebro varii contingere fines
  Casibus in variis, præcipueque malis,
Cum prope jam putei foret egressurus ab ore,
  Inque pedem lætus depositurus humo,
Rupto fune miser rursum cecidisset ad ima,
  Ne cita Bernardi dextra tulisset opem.

---

[1] These two lines are wanting in C. and P.

[2] *hæc*, P.

[3] This and the three previous lines are omitted in P.

Qui subito casu rapiens,[1] retinensque ruentem
  Longius abstraxit, restituitque suis.
Sic patriæ domuique suæ rebusque Dryanus
  Redditus, evasit damna, pericla, necem.

Evasio Dryani et ejus perfidia describitur.[2]

Quo facto, Bernardus adest, poscitque Dryanum
  Ut firmata fide pacta tenere velit.
Quem quia mutata[3] facie considerat, olim
  Facta recordatur, et sua pacta petit;
Et si non possit[4] servare per omnia pactum,
  Vel saltem pacti pars quota detur ei.
Ille sed e contra pactum negat, huncque furoris
  Arguit, et canibus arcet ab æde sua;
Quoque magis cogat miserum reticere, minatur
  Privandum capitis proprietate sui.[5]
Obstupefactus ad hoc[6] verbum, Bernardus ab aula
  Festinans, digito comprimit[7] ora suo.
Compertoque satis quod sit metuenda potestas,
  Atque quod interdum divitis ira furor,
Tutius esse putat linguam cohibere, Dryanum
  Quam de promisso sollicitare suo.
Nam cui sunt etiam suspecta silentia, certe
  Verba magis fieri suspiciosa solent.
Divitis offensam non est incurrere tutum,
  Cujus rara fides, et metuendus amor.

De remuneratione facta Bernardo per simiam, leonem, et serpentem.[8]

Cumque die quarto[9] silvam Bernardus adisset,
  Burnello dominum more sequente suum,

---

1 *capiens*, C. P.
2 The rubric from P.
3 *Quem quoque mutata*, P.
4 *posset*, P.
5 *proprietate sua*, B.
6 *ob hoc*, P.
7 *supprimit*, P.
8 The rubric from P.
9 *die quarta*, P.

En leo deposita solita feritate, ferinis
  Carnibus oblatis, annuit ore, pede.
Sicque vicem meritis referens gratesque rependens,
  Et sic quaque potest parte juvare juvat
De grege cervorum quod pinguius[1] esse putabat
  Abstulit,[2] et domino contulit ipse suo.
Vertice submisso, nec dum retinente[3] leone,
  Venit et in dorso simia ligna tulit.[4]
Lignorumque struem posita[5] prope quam prius ipse
  Fecerat ex sicco, præmia monstrat ei.
Quam sibi tollendam se collegisse revelat
  Nutibus et signis officiosa[6] suis.
Nec semel aut iterum fuit hoc iterare, sed omni
  Quo Bernardus adest constituere die.
Hæc duo cotidie carnes et ligna parata
  In nemus adveniens accipiebat ibi.
Sed neque serpenti labor est impensus inanis,
  Munere qui modico maxima dona dedit.
Nam semel accedens supplex, similisque volenti,
  Si posset, grates voce referre sua.
Faucibus inclusam gemmam dimisit ab ore,
  Imposuitque[7] manu suscipientis eam.
Neve moram faciens facerent[8] collata minoris
  Ponderis aut precii[9] dona timore sui.[10]
Protinus effugiens,[11] doni dantisque favorem
  Auget, et obtentu fit fuga grata suo.
Cujus enim non est præsentia grata videnti,
  Dona parum sapiunt, et sua verba minus.
Talia Bernardus cernens sensumque ferarum,
  Factaque dinumerans, hinc stupet, inde probat.

1 *quem pinguius*, P.
2 *Attulit*, C. P.
3 *remeante*, C. P.
4 *ligna ferens*, C. P.
5 *positam*, C. P.
6 *officioque suis*, P.
7 *Inspueritque*, P.
8 *facere*, C. *faceret*, P.
9 *et precii*, C. P.
10 *tenore sui*, P.
11 *aufugiens*, P.

Carnes, ligna, lapis, quæ dant leo, simia, serpens,
  Moribus ingenuas[1] prædicat esse feras.
Bestia pro meritis dum præmia digna rependit,
  Arguit ingratos immemoresque boni.
Quod bene Bernardus, male respondente Dryano,
  Pro meritis tantis se didicisse probat.

Ditatio Bernardi per lapidem quem serpens ei dederat.[2]

Munere donatus[3] tanto Bernardus ad urbem
  Festinat, læto corde juvante pedem;
Atque sui lapidis vires cognoscere quærens,
  Artifices lapidum sollicitare studet.
Sed lapis ignotus, nec in urbe repertus eadem
  Antea, scire negat[4] insita dona sibi.
Quem, tamen[5] æris egens, tandem distraxit, et auri
  Pondere pro triplici fecit abesse sibi.
Cumque domum rediens[6] vellet numerare monetam,
  Quam retinere magis quam numerare juvat.
Quem modo vendiderat lapidem, preciumque tenebat,
  Impositum loculis comperit esse suis.
Quem retinere volens, timuit, quia principis illum
  Emerat eunuchus, vir bene notus ei.
Unde celer veniens,[7] simulans errore retentum,
  Reddidit emptori fida timore manus.
Vix Bernardus erat intra sua tecta receptus,
  Cum lapis in loculis ecce reversus adest.
Reddidit eunucho rursus velut ante relatum,
  Sed redeunte domum rursus et ipse redit.
Jamque reversus erat[8] totiens quotiensque relatus,
  Et vice conversa res variata fuit,

[1] *ingenuis*, P.
[2] The rubric is taken from P.
[3] *dotatus*, C. P.
[4] *negant*, P.
[5] *tunc*, P.
[6] *veniens*, P.
[7] *rediens*, P.
[8] *adest*, C. P.

Quod murmur populi regis pervenit ad aures,
  Et rumor lapidis se referentis ita.
Qui, novitate rei ductus, præcepit adesse
  Non lapidem solum sed simul hunc et eos.
Partibus accitis, mixtus cum divite pauper
  Intrat, et ingressus atria lata replet.
Sub damno capitis, sub conditionis et urbis,
  Subque fide Christi, quaque tenentur ei,
Rex jubet ut si quis factum factique tenorem
  Noverit, impune dicat, et absque metu;
Quæ sit causa latens, quanam ratione lapillum
  Collatum totiens, nil retinere queat;
Unde sit allatus,[1] vel qua regione repertus,
  Quod sit ei nomen, gloria, si qua latet.

Responsio Bernardi coram rege de acquisitione lapidis.[2]

Surgit ad hanc vocem, poscensque silentia solus,
  Bernardus regis procidit ante pedes;
Exurgensque statim, positoque timore, resumptis
  Viribus ebibitis, ora resolvit ita:
" Quatuor in puteum nuper cecidere profundum,
  " Ex quibus unus homo tresque fuere feræ.
" Exitus omnis eis fuit interdictus, et esset
  " Tempus in omne suum,[3] ni mea cura foret.
" Namque loci positu[4] puteus fuit, ordine tali
  " Depositus, cæca nocte tegente diem.
" Dum nemus ingrederer, solo comitatus asello,
  " Auribus insonuit vox miseranda meis,
" Quam dum persequerer,[5] multo discrimine tandem
  " Assequor, inquirens quæve vel unde foret.
" Quæ mihi respondit, quoniam foret illa[6] Dryani,
  " Qui jam factus erat quatriduanus ibi.

---

[1] *ablatus*, P.
[2] The rubric from P.
[3] *meum*, P.
[4] *loci talis puteus*, C. P.
[5] *prosequerer*, P.
[6] *fuit ipsa*, P.

" In puteum lapsi fuerant leo, simia, serpens,
" Hospes et ipse tribus quartus adauctus erat.
" Sed tamen id tacuit, ne me terreret eorum
" Nomine prolato, corriperemque fugam.
" Sed de post facto res est patefacta, fuitque[1]
" Nota satis misero, teste labore meo.
" Anxius ille nimis mortisque timore coactus,
" Hinc spondebat opes, inde petebat opem.
" Juravitque mihi per numina summa, suumque
" Baptisma,[2] Christi per caput atque pedes;
" Per sanctum Jacobum, per Thomam Cantuariensem,
" Quos etiam nudo vovit adire pede;
" Quod mihi res et opes, sed et omnia dimidiaret,
" Si meus inde labor tollere posset[3] eum.
" Spes et amor lucri multum suasere, Dryano
" Multiplicante preces, ut misererer ei.
" Sed plus, teste Deo, vicit miseratio mentem,
" Persuadendo simul vimque ferendo mihi.
" Artibus ergo meis, multo comitante labore,
" Quid factum fuerit facta loquuntur adhuc.
" Quod leo, quod serpens, quod simia non perierunt,
" Non ego Bernardus[4] causa, sed ille fuit.
" Nam, nisi propter eum, quia cætera turba latebat,
" Qua prece, quo precio, curque gravarer ego?
" Quatuor extraxi, fuit ille novissimus horum,
" Cum quibus et primum nollet habere locum.
" Ultimus exivit sed vix tardeque Dryanus,
" Non quia tardus ego, sed gravis ille fuit.
" Ergo gravem dixi, quem multo tum graviorem
" Optarem stricto jure fuisse meo.
" Rupta forent utinam mea vincula cuncta repente,
" Et me frustrassent arsque laborque meus.

[1] P. has printed this line imperfect, and taken it for a pentameter, *Sed de post facto res manifesta fuitque*, and supposed that a hexameter line was wanting before it, and another after.

[2] *Baptismum*, P.

[3] *possit*, P.

[4] *Non est Bernardus*, P.

" Funibus abruptis, puteus clausisset iniquum,
" Texissetque suum nox tenebrosa caput.
" Reddidit obsequium dignum mihi cura ferarum,
" Et majora dedit dona labore meo.[1]
" Nam leo cotidie carnes de cæde ferarum[2]
" Præstat, et adventum prævenit ipse meum.
" Simia ligna legit, que tuto[3] lecta reponit,
" Inque loco certo præparat illa mihi.
" Hæc[4] quotiens quantumque volo mihi tollere tollo,
" Tanquam pro meritis certa tributa meis.
" Hunc etiam lapidem serpentis ab ore recepi,
" Propter quem præsens quæstio mota fuit.
" Cui tamen, an[5] alia, quam quod nequeat retineri,
" Insita sit virtus, nescio, teste Deo.
" Hæc ita sunt, domine mi rex; aliterque locutum
" Quam fuerit servum non reor esse tuum.
" Ipse velim, sine me quæras, faciasque requiri,
" Vera rei series quæ sit, et an sit ita.
" Præmia veridicus capiam, falsumque locutus
" Si fuero, gladio vel cruce plectar ego."

Sententia regis pro Bernardo contra Dryanum.[6]

Talibus auditis, rex jussit adesse Dryanum;
Nec mora, jussus adest, inficiatur opus.[7]
Sed[8] quia de facto regi constabat, et ipsa
Res fuit indiciis certificata tribus,
Protulit edictum, vel consentire Dryanum,
Ut cum Bernardo dimidiaret opes,
Vel quod per triduum putei loca nota subiret,
Adjunctus tribus his cum quibus ante fuit.

---

[1] Instead of this line, P. has, *Sit fera non fera, sit præmia digna ferens.*

[2] *Nam leo præclarus carnes referendo ferinas*, P.

[3] *tute*, P. *quo tuta lecta*, C.

[4] *Hoc*, P.

[5] *aut*, P.

[6] The rubric from P.

[7] *rege jubente suo*, C. P.

[8] *Et quia*, P.

Sententia regis placet cunctis.[1]

In commune placet cunctis sententia regis,
  Bernardoque satis res ita gesta placet.
Maluit ergo sua se dimidiare Dryanus,
  Et servare simul pacta fidemque suam,
Quam se fortunæ tali committere, totum
  Quæ sibi subriperet dimidiando nihil.
Dimidians igitur Bernardo cuncta, Dryanus
  Tristis et invitus dimidiata dedit.
Nec minus ingrati nomenque notamque perennem[2]
  Incurrit facti conditione sui.[3]
Ex tunc Bernardus fit dives,[4] flente Dryano,
  Quod sic perdiderat tanta, dolore gravi.
Taliter ecce luunt ingrati sæpe, quod ipsi
  Non reddunt digna præmia pro meritis.
Expedit idcirco melius quandoque dedisse,
  Corde libenti, quam detinuisse manum.
Maxime[5] pro meritis impendere præmia digna
  Est pietatis opus, et jubet ista Deus.
Non hominis labor, aut opus, usque moretur apud te
  Mane, quod hinc non sit clamor in aure Dei.
Et nova lex dicit quod quilibet est bene dignus
  Vir mercede sua, teste labore suo.
Ergo qui non dat, dum tempus postulat, aut res,
  Suscitat ipse sibi damna nociva nimis.

Hic auctor concludit hujus operis librum, hortans ad intellectum.[6]

Cedat in exemplum cunctis viventibus ista
  Burnelli vita, nam docet auctor ita.

---

[1] The rubric is taken from P.

[2] *nomen notamque perenni*, P.

[3] B. ends here in middle of a page, with the colophon, *Explicit Burnellus*, in a late hand. I give the remainder from C. and P.

[4] *lætus*, P.

[5] *Maxima*, P.

[6] From P.

Non quod verba sonant, sed quicquid mystice signant,
  Scrutetur[1] lector caute quid ipsa velint
Designare sibi, poterit tunc[2] forte videre
  Plura pericla mali jure cavenda sibi.
Nam sunt nonnulli transcendere magna volentes,
  Et nituntur ad hoc nocte dieque simul,
Qui dum magna petunt, et talia certe laborant,
  Sæpe repente ruunt, sæpeque deficiunt.
Contra naturam vel sortem[3] quærere quicquam,
  Nemo potest illud reddere vel facere.
Burnello teste, qui, dum quæsivit inepta,
  Semper permansit quod prius ipse fuit.[4]
Est igitur felix[5] aliena pericula cautum
  Quem faciunt, formant et ratione regi.
Plura loqui possem, sed nolo scribere plura,
  Sufficiant ista carmina tam modica.
Te precor ergo pia prece, si quid lector in illis
  Inveniat vitium[6] vel ratione carens,
Corrigat ipse pie, me commendando Mariæ
  Felici Nato, quod roget omnis homo!

Explicit Speculum Stultorum.

---

[1] *Scruteris, lector*, P.
[2] *nunc*, P.
[3] *forte*, ? C.
[4] *fuit ipse prius*, P.
[5] *Est felix igitur*, P.
[6] *vitii*, P.

TRACTATUS NIGELLI

CONTRA CURIALES ET OFFICIALES CLERICOS.

POSTQUAM tristis hiems Zephyro spirante recessit,
  Grando, nives, pluviæ, consuluere fugæ;
Terra, parens florum, vires rediviva resumpsit,
  Exeruitque caput exhilarata suum.
Ver, caput atque comes æstatis, in otia curas
  Laxat, et ablato frigore flore nitet.
Vernat fronde nemus, vestitur gramine tellus,
  Veris odoriferi spirat ubique vapor.
Quicquid hiems hiemisque graves [1] rapuere ministri,
  Reddidit æstatis gratia vere novo.
Veris ad imperium surgens statione soluta,
  Clausa sub æstivo carcere cedit hiems.
Flavit levi Zephyro dum ver lascivit in herbas,
  Æstas multiplici flore maritat humum.
Temporis atque loci facie redeunte serena,
  Saltibus et silvis redditur exul avis.
Quæque diu siluit philomena silentia solvit,
  Voce sua redimens verba negata sibi.
Cujus ad exemplum, sterili torpore remoto,
  Morem temporibus qui gerit, ipse sapit.
Ergo quid hic latitas? quid, parve libelle, moraris?
  Ne mecum pereas, et cito rumpe moram.
Pergere securus poteris quocumque placebit,
  Nil sibi quod cupiat prædo cruentus habes.

---

[1] *hiemsque*, B.

Neve reformides propterque pericula cesses;
  Est via tuta tibi; liber, abire potes.
Cur? quia secure coram latrone viator
  Cantabis vacuus cum nisi verba feras.
Nec tamen unde venis, vel quo mittente, vel ad quem,
  Dixeris, aut subitæ quæ tibi causa viæ.
Omnia sint suspecta tibi, semperque timere
  Sollicitus studeas quicquid obesse potest.
Non quia læsisti quemquam, nec feceris unde
  Debeat infestus quilibet esse tibi;
Sed quia multotiens multi quo non meruerunt
  Ex odio domini deperiere sui.
Crimen ob alterius multi cecidere, fiuntque
  Plus aliena mali quam sua causa sibi.
Ne nihil ergo tibi valeat nocuisse vianti,
  Hæc duo verba tene, dic bona, facque bene.
Neve tuos timeas hostes, in rebus agendis
  Non sis securus sollicitusve nimis.
Nec nimium facilem nec difficilem nimis esse
  Te volo, sed medium velle tenere locum.
Non usurpabis quicquam quod vendicet alter,
  Sed sis contentus conditione tua.
Non opibus studeas, ne sit suspecta potestas,
  Quæ leviter tollit parta labore gravi.
Paupertas tutum, sed non facit esse disertum;
  Si sapias omni tempore dives eris.
Novit abundare sapiens, et novit egere,
  Insipiens omni tempore pauper erit.
Multa scias cum nil habeas, sic dives haberi
  Et liber poteris, teque tuoque frui.
Nec pretiosa putas studeas vel parta tueri
  Quæ possunt adimi jure dolove tibi;
Non tibi res propria sed res aliena videtur
  Quam fortuna potest tollere sive dare.
Ut tibi sit proprium quod habes, et non alienum,
  Tu quod habent alii deforis intus habe.

Sint tibi divitiæ, sed quæ comitentur ubique,
  Nec possint dominum deseruisse suum.
His comitatus erat, licet incomitatus abiret,
  Exul ad ignotos Naso poeta Getas.
Ecce viæ comites dedimus, ne devius erres,
  Hi comitentur iter nocte dieque tuum.
Ut quid adhuc dubitas, nectisque moras in eundo,
  Et cupis invito me residere domi.
Plurima causaris, et te nescire fateris
  Quis status atque modus debeat esse tuus;
Quis cultus, quæ lingua tibi, quis gestus habendus,
  Quove loqui liceat quove tacere loco;
Qui mores hominum, quæ consuetudo locorum,
  Curia cur reprobet ista, vel illa probet;
Quid cui conveniat, quo tempore quid sit agendum,
  Rebus in incertis quæ sit habenda fides.
Quod petis, expediam, paucis breviterque docebo
  Te quibus addictum legibus esse velim.[1]
Nolo rudem nimium, sed nec nimis esse facetum,
  Nec videare sequi summa vel ima nimis.
Tempore sive loco sis circumspectus in omni,
  Nec levis in gestu, nec nimis esto gravis.
Damna pudicitiæ redimas sectator honesti;
  Sobrius esse stude, pectore, voce, manu.
Justitiæ cultor maneas, dissuasor iniqui,
  Consona sint verbis singula facta tuis.
Sordida ne maculent mundam tibi munera dextram,
  Suspectos Danaos et sua dona time.
Omnia sint odio quæ non commendat honestas;
  Quicquid honestati convenit, illud ama.
Hic status, iste modus est, hic tibi cultus habendus,
  Qui placeat sola simplicitate sua.
Lumina, lingua, manus, nulla ratione vagentur,
  Sed sint perpetuo carcere clausa tibi.

---

[1] *esse volo*, B.

Hæc tria conservant vitam, mortemque ministrant;
  Hæc tria custodias tempus in omne tuum.
Hæc tria sunt quæ se semper servantia servant,
  Spretaque dant sperni conditione pari.
Ista precor serves, ut tu serveris ab istis,
  Hæc tua vota regant si meus esse velis.
Hæc tria sunt hominis speculum quo cernitur extra
  Quicquid in archano pectoris intus habet.
Hæc tria sic homine sese comitantur in omni,
  Exponant dominum semper ut ipsa suum.
Hæc tria non possunt morum non esse fidelis
  Interpres, tribus his se probat omnis homo.
Hæc tria sub tanta semper gravitate gubernes,
  Ut nunquam levitas fræna relaxet eis.
Hæc tria si serves, aliorum discere mores
  Et levius poteris composuisse tuos.
Hæc tria te facient virtutis amore placere,
  Et quibus ista placent displicuisse nequis.
Forsan adhuc quæris quæ sunt quæ curia curet,
  Cur leviter reprobet ista vel illa probet.
Curia curat opes, inopum fastidit amores,
  Nausea divitibus pauper amicus adest.[1]
Curia suspendit tales in poste salutes,
  Quæ vacuis manibus[2] nil nisi verba ferunt.
Curia sollicitas parit omni tempore curas,
  Et facit ut placeant aspera, dura juvent;
Gratia cujus, amor cujus, constantia cujus,
  In pretio pretium constituere suum.
Curia cura gravis, labor improbus, error inanis,
  Otia multa serit, seria nulla sequens.
Ridet, adulatur, et fingit amare quod odit,
  Sicque quod est album prædicat esse nigrum.
Plurima si dederis, modicum tibi forte refundet,
  Colligat ut rursum fertiliore manu.

---

[1] *vel erit* in margin of A. | [2] *manibus* omitted in A.

Curia quos hodie submissa[1] voce salutat,
  Cras subsannabit sorte cadente sua.
Curia, crede mihi, sine munere nescit amicum,
  Munera si dederis hostis, amicus eris.
Suscipit ad pondus, trutinatque negotia quævis,
  Reddit et ad pondus omnia lance pari.
Nec tamen ad pondus ratione reponderat æqua,
  Sed redimit[2] gravia pondera sæpe levi.
Munera parva probat, promissaque grandia spernit,
  Et vacuas surda suscipit aure preces.
Curia non curat quemquam sine munere cujus
  Pendet ab obsequio gratia, vita, salus.
Curia causa mali, vitii schola, fabrica falsi,
  Fomes luxuriæ, fons et origo gulæ.
Sed de fallaci fieret si forte fidelis,
  Disceret et cursum dedidicisse suum.
Posset adhuc merito nomen famamque mereri,
  Quam constat meritis demeruisse suis.
Non tamen hæc dicas cum tu perveneris illuc,
  Et prodas dominum nuntius ipse tuum.
Sed magis accelerans memori mandata reconde
  Pectore festinus, ique redique cito.
Dum peregrinaris vultum[3] sapias peregrinum,
  Vox quoque cum veste sit peregrina tibi.
Postquam transieris pontes, vada, stagna, paludes,
  Est quibus Elysii gloria septa loci,
Virginis Eldrethæ[4] venies devotus ad aram,
  Dignaque[5] pro meritis dona precesque dabis.
Præsulis inde domum tacito[6] pede solus adibis,
  Qua tibi dant patulam claustra gradusque viam.
Si tibi porta patet, mox ingrediaris ut hospes,
  Mixtus ut hospitibus interiora petas.

---

[1] *submisse*, B.
[2] *redemit*, B.
[3] *multum*, A.
[4] *Eldredæ*, B.
[5] *Signaque*, A.
[6] *tanto*, A.

Non tamen accedas donec plebs tota recedat,
  Et vacet hora, locus, præsul, et ipse tibi.
Tunc habitu posito vultuque simul peregrino,
  Ante salutatum pronus adhibis herum.
Lingua tamen caveas ne sit materna, sed illa
  Quam dedit et docuit lingua paterna tibi.
Excipiet vultu te quo solet omnia læto,
  Quaque nequit larga non habuisse manu.
Indutusque suam quam nec gravis abstulit unquam
  Ira viri faciem vina petita dabit.
Vimque tibi faciet Cererem redimente Lyæo,
  Servato patriæ more modoque loci.
Tu tamen esto memor cui, quis sis missus, et a quo,
  Ne tibi fœcundus[1] obstruat ora calix.
Præsulis ergo manu facieque potitus amica,
  Sollicitus caveas ne videare rudis.
Sed si te fuerit oculis dignatus et ore,
  Offer quicquid habes officiosus ei.
Nec leve vel modicum quicquam suppresseris, immo
  Omnia fac pateant interiora tui.
Crimina pontifici studeas tua quæque fateri,
  Possis ut salvi[2] præsulis ora tui.
Forte rubore gravi facies subfusa tacebit,
  Plurima nec poterit omnia verba loqui.
Nulla tamen taceas, sed singula quæque reveles,
  Nec palpes vitium conscius ipse tuum.
Nec medicum timeas, nec ei tua vulnera celes,
  Nam magis absconsa vulnera pejus olent,
Quamque prius potuit facilis medicina salutem,
  Postea vix valuit reddere cura gravis.
Et quia non tantum medici sed manus amici,[3]
  Tractabit levius vulnus amica manus.
Auribus hinc tutis nec ab ulla parte timendis,[4]
  Securus poteris dicere quicquid habes.

---

[1] *focundus*, B.
[2] *Ut possis solvi*, B.
[3] *manus est sed amici*, B.
[4] *timendus*, B.

Ergo nihil dubites, nec te pavor aut pudor urat,
  Quin pateant medico vulnera cuncta tuo.
Ipse quod hinc sanum quod viderit inde secandum
  Dicat, et arbitrio cuncta relinque suo.
Esto tamen patiens, quoniam diuturna secari
  Vulnera non possunt absque dolore gravi.
Et resecare semel præstat quam sæpe dolores,
  Et breve tormentum quam tolerare diu.
Utile cauterium quod ad omnia vulnera præstat,
  Quod simul atque semel omnia sana facit.
Omnibus expositis quicquid tibi dixerit ipse,
  Hoc fac et vives tempus in omne meum.
Si stes, stabis ei,[1] si forte cadis, cadis illi;
  Seu stes, sive cades,[2] non minus ejus eris.
Si non cancellat te cancellarius, immo
  Approbat, ulterius irreprobatus eris.
Pontificum flori si complaceas Elyensi,
  Non potes aut poteris displicuisse mihi.
Quicquid enim de te dictaverit ipse sequendum,
  Hoc sequor hocque sequar, tuque sequeris[3] idem.
Ipse tibi nomen dabit, et tibi nominis omen,
  Vivat ut illius nomen in ore tuo.
Sicque relativo præsul gaudebit honore,
  Cui tribuit[4] vitam vivat ut ejus[5] ope.
Hoc decedenti debet præstare superstes,
  Alter ut alterius sit sine fine memor.
Postquam pontificis fueris satis ore sereno,
  Usus et alloquio pocula dante mero.
Silicet atque vacat monachorum claustra subibis,
  Portans multiplicis verba salutis eis.
Protinus occurret[6] meus ille tibi Nicholaus,
  Dicere nec Petro vix patietur, ave.

---

[1] *ibi*, A.
[2] *cadas*, B.
[3] *sequaris*, B.
[4] *Qui tribuit*, B.
[5] *et ejus*, B.
[6] *accurret*, B.

Totus in amplexus et in oscula tantus abibit,
  Cedat ut anguillæ filia febris ei.
Organa nec deerunt, licet ordinis hora reclamet,
  Virginis Eldrethæ[1] festa redisse putes.
Ergo, liber,[2] propera, tibi nec baculus neque pera
  Deficit,[3] sera tibi sunt satis atque cibi.
Perge, nihil dubites, fuge jurgia, subtrahe lites,
  Ne sit terrori vivere sive mori.
Perge, nec expensis parcas dum sol Elyensis
  Extat et extabit seque videre dabit.
Perge, nec expecta, patet exitus, et via recta;
  Fasta[4] sed et prona sunt tibi, sintque bona.
Perge libens, perge, lacrimas preme, lumina terge,
  Quodque facis nolens fac videare volens.
Si mihi credideris nulla ratione moreris,
  Perficies leviter hoc brevitatis iter.
Nec timeas enses, quia seu statuant Elyenses
  Prælia, sive joci sint ibi more loci,
Præsule tutus eris, vita votoque frueris,
  Legatusque tibi non erit hostes ibi.
Nec cancellatus, sed ab ipso canonizatus,
  Jure reverteris, sicque perennis eris.

Reverendo[5] patri et domino Willelmo, Dei gratia Eliensi episcopo, apostolicæ sedis legato, regis Angliæ cancellario, Cantuariæ ecclesiæ fratrum minimus frater Nigellus, veste monachus, vita peccator, gradu presbyter, sed indignus sentire de domino in bonitate et in simplicitate cordis quærere illum. Sincere et sine simulatione diligentis est sæpe esse sollicitum et rare

[1] *Eldredæ*, B.

[2] *celer*, B.

[3] *Defecit*, B.

[4] *Fata*, B.

[5] In MS. C., which does not give the previous verses, the prose treatise has the following title, *Epistolæ Nigelli monachi ecclesiæ Christi Cantuariensis ad Willelmum Elyensem episcopum de Eruditione Prælatorum.*

securum, citius timore concuti quam spe consolari, amici fortunam non solum suam dicere, sed esse, operum effectu comprobare, si quid est quod non deceat[1] vel correctione indigeat humiliter suggerere, non publice aut impudenter improperare. Hoc mihi consideranti et mecum sæpius postquam claustro meo, immo mihi reditus sum diligentius retractanti, non potui de te non esse sollicitus, quem in caritate non ficta diligo, cujus profectum in utroque homine toto corde desidero, cui comes individuus amando adhæreo, pro quo etiam preces Domino licet indignas, devotas tamen, effundo.[2] Dum enim considero quid honoris, quid oneris, immo quæ onera et quam importabilia imposita sunt humeris tuis, in tantum ut

"Pondere sub tanto sudaret maximus Athlas,"

timeo ne titubes mandataque frangas, cum scriptum sit, "Si vis vitam, serva mandatum." Et dum his intuendis diutius immoror, arctius obligor, amplius affligor, navisque mea spatioso[3] cogitationum pelago exposita, a portu longius abducitur, et tempestati addicitur graviori, et "terit in rapido tempora longa freto," unde consumptis in hujusmodi nonnunquam diebus et noctibus in hoc labyrintho, quærens exitum et non inveniens, obambulo et aberro. Et non invento præ diluvio aquarum multarum ubi requiescat pes meus, cum beato Job compellor clamare et dicere, "Dies "mei transierunt; cogitationes meæ dissipatæ sunt, "torquentes cor meum." Video enim quam multæ curæ et inextricabiles te premant, quot et quantæ occupationes te opprimant quæ, et quanta incommoda tibi cotidie accidant, quibus laboribus afficeris, quibus necessitatibus occuparis, qua sollicitudine distraheris, qua mentis quiete fere semper defrauderis, qui tota

---

[1] *doceat*, A.
[2] *infundo*, A.
[3] *spatio*, C. *spatio*, corrected by the original hand to *spatioso*, A.

die et tota nocte cum Martha circa plurima intentus sollicitaris, ita ut vix aliquando vel ad modicum Mariam imitari; sed ita frequens sit vexatio tua quod continua, ita vehemens quod vicissitudinis nescia, ita valida quod vix convalescas. Sed utinam vexatio ista tam continua, tam vehemens, tam valida, tibi valeat dare intellectum ut sapias et intelligas, ac novissima provideas ne ex improviso in præcipitium descendas. Vitæ enim præsentis, immo prætereuntis, in stadio positus, non tantum forsitan restat currendum quantum cucurristi;[1] feliciter autem cucurrit qui sic currit ut comprehendat, sic agonizat in stadio dum tendit ad bravium, ut cum laboris præmio honoris percipiat et triumphum. Sicut autem gloriosum est currere, gloriosius vero cursum consummare, ita ignominiosum est medio in cursu deficere, et multo ignominiosius, cum jam e vicino meta respicitur, et currentis animus spe apprehendendi accenditur, qualibet occasione subsistere, cum in perpaucis passibus pendeat gloria vel confusio, hæreditas vel exhæredatio, exilium vel patria, carcer vel corona. Melius fuisset non currere, quam citra metam cursum terminare. Quia sicut victoria unius pugilis multi animantur ad virtutem, concipiuntque animos et audaciam aggrediendi, ita unius occasus et inertia multis timorem incutit ad ruinam, et trepidos[2] adhuc et timentes durioris pugnæ congressum adducit consequendæ[3] victoriæ in desperationem. Quamvis et nostro tempore, in quo fines seculorum devenerunt, viderimus virum illum desideriorum, beatum dico martyrem Thomam, quem vidimus oculis nostris, et manus nostræ contrectaverunt, cum quo manducavimus et bibimus, qui senescentis seculi et inveterati dierum malorum malitiæ virtute mascula resistens, et solus ad exem-

[1] *cucurrit*, C.
[2] *tepidos*, C.
[3] *consequente*, C.

plum multorum ex adverso ascendens et murum pro domo Domini se opponens, vestigia imitanda reliquit universis, et viam virtutis et veritatis ad oculum ostenderit omnibus episcopis sui temporis. Qui utinam opera ejus, ut ea imitarentur, tam crebro satagerent ad memoriam reducere, quam non solum facere sed etiam fastidiunt audire. Sed quorsum ista? Absit ut ponam os meum in cœlum, et tangam christos Domini. Ad te mihi sermo, Willelme, sed non quem animi impetus aut spiritus exacerbatus excitet, sed quem intimæ dilectionis devotio propinet.

In primis igitur, juxta Salomonis sententiam, qui ait, "Meliora sunt amici vulnera quam inimici blan- "dientis oscula," obsecro ut detur temeritati meæ venia, et si quid dixero quod aliquem urat, illud amor et intentio dicentis temperet, immo totum extinguat; non enim ex amaritudine cordis os loquitur, sed abundantia dilectionis. Unde peto ut eo spiritu quo dicta sunt intelligantur, et quo exterius stylo exarata sunt interius scribantur, sitque procul malignus interpres, quia nihil adeo sobrie dictum quod sinistro interprete non sit insipidum et superciliosum. Accipe itaque rudi stylo nuper exarata, placeatque limam correctionis verbis adhibere incompositis, quodque cancellarii spectat ad officium, cancelletur quod aut male cadit aut male[1] cantat, verumtamen sermonis inculti asperitatem ne abhorreas, quod aridum est et exangue, ne spernas quod forte tediosum est, ad tempus potius portes quam projicias. Memini me quandoque vidisse quod, inter delicias quibus aliquando pie aliis affluebas, olera herbarum avidius sumebas, vinoque seposito pocula minus pretiosa admisisse. Opus igitur rude, immo penitus rusticum, inter alia quæ tibi cotidie aureis incudibus ore rotundo et lingua elimata fabricantur admitte, sed illud nequaquam cum eis repone nisi forte ut quæ

---

[1] *male* omitted in C.

splendida sunt ex vicina tenebrarum caligine magis resplendeant, et ex vasis fictilibus vasa aurea et argentea admirationem ampliorem consequantur et gratiam. Quæ enim esset diei jocunditas nisi noctis molestia interveniret? aut quis rogaret ea quæ ad pacem sunt si nulla belli formidine tangeretur? Sane unum est quod timeo, sed nec immerito, scilicet, ne insolentiæ aut temeritatis me arguas, quod tibi aliquatenus scribere attemptaverim, qui tot scripturarum scientiam penes te non tantum in codicibus sed etiam in corde[1] tuo habes reconditam, ita tamen quod omni loco et tempore quantum vis et quo vis proferas de thesauro tuo nova et vetera non præmunitus aut præmeditatus, et talia quidem quæ et ædificent audientes, et ex operis venustate commendent artificem. Unde nihil aliud est tibi scribere quam ligna in silvam, et in mare magnum et spaciosum aquam mittere. Rem igitur tam mirandam, immo tam miraculosam, tibi insitam primo in tantum mirabar, quod nec credidi sed neque adhuc credidissem, nisi ex commoratione familiari crebra experientia vulnus incredulitatis amputasset. Veniente igitur stillicidia fontis exigui in mare[2] magnum, non ut illud augeant, vel quasi aliquid quod desit adjiciant, sed ut ad originem suam revertentia refluant unde prius fluxerunt, quia omnia flumina intrant in mare, quod mare non redundat, sursumque[3] omni habenti dabitur. Sed et temeritati me[4] non minimum præstat audaciæ, quod audivi quod et expertus sum, quia mitis es et humilis corde, tantumque habens Mosaicæ consuetudinis, quod aut facile remittas aut injuriarum raro reminiscaris, licet æmuli tui aliter sentiant, et hi maxime quorum aciem hebetavit invidia, eo usque gradiens et progrediens ut non revereantur nec con-

---

[1] *sed in corde*, C.
[2] *fontis irrigui exigui in mare*, A.
[3] *sursum*, C.
[4] *meæ*, C.

fundantur dicere malum bonum et bonum malum, ponentes tenebras lucem et lucem tenebras. Quos tamen ego non judico, sed ejus judicio relinquo[1] cui a Patre datum est omne judicium, qui cum venerit non solum manifesta sed etiam occulta cordium judicabit. Nolo enim falcem meam in messem alienam mittere, nec servum alienum judicare, suo enim domino stat aut cadit.

Habeat igitur sanctitas tua me excusatum, nec mihi succenseat, si quid ab ore meo elapsum fuerit quod aut non placeat aut penitus displiceat, attendens quod os fatuorum ebullit stultitiam, et lingua labitur ex facili quoniam versatur in habendo. Duobus autem malis subjacet persæpe conditio et consuetudo divitum. Unum est quod non est, quicquid ènormitatis vel inhonestatis attemptent, qui eos impediat, vel saltem reprehendat, sed etiam cum male fecerint et abhominationes pessimas perpetraverint laudantur et magnificantur a suis, et quasi obsequium Deo præstiterint publice commendantur. Aliud est quod quamvis remordeat eos conscientia interius, non admittunt correptionem exterius, sed subsannatur correptio ne subsequatur correctio. Si quis vero deprehensus fuerit qui quod vitiosum est ægre ferat, nec voce et vultu hilari triumphaliter applaudat, statim suspectus habetur, accepti beneficii ingratitudinis arguitur, delatoris nomine et nota insimulatur, tanquam qui sedet in insidiis ut sagittet in occultis. Et si forte in tantam insaniam proruperit quod dominum domus de quolibet excessu reprehenderit, vel etiam murmuraverit, a vestigio hostis publicus esse censetur, secluditur a consiliis, separatur a mensis, suspenditur a stipendiis, a clericis et capellanis habetur quasi ethnicus et publicanus, ab ostiariis et camberariis quasi fur et magus, a dapiferis dicitur patibolismum, a pincernis hydropisim, a cocis

---

[1] *derelinquo*, C.

febrem aut frenesim. Non est in tota domo vel familia qui non inveniat in eo causam. Oculi omnium in eum[1] spectant, et aures eorum ad verba oris illius. Si locutus fuerit, dicetur blasphemasse; si tacuerit, dolos machinari. Universis est quasi clavus in oculo, et gibbus in dorso. Si ingenuus est, degenerat; si servilis conditionis, patrissat; si sapiens est, desipit; si insipiens est, versipellis est, et quando vult, sapit; si abundat, ex rapina vel furtu; si pauper est, divina est ultio quæ juxta merita retribuit iniquo. Quid multa? a planta pedis usque ad verticem capitis non est in eo sanitas. Quia solum offendit dominum, a gratia excidit universorum, ad ultimum dicitur in multis offendisse, sæpius correptum, sed nunquam correctum, non debere ulterius sustineri, sed exterminari, quia jam manifesta sunt delicta. Nuper enim dixit quod[2] nodus erat in cirpo, et quod nec ad preces pontificis plueret in hoc anno super[3] Gelboe montes; quod domina domus non habebat nisi x. mutatoria vestium; sed et mulam patrisfamilias mulum nominavit; et multa in hoc modum, quæ si voluerit inficiari, ecce pro foribus qui eum convincant. Quid ergo? dignus judicatur suspendio vel præcipitio; sed misericordia[4] agetur cum eo, non quia hujusmodi et majora horum non meruerit, sed quia dominus ejus misericors est, et honori proprio censuit deferendum. Recedat sine spe revertendi, vel quicquid percipiendi de servitio quinquenni vel septenni quo suis sumptibus militavit, gravis siquidem vindicta et ultra quantitatem delicti longe extensa. Væ nobis! si singula delicta nostra simili talione punienda appendantur in statera. Cogitur miser ad deditionem vel exilium, quia non est inventum in ore ejus mendacium. Satius quidem siluisset et dissimulasset, quo ad æstimationem eorum qui veritatem detinentes in mendaciis officioso

---

[1] *in eo*, A.
[2] *quid*, C.
[3] *sub Gelboe*, A.
[4] *misericordius*, C.

discursu adulationibus deservire contendunt, glutientes camelum et colantes culices. In quorum ore invenitur semper, est et non, ut quocunque res cadat victricis partis[1] in sorte numerentur, ut quicquid contingat in inquitatibus suis, se prævaluisse gaudeant et mercedem condignam reportent.

Duo igitur mala ista quæ præcipue divites comitantur, quibus non possent de facili quia nolunt absolvi, si hunc ut correptionem non admittant, et corripientes odio habeant, his non solum addicti sunt principes terræ aut episcopi, sed etiam fere omnes prælati et subjecti, ita ut invicem cotidie collidantur, nec possit alter alterum sustinere. Prævaluit itaque clades ista jam circumquaque in domo domini, quod delicta non possunt corrigi, quia delinquentes non sustinent corripi. Unde contingit nonnunquam quod sanum est corrumpi, quod rectum est prævaricari, quod utile est prætermitti, quod bonum est differri, quod honestum est non admitti. Ex quo provenit quod solutis compaginibus vix aliquis ordo, vix aliqua professio, sibi cohæreat, sed sunt in eis contentiones et scismata, quia diversa sunt penitus eorum voluntates et studia, et quia in via Dei alius sic, alius sic, non dico currit, sed corruit, contingit cotidie mala innumera pullulare. Quibus dum non est qui falcem dum adhuc tenera sunt immittat, crescunt et confortantur, ita ut quæ fuit herba minima fiat arbor immensa, et velut agmine facto ruunt ad perniciem, immo perditionem,[2] dum non est qui redimat nec qui salvum faciat. Tu autem, dilectissime, non sic, sed apprehende disciplinam, ne quando irascatur Dominus et pereas de via justa. Pone oculos tuos super semitas tuas, dirige in conspectu tuo viam tuam,[3] ut possis dicere cum psalmista, "Lucerna pedibus meis verbum

---

[1] *pertis*, A.
[2] *immo in perditionem*, C.
[3] *viam meam tuam*, A.

"tuum, et lumen semitis meis." Vide quæ et quanta tibi commissa sunt, et cui vel quibus redditurus es rationem. Grave quidem est jugum quod forte spontaneus subisti, sed nec leve est onus quod portare consensisti. Liberalium artium studiis satis olim indulsisti, sed nunc demum ad artem liberalissimam, ad artem artium, ad regimen scilicet animarum, pertransisti. Unde igitur, quis, quid, quantum, qualiter, et a quo acceperis, et qualiter accepta oporteat te erogare, non ignorans quod scriptum est, "Cui plus committitur, plus "ab eo exigetur." Et cum augentur dona, rationes crescunt donorum. Bonum quidem esset villicare, nisi contingeret reddere de villicatione rationem. Nihil dulcius delicto, si delinquentes non punirentur; sed ex amaritudine quæ a tergo subsequitur minus habet dulcedinis quicquid in facie voluptuose blanditur. Periculose enim nonnunquam digeritur quod interdum cum suavitate gustatur. Forte a consideratione tui quæ tibi plus esset necessaria, curis variis terentibus et distendentibus longius recessisti. Sed redi ad cor tuum, consule conscientiam tuam, non enim est qui fidelius aut familiarius de singulis te possit erudire, quia non est amicus qui consulat tibi utilius, actor qui alleget subtilius, judex qui causam tuam judicet æquius. Vocetur ergo ad diem legitimum conscientia tribus edictis, vel peremptorio uno, et si necesse est præstentur et indutiæ legitimæ. Ipsa cum venerit, pro tribunali sedeat, ipsa si quid habet adversa proponat, ipsa testes suos, scilicet seipsum, producat, ipsa judicium proferat, ipsa sententiam excipiat, et quæ novit universa ipsa discutiat singula. Si invenerit unde gloriandum sit, apud se glorietur, et tanto jocundius quanto secretius. Si vero penes se repererit maculosum quid aut immundum, deducant oculi ejus lacrimas per diem et noctem, et non taceat donec digne defleverit quod ignoranter aut ex industria deliquit. Quis autem erit, sive de congregatione claustralium, sive de collegio

clericorum, sive eorum qui utrisque ordine et honore præferuntur, scilicet episcoporum, quem non in aliquo[1] accuset conscientia sua? Si qui forte[2] tales sunt, æstimo quia perpauci. Quis enim, teste Scriptura, gloriabitur se habere mundum cor? Appareat de tot modo milibus unus, et dicat, "Ecce ego," nec deerat qui dicat, "Væ soli! quia si ceciderit, non habet sublevantem."

Libet igitur intueri qualiter ecclesia detur in direptionem, et qui sunt et qualiter ingrediantur in eam. Constat enim omnibus quod beneficia ecclesiastica, quamlibet modica, quamlibet extrema, nulli hodie conferuntur gratis aut vitæ merito, sed omnia facta sunt venalia et turpi redacta sub pretio, sub quodam tamen obumbrationis velamine et iniquitatis dissimulatione. Palliant enim opera sua apud homines, et facies suas exterminant, et in conspectu ejus qui corda intuetur et causas enormia quæque committere non reformidant, patientia ejus et dissimulatione abutentes, adjicientes prævaricationem prævaricationi et peccatum peccato, ac si patientia Dei peccatorum pariat oblivionem et dissimulatio impunitatem. Dum enim patrimonium Crucifixi pretio distrahunt, et in usus pravos et detestabiles transferunt, quasi de impotentia Dei præsumunt, uti non retribuat unicuique pro meritis, tradatque oblivioni in posterum quicquid in præsenti relinquit impunitum. De quo valde formidandum est quod veniat districtior exactor quanto patientior extitit creditor, eo quod percutiat et puniat durius quo peccantes et non re pœnitentes sustinuit diutius. Timore igitur divino posthabito, qui est sapientiæ initium, omnia quæ libent licite prosequuntur, vendentes et ementes quæ non possunt sub pretio redigi nec etiam ab omnibus æstimari. Varia autem sunt genera hujus commercii, omnes vero species ejus pessimæ et perversæ. Alii

[1] *quem in aliquo*, A.

[2] *si quid forte*, C.

igitur accipiunt[1] ecclesias et ecclesiastica beneficia, nec prece nec præmio, sed nec pacto aliquo præeunte, sed operante in eis validissima virtutum gratia, scilicet carne et sanguine. Nemo enim, teste Domino, "carnem suam "odio habuit;" unde nonnunquam contingit ut pueris parvulis et adhuc pene in cunis vagientibus conferantur archidiaconatus ecclesiæ, et ut ex ore infantium et lactentium proficiant sibi laudem, et digni a dignis laudentur, et nocentes esse innocentium testimonio comprobentur. Erigitur itaque infantium ætas in laudem, cui committitur cura animarum, et grex Domini erudiendus, antequam ammoveantur nutrix vel pædagogus. Adhuc pendet parvulus ad ubera, et jam principatum gerit in ecclesia. Ante accipit potestatem ligandi et solvendi quam possibilitatem loquendi, ante claves ecclesiæ quam quicquam discretionis et intelligentiæ. Incipit ante fructus maturos possidere quam possit prima in maturitate evelli ab ubere ut tollatur nomen lactentis, cibatur solidis ante tempus ablactationis, priusquam metas attigerit pueritiæ, virilis ætatis censetur ex nomine. Quam bene dispensabit res ecclesiasticas qui pro pomo uno citius solvetur in risum vel lacrimas quam si ei tres vel quatuor auferas aut conferas ecclesias. In hujusmodi non desideratur ut proficiant sapientia, ut augeantur doctrina, multiplicentur[2] gratia, sed tantum ut vivant et citius crescant, et ut virum mentiantur corpore, quem nondum possunt mentiri ætate. Temperatur a scholis, indulgetur otiis, subtrahitur virga, adhibentur balnea et cætera quibus novellæ plantationes rigari solent in juventute sua. Mittuntur interim Parisius, literarum studiis erudiendi; qui postquam studio modicum vacaverint, ne laboris et studii vehementia absumantur et arescant, admittuntur tali et alea, et cætera quæ sequuntur, ut respiret natura; et ne putentur non esse ingenui si hujusmodi laborum

[1] *accipiant*, A. | [2] *multipliceter*, A.

fuerint ignari. Sed et qui præsunt operibus, metientes circa eos parentum affectionem potius quam ætatis infirmitatem, illud Daviticum videntur sibi indesinenter audire, "Servare mihi puerum Absalon." Unde concedunt eis quod petunt, permittunt quod volunt, dissimulant quod perperam faciunt. Salutata a primo[1] autem limite grammatica sive logica, domum revertentes, quod superest temporis in aucupio et venatica, et utinam his occupationibus contenti essent, et cætera de quibus non est dicendum per singula non committerent. Quicquid enim deberent moribus inserendis et virtutibus impendere adquirendis,[2] totum impendunt vanitati et luxuriæ. Et quod in adolescente pessimum signum est, ita fiunt inverecundi et infruniti, ut illud prophetæ eis specialiter dixeris attributum, "Frons meretricis "facta est tibi, noluisti erubescere." Talibus potest episcopus secure et sine scrupulo conscientiæ vices suas committere, et plebem a Domino sibi creditam ut erogent ei in tempore tritici mensuram commendare; qui carnis voluptatibus quasi vermibus scaturiunt, qui aliena sine dilectu fortunæ aut conditionis diripiunt; qui mane comedunt, et diem ac noctem insompnem potibus impendunt; qui decimas et oblationes fidelium in renes meretricum transfundunt; qui denique tot flagitia committunt, quod populus non solum erubescit ea referre, sed etiam abhorret ea[3] audire. Et tamen adhuc sperant quod influat Jordanis in os eorum, expectantes cotidie ut audiant vocem dicentem sibi "Amice, ascende superius." Sic igitur istos in via sua prosperari aspicientes illi, quibus non est datum desuper ut caro et sanguis interpellit[4] pro eis, dicentes secum, "Nihil profici- "mus, ecce mundus totus post istos abit," Montem Pessulanum adeunt, artem et experimenta physicæ diligenter addiscunt, post modicum vero temporis venientes

---

[1] *salutata autem a primo*, C.
[2] *adquirendis impendere*, C.
[3] *ea* omitted in C.
[4] *interpellet*, C.

veniunt cum exultatione portantes pixides suas, super ægros manus imponentes et curantes ubique. Applicant ergo se divitibus, aut certe ab eis evocantur, quia his opus habent. Spondentur sub certa taxatione redditus, et quia non vacat ad præsens ecclesia, assignatur certa annuatim de scriniis domini percipienda pecunia, donec vacaverit ecclesia vel præbenda quæ conferatur ei pro mercede sua. Quæ cum vacaverit, nisi fortior supervenerit, confertur ei in obligationem obsequii et solutionem scrinii. Onerosum enim est domino nec tutum famulo mercedes percipere de scrinio. Habentes igitur unde altius serviant et altius ascendant, ad ulteriora aspirant. Ornantur ergo variis apparatibus, calciantur discoloribus, vestiuntur multiplicibus, nomen et famam sibi comparant et conciliant donis et sumptibus. Quos cum viderint trabeatos incedere et regibus adhærere, hi qui liberalium artium hucusque extiterunt amatores, ignominiosum æstimantes rusticorum pulsus palpare et vetularum urinas inspicere, valefacto Parisius Bononiam se transferunt, corpus juris quocunque labore adquisitum totum incorporant, transactoque tempore congruo revertuntur cum tripudio. Loquuntur enim linguis novis et sexquipedalibus verbis, docent enim homines lites facere, factas sopire, sopitas iterum suscitare. His oportet dare in instanti ecclesias, alioquin eas vi. Hi sunt sine quibus nec principes nec prælati esse possunt. Sunt enim pes claudo et oculus cæco. Hos enim habent oculos ad intuendum in lege Domini viam justificationum, sed non ad exquirendum eam. Hos[1] habent et pedes, sed etiam potius[2] Romipetas in causis prosequendis quam ad dirigendos eos in viam pacis. Hi sunt qui pericula viarum in exteris regionibus experti, sub sole ignoto et æstivi aeris inclementia sæpius morti expositi, tradiderunt corpora sua propter dominum suum ad supplicia. Ideo cathedrantur,

---

[1] *Os*, C.

[2] *sed potius*, C.; *etiam* omitted.

et accipiunt pro palma cum redierint baculum pastoralem. Sed contingit nonnunquam quod, dum negotia ardua explicanda suscipiunt ut ex eorum recompensatione sitis suæ ardorem abundantius extinguant, oppressi vehementia laboris dissolvuntur in regione dissimilitudinis, eodemque pariter loco et die semitas claudunt vitæ et concupiscentiæ. Quorum bona omnia, tanto labore adquisita, tanta sollicitudine congregata, tanto studio intacta conservata, mox ad primos de morte rumores aut in rationes fisci, aut in usus[1] domini fundi, aut in proprietatem cedunt sibi substituti. Qui dum in accesso suo similiter aut forte pejus corruet, verteturque domus ejus ad extraneos et hæreditas ad alienos, dicente psalmista, "Dejecisti eos dum alleva- "rentur," quis pro delictis ejus hostias placationis et expiationis faciet offerri, cum non sit de tota domo ejus qui vel semel intra septa illius sustineatur admitti? Sic utique tramite quo veniunt universa recedunt, et quæ habuerunt longum in colligendo spatium vix habent in dispersione momentum. Quid autem dicemus de his qui scienter pro causa iniqua fovenda et defendenda animam exhalarunt, cum constet quod quæstus et ambitio fuerint in proposito? Licet autem alii in his viderint adimpletum quod dicitur, "Ducunt in bonis dies "suos et in puncto ad inferna descendunt," non tamen possunt a cupiditate cohibere spiritum suum, et quamvis non possint usquequaque satisfacere desiderio suo, satagunt tamen ne cadant a proposito. Et quia nolunt esse medici, nec esse possunt causidici, ne nihil agatur, ad curiam se transferunt, fiuntque notarii, circueuntes terram et obambulantes eam, expectantes donec ros et pluvia descenderit super montes Gelboe, id est, donec satiati fuerint redditibus pro quibus interpellat caro et spiritus gemitibus inenarrabilibus. Qui quoniam non possunt nisi morte interveniente satiari, ipsi annos

[1] *aut in usis*, C.

ætatis eorum sæpe dinumerant, complexionem judicant, qualitatem ponderant, facies considerant, infirmitates si quæ sunt latentes a secretioribus explorant, ponentes sibi spem in morte alterius, expectantes sicut

"Rusticus expectat dum defluit amnis,"

at ille labitur et labetur in omne volubilis ævum. Unde versantur in curia persæpe[1] donec penitus expilentur, vel donec capilli capitis omnino cani congregentur in locum unum, et in fronte appareat arida, et dicat, "Usque quo gravi corde, ut quid diligitis "vanitatem, et quæritis mendacium,"

"Ite domum, prope venit Hesperus, ite capilli."

Moriuntur autem nonnulli eorum sub expectatione frustratoria, peritque opera et impensa. Alii autem eorum, quia non possunt consilia principum non transire, per manus notariorum admittuntur in gratiam et referunt fructum; tum quia timentur ne obsequio se subtrahant, tum quia formidatur ne abscondita palam faciant. Sive autem sic, sive sic, promoveantur, non est absque fuco conscientia promoti aut promoventis. Sunt autem et alii tam hebetes et tam inepti quod nec ad pascendum porcos essent idonei, non quia defecerint in eis vires corporis, sed virtus mentis. Hos necesse est tanto robustius alieno fulciri suffragio quanto minus confidere possunt de proprio. Quibus enim sua deficiunt, aliena aut rogant aut rapiunt. Mittuntur igitur a parentibus talium magnatibus exennia, exhibentur hospitia, datur mutuo pecunia, non tamen ad usuram, sed ut gratia inveniat gratiam in tempore oportuno. Offeruntur ergo Lincolniensi episcopo ut eos benedicat, Wintoniensi ut eis manus imponat, Lundoniensi ut eos ad quoscunque ordines promoveat, ut quasi ex hoc teneantur eis in ecclesiasticis beneficiis providere,

---

[1] *pro sæpe*, A.

præeuntibus tamen paternis obsequiis, sine quibus nec benedictio Lincolniensis sanctificat, nec impositio manus Wintoniensis juvat, nec promotio ordinis Lundoniensis aliquid præstat, sed quia venerunt et non per aliam viam revertuntur in regionem suam. Accipiunt igitur pro talium promotione non solum hi qui habent quod conferant, sed etiam hi qui eis adhærent, ut negotium promoveant. Unde vacante præbenda vel ecclesia obsequia quæ præcesserunt in re et quæ sequuntur in spe non cessant clamare una voce dicentes, "Osanna filio David," "memor esto verbi tui servo "tuo in quo ei spem dedisti." Si detur quod petitur, bene est, et terminus solvendi debiti prorogatur, et sunt omnia pacifica; sin autem, non est pax. Repetuntur enim mutuo data in instanti solvenda, improperantur obsequia sæpius collata, computantur damna ex dilatione solutionis provenientia, nulla erit de cætero de amico confidentia. Quid ergo? Convocatis servis profert paterfamilias illud evangelicum, "Aufertur "ab eo mnam, et date ei qui habet x. mnas," quo facto fiunt amici Pilatus et Herodes. Sunt autem et alii[1] qui ne nota Simoniacæ pravitatis possint respergi, duo jugera vel tria secus illam ecclesiam[2] comparant lx. vel c. marcis, ut ecclesiam percipiant gratis, volentes apud homines famam, et apud Deum illibatam servare conscientiam. Sed numquid tales non æstimant, quod qui habent oculos non videant, et qui habent aures non audient, et qui habent ora non loquentur super tam impudenti facinore et detestabili enormitate, quo Deum et homines se æstimant posse decipere vel circumvenire? Certe nequaquam, quia et si erratur, Deus non irridetur, peccata hominum propter pœnitentiam dissimulans et omnipotentiam suam parcendo et miserando manifestans. Sunt autem et alii qui ut fratres et cognati magnorum filias ducant

---

[1] *Sunt et alii autem*, A.

[2] *secus ecclesiam*, C.; *illam* omitted.

aut neptes paternæ hæreditati cedunt et portioni quæ eos jure hæreditario contingebat publice renuntiant, ita tamen ut, ante contractum matrimonium vel post, redditus ecclesiasticos recipiant, qui paternæ hæreditatis quantitatem sexqualtera portione excedant. Quibus illud bene convenit, quod in quodam loco cavit ecclesia felici commercio, pro terrenis cœlestia, pro perituris æterna commutant. Nec immerito, quia uno eodemque ex facto sibi et suis prospiciunt, et majorum gratiam plenius et propensius adquirunt, quia adjuti possunt adepta in pace possidere, et adhuc ampliora pacifice possidenda perquirere. Disposuerunt enim in corde suo ascensiones hujusmodi, ut eant nequaquam de virtute in virtutem, sed de vitio in vitium, donec veniant in profundum. Adhuc autem sunt et alii qui cum filiabus divitum ecclesias accipiunt in matrimonium, et quod legibus et decretis penitus prohibitum est, geminas simili ducunt uxores, alteram carnalem, alteram spiritualem. Qui autem ecclesias ita possident, nonne justo titulo possident? Sed numquid hujusmodi contractus posset dissolvi et scribi libellus repudii? Numquid inter hujusmodi sponsam et sponsum sinerent canones celebrari divortium? Numquid hujusmodi matrimonia adhuc hodie sustinet et dissimulat ecclesia? Si quis vero talibus obloquatur, statim aut suffocatur et confunditur muneribus, aut publicis clamoribus arguitur esse invidus et malitiosus. Sunt et alii qui personas ecclesiarum ære alieno ultra quam sint solvendo a creditoribus oneratas solvunt, et absolutos liberos abire permittunt, incumbentes pignori donec satisfiant creditori, quod sero solet contingere. Sufficienter enim cautum est quod summa crediti tanta existat quæ debitorem per inopiam in perpetuum excluderet. Iterum autem sunt alii qui relictas sibi a parentibus facultatum copias in usus divitum indigentium, largiter et liberaliter effundunt in hilaritate, ut cum tempus retributionis advenerit mensuram bonam

confertam et coagitatam recipiant: et cum beneficia aliqua ecclesiastica perceperint, iterum ea in usus consimiles impendunt, ut similis subsequitur effectus, sicque sorbent ut evomant, evomunt ut iterum absorbeant, oceano similes, in quem aquæ refluunt lege qua prius effluxerunt. Nonnunquam autem tales, dum seminant in gaudio, contingit metere in mœrore. Quia

"Fallitur augurio spes bona sæpe suo."

Alii autem, corpore robusti, corde astuti, obsequiis majorum se devovent et eis officiose ministrant, ut gratiam eorum, immo gradum altiorem adquirant. Quos si diutius contingat a desiderio suspendi, clamant ad dominum in fortitudine dicentes, "Usquequo, " domine, oblivisceris me in finem, usquequo avertis " faciem tuam a me? Memento mei in beneplacito " tuo, et ne confundas me ab expectatione mea. Honori " tuo plurimum detrahit, quod ecce tot annis servio tibi " nec unquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis " epularer. Turpe quidem et ignominiosum erit, si " usque ad histrionum consortia vel obsequia a tanto viro " cogente inopia descendero." Sicque multotiens beneficia optata extorquent et accelerant hujusmodi verbis, quæ licet diutius dilata, variis tamen a longinquo satis perempta fuerunt obsequiis. Quid autem refert merces clericorum a mercede laicorum, nisi quod pistor et pincerna et alii ministri certo numero taxata annuatim accipiunt stipendia, illi autem continua? Isti ab anno in annum,[1] illi ab anno secundo aut tertio in ævum suum. Feliciter differtur quod dilatione crescit et augetur, ubi mora non trahit ad se periculum sed generat incrementum. Nonne episcopi et ecclesiarum prælati longe libentius ministris laicis ecclesiastica darent beneficia si liceret accipere quam de ærario suo singulis annis sustinerent tantam pecuniam numerare? Sunt

---

[1] *de anno in annum*, C.

autem adhuc et alii qui nec sanguinis linea, nec artis efficacia, nec muneris vel obsequii seu collusionis alicujus gratia adjuti, sola tantum adulatione et majestativa quadam imperatorii vultus assumptione, impetrant quicquid petierint vel præceperint, quia non est tutum eos quovis pacto ostendere, nec in manus eorum incidere. Horum est in aure percepta super recta prædicare, et verba in terram[1] cadentia excipere, et in altum extollere, magnificare fimbrias, noctem in fabulis et diem detinere in nugis. Horum est regum et principum generationes computare, et dominum domus loco competenti interserere, ut probetur regali de stemmate processisse. Horum est cum domino domus idem velle, idem nolle, idemque negare, ut benedicant eum in omnibus operibus suis et in omni loco dominationis suæ.

Longum igitur esset modos omnes male ingredientium aut possidentium ecclesias enumerare. Quidam enim eas obtinent ad petitionem summi pontificis, quidam ad instantiam regis, quidam in ore gladii, quidam ratione occulta, sed tamen multiplici, alii sic et alii sic, sed fere omnes quotquot sunt uno spiritu quo ad votum vegetantur. Tantus est enim ardor ambitionis quod non potest etiam toto influente oceano extingui. Habentes enim unam aut duas[2] ecclesias quæ ad rei familiaris sustentationem salva honestate sufficerent, non sunt contenti nisi in singulis[3] provinciis singulas habeant,[4] ut sicut voluntas excedit modestiam, ita numerus supergrediatur mensuram. Insatiabilis autem est aviditas quam sufficientia non potest satiare. Succenditur ergo tanquam olla a facie Aquilonis ardor immoderatæ ambitionis, tantaque est libido cupiditatis, quod ad explendum desiderium æstuantis animæ nil est quod formident attemptare. Veritas enim postponitur,

---

[1] *in terra*, C.
[2] *unam ad duas*, C.
[3] *nisi et singulis*, C.
[4] *habent*, C.

honestas obliviscitur, justitia despicitur, misericordia sepelitur, Deus excluditur, et homo non admittitur. Solus ille aliis beatior æstimatur, qui alium poterit aut circumvenire subtilius, aut supplantare validius, quod et cotidie perfacile est videre. Contigit temporibus Henrici junioris in Anglia quod refero. In provincia Cantuariensis archiepiscopatus erat ecclesia in castro quodam æstimationis xl. aut l. marcis, cujus personatum per xl. annos, aut eo amplius, gesserat vir quidam nobilis et approbatæ honestatis. Fecerat autem sibi nomen magnum et famam hilarem in omni provincia sua, eo quod in strata publica situs hospitalem se omnibus exhibebat, omnesque tam divites quam pauperes ad eum divertentes in tanta hilaritate et opulentia excipiebat, quod universi mirabantur quomodo tantis expensis res tantilla potuit sufficere, vel, si sufficeret, quomodo potuit omnibus tanta jocunditate animi et vultus exhiberi. Erat autem jam grandævus, et processerat in diebus multis. Exceperat autem in domum suam clericos regis prætereuntes in multis equitaturis multotiens, et splendide exhibuerat ut moris erat et reverentia regia exigebat. Erat autem unus eorum hospes ei frequentior, et ideo amicus familiarior. Servierat enim ei sæpe et multum non solum in exhibendis hospitiis, sed etiam in donis variis. Contigit autem regem Henricum transfretare in Normaniam, clericumque ejus præfatum ad locum solitum declinare. Exceptus est et exhibitus sicut semper consueverat. Cumque laborem itineris et prolixæ noctis tædium variis sermonibus et potibus abbreviarent, cœpit ille affectuose ab hospite suo sciscitari si quid esset in mundo quod sibi vel suis a rege vellet impetrari, dicens se id plurimum desiderare, et tota id cura velle perficere. Quod ille audiens plurimum gavisus est, et gratias referens ait, "Ego jam senui, et consumpti sunt "pene dies mei, unum tamen est quod desidero et "desideriis omnibus antepono, scilicet ut ecclesiam

"quam de dono regio habeo rex cuidam sororis meæ "filio, juveni in scientia literarum bene erudito, pie-"tatis intuitu conferret ut mihi succederet ille."[1] Cui ille, "Ne dubites exaudita est oratio tua, fiet tibi "sicut petisti. Ecce ego ad regem proficiscor cito re-"diturus, expediamque negotium, verbum autem istud "non exeat in publicum nec communicetur alicui donec "reversus fuero." Festinavit igitur ad regem et ad reditum, veniensque in Angliam machinatoque consilio cum episcopo diocesiano prædictum virum ascivit, negotium consummatum esse asseruit. Ventum est coram episcopo, propositum est verbum, et juvenis qui avunculo suo in ecclesia illa deberet succedere. Clericus vero regius pro utroque instantius episcopo supplicabat et persuadebat. Episcopus vero, et ipse doli conscius, faciem hilarem prætendens, videbatur pollicere negotium agi in veritate, quamquam aliter ageretur. Cumque multis precibus quasi nolens ad hoc a clerico cogeretur respondere, quod superstite persona non alteri posset[2] de jure conferri ecclesia, sed si eam resignaret, quod suum erat libenter efficeret. Accessit ille cum gaudio magno, ecclesiamque episcopo resignavit, tamquam securus quod nepoti suo ibidem conferretur. Clericus autem regis statim prosiliens, ait, "Domine episcope, constat "quod vacat ecclesia ista, sed quia in fundo regio "dinoscitur, nec potest nec debet alicui nisi ad ejus "præsentationem conferri." Et prolatis litteris regis ad episcopum quibus præcipiebatur quod primo vacantem in fundo regio in episcopatu suo præsentium latori dilatione postposita conferret, ait, "Ecce ista est prima "vacans, præceptum prosequere." Factumque est ita. Instituit episcopus illum personam in ecclesia illa, aliumque inanem et vacuum abire permisit. Reversus est autem[3] tristis et ejulans, sed non in domum suam,

---

[1] *ille* omitted in C.
[2] *non posset alteri*, C.
[3] *Reversus autem*, C., omitting *est*.

satellites enim prævenerant et occupaverant universa. Vixit autem in mendicitate et miseria toto quo superfuit tempore, nec aliquid aliquando a supplantatore suo potuit extorquere. Jam forte uterque eorum in cineres suos solutus est, memoria vero facti non poterit de facili oblivione deleri.

Sed et alius quidam, cum multo tempore affectasset ecclesiam quandam, nec eam aliqua circumventione vel machinatione posset adipisci, contigit personam ecclesiæ illius gravi infirmitate correptum usque ad extrema deduci, quod audiens ambitiosus ille cucurrit quantocius ad canonicos religiosos qui in vicino commanebant, postulavitque habitum ad succurrendum quasi ex parte ipsius, et eo impetrato reversus est ad ægrotum, eumque induit ignorantem quod circa eum ageretur, immissumque feretro in cœnobium deportavit. Ubi cum aliquantis diebus elapsis sanitatem recepisset, videns se delusum voluit in domum suam reverti. At ille prohibebat eum, dicens, "Ne venias, quia si veneris non "reverteris." Sicque habitum et ordinem quem vestiens suscepit coactus est nolens observare, vix tantum obtento necessaria sibi de suo quoad viveret ministrari.

Longe autem aliter alteri contigit, rege Henrico in finibus Walliæ[1] cum exercitu agente. Rumor subito ad curiam perlatus[2] est quod clericus quidam, dives valde, diem clausisset extremum. Habebat autem idem multas ecclesias pretiosas, unam tamen prætiosiorem inter alias. Quo audito clericus quidam qui inter alios gratiam in oculis regiis ampliorem invenisse gloriabatur, surrexit velociter, et petiit a rege litteras ad abbatem quendam pro ecclesia prædicta. Quibus impetratis, quia abbas ille ad quem spectabat donatio octo dierum itinere distabat a rege, festinavit, ne alius præcurreret et apprehenderet bravium et præriperet benedictionem. Mutatis

[1] *Uallie*, A. | [2] *prolatus*, C.

igitur non semel equitaturis, et quibusdam interfectis, ac sociis itineris impotentioribus obitum relictis, bis iiij^{or}. dietas fere duabus confecit, substitit enim citra locum ubi abbas morabatur x. miliaribus, non quia voluntas progrediendi deficeret sed virtus propria, comitum[1] et equorum, regionis ignotæ error suspectus, et nox pro parte jam exacta, ulterius progredi prohibebat. Fatigatus autem ex itinere, et tristior effectus audito quod eo die ecclesia alteri esset collata, àcrius cœpit ægrotare, versusque ad parietem nec cibum nec consolationem voluit accipere. Unde in crastino, utroque homine, altero præ fatigatione, altero præ anxietate frustrati desiderii, deficiente, obdormivit in mortem, delatusque est ad abbatiam, et abbati ante mortuus nuntiatus et expositus quam ipse causam adventus sui exponeret. Adhuc litteræ regis facientes pro vivo recenti claudebantur sigillo, et jam mortuus claudebatur sepulchro. Priusquam scitum est quare non recederet quam cur tam subito adveniret. Ante passus est ruinam quam petitio ejus pateretur repulsam. Nondum abbas regiæ petitioni abnuerat, et ipse de non petendo ulterius jam satisdabat. Si mortuus est pro ecclesia quam ita ambierat, non est causandus rex, qui pro clerico suo scripsit, neque abbas qui rei nescius nec concessit nec negavit, immo ipse, qui in deferenda abbati petitione regia et nimis moratus et nimis festinavit, sicque dum nimio hiatu anhelavit ad obtinendum non habita, prius habita perdidit[2] quam obtineret quod optavit.

Multa possent ambitiosorum exempla proponi, priusquam deficeret scribenti ea vita quam materia, unum tamen placet adhuc inserere. Fuit in provincia Eboracensi ecclesia quædam duobus clericis ita assignata quod alter mediam partem, et alter mediam, possideret, fructusque provenientes æqua lance dividerent, ita quod neuter alteri præesset vel subesset. Sed quia omnis

---

[1] *comitem*, C.

[2] *perdidit prius habita*, C.

potestas impatiens consortis erit, alter eorum, quia vir potens erat, graviter ferret quod consortem debuit admittere vel admissum sustinere, sustinuit tamen ad tempus cogitans et excogitans quomodo posset socium suum supplantare. Sæpe enim a cogitationibus suis[1] frustratus destitit, rursumque ne desisteret ipse sibi suggessit, sedens autem semper in insidiis vias multas excogitavit quibus socium supplantaret, et utrorumque portionem perciperet, visaque est ei pars sua aut nulla aut modica sola consortis gratia, tantoque suum magis parvipendere, quanto acrius alienum desideravit. Viso ergo quod via nulla superesset quam si veritate niteretur ad notum pertingeret, convertit se ad dolos excogitandos quibus prævaleret. Accedensque ad causidicum quendam, qui et filius erat cujusdam potentis de provincia, pepigit cum eo fœdus, data pecuniæ quantitate non modica, tali scilicet conditione, quod ille eum et socium ejus super tota ecclesia sua impeteret, et ipse post litem contestatam aut juri suo cederet aut quasi invitus rem sibi adjudicari sustineret, ut ex hoc socium suum ad idem faciendum facilius impingeret, et ille cum ita utrumque evicisset, et partem utrorumque possideret, ei in integrum partem utramque restitueret. Facta igitur conventione ista inter eos, et sigillorum appositione firmata, missum est ad curiam Romanam propter literas negotio necessarias, quibus impetratis causidicus ille in jus traxit utrumque. Post inducias igitur legitimas et altercationes varias, ambitiosus ille qui utrumque voluit possidere defecit in causa, et sicut prælocutum fuerat possessio ei abjudicata est adjudicata alteri, qui et in possessionem missus est statim. Alter vero qui adhuc possidebat, pro seipso viriliter agens, confugit ad appellationes, quas opera et impensa diligentius prosequens obtinuit in causa sua. Viso autem ambitiosus ille quod a spe sua penitus cecidisset, accessit

[1] *Sæpe a cogitationibus suis*, C.

ad causidicum volens possessionem suam recipere. Ille autem restitit ei in faciem, asserens se legitime possidere et canonicum habuisse ingressum. Adjecit etiam ut si vellet cirographum inter eos factum proferret in medium, in quo continebatur quod cum totam ecclesiam obtineret, totam ei restitueret. Nondum totam obtinuit, sed partem unam; cum vero totam[1] possideret, juxta quod convenerat inter eos, totum restitueret. Sicque ambitiosus partem amisit pro toto, immo partem et totum, et ille alter accepit partem pro toto, malens possidere partem quam totum.

Licet autem ambitiosi se et alios spe sua videant sæpius defraudari, non tamen pedem referunt nec frena moderantur, sed quasi equus currens in prælium, sic feruntur in præcipitium. Quid quo flagitio perquirant, non curant, dummodo sortiantur quod desiderant. Hæc est febris cotidiana quæ cunctos corripit, nullum fere immunem relinquit, sed ideo[2] non potest curari, quia materia non potest digeri. Hoc est venenum aspidum quod est insanabile, quo qui tactus fuerit de die in diem amplius tabescet. Hoc est fermentum quod universam massam corrumpit, et a planta pedis usque ad verticem capitis gravi ulcere totum corpus perfundit. Libidine enim dominandi sive præsidendi omnes inflammantur, ut jugum dominationis alienæ et servitutis propriæ a cervicibus suis excutiant, in ejus comparatione omnia quæ habet homo dabit in commutatione illius. Hinc est quod tanta ambitione quæruntur et comparantur redditus et ecclesiæ, ut ex eorum fructibus percipiant unde sibi principes concilient, potestates alliciant, familiaritates majorum adquirant, aliis præmineant, et de gradu in gradum ascendant. Non sufficiunt xv. aut xx. ecclesiæ, nisi in omni cathedrali ecclesia totius regni adquirant præbendam unam, cui necesse est ut brevi tempore adjiciatur decanatus, aut tale aliquid. Sed non sic furor eorum quiescit, sed

[1] *totum*, C. | [2] *quæ ideo*, C.

adhuc manus eorum extenta desuper, et videns se cum Herode placuisse Judæis, quia occidit Jacobum, apponit ut apprehendat et Petrum. Et ne quid desit in ulla gratia, commutatur aut comparatur archidiaconatus manu, lingua, vel obsequio. Quo nacto dicunt, "Feli-" citer addat mihi Deus et alterum." Multiplicatis igitur intercessoribus quæritur episcopatus, et spes certa adipiscendi concipitur,

"Quam de præteritis trahit argumenta futuri."

Frequentatur ergo curia regis solito frequentius, dona ministris pluunt uberius, vocantur curiales ad convivia propensius. Excipiuntur legationes pro regiis negotiis expediendis in longinquis regionibus propriis sumptibus, ut domino rege interrogante, "Petre, amas " me?" secure possit responderi, "Tu scis, domine, " quod amo te, nam et animam meam pono pro te." Probatio vero dilectionis est exhibitio operis. Nemo autem majorem caritatem habet quam ut animam suam ponat pro amicis suis. Currunt ergo et discurrunt olfacientes sedes vacantes, diligentius inquirentes quæ cui præponderet, quæ et quot sunt[1] prædia, et quod pretium eorum, et qualiter possint dilatari. Nulla fit mentio de loci benignitate, sed de divitiis. Nulla quæstio est de fructu animarum, prima de fertilitate agrorum et fœcunditate nummorum. Quia ubi amor ibi oculus, ubi dolor ibi digitus. Si vero sedes non vacaverint, anni præsidentium crebro calculantur, universa secretius explorantur. Si caligant adhuc oculi, si dentes defecerunt, si facies pallore suffunditur, si manus tremula alterius officio sustentetur,[2] si pes labans vicario baculi fruatur obsequio, si sensus integros, et si se habet[3] bene ad oblata, et ne

" Segnius irritent animam demissa per aures
" Quam quæ sunt oculis subjecta fidelibus,"

---

[1] *quæ quot sint*, C.
[2] *sustententur*, A.
[3] *si habet*, A.

simulatur peregrinatio ad sanctum loci, ad exsolvenda vota olim in naufragatio facta, ubi videatur et alloquatur episcopus, et sciatur si spes de eo est vel desperatio. Si adhuc vegetus est, dicitur serpentis edulio inventus est, ut aquilæ renovari non decessurum nisi percussum malleo. Jam enim annos Nestoris adimplevit, et ideo jam delirat et ad ineptias committitur pueriles. Si vero aliqua laboraverit infirmitate, dicitur sine spe convalescendi ægrotare, unde periculosum est tales præsidere de quibus certum est quod de cætero non poterunt ministrare. Quomodo enim alium potest regere qui seipsum non potest sustentare? Quomodo sufficiet alteri qui non sufficit sibi? Satius et sanius consilium esset in claustrum aliquod secedere, ibique horam extremam præstolari, quam ita præsidere. Perit clerus et populus, quia non est qui verbum salutis prædicit, qui errata corrigat, qui diripientibus bona ecclesiæ resistat vel contradicat, qui se murum pro domo Domini opponat, qui ministerium sollemnitatibus præcipuis persolvat. Rex et archiepiscopus, ad quos negotium in primis respicit, et quibus principaliter incumbit, dicuntur privata ex causa dissimulare, alioquin prospicerent ecclesiæ et populo pereunti. Hæc et alia nonnulla garriunt ambitiosi in sugillationem[1] præsidentium, cupiditate potius præsidendi inflammati quam amore justitiæ ducti. Oculis enim lippiens plus odit lucem quam tenebras, et naris sordida male discernit odores. Si autem viderint curialibus obsequiis et exercitationibus nihil suam prævalere industriam, sed a voto suo amplius elongari, altius ingemiscunt et ardore ambitionis interius acrius exuruntur, flamma exire prohibita interiora despascens fortius debacchatur, quoque magis tegitur tectus magis æstuat ignis. Quæritur ergo et invenitur[2] callis compendiosior ad votum consequendum. Viæ enim longioris discursus

[1] *sigillatione*, C.

[2] *Quæritur et invenitur ergo*, A.

vagos et erroneos semita brevis potest redimere, et medicina austerior efficacius interdum solet subvenire. Revertentes igitur ad proprias,[1] ecclesias ingrediuntur cathedrales, et, quasi omnia mundana post tergum reliquerunt, studia exteriora commutant, opera priora abdicant, dies et annos perditos conqueruntur, et tempora multa inutiliter defluxisse. Nunc autem, quia dies mali sunt, volunt tempus redimere, et in brevi tempora multa explere. Sufficit circuisse terram, et obambulasse eam. Nihil est subtilius intuenti, quicquid mundus blanditur. Nulla est rebus transeuntibus neque hominibus fides adhibenda. Abjectis ergo pompis et rejecta sindone, ornamentisque aliis quibus hucusque utebantur, mediocribus vestiuntur, scilicet superpelliceis lineis et pellibus agninis, ut lupus rapacitatis et vulpis astutiæ sub pelle ovina delitescat, horas canonicas præveniunt et subsequuntur orationes peculiares et genuflexiones angulares. Reficiuntur pauperes in plateis, ut videant transeuntes opera ejus et glorificent Patrem qui in cœlis est. Vestiuntur nudi, visitantur infirmi, sepeliuntur mortui, cæteraque opera misericordiæ ita sollemniter exercentur exterius, et caro jejuniis et vigiliis ita attenuatur interius, ut omnes mirentur et dicant, "Non "est inventus similis illi qui conservaret legem Excelsi, "immo de[2] jurejurando deberet crescere in populo "Dei." Si vero adhuc fraudentur a desiderio suo, nec gradibus istis tollantur in altum ut lapsu graviore ruant, descendunt inferius, et quasi aries gradu retrogrado feruntur ut fortius impingant.[3] Nullo autem sciente vel suspicante, subito in cœnobia descendunt, monachum induunt, servantes tamen fidem seculo quem sic relinquunt. Hæc autem mutatio dexteræ Excelsi non ita fit nemine præscio, ut res subita facta se citius, fama mediante, diffundat, fiatque omnibus eo amplius nota

---

[1] *ad propria*, C.
[2] *immo jurejurando*, A.
[3] *impingat*, C.

quo minus præcognita. Et quoniam nonnullos propositi sui socios ibidem reperiunt quos similis succendit ambitio, quibusdam singularis vitæ studiis insistunt, aliisque fratribus longo aliter vestiuntur et vivunt. Hi sunt qui, juxta Salomonem, risum reputant errorem, et gaudio dicunt quid frustra deciperis. Hi sunt qui consuetudine loci non sunt contenti, nec conditione communi, et, ut omnibus præferantur in omnibus operibus suis, quadam gaudent singularitate. Omnia quasi perperam facta dijudicant, vitam aliorum lacerant et suam eligant, desolationem ecclesiæ Dei in conspectu publico jugiter lamentantur,[1] verba mellita toxicatis interrumpunt suspiriis suis,[2] capite obstipo et pede lento incedunt, palpebras oculorum quasi congelatas longo tractu demittunt, et cum Martino oculis et manibus in cœlum semper intenti invictum ab oratione spiritum non relaxant. Et quia non sunt sicut cæteri, hominum vitam arguunt singulorum, subjectos opprimunt, pares despiciunt, superioribus non obediunt, sed eis sicut et cæteris detrahunt. Insimulant enim reges et principes de tyrannide, episcopos de insolentia, clerum de incontinentia, populum de imperitia, nec est aliquis quem aliqua non aspergant nota. Unum autem est quod maxime venantur, scilicet ut omnia opera eorum prædicentur in plateis et ascendat clamor eorum aures regis, ut cum sedes aliqua vacaverit reminiscantur eorum et dicat, "Amice, ascende superius. Qui enim se humiliat exal-" tabitur. Te enim vidi justum coram me ex omnibus " gentibus." Hæ sunt igitur viæ quibus ascenditur hodie in domum Domini, per quas gradiuntur fere universi. Hæ sunt semitæ per quas subintrant ambitiosi, quorum tanta est multitudo quod non potest comprehendi, licet delinquentium culpam non minuat, sed eo magis augeat, quo fortius efficit, ut quod a multis peccatur relinquatur inultum. Quod quidem non ideo minus

---

[1] *lacerant*, A.

[2] *suis* omitted in C.

est peccatum[1] quia inultum, sed eo forte gravius quo multitudinis viribus agitur ne corrigantur excessus. Qua vero via ad honores ecclesiasticos ascendendum esset, non solum canones et etiam leges insinuant seculares, unde et imperator Justinianus inter alia sic ait: "Maxima "in omnibus sunt dona Dei a superna collata clemen-"tia, sacerdotium et imperium. Illud quidem divinis "ministrans, hoc autem in humanis præsidens, ac dili-"gentiam exhibens, ex uno eodem principio utraque "procedentia humanam exornant vitam. Ideoque nihil "sic erit studiosum imperatoribus sicut sacerdotum "honestas, cum utique pro illis ipsi semper Deo sup-"plicent. Nam sic hoc quidem inculpabile sit, un-"dique et apud Deum fiducia erit plenum, imperium "autem recte et competenter exornet traditam sibi "rempublicam, erit consonantia quædam bona omne "quicquid est utile humano conferens generi. Nos "igitur maximam habemus sollicitudinem circa vera "Dei dogmata, et circa sacerdotum honestatem, quam "illis obtinentibus credimus, quia per ea maxima nobis "dona dabuntur a Deo, et ea quæ sunt firma habe-"bimus, et quæ nondum venerunt adquiremus. Bene "autem universa geruntur et competenter, si rei prin-"cipium fiat decens et amabile Deo. Hoc autem "futurum esse credimus, si sacrarium regulariter ob-"servatio custodiatur, quam justi, laudati, adorandi, "inspectores et ministri verbi Dei tradiderunt, apostoli "et sancti patres custodierunt et explanaverunt. San-"cimus igitur sacras per omnia sequentes regulas, dum "quispiam sequenti omni tempore ad ordinationem "episcopatus perducitur, considerari prius ejus vitam "secundum sacrum apostolum, si honesta, si inculpa-"bilis, et undique irreprehensibilis sit et in bonis "testimonium habeat, et sacerdotem decens et neque "ex officiali aut ex curiali fortuna veniat, neque ex

---

[1] *peccatum* omitted in A.

"idiota mox clericus, deinde parvum aliquid præteriens "episcopus appareat, sed aut in virginitate degens a "principio, aut siquidem uxorem[1] habens ex virginitate "ad eum venientem, neque filios odibiles. Alioquin "qui præter hoc aliquid agit, et ipse cadit sacerdotio, "et qui eum ordinat extra episcopatum sectabitur hanc "legem offendens. Sed neque ineruditus existens sacro-"rum dogmatum ad episcopatum accedat, prius autem "aut[2] monasticam vitam professus, aut in clero con-"stitutus, non minus mensibus sex, uxori suæ[3] tamen "non cohærens. De cætero autem nulli permittimus "a positione legis uxorem habenti talem imponi ordi-"nationem. Sicut bonam gratiam vel gloriam in eo "qui ordinandus est quærimus, ita etiam in eo calum-"niam qui frustra accusant punimus. Si autem aliquis "dicat conscium se esse alicujus illicitorum ei, non "prius mereatur episcopi ordinationem quam querelæ "examinatio fiat et undique innoxius appareat. Quod "si post hujusmodi contraditionem non passus is[4] "qui ordinem facit legitimam examinationem imponi "causæ currat ad ordinationem, sciat quod ab eo sit "pro nihilo esse; sed is qui contra legem sit, cadat "sacerdotio, et qui sine probatione ordinationem im-"ponit, et ipse similiter sede cadat sacerdotali." Item Leo, "Si quenquam ad episcopatus gradum provehi "Deo auctore contigit, puris omnium mentibus nuda "electionis scientia sincero olim judicio proferatur. "Nemo gradum sacerdotii pretii venalitate mercetur. "Qualiter quisque mercatur, non quantum dare suffi-"ciat, æstimetur. Profecto enim quis locus tutus, et "quæ causa poterit esse[5] excusata, si veneranda Dei "templa pecuniis expugnentur? Quem murum integri-"tati aut allum fidei providebimus, si auri sacra fames

[1] *aut uxorem siquidem*, C.
[2] *aut* omitted in C.
[3] *sed uxori tamen*, C.
[4] *his*, A.
[5] *esse* omitted in A.

"veneranda penetralia proserpit? Quid denique cautum "poterit esse aut securum, si sanctitas incorrupta corrumpitur? Cesset altaribus imminere prophanus "ardor avaritiæ et a sacris aditis repellatur peculiare "flagitium. Itaque castus et humilis eligatur nostris "temporibus episcopus, ut locorum quocunque pervenerit, omnia vitæ propriæ integritate purificet. "Non pretio sed precibus ordinetur antistes. Tantum "ab ambitu debet esse sepositus ut quæratur cogendus, "rogatus recedat, invitatus effugiat. Sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profecto enim indignus "est sacerdotio nisi fuerit ordinatus invitus. Cum "sane hanc causam venerabilem[1] antistes sedem pecuniæ interventu subisse, aut si quis ut alterum ordinaret vel eligeret aliquid accepisse detegitur, ad instar publici criminis et læsæ majestatis accusatione "proposita a gradu sacerdotii attrahatur.[2] Nec solum "deinceps honore privari sed perpetuæ quoque infamiæ "damnari decrevimus, ut eos quos facinus par coinquinatur et æquat, utrosque similis pœna comitetur." Item Justinianus Constitutione novella, "Præ omnibus "illud observari sancimus, ut nullus per suffragium "alicujus muneris episcopus ordinetur. Si quid autem "tale committatur, ipsi dantes et accipientes, et eorum "mediatores, dampnationi subjiciantur. Et propterea "qui dat et accipit, et qui mediator,[3] sacerdotii aut "cleri honore removeatur. Quod autem pro hac "causa datum est ecclesiæ, illi vendicetur cujus voluit "sacerdotium comparare. Si forte laicus mediator pro "hac causa aliquid accipiat, in duplum illud ecclesiæ "restituat." Item, "Sed neque quemlibet venerabilis "domus gubernatorem aut aliam quemcunque[4] sollicitudinem ecclesiasticam agentem, dare aliquid illi[5]

---

[1] *sacram et venerabilem*, C.
[2] *retrahatur*, C.
[3] *et qui accipit et mediator*, C.
[4] *quacunque*, C.
[5] *illi* omitted in C.

" aut ulli personæ liceat pro commissa sibi guberna-
" tione. Qui vero dat aut accipit aut mediator fit,
" clero nudabitur acceptis vendicandis venerabili loco.
" Si autem secularis qui[1] accipit aut mediator est,
" quod datum est duplum eidem venerabili loco ab
" ipso præbeatur." Item, " Sancimus cum opus fuerit
" episcopum ordinare, clericos mox in tribus decreta
" facere personis impositis sacrosanctis Evangeliis, di-
" centes in ipsis decretis, quia neque propter aliquam
" donationem aut promissionem aut amicitiam hos ele-
" gerunt. Sed et scientes eos rectæ fidei et honestæ
" vitæ esse et litteras nosse, et quia neque uxorem
" neque concubinam neque filios habent, neque hos
" curiales aut officiales esse." Item, " Sed neque curia-
" lem aut officialem clericum fieri permittimus, unde
" ex hoc venerabili clero injuria fiat, nisi forte mo-
" nasticam vitam aliquis eorum non minus xxv. annis
" impleverit. Tales enim ordinari præcipimus quarta
" propriæ substantiæ sibi retenta, reliquis partibus
" curiæ et fisco vendicandis, si in clero constituti, mo-
" nacho condecentem vitam impleverint." Item, " Ab
" episcopis Deo amabilibus secundum divinas regulas
" religiosos clericos cum multa fieri inquisitione et boni
" testimonii viros ordinari sancimus, literas omnino
" scientes, eruditos, sed nullos magis in sacris ordina-
" tionibus diligimus quam cum castitate viventes aut
" cum uxoribus non cohabitantes." Hæc quidem prin-
cipes sæculi. Sed et super his doctores ecclesiæ plura sunt prosecuti, quæ tamen omnia jam viluerunt et abierunt in desuetudinem. Illudque unum omnibus aliis præponderare videretur,[2] quo dicitur, quod principi placet legis habet vigorem. Unde cum principum et potestatum gratiam sibi quacunque ex causa conciliaverint, omnia de jure sibi licere æstimant, nec est quod de cætero abhorreant, post assensum principis

[1] *secularis sit qui*, C.

[2] *videtur*, C.

quicunque obviaverint reus est majestatis. Instarque sacrilegii est illum æstimare indignum quem princeps elegerit, illique non obedire quem[1] ipse aliis præposuerit, sed ut auctoritatibus approbent quod penitus reprobum est, facta tyrannorum commemorant, consuetudines pravas licet rationi omnino contrarias quo tempore pravo inductæ sunt, et sub dissimulatione correctionis induruerunt, palam recitant. Qualiter scilicet princeps ille vel ille cognatum aut familiarem suum in ecclesiam illam violenter intruserit. Qualiter illos ad eligendum minis et terroribus coegerit. Qualiter ille episcopatum vel abbatiam publice vendiderit. Quomodo alter appellationes ad sedem apostolicam in terra sua fieri prohibuerit. Quam impune alius[2] ecclesias et loca sacrata conflagraverit, altaria et capsas sanctorum auro et argento nudaverit. Qualiter alius partem patrimonii Crucifixi in fiscum redegerit. Quomodo alter primatem suum vel metropolitanum suum in exilium egerit ejusque omnia diripuerit. Qualiter quidam maritali toro relicto scorto adhæserint, uxoresque legitimas reliquerint, vel carceri mancipaverint, aut manibus propriis suffocaverint. Quomodo alii venerabiles ecclesiarum prælatos a satellitibus occisos dissimulaverint, ecclesiamque Dei conculcaverint, et in flagitiis et facinoribus variis nullo obloquente libito illicitum coæquaverit. Quisquis igitur coram populo novit hujusmodi copiosius enarrare, et ad evacuandam plebis fidem exempla prava proponere, ille major est in regno eorum qui traditiones suas legibus divinis præferunt, et timorem Domini postponunt. Si quis vero justitiæ et veritatis zelator existat, qui pro veritatis assertione vel modicum quid proferat, statim hostis publicus dicitur, et læsæ majestatis reus judicatur. Et ubi in[3] proposito hujusmodi perseveravit, nec statim conversus egerit pecuniam dicens se errasse in invio,

[1] *quæ*, C.
[2] *alic'*, A.
[3] *Et si in*, C.

et non invia, aut in carcerem retruditur aut exilio damnatur. Si vero viros sanguinum sanctificaverit, si polluta quælibet munda dixerit, si audito sanguine aure surda pertransierit, si ad omnes nutus principum voce et ore arriserit, et vitia eorum pessima palpaverit et palliaverit, ille est amicus Cæsaris, et totius multitudinis pravæ et perversæ eum sequentis. Ille debet quia dignus est inter primos amicorum conscribi et ab universis venerari. Illi debentur salutationes in foro et recubitus primi in convivio. Illi ad primam vocem pandenda sunt ostia, et inter primos vocandus est ad concilia secretiora, quoniam magnæ fidei est et industriæ, utpote in quo sunt varii thesauri absconditi sapientiæ et scientiæ.

Tales consiliatores habet hodie non solum curia regum, sed et domus pontificum. Tales sunt in sæculo, et tales in[1] claustro. Tales enim publicam[2] et ecclesiasticam administrant, et leges condunt iniquas, non ut juste judicent inter filios hominum, sed ut subvertant judicium, et circumveniant filios pauperum,[3] subsannantes potius quam suscipientes[4] quod dictum est per prophetam: "Judicate pupillo, defendite viduam, et venite et arguite "me, dicit Dominus;" sed numquid apponet ut aliquando eum arguat qui ita homini mortali adulatur, quod Deum obliviscitur, ita terrenis inhiat, quod de cœlestibus nec semel cogitat. Sed quo amplius aspirant ad honores, salutis suæ magis fiunt immemores, ut merito videatur eos increpare Psalmista dicens, "Homo "cum in honore esset non intellexerit, comparatus est "jumentis insipientibus, et similis factus est illis." Quid enim bestialius quam quod creatura rationalis creatori suo non vult esse obnoxia, sed illud semper si

---

[1] *tales et in*, C.

[2] *tales publicam*, C, omitting *enim*.

[3] In the A. MS., the scribe has written *filios hominum*, and afterwards changed it to *filios pauperum*. *filios pauperum*, B.

[4] *suspicientes*, C.

detur optio eligat unde homini placeat et Deo displiceat. Quid bestialius quam se ipsum ita odio inexorabili persequi quod nec aliquando sui ipsius velit misereri. Animalia bruta canes insequentes fugiunt, plebem referunt si præcipitia advertunt, loca tutiora libentius inhabitant, minus tuta devitant, aves cœli laqueos et pisces maris hamos etiam latentes declinant, et homo, cui soli inter cæteras creaturas data est discretio, ita desipit et per desideria illicita defluit, quod conditionem suam non attendit, sed pecora campi stoliditate antecedit, illud affectans ardentius quod subvertit efficacius, illud sine intermissione sitiens quod semel bibitum extinguit in æternum, illud reputans inhonestum quod aliquatenus votis obviat nec familari novit ad nutum, illud pestiferum quod voluptuosum suspendit desiderium, illud denique summum bonum quod libidinosum satiat appetitum, illud autem summum malum quod salutis est conservativum. Hæ sunt occupationes pessimæ quas juxta Salomonem dedit Deus filiis hominum, his implicantur non solum laici et clerici, sed etiam illi qui se profitenter et utinam sint religiosi, scilicet monachi et nigri et albi, et aliarum professionum viri magnifici seu Præmonstratæ ecclesiæ et Grandimontani, apud quos omnes ambitio non est hospes et advena, sed civis et domestica, ut enim salva pace eorum loquar, multa præsumunt attemptare negotia quæ ordini et honestati quam professi sunt non videntur convenientia, sed quæ magis iter arduum quod ingressi sunt impediant quam expediant; et famam satagant decolorare quam vitæ merito constat eos adquirere. Sicut enim contingit ex modico fermento totam massam corrumpi, ita nonnunquam ex paucorum delicto totius universitatis solet opinio denigrari. Quid est quod sibi invicem adversantur et detrahunt, qui sub eodem duce ejusdem militiæ titulo militant monachi, scilicet, et canonici albi et nigri, fratres Hospitales et Templi, Cartusienses et Grandimontani. Quorum omnium, sicut

diversa est vita, ita diversa sunt studia. In omni enim congregatione sunt boni et mali, et sicut quidam amplius aliis terrena despiciunt, ita alii aliis vehementius concupiscunt, et tramitem quo altius ascendant officiosissime excolunt, et ut velocius bravium apprehendant, potestates sæculi sollicitant, magnorum gratiam sibi conciliant, obloquentes muneribus placant, principibus et prælatis suis sumptibus sæpe ministrant.

Considera igitur, dilectissime, qualiter ascendant hujusmodi, quomodo et quales introeant in scientia sanctorum, et nacto tempore opportuno, et remoto tumultu aulico, quo ita vexaris quod nec dormiens potes esse immunis, in interiorem conscientiæ thalamum descende, et, clauso ostio, argue, obsecra, increpa, justa opportune, importune, eaque insinuante attende primo quicquid susceperis, et qualiter ingressus fueris. Non dico tu tantum, sed et omnes fere coepiscopi tui. Qui episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, non dixit opes sed opus. Cum tamen de opibus adquirendis major hodie quam de opere pontificali exercendo sollicitudo habeatur, vide si per ostium ascendisti in ovile ovium, alioquin fur es et latro, dicente Domino, "Qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed as-" cendit aliunde, ille fur est et latro." Fur non venit nisi ut mactet et perdat faciatque quod per prophetam dicitur: "Quod fractum erat non alligastis, quod pingue " erat devorastis, quod debile et infirmum projecistis." Quid autem faciet paterfamilias,[1] pastor scilicet pastorum, cum visitaverit gregem suum et invenerit fures et latrones non per ostium sed per maceriam ascendisse in ovile ovium, videritque abhominationes pessimas quas ipsi faciunt, gregemque dissipatum, et a bestiis captum et dilaceratum. Numquid dicet alicui eorum, "Amice, quomodo huc intrasti?" Non utique quia nec nomine amici nuncupabit eos, sed mittet eos in carceris

[1] *pater ille familias*, C.

tenebras exteriores, ubi fletus et stridor dentium, et novissimus dolor pejor priore. Ne aduleris tibi in conscientia tua, similis factus eis qui consuunt pulvinar sub omni cubito, sed cum eo cui, teste Domino, non erat similis in terra, qui et ait, "Verebar omnia opera mea," et iterum, "Sidera non sunt munda in conspectu ejus." Operum tuorum diligens scrutator accede,[1] et vide si vitæ merito dignus fueris sacerdotio, si morum sanctitas tanto sit digna officio, si virtutum operibus aliis possis esse exemplo, si in lege divina ita eruditus es ut habeas unde proferas nova et vetera a te ipso. Si hoc ante ingressum habuisti, secure potuisti ingredi; si tamen ingressus tuus fuit legitimus, forsitan respondeas[2] mihi et dicis, "Legitime ingressus sum, quia vocatus[3] et coactus, non intrusus." Si ita est, bene est. Sed videamus utrum vocationem istam magis provocaverit et procuraverit amor personæ, an meritum vitæ, an favor aut formido potestatis regiæ. Pace omnium loquar, nonne cotidie tales eliguntur non solum episcopi, sed et abbates, in ecclesia Dei, quorum non tantum vita et mores, sed et lingua et facies ignota est eligentibus? Numquid legitima aut libera est electio ubi dicitur, "Hic est quem præ aliis rex promoveri "desiderat, hic est pro quo rex specialiter rogat, hic est "de quo rex vult indubitanter ut fiat, hunc habebitis "et non alium, hunc eligite, alioquin duriora audietis, "fietque ab aliis vobis inconsultis et irrequisitis, et in "subversione[4] libertatis et liberæ electionis vestræ, quod "fieri modo posset a vobis." Mittuntur interim fratres Hospitalis et Templi, post eos Cluniacensis ordinis et Cistercii, postea vero Cartusienses et Grandimontani, omnes cum litteris ratihabitationis, omnes conscii regiæ voluntatis, omnes viri vitæ spectabilis, qui ita spiritu Dei ducuntur, quod faciem hominis non accipiunt, qui

---

[1] *scrutator a corde*, C.
[2] *respondes*, C.
[3] *sum, et coactus, non intrusus*, C.
[4] *in subversionem*, C.

nec ad dexteram nec ad sinistram pro capitis abscisione declinarent. Qui denique tanti ac tales sunt quod eorum verbis non credere, eorum consiliis non adquiescere, eorum mandatis non obtemperare, quasi scelus esset idolatriæ.

Accelerantes igitur et cito euntes, adeo ut invicem cohortari se videantur et dicere, propter pusillanimes forte et pigritantes, occupet extremum scabies, quo et admissi sunt veniunt, dicentes propter nimiam caritatem qua eos dilexerunt se advenisse zelo tractos justitiæ et pietatis, mutantque vultus et verba, sed qualitatem negotii ne quid omittant de contingentibus, præmittunt preces, proponunt exempla, prædicant bona, promittunt prospera, adducunt hinc rationes, hinc allegationes, hinc persuasiones, hinc pericula, hinc commoda, commendatur circumquaque persona. Si quæratur de sanctitate vitæ, Johannes Baptista est; si de sapientia, Cato est; si de eloquentia, Tullius est; si de mansuetudine, Moyses;[1] si de zelo, Phinees; si de fide, Abraham; si de patientia, Job; si de humilitate, Maria; si de sollicitudine, Martha; si de constantia, Laurentius; si de prædicatione, Paulus; si de conversatione, Benedictus. Quid multa? quicquid volueris erit, dummodo eligatur, etsi non est in eo unde præsumatur de præterito vel præsenti. Quia potens est Dominus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, et honores mutant mores, præsumendum est de futuris. Sed nec ab eventu facta notanda putes, potens enim est Deus[2] omnem gratiam abundare facere in eo, ut in omnibus semper omnem sufficienciam habeat. Si autem hæc omnia ad persuadendum non suffecerint, alia via incedendum est. Si non profecerunt[3] fomentationes et unguenta, adhibenda sunt cauteria, ut quibus non profuit otium, vexatio det intellectum. Fit ergo aeris mutatio subita, eclipsis

---

[1] *Moyses, est*, C.
[2] *Potens est enim Deus*, C.
[3] *perfecerunt*, C.

apparet inopinata, sol convertitur in tenebras, et luna in sanguinem, splendor in caliginem, et dies in noctem, pluviæ in fulgura, et spiritus auræ lenis in tonitrua, densantur minæ et descendunt, non sicut imber super herbam, aut stillæ super gramina, sed sicut nix et grando in tempestate valida, et sicut ficus mittit grossos suos. Assunt pro foribus ministri regii ad alligandos contradictores[1] in compedibus, et non consentientes in manicis ferreis, et nisi consenserint hac nocte mane dispergentur sicut pulvis a turbine. Qui enim fuerunt hesterno amici et proximi, et quasi fratres confederati lege indissolubilis matrimonii, scripserunt jam libellum repudii, et pro quibus parati erant exponere cervices, pronuntiantur regis et regni hostes capitales, digni ut suspendatur mola asinaria in collo eorum et demergantur in profundum. Et ut omnia ordine judiciario compleantur, nec aliquid extraordinarie præsumatur, mittitur ad diocesianum episcopum ut vinculo anathematis innodentur, ne sit eis refugium pro qua dimicant domus Domini, sed secure mittant in eos manus suas satellites immundi et canes impudici. Si autem adhuc steterint, nec sic consenserint ut cornua tribuant peccatori, aliud excogitatur consilium, modus invenitur aptior, medicina efficacior, via compendiosior, differtur confiscatio possessionum, dissimilatur ligatio personarum, cohibentur manus satellitum, ne forte tumultus fiat in populo qui possit dispendium generare negotio. Alio modo intruendus est, quia iste modus nimis esset notorius et manifestus. Dividitur ergo in partes universitas, separantur quasi oves ab hædis, juvenes a senioribus, minores a majoribus; conveniuntur seorsum et singillatim, proponuntur hinc minæ, inde blanditiæ,[2] hinc pœna, inde gloria, videasque quasi iterum martyres assistentes coram tyrannis excogitatis suppliciis, compelli ut sacrificent idolis, vel comedant de

[1] *contradictiones*, C.

[2] *blanditia*, A.

idolaticis. Promittitur minoribus majorum degradatio et illorum substitutio; promittitur majoribus gradus altior, potestas amplior, dignitas eminentior, licentia diffusior. Si qui vero sunt qui a spe hujusmodi percipiendi necessario ceciderunt, quos aut infirmitas suspendit corporis, aut penitus succidit impotentia senectutis, ne ex inaffectione fiant difficiles, promittuntur nepotibus et cognatis eorum redditus et præbendæ etiam primo vacantes. Sed et cum aliis a quibus consummatio negotii plenius pendet certius et secretius convenitur, firmanturque nonnunquam pactiones interposita fide, qua nihil est fœdius vel infidelius. Sed et quidam sunt qui prudentiori, ne dicam impudentiori, utentes consilio, juxta quod scriptum est, "Dum dolet, accipe," antequam res eo usque processerit quod non possit retrocedere, oblata recipiunt, et eodem relicto ad alium qui simili febre desiccatur statim convertuntur, quia plus promisit et pepigit, tantoque citius promissa, immo pacta, persolvet quanto amplius timet ne alter tollat quod ipse affectat. Oritur autem lis magna nonnunquam inter competitores, inimicitiæ inexorabiles. Est igitur videre quasi puellam nobilem et formosam procis expositam, qui omnes parati sunt propter eam obtinendam et in carcerem et in mortem ire. Jactitant ergo se invicem, alius de potestate et nobilitate generis, quia est attavis editus regibus, alius quod somniavit in paradiso et sæpius de fonte bibit Caballino, alius quod totum corpus juris subjecit pedibus suis, alius quod nisi prohiberetur sacerdotio Hector aut Achilles esset in militari officio, alius quia scientiam habet rerum gerandarum et negotiotiorum regni administrandarum, alius quod regnum in manu ejus est et potestas et imperium. Iste blanditur patri et matri, ille fratribus ejus et amicis adulatur; alter accedit ad dominum fundi ut hos et illos reprimat et eam sibi accipiat. Sic igitur hodie agitur cum ecclesiis vacantibus. Quæ est enim hodie ecclesia quæ non cogatur aut circumveniatur ad

eligendum? Si quis autem de libertate electionis et de non eligendo per potentiam vel oppressionem regiam quicquam proposuerit, statim dicitur, "Non sunt mira-"culorum tempora." Quasi dicant,—

"Saturnus periit, perierunt et sua jura."

Sub Jove nunc mundus, jura Jovis sequere. Numquid expectabit ecclesia, jam tot annis desolata, donec vocetur quis sicut Nicholaus ad Mirrensem et Elphegus ad Wintoniensem. Absit. Mundus in maligno positus est, illud potius observandum est quod dicitur,—

"Si poteris, recte, si non, quocumque modo rem."

Si quid vero in eo est, quare secundum canones non sit admittendus ad sacerdotium, quamvis ita notum sit et publicum quod lippis et tonsoribus pateat, tamen non est amovendus quia potest et expedit circa eum dispensari. Quemcunque titulum opposueris, confestim delebitur aut ratione exempli aut conductitio clamore vulgi. Si igitur dixeris adhuc puer est, et longe citra ætatem quæ convenit sacerdoti, statim dicetur tibi, "Et "Daniel, dum adhuc puer esset, salvavit Susannam "quam presbyteri seniores voluerunt damnare, et senes "a puero condemnati sunt." Et illud,—

"Cæsaribus virtus contigit ante diem."

Ignobilis est genere vel servilis conditionis, hæres non quæritur Cæsari, sed successor piscatori. Pusillæ staturæ est; sed nec Jeremias magnus erat, nec ipse Johannes præcursor, quo major inter natos mulierum non surrexit. Rudis est et illiteratus; Petrus et Andreas non fuerunt philosophi quando facti sunt apostoli. Linguam gentis ignorat; Augustinus linguam Anglorum nescivit, et prædicatione sua eos ad fidem convertit. Uxoratus est; tales præcipit apostolus promoveri, sed et apostoli dicuntur circumduxisse uxores. Reliquit uxorem suam; cui matrem suam Christus in cruce commendavit,

prius eum vocavit a nuptiis. Publice scortatus est; sed et hoc Bonifacium martyrem nequaquam a regno cœlorum exclusit. Fisco regio deputatus est et functionibus publicis alligatus; beatus Thomas martyr, de cancellaria regis ad Cantuariensem transivit ecclesiam. Stultus est: quæ stulta mundi sunt elegit Deus, non confundat sapientes, quia sapientia hujus mundi stultitia est apud Deum. Timidus est; et Joseph, qui justus erat, cum audisset quod Archelaus regnaret pro Herode in Judæa, timuit illo ire, et Jonas ad Ninivitas. Vinolentus et gulosus est; Christus ipse dictus est potator vini et carnium devorator. Somnolentus est; Petro, cui data est potestas ligendi et solvendi, dictum est a Domino in passione, "una hora non potuisti "vigilare mecum?" Impetuosus est et percussor; numquid non percussit Petrus Malcum servum principis sacerdotum? Iracundus est; et Barnabas et Paulus ab invicem recesserunt. Senioribus suis contradicit; et Paulus Petro in faciem restitit. Contentiosus est; et inter discipulos Jhesu facta est contentio. Vir linguosus est; nonne Paulus appellatus est seminiverbius? Militiam armatam exercuit; legio Agavum militum cum beato Mauricio sub Cæsare militaverunt. Vir sanguinum esse dicitur; Moyses, cum quo locutus est Deus, Egyptium clanculo interfectum in sabulo abscondit, manifestum perpetravit homicidium; Samuel coram omni populo interfecit Agag, regem pinguissimum. Debilitatus est toto corpore; tanto robustior est spiritu. Cœcus est; Paulus ab Anania, ante in apostolum consecratus est et baptizatus, quam lumine reciperet. Mutus est; Zacharias in ordine vicis suæ mutus ministravit. Surdus est; audientibus nihilominus potest prædicare. Valitudinarius est; Gregorius in infirmitatibus prævalidis strenue rexit ecclesiam. Elephantia percussus est; et verus ille sacerdos noster apparuit non habens speciem nec decorum, ita ut juxta prophetam æstimatus tanquam percussus a Deo. Auctoritate summi pontificis

culpis exigentibus depositus; multi prius depositi postea sunt restituti, qui postmodum viriliter pro ecclesia Dei se opposuerunt. Vanus et superbus[1] est; beatus Bricius, licet vanus fuit, Martino tamen successit. Deformis est; sed nec Martinus pulcher, sed deformis, fuisse describitur. Hæreticus quando fuit; Augustinus, doctor ecclesiæ, nonne Manichæus aliquando extitit? Idola coluit; Marcellinus, papa et martyr, coram fano compulsus thurificavit. Ignoratur si sit baptizatus; Ambrosius est electus dum adhuc esset catecuminus. Persecutus est ecclesiam Dei; doctor gentium litteras accepit in Damascum, qui prostratus est sævissimus persecutor, sed erectus est fidelissimus prædicator. Non est qui eligat; Anglis non petentibus missi sunt Augustinus, Mellitus, Paulinus, et alii quamplures. Non vacat ecclesia ubi intrudatur; qui præsidet, quia indignus est, deponatur, ut ei succedat. Constat quod avarus est; non est episcopi congregata spargere, sed dispersa congregare. Odiosus est omnibus; qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus sprevit eos. Et, ut breviter dicatur, in omnibus ineptus est; potens est Deus omnem gratiam abundare facere in eo. Nullus ergo titulus potest apponi quin eligatur, ne dicam intrudatur, pastor, immo lupus, in ovile ovium. Consentiunt igitur electioni quidam precibus victi, quidam terrore compulsi, quidam muneribus præempti, quidam promissionibus decepti, quidam violenter coacti, quidam aliorum exemplo seducti. Constituto igitur die sollemni convocantur amici et vicini, celebratur electio illa choris Domini alternatim laudantibus, pulsantibus signis et cantantibus organis; quibusdam vero gementibus et suspirantibus in cordibus suis, et dicentibus, non palam tamen, sed in abscondito, "Merito hæc patimur, quia peccavimus; propter peccata enim populi permittit Deus regnare hypocritam super terram."

---

[1] *superbius*, C.

Electio igitur taliter facta, immo taliter fieri coacta, numquid approbatur a Domino, quamvis probetur a clero et populo? Tu videris, viderint et ipsi qui tam exquisitis machinationibus procurant ut intrudantur quocunque modo. Suspirant tamen cum eliguntur, et præ gaudio magno lacrimis uberrimis irrigantur dicentes, "Discedete a me, quia homo peccator sum ego, " et, peccatis meis exigentibus, contigit mihi ista " tribulatio.[1] Recedite a me, obsecro, et domui Dei " idoneum pastorem providete, quia ego indignus sum[2] " et penitus insufficiens curæ pastorali, utpote qui secu- " laribus negotiis usque hodie implicatus nondum de- " gustavi quam suavis est Dominus. Heu mihi quam " cito præoccupavit me calamitas ista, cum præfixerim " et certo certius statuerim in animo meo, quod in hoc " anno pedem meum in compedem arctioris religionis " injicerem, et ecce furtim sublatus sum et ignoranter " huic infortunio expositus. Scio enim, et vere scio, " quod mors in januis est, quia injurias ecclesiæ Dei " irrogatas non potero dissimulare etiam si oportuerit " me mori pro ea. Sinite me, dilictissimi, sinite me " liberum ad vitam solitariam quam præelegi recedere, " et nolite me miserum tantis tormentis applicare. " Nescitis quid facitis; sedes ista sanctorum,[3] et sancti " deberent introire in eam, non quales ego sum qui " nec habeo apud me unde proferam nova et vetera, " nec aliquid sentio in me quo audeam talia præsumere. " Quomodo possum alienæ vitæ speculator accedere, " qui propriam nescio, nec sufficio dijudicare, ut quid " vota vestra in me contulistis, qui magis merui ruinam " quam cathedram, severitatem judicii quam dignitatem " sacerdotii, cum publicanis et peccatoribus deputari " quam super capita hominum imponi." Et hæc dicens conturbato spiritu fremens et discerpens seipsum cadit

---

[1] *contigit mihi tribulatio ista*, C.
[2] *quia indignus sum*, A.
[3] *sed et sancti*, C.

retrorsum, volens ut in manibus suis portent eum, ne forte dum a populo premitur offendat ad lapidem pedem suum. Tantis igitur argumentis contra se utitur quod eo ipso quodammodo dignus esse videtur. Capitur ergo, trahitur, et consecrandus metropolitano offertur. Evocantur a sedibus suis coepiscopi. Veniunt quidam, quidam litteras excusatorias transmittunt, quandoque pro, quandoque contra, sicut fecit sanctæ recordationis Rogerius Wigorniensis episcopus. Cum enim quidam ad episcopatum nescio si dignus fuisset electus, et Cantuariæ consecrandus a Ricardo archiepiscopo de more advenisset, præfatus Wigorniensis episcopus metropolitano et suffraganeis suis scripsit dicens, "Ego huic "electioni nec consentio nec consentiam, nec subscribo "nec subscribam, nec præsentiam meam exhibeo nec "in posterum exhibebo, et vos scitis quare, tu autem, "Domine, miserere nostri." Ita vix ille, moribus, fide, et sanguine præclarus, satis innotuit quare suam consecrationi subtraheret præsentiam, malens offensam apud homines incurrere quam caput peccatoris contra Deum et conscientiam suam impingere.

Refert Johannes Carnotensis episcopus in libro quodam egregium quiddam in talibus accidisse. Regnante Rogerio Siculo contigit vacare ecclesiam Avellanam Campaniæ, Apuliæ, et Calabriæ. Robertus, jam dicti regis cancellarius, præsidebat, vir quidem in rebus gerendis strenuus, et sine magna copia litterarum acutissimus, in primis provincialium facundissimus, eorum non impar eloquio, verendus omnibus privilegio potestatis et morum elegantia venerabilis, eoque mirabilior in partibus illis quod inter Longobardos, quos parcissimos, ne avaros dicam, esse constat faciebat sumptus immensos et gentis suæ magnificentiam exhibebat. Erat enim Anglicus natione. Ad eum utique viri tres accesserunt, abbas quidam, alter archidiaconus, tertius laicus quidam præpositus fratris sui clerici causam agens, singuli clam pro jamdicto episcopatu grandem

pecuniam offerentes. Quid multa? adhibitis familiaribus, seorsum cum unoquoque eorum convenit de pretio. Emptio ergo et venditio undique perfecta est, de solutione implenda suffientissime cautum pignoribus et fidejussoribus datis, diesque præfixus est electioni sollemniter celebrandæ. Cum itaque ad diem archiepiscopi, episcopi, et multæ venerabiles personæ convenissent, præfatus cancellarius competitorum causas, et quid cum unoquoque eorem egisset, exposuit, dicens se exinde ex episcoporum sententia processurum. Damnatis ergo competitoribus simoniacis, pauper monachus et totius regni ignarus canonice electus, approbatus, et introductus est. Illi tamen coacti sunt solvere ad in quo se obligaverint usque ad novissimum quadrantem. Hæc Johannes Carnotensis. Sed et alibi idem refert quod, cum ambitiosus monachus quidam ad abbatiam quam præemerat vocaretur, ille modestiam simulans, ut avidius peteretur, onus refugeret, recusaret honorem, et se palam tantæ rei fateretur indignum. "Plane," inquit princeps, "in-"dignus es, quia eam clam, data mihi tanta pecunia," summamque expressit, "emisti; sed quandoquidem per "me non stat quominus pactio impleatur liberum me "haberi justum est, et tu domum redeas, et qui dignus "est destitutæ præficiatur ecclesiæ." Utinam sic ageretur hodie cum excusatoribus hujusmodi, quibus tamen cum seipsos accusant melius credendum esset ipsis quam aliis, et recederet a domo Domini omnis immunditia et versutia diabolicæ fraudis, nec accederent consecrandi viri sanguinum et dolosi. Sed quid? Examinantur ante consecrationem ut omnia rite facta videantur, et omnis scrupulus conscientiæ circumstantibus auferatur. Interrogatur enim si hoc et hoc vult facere, si talis et talis vult esse, si hæc et illa pro posse adimplere. Respondet autem ad universa et singula, cum singultibus et suspiriis, volo; sed si crastino vel deinceps casus emerserit in quo dictis facta compensent, et fiat quod scriptum est, "Sic loquimini et sic facite," statim

convertuntur retrorsum, et universorum quæ in consecratione spoponderunt non solum non reminiscuntur, sed etiam eis penitus contradicere et plane obviare non erubescunt. Qui, cum de voluntate requiruntur, melius et verius responderent, "Nolo corde, volo ore, et si volo "corde et ore,[1] volo tantum, nec possum opere." Non enim verbis sed operibus hominum adhibenda est fides, et vix etiam operibus. Videamus igitur quæ sunt quæ ante consecrationem hoc verbum volo totiens iterando promisisti, et quæ in consecratione ipse suscepisti, et si opera tua verbis sint consona, nec sibi invicem obvient et adversentur dicta et facta. Si os quod mentitur occidit animam, et juxta Psalmistam, dicentem, "Perdes omnes "qui loquuntur mendacium," vitium istud turpe et reprehensibile est in laico, quanto turpius et reprehensibilius episcopo? Nonne ante consecrationem tuam coram Deo et hominibus primo promisisti quod omnem prudentiam tuam, quantum tua capax esset natura, divinæ Scripturæ accommodares, quod qualiter impleveris, tu videris et tui similes, non de omnibus vobis dico, sed de te et multis aliis quos constat sensum suum magis terrenis negotiis applicare et implicare quam scripturis divinis. Cum igitur coram patrefamilias conservi tui venerint et dixerint, "Domine, quinque talenta tradidisti mihi, ecce "alia quinque superlucratus sum," tu, qui in sudario talentum tibi creditum repositum abscondisti, quid dices? Numquid causari poteris inscientiam tuam vel impotentiam? Si dixeris cum euvangelico illo, "Timui "te, eo quod homo austerus es," timeo ne tibi sicut et illi respondeat, et dicat, "Serve nequam," et cætera quæ sequuntur. Secundo, promisisti quod ea quæ ex divinis scripturis intelligeres[2] plebem tuam verbo et exemplo doceres.[3] Attende quid dictum est, immo quod ipse dixeris, verbo et exemplo. Quomodo potest epi-

---

[1] *si volo corde et* omitted in A.
[2] *intelligens*, C.
[3] *docens*, C.

scopus plebem suam docere verbo quam non contingit videre semel in anno? Quomodo exemplo, quem centessima pars plebis suæ nec alloquetur nec videbit aliquo tempore? et si forte viderint et audierint, nisi verbis opera fidem fecerint, illud dicent de patre suo quod Isaac de filio suo, "Vox quidem vox Jacob est, manus " autem manus sunt Esau." Quid est quod episcopus prædicat non furandum, et ipse cotidie insatiabiliter rapinis inhiat pauperum? Quid est quod peccantibus fratribus dicit dimittendum, qui delinquentibus in se[1] non vult misereri in perpetuum? Hinc est quod verba obviant exemplis et exempla verbis, unde ut populus ita sacerdos, quia a sanctuario Domini, unde prodire debuit æquitas, prodit iniquitas, unde humanitas inde crudelitas, unde exempla virtutum inde germina vitiorum. Tertio, promisisti quod mores tuos ab omni malo temperares, et ad omne bonum commutares. Vulgo dicitur honores mutant mores, sed utinam in melius, non in deterius. Multi enim ex quo desiderium suum adepti fuerint, et super alios potestatem acceperint, universos aspernantur, et conditionis humanæ immemores in socios naturæ exercent tyrannidem, ut vel iræ satisfaciant vel potestatem ostendant, non reminiscentes quod scriptum est, "Ducem te constituerunt, " noli extolli, sed esto quasi unus ex illis." Quod utique perrarum est hodie. Quis enim non magis extollitur quam humiliatur de accepta potestate? Quis est hic, et ladabimus eum? Taliter vero per antiphrasim multorum mores vidimus commutatos, ut qui ante promotionem fuerunt mansueti et modesti, adepta cathedra, ita fiant elati et importuni quod vix possint sustineri. Impleturque in eis quod Anglico proverbio dicitur, "Cum licet homini quod libet, tunc demum " qualis fuerit prodet." Quarto, castitatem et sobrietatem custodire et docere promisisti. Nec immerito

---

[1] *et se*, C.

dicuntur[1] castitas et sobrietas custodiri. Quid enim aliud est castitatem et sobrietatem custodire quam custos esse castitatis et sobrietatis, quas custodire et docere teneris, custodire quantum ad te, docere quantum ad alios. Castitas autem non solum observanda est in illis membris quæ quasi specialia instrumenta videntur esse libidinis, sed etiam in aliis quæ diversa exercent officia corporis et quodam gaudent privilegio dignitatis. Castitas enim est non solum a concubitu carnali abstinere, sed etiam omnes sensus corporis a noxiis excessibus retinere. Et digne quidem castitati sobrietas jungitur, quia altera de altera nascitur, et quadam familiari et amica cognatione ita fœderantur in unum, ut nunquam inter se dissideant, nec diversa sibi invicem sentiant. Si autem castus est homo tuus interior, debet et exterior ei conformari, et ipsius ad exemplum disponi.[2] Absonum enim est, si lugeat animus et lasciviat oculus, si se comprimat mens interius et dilatent se membra exterius. Gravem quidem, sicut dicitur, sortita est castitas inimicum quæ raro vincit et crebro vincitur. Hæc est virtus cui difficilius creditur, et cui facilius nota suspicionis impingitur, quæ quanto laboriosius adquiritur tanto fructuosius possidetur. Hæc ita custodienda est in seipso et docenda proximo, ut sibi reservetur ad premium honestatis, et proximo suo ostendatur virtutis ad exemplum. Quinto, promisisti quod te semper et divinis negotiis manciपares, et a terrenis negotiis et lucris turpibus alienares. Numquid divinum est negotium sedere ad regis scaccarium et ibi audire computationes et confabulationes a prima luce in vesperum? Numquid hoc expectat ad plenitudinem pontificalis officii, et sine his non posset cœna duci? Ibi agitur de solutione nummorum, non de salute animarum, de pecuniis ærario inferendis, non de peccatorum animabus a diabolo eruendis. Ecclesiæ cui ordinatus es episcopus

[1] *dicitur*, C. [2] *disposui*, C.

vix per unum aut duos dies in anno, et tunc forte magis coactus quam spontaneus, solvis debitum pensum, et ad scaccarium non tædet, immo dulce est, dimidiare annum. Si quæratur ubi possit inveniri episcopus a rustico, quamlibet simplici et longe posito, statim respondetur, aut sedet ad scaccarium, aut in negotiis regis profectus est. Ordine igitur converso, immo perverso, mihi videris adimplere quod promisisti, scilicet divinis negotiis mancipari et a terrenis separari, cum potius sis terrenis mancipatus et a divinis alienatus. Salva pace omnium dixerim quod in Normannia a quodam audivi, videlicet quod episcopi nostri temporis, et maxime regni Anglorum, curiam regis et scaccarium ejus adeo officiose et incessanter excolunt, quod magis videntur ordinati esse ad ministerium fisci[1] quam ad mysteria ecclesiæ Dei. Miror siquidem et vehementer admiror, quod licet divini amoris vel timoris instinctu non compuncti, saltem populari subsannatione confusi, non revertuntur ad cor, considerantes quam absurdum sit et professioni eorum contrarium, talibus studiis occupari quæ sibi sunt ad ordinis et honoris dispendium et subditis temeritatis ad exemplum. Numquid ista lex Domini in qua tenentur meditari die ac nocte episcopi audire computationes fisci, habere custodiam sigilli, portare claves ærarii? Petro suisque sequacibus dictum est a Domino, "Tibi dabo claves regni cœlorum;" nunquid claves thesaurorum? Quid est quod cum ad ecclesiam venitur vix una missa, et ipsa succincte et cum acceleratione dicta, non sine tedio auditur, et, cum ad computationes scaccarii sedetur, tota dies et nox pro parte sine tedio transiguntur. Vide igitur quam digne ministerium sibi creditum compleant, quibus est pro ecclesia aula regia, pro mensa Domini mensa nummularii, pro lectione Veteris et Novi Testamenti revolutio compoti annis præsentis et præteriti. Sexto loco, pro-

[1] *ad ministerium*, A., with the omission of the word *fisci*.

misisti quod humilitatem et patientiam in teipso, et alios similiter doceres. Bene alios hæc duo docebis si prius ipsa in teipso habueris, quia majorem in hujusmodi efficaciam habent exempla quam verba; res superest omni tempore, verba fluunt. Duo igitur ista, humilitas et patientia, pernecessaria sunt non solum subjectis sed et prælatis; humilitas, quia qui sine humilitate virtutes congregat, quasi qui pulverem in ventum portat; patientia, quia, dicente Domino, in patientia vestra possidebitis animas vestras. Sed numquid humilis est qui in æstimatione sui cæteros nihil esse reputat, quos dum parvipendit quasi singularis ferus incedit? Quomodo se humiliat qui ad hoc nititur ut se super omnes alios extollat? Forte dicit mihi aliquis, "Multi "humilitatem servant in corde, licet elati esse videan-"tur in opere, faciunt nonnulla quæ videntur redolere "superbiam magis ut alios humilient quam seipsos "exaltent." Quod tamen si verum est, Deus scit, nescio Deus scit. Difficillimum est, arbitror,[1] ut ad exteriora quandoque non transeant ea quæ diutius in corde coaluerunt. Unde raro contigit quod

"Bene conveniant et in una sede morentur"

humilitas cordis et superbia operis, dejectio spiritus et gestus elatus, cor contritum et humiliatum et vana extollentia sermonum et operum. Sicut igitur omnium virtutum humilitas est custodia, ita et earundem clipeus est patientia contra vitia. Hæc utinam prælatis tam familiaris esset quam necessaria, idque agerent[2] ut sæpius eam oblivioni traderent quam sæpe de ea cogitarent. Sed quid est quod miles multis lacessitus injuriis silet, et sustinet, et quandoque percussus non percutit, et episcopus statim ad primos motus gladium suum exerit et percutit? Non dico quod patientiam ita sectetur ut

[1] *Difficillimum autem esse arbitror*, C.

[2] *id quod agerent*, C.

ubi percutiendum est non percutiat; sed ne dissimulet ubi non est dissimulandum, et feriat ubi non feriendum. Sed ita gladium acceptum moderetur patientia, ne vulneretur conscientia, sive perpropere fuerit exertus sive nimis remoretur exerendus. Quid autem est quod velocior et vehementior est ad vindictam quamlibet expetendam episcopus in sacra scriptura eruditus quam rusticus laicus et illiteratus, cum dicat Dominus, "Mihi "vindictam et ego retribuam?" Estne ista patientia quam promittunt in semetipsis custodire, et alios docere? Si verba sacerdotis aut vera aut sacrilega, quare volunt promittere quod nolunt adimplere, cum dicat Psalmista, "Vovete et reddite." Septimo, promisisti traditiones orthodoxorum patrum ac decretales sanctæ et apostolicæ sedis constitutiones veneranter suscipere, docere, atque servare. Si traditiones orthodoxorum patrum ea quæ deceret reverentia observarenter, non esset hodie tanta confusio in clero et populo, neque a terrena potestate ita concuteretur et conculcaretur ecclesia; non esset tanta prælatorum insolentia, sed nec subditorum inobedientia. Sed quia caput debile est et infirmum, membra inferiora vacillant, nec debitum prosequuntur officium. Mandata siquidem apostolica veneranter suscipiuntur, suscepta reverenter docentur, sed qualiter observantur planum est aspicere. Si scribat dominus papa, etiam sine omni conjunctione et adverbio plane et aperte ita ut nihil sit ambiguus, nihil contrarium, mandatum tamen ejus nihilominus eluditur,[1] et pro nihilo habetur. Et ne debito mancipetur effectui, hinc per appellationes suspenditur, hinc per aliud mandatum inhibetur. Dicuntur litteræ hinc surreptitiæ, hinc falsa suggestione et tacita veritate impetratæ. Postremo, si mandato apostolico aliqua exhibetur reverentia, ille est in causa qui primus in orbe deos fecit, timor, non amor justitiæ, aut reverentia personæ. Si pauper quilibet

---

[1] *eliditur*, C.

oppressus appellaverit, non tenet appellatio; si dives ad appellationem convolaverit, defertur appellationi, cum non esset deferendum, sicque pauperibus cedit in dispendium juris. Quod repertum fuit ad remedium oppressionis, Paulo dictum est, "Cæsarem appellasti, ad "Cæsarem ibis;" pauperibus vero hodie dicitur, "Vos "appellabitis, nos expilabimus." Si igitur mandata summi pontificis ita concipitis[1] quod personarum acceptionem potius attendis quam veritatem et sinceritatem causæ pauperis, nonne est apud te pondus et pondus, statera et statera, judicium et judicium, cum dicat Dominus, "Juste judicate, filii hominum"? Miror qua fronte sciens et prudens præsumit judicare injuste, qui de omnibus[2] judiciis suis in illo tremendo et terribili judicio justo judici redditurus est rationem. Quid est quod dives, si pauperem impetit prima die vel secunda, aut certe tertia, reportat judicium juxta desiderium suum; judicium vero pauperis, si contendat cum divite, differtur in septennium, vel certe usque in sempiternum? Si justi in perpetuum vivent, qui hujusmodi amant et operantur justitias quo devenient? Quid autem[3] de illis sentiendum est qui justitiam prostituunt, et in pretium publice redigunt, vendentes et ementes eam etiam in templo, sicunt venduntur oves et boves in foro? Octavo loco, professionem[4] fecisti de obedientia canonica exhibenda in metropolitano et ecclesiæ matrici, cui etiam manu propria sicut moris est subscripsisti. Si melior est testante scriptura obedientia quam victimæ, et plus est obedire quam immolare, non est tutum ab obedientia resilire, vel eam simulare ubi non est in veritate. Quod quidem multi faciunt hodie, pauci enim sunt qui obediant eo modo quo oportet obedire. Si enim placet quod præcipitur, paretur; sin autem, excusatio impossibilitatis prætenditur, vel, ut

---

[1] *ita suscipis*, C.
[2] *omnibus* omitted in C.
[3] *Qui autem*, C.
[4] *promisisti professionem*, A.

jugum obedientiæ penitus excutiatur a collo, ad sedem apostolicam appellatur. Quæruntur ergo variis laboribus et sumptibus immunitates et exemptiones ne obediant abbates episcopo suo, vel episcopi archiepiscopo. Quid autem est hujusmodi privilegia quærere de non obediendo, quam sedem suam ad Aquilonem ponere, ut dicant cum illo, "Similis ero altissimo, quis "enim ille est ut ego obediam illi? Forsitan prædecessor meus obedivit ei, sed non ego; grossior enim "est digitus meus dorso patris mei. Conferamus ergo "parentes nostros et parentum proavos, divitias nostras et litteras nostras, et quis inventus fuerit inferior "superiori obediat." Hæc et alia hujusmodi proponunt qui aliis obedire contemnunt. Quæ omnia potius pullulant de fomite superbiæ quam de humilitatis radice. Nono loco, promisisti quod pauperibus et peregrinis omnibusque indigentibus propter nomen Domini velles esse affabilis et misericors. Bona certe promissio, si bene impleatur. Pauperum et peregrinorum ultimo loco facta est mentio, ut tenacius memoriæ commendaretur. Multi sunt qui, in suscipiendis peregrinis et erogandis pauperibus et eleemosynis, diffusi sunt ut videantur ab hominibus. Quotiens enim conventus fit magnatorum, tunc munera multipliciter stillant de manibus misericordiæ in sinum pauperum, cum vero se in sua secreto receperint, venientibus pauperibus et clamantibus, "Domine, domine, aperi nobis!" non est qui respondeat, sed clausa est janua. Quod si forte adhuc pertinacius institerint, canibus vel certe verberibus amoventur. Affabilem itaque et misericordem[1] decet esse episcopum, sed nequaquam ut laudes obtineat hominum, sed mercedem apud Deum. Exilis admodum et arida est quantumlibet lauta refectio pauperum cui conscientia pura non perhibet testimonium, et e contrario, ut ait Gregorius, nunquam manus vacua est

[1] *misericordiæ*, C.

a munere, si arca cordis referta fuerit bona voluntate. Non enim quid sed ex quanto pensat Deus.

Ista sunt quæ ante consecrationem suam coram Deo et hominibus promittunt episcopi, quæ utique ad memoriam, si mihi credideris, crebro revocabis, considerans teipsum si adimplesti promissa, si dictis respondeant opera, si aliter de te sentiat conscientia propria, aliter aliena. Non enim attendas quid de te alii, sed quid tu ipse sentias, sive bonum sive malum. Si bonus es, et male de te opinentur homines, cum id merita tua non exegerint, patienter sustine, nec nimis super hoc solliciteris, cum scriptum sit, "Si de "mundo fuissetis, mundus quod suum erat deligeret, "propterea autem odit vos mundus quia de mundo "non estis." Verumtamen orandum est pro hujusmodi ad Dominum exemplo ejus qui ait, "Pater, dimitte "illis, quia nesciunt quid faciunt." Sane rumor falsus cito evanescit, et ubi deficiente materia ignis defuerit, fumi vapor citius deficiet, et in nihilum declinabit. Si vero malus fueris, et bene de te quocunque pacto censerint homines, non tam ipsos quam teipsum seducis. In primis enim corrodit te vermis conscientiæ tanquam lignum putridum inferius et exterius dealbatum. Hæc est pestis perniciosissima, quæ nec potest gaudiorum intermixtione oblivisci, nec locorum mutatione declinari. Si igitur ea agis quæ agere decet episcopum, non residente scrupulo in conscientia, cœpta prosequere, sin autem, vel sero incipe. Melius est enim sero quam nunquam incepisse. Illud autem in omni religioso, et maxime in episcopo, elaborandum est, ut conscientia servetur illæsa, ut quicquid ipse fecerit, vel fama de eo prædicaverit, cum apostolo semper secure dicere possit, "Gloria nostra hoc est testimo- "nium conscientiæ nostræ." Conscientia siquidem custodienda ut pupilla oculi, et erudienda ad instar parvuli, quæ quanto potest leviori jaculo vulnerari tanto debet sollicitius contra jacula præmuniri. In con-

scientia duo sunt præcipue jugi meditatione versanda, misericordia scilicet, et judicium; ita tamen est cum de judicio agitur, timor pœnæ misericordiæ dulcedine temperetur, ne animum in desperationem[1] adducat. Et rursum cum sibi mens humana de misericordia blanditur, austeritas judicii ne licentius dissolvatur, quam sit formidabilis pensetur, sicque invicem sibi confœderentur timor pœnæ et amor gloriæ, ne alterutrius vicissitudo inveniatur vel nimis intensa vel nimis remissa.

Recordare igitur, antequam dies vitæ tuæ veniant ad occasum, si per ostium ascendisti in ovile ovium, et quo nomine ex merito verius habeas censeri, pastoris an mercenarii. Vide si episcopum exhibeas in opere, quem tam sollemniter professus es[2] ore. Sin autem, magis ingemiscendum est tibi sub onere quam gloriandum de honore. Res quidem magna est super capita hominum imponi et prælationis majestate gloriari, sed meticulosum est valde[3] quod unumquemque reddere rationem de villicatione sua oportet,[4] et ei præcipue apud quem non est locus adulationi, qui nec potest decipi, nec a veritate qualibet occasione deflecti. Dura siquidem est, si bene consideretur, prælatorum conditio, quia quanto gradus altior tanto casus gravior, viciniusque eminet præcipitium ad ruinam quam ascensus ad gloriam. Si in temporalibus gloriaris, gloria tua transibit cum tempore, et qui ad tempus fuisti gloriosus, forsitan sine fine eris inglorius.[5] Sacerdotium igitur opus esse æstimes, non dignitatem. Sic adimpleas officii debitum, ut potius te censeas ministrum quam dominum, non attendens eminentiam dignitatis sed periculum curæ pastoralis. Alioquin, nihil tibi et illi qui ait, "Ego sum pastor bonus." Unde

---

[1] *in desperatione*, A.

[2] *professus est ore*, A.

[3] *valde est*, C.

[4] *oportet* omitted in C., and only added in A. in the margin by another hand.

[5] *ingloriosus*, C., and so it had been originally written in A., but corrected to *inglorius*.

et ad experimentum boni pastoris subjungitur, "Bonus "pastor animam suam ponit pro ovibus suis." Numquid et tu paratus es, ad exemplum illius, animam pro ovibus ponere, a quibus tam longe positus es corpore, nescio si mente. Sed cum teneantur prælati subditorum se moribus conformare,[1] quid est quod tanta est hodie in ecclesia dissonantia inter prælatos et subditos non solum actu sed etiam habitu? Quæ est inter te et gregem tuum conformitas, cum ipsi profiteantur monachum, tu vero clericum, ipsi induantur saccis, tu autem sericis? Multa quidem est dissimilitudo vestium, utinam una sit facies animorum. Verumtamen mihi videtur non aliud esse monachum clericis vel clericum monachis præponi quam albo pallio nigrum caputium assui. Dissimilitudo autem habitus discordiam generat nonnunquam animorum, dumque ordo et habitus inter se discrepant, ad dissensionem mentes facilius invitant. Cum enim ejusdem professionis et ordinis crebro inter se dissideant, mirandum non est si penitus diversi non conveniant, sed magis invicem contraria sentiant, licet in diversitate vestium non sit consummatio virtutum. Multi enim in habitu abjectiori spiritum elationis induunt, et e converso nonnulli in vestitu deaurato magis humiliantur quam superbiant. Familiare tamen est similia gaudere similibus, et unumquemque conditionis suæ professionis et ordinis socios singulari quadam caritate amplexari. Legimus autem Johannem Baptistam de vestis asperitate fuisse laudatum, Johannem vero Evangelistam sindone super nudum indutum, virum tamen a Domino electum et non mediocriter dilectum, et ad cœlestis convivii mensam omni acceptione vestium deducta admissum. Potius enim honestas quam habitus, virtus quam vestis, appetenda est. Jocunda autem societas est, cum sibi invicem confœderantur vestis et

[1] *conferre conformare*, A., *conferre* omitted in C.

vita religionis, ita ut quod gratiosum erat ex per se[1] graciosus fiat ex alterius[2] conjunctione. Absonum autem valde est, quod episcopus, qui in clero debet fieri forma gregis clericalis, vestis honestate non est contentus, sed ex eodem panno pallium et tunicam partiantur miles et episcopus, sacerdos ad sancta sanctorum ingrediens, et miles castra expugnaturus aggrediens, ille qui potestatem habet ligandi et solvendi, et ille qui gladio materiali super femur suum habet accingi. Si forte conveniant proceres et episcopi, dummodo caput discoopertum non videas, vix habes in quo alterum ab altero discernes.[3] Jurat laicus, jurat et pejorat episcopus, venaticam exercet laicus, venatum pergit et episcopus, aucupio gloriatur laicus, aucupio delectatur episcopus, pares voto et viribus proficiscuntur ad prælium miles et episcopus, et pari sæcularibus causis et judiciis intendunt secularis potestas et pontificalis autoritas, pariter fisco deputantur, pariter publicis functionibus[4] occupantur, et quia paria sunt studia, paria fiunt officia, vix discrepant solo ordine qui unum et idem sunt et sentiunt voluntate et opere. Quid multa? si subtilius perpendatur, illud propheticum nostris temporibus videtur adimpletum, "Et erit sicut populus sic et sacerdos." Quid enim est hodie in sæcularibus negotiis vel in lucris turpibus tam enorme quod sacerdotes abhorreant, aut gratia quæstus sive conciliandæ gratiæ magnatorum non exerceant? Horrendi facinoris detestanda crudelitas quæ in Coventrensi ecclesia nuper facta est nonne provenit ab occidente usque in orientem? Ubinam terrarum commissum est tam enorme flagitium? Mitius egissent pagani cum Christianis, si in manus eorum incidissent, quam egit episcopus cum monachis. Testis mihi Deus est[5] quod dolens et tristis admodum refero

---

[1] *erat per se*, with the omission of the word *ex*.

[2] *fiat et alterius*, C.

[3] *discernas*, C.

[4] *functionibus publicis*, C.

[5] *est Deus*, C.

quod in ecclesia Coventrensi oculis propriis aspexi. In claustro et capitulo, quæ loca contemplationi et confessioni specialiter deputata fuerant, vidi ego et alii nonnulli, ejectis monachis, meretrices publicæ introduci et tota nocte cum lenonibus decubare, sicut in lupanari. O mira patientia Dei, quæ non statim percutit, sed adhuc impios in impietate sua prosperari permittit! Qua pœna punietur flagitiosus et nephandus ille, qui tanti sceleris actor extitit, aut ipse quicunque sit qui ei consensit? Si faciens et consentiens pari pœna punientur,[1] quid de eis censendum est qui tam nefando operi non solum subscripserunt, sed tanquam dignum annalibus auctoritate sua confirmaverunt? Ego neminem accuso, neminem damno. Sunt autem opera quæ testimonium perhibent veritati. Tu videris si te in aliquo super his conscientia reprehendat, procul dubio enim in hujus operis factores et fautores, sive principes sive præsules, ipse ulciscetur qui aufert spiritum principum et terribilis est super filios hominum; et cui illata est injuria ipse cogitabit de vindicta. Sed jam[2] creditur, et a multis circumquaque præconatur, quod Deus, ultionum dominus, propter miserias inopum et gemitum pauperum gladium suum pro parte exeruit ut ulciscatur sanguinem servorum suorum. Hæc sunt igitur opera episcoporum nostri temporis. Hæc sunt quæ faciunt aut impune fieri permittunt. Hæc sunt virtutum exempla quæ posteris relinquunt, ut sit memoria eorum in maledictione. Hæc sunt gesta præclara futuris sæculis digno relatu memoranda. Cum appositus fueris ad patres tuos et pro carnis conditione corpus tuum resolutus in cineres, supererit tamen qui referat posteritati hæc vel illa tuis temporibus accidisse, talia attemptata fuisse te præsidente et forsitan auctoritatem præstante; quodque modo dicitur occulte tunc super tecta prædicabitur publice, detrahentque

[1] *puniendi sunt*, C.

[2] *Sed et jam*, C.

pulveribus tuis et cineri ad quos vix solo nomine pervenisti, et qui modo forsitan excusat superstitem tunc accusare non desinet innocentem. Quod si remedium huic morbo adhibere nolueris, necesse est ut id sedulo opereris quo famam facias detracto nubilo serenari, et magnificentia operum laudabilium obstruat os iniqua loquentium. Non dico quod simulationibus sicut quidam solent insistas, ut exinde famam quæ ad utrumlibet facilis et difficilis esse solet adquiras, nec hominibus aduleris ut eis placeas, quia qui hominibus placent confusi sunt, quoniam Deus spernit eos, sed ut hujusmodi operibus semper insistas quibus et Deo ex testimonio conscientiæ placeas, et proximis præbens bene operandi exemplum omnem detractionis materiam subtrahas, et æmulis tuis omnem suspicionis et sinistræ interpretationis aditum præcludas, ut probata virtus insipientes corripiat et malitia iniquitatis excogitatæ virtutum augmentis redarguta erubescat. Sic enim congeres carbones super caput eorum qui oderunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum qui detrahebant tibi. Nihil enim adeo volitantis famæ flammas extinguit et malitiam mendacium redarguit sicut manifestatio operis in contrarium, cui veritas et justitia non possunt non perhibere testimonium.[1] Gloriosius autem est illud meditari et agere quo ab æmulo et inimico tuo invito laudem extorqueas, quam quo favorem ab amicis ampliorem adquiras. Amicus enim omni tempore diligit, nec in tempore temptationis recedit, semper in eodem statu mentis permanens, et varias fortunæ vices eadem constantia mentis excipiens, ita ut in tempore adversitatis pro amico surdus sit ad famam, cæcus ad gratiam, insensibilis ad fortunam, ideoque solitius[2] procurandum est, ut hostibus detrahendi materia subtrahatur potius quam amicis laudis occasio tribuatur.

---

[1] *non prohibere possunt testimonium* C.

[2] *sollicitus*, C.

Quia igitur mundus iste in maligno positus est, et chaos antiquum nobis videtur minari regressum, quia omnis fere caro corrumpit viam suam, et veritas non est in terra; quia falsitas exterminavit eam a filiis hominum, vix potest hodie hostis ab amico discerni. Officisiosior enim est[1] qui alium circumvenire intendit quam qui in veritate diligit. Quod est hodie enim[2] claustrum, aut quæ est congregatio,[3] ubi veritati non prævalet[4] adulatio, ubi non sit pondus et pondus, ubi non mensura et mensura? Et quia tanta est multitudo ficte et fallaciter incedentium, fides et veritas nullatenus possunt prodire in publicum. Ille[5] enim qui alteri amplius insidiatur ut eum subvertat, ipse est qui se arctius diligere simulat, et quem odio inexorabili in corde persequitur, ei in facie ulterius blanditur et venenum quo totus tabescit in mente, jocunda quadam faciei gratia vestit et venustat vultus hilaritate; coram benedicit, clam vero subsannat et detrahit. Obsequitur ei in publico quem vellet occidisse in occulto, suffulcit humero quem vellet præmisso vertice in sterquilinium præcipitasse a collo. Hoc, nisi fallor, tu aliquando expertus es. Dum igitur tibi quæ frequentius[6] fallit fortuna arrideret, et penes te resideret potestas regni et sacerdotii, multos et magnos habuisti adulatores. Innumerabilis fuit turba famulantium, sed rara admodum in veritate diligentium, quod et exitus ipse probavit. Quocunque locorum divertebas, excipiebaris ut angelus, colebaris quodammodo ut deus, in tantum ut non minimum sibi successisse confiteretur quisquis in conspectu tuo tibi beneplacitum quicquam posset eloqui aut operari. Tuis stipendiis militabat favor cleri et devotio populi, tibi ascribebatur quicquid laude dignum agerent universi

[1] *Officiosior est enim*, C.
[2] *Quod est enim hodie*, C.
[3] *cogitatio*, A.
[4] *prævaleat*, C.
[5] *Illi enim*, C.
[6] *qui frequentius*, C.

et singuli. Confluebant ad te non solum consanguinei et contermini tui, verum etiam a finibus terræ venerunt, ut cancellarium viderent et audirent, immo aufferent aliquid ab eo. Quidam carmina, quidam cantilenas et alias hujusmodi, quæ non multo constabant, magnifice offerebant, ut ubertate frugum alterius seminum suorum inopiam sublevarent. Ipse enim[1] omni petenti se dabat, tantaque hillaritate ut nonnunquam vota petentum præveniret. Sed et tanta fuit in dante liberalitas, ut in dando moram æstimaret repulsam, et personarum acceptionem pauperis et degeneris animi argumentum reputaret. Omnia succedebant ad votum, universa ita famulabantur ad nutum, quod cum fortuna fœdus de non solvendo fœdere crederetur pepigisse. Erat enim rex et sacerdos utroque accinctus gladio, utriusque fungens officio, quod et ex multitudine diversorum ordinum et professionum quæ præibant et quæ sequebantur facile fuit intueri. Condixerant enim in eum hinc judiciaria potestas regni, inde quod non minimum est in regno officium cancellarii, hinc ordo et auctoritas episcopi, inde honor et eccellentia legati Romani. Multiplicis ergo tituli gratia multiplex eum comitabatur caterva. Stipabant enim milites ducem prævium, notarii cancellarium, clerici episcopum, varias causas habentes legatum, unusquisque suum et non illius attendens commodum. Tanta igitur fuit divitiarum abundantia, dignitatum gloria, amicorum et obsequentium copia, quod non crederes vel hominem amplius posse affectare vel fortunam affectanti plus posse conferre. Unde si hominis et fortunæ statum instabilem æqua lance pensares, non immerito diceres hunc desideriis suis ampliora consecutum, hanc vero citra eum votum non potuisse adimplere, sed defecisse citra desiderium. Tot enim emerserant subito in quibus gloriaretur animus et jocundaretur corpus, ut

---

[1] *Ipse vero*, C.

satietas fastidium gigneret, ut identitas nausiam provocaret. Quorum importunitati ut interdum consuleretur, accessit crebra locorum mutatio, ita ut nonnunquam præferetur tugurium palatio, labor otio, civitati solitudo.

Cum igitur omnia supremum summæ felicitatis gradum crederentur adepta, et in eo statu stare a quo nec dejici et ultra quem non posset promoveri, subito fortuna faciem contraxit et radios ejus caligo inopina obumbravit. Ventus ab Aquilone veniens vix modicum mare turbaverat, cum nec adhuc armamenta navis dissoluta deficerent, nec violentia tempestatis solis radium aut spem subduxisset redeundi ad portum, ecce fere omnes quotquot fuerunt amici prosperitatis conversi sunt in arcum pravum, vertentes ei dorsum et non faciem. Defluentibus igitur amicis quasi sub prima hieme arborum foliis, et in locum suum recedentibus aquis apparuit arida et frons prius capillata repente decalvata, fueruntque nonnulli qui cum Petro jurarent se non nosse[1] hominem, quos tamen loquela manifestos faciebat quod fuerant cum eo. Sed et ipsi de quorum consilio specialius pendere et quibus firmius et fidelius videbatur inniti, mox ad primos titubantis fortunæ sibilos longius ab eo recesserunt, persequentes tamen eum et percutientes plaga pessima vehementer; tantaque exorta est in brevi calamitas, quod respectu illius nihil esse diceres quicquid prosperitatis præcesserat. Omnes enim amici ejus spreverunt eum inter angustias, nec fuit qui consolaretur[2] eum ex omnibus caris ejus; sed et eo usque processerunt quæ sibi condixerant malitia et iniquitas, ut et opera ejus bona detestarentur, et nomen ejus quasi pestiferum quid abominarentur, seminantes cotidie mendacia, ut cor populi ab eo avertant et in odium ejus excitarent. Successisse sibi plurimum æstimabat qui suos, si tamen aliqui reperirentur, confundere aut ei amplius

[1] *non esse*, A.

[2] *consoletur*, C.

posset derogare. Unum autem erat præ cæteris quod animo altius insedit, et animas eorum felle amaritudinis inebriatas toxicati rancoris gladio perforavit, scilicet quod homo de gente non sua super eos acceperat potestatem, et principis sui gratiam consecutus erat aliis ampliorem. In tantum autem furor eorum exarserat, et odium iniquum mentes eorum medullitus occupaverat, quod etiam manus cruentas misissent in Christum Domini, nisi malitiæ temporis et persequentium consulens præsentiam suam subtrahendo declinasset. Sed numquid formidarent in episcopum alienigenam manum mittere, qui archiepiscopum et indigenam suum in ecclesia sua non abhorruerunt interficere, et nomen suum sempiterno maculare opprobrio?

Quisquis igitur fortunæ statum instabilem cognoscere disiderat, ex tui casus consideratione plenius poterit erudiri, illudque poeticum in te præcipue dixerit adimpletum,

"Et cum fortuna statque caditque fides."

Cum enim recordatus fueris malorum quæ pro servanda quam domino tuo debuisti fidelitate perpessus es, non immerito poteris illum Daviticum decantare, "Amici " mei et proximi mei adversum me appropinquaverunt " et steterunt, et qui juxta me erant de longe stete- " runt, et vim faciebant qui quærebant animam meam." Sed et cum tot essent tribulationes et angustiæ tuæ quod nec quidem sufficeres ea enarrare, possentque vulnera tua præ multitudine telis supervenientibus dicere,

"Non habet in nobis jam nova plaga locum,"

ecce calamitas omnibus aliis longe incomparabilis supervenit, rumor scilicet flebilis et in perpetuum omni Anglorum genti deflendus de captione regis Ricardi. Quem sicut natura in rebus bellicis strenue gerendis universo orbi admirandum edidit, ita fortuna deflendum

exposuit, palam faciens universis quod tam apud divites quam pauperes in sola instabilitate suæ sit stabilis. Cum enim universa crederetur enavigasse pericula et clementioris auræ facies jocundior arridens polliceri videretur circumquaque serenum, inopinatæ tempestatis procelloso turbine suborto passus est, non in mari sed in terra, naufragium. Accessit igitur dolorum tuorum ad cumulum lamentabile regis infortunium, et quasi non habens unde gemeres de angustiis propriis, coactus es communicare tribulationibus alienis, in tantum ut novissimus dolor pejor esset priore, possesque illud propheticum veraciter dicere, "Expectavimus pacem, et "non est bonum tempus curationis, et ecce turbatio. "Mæstum factum in dolore cor nostrum, quia cecidit "corona capitis nostri." Crescentibus igitur quæ postremo venerunt tribulationibus, et angustiis quæ etiam super dolorem vulnerum tuorum non minimum addiderunt, coactus es[1] novis supervenientibus vetera aut projicere penitus aut necessario dissimulare.

Fluctuantibus igitur fortunæ et labentis sæculi tempestatibus agitatus, et ex rerum vicissitudine varia plurima tam ex propria quam ex aliena conditione expertus, et utinam ipsa experientia eruditus, illud evangelicum diligentius audias et attendas, "Martha, "Martha, sollicita es et turbaris erga plurima, porro "unum est necessarium." Numquid non multa sunt necessaria, et maxime divitibus? Non enim circa tot et tanta sollicitarentur, nisi plurima essent necessaria. Qui enim in non necessariis sciens et prudens occupatur, cum non dubitet unum esse necessarium, aut stolidus est aut nimis obstinatus. Verumtamen ego credo quod unum est necessarium episcopo. Et quod est illud? Ita adimplere ministerium sibi creditum, ut in die illa magna, quando de villicatione sua redditurus est rationem, mereatur audire, "Euge, bone serve et fidelis,

[1] *coactus est*, A.

"quia super pauca fuisti fidelis, super multa te con-"stituam; intra in gaudium domini tui." Sed numquid ad officium spectat episcopi secularia exercere negotia? occupationibus se ingerere sæculi, et his indesinenter delectari? Plebem Christi suscepit erudiendam, non prædia fisci custodienda. Nonne episcopi hodie, circumquaque relicto proprio officio, militum et rusticorum officium[1] sibi usurpaverunt? Et ne ab eo destituantur, vel casu quolibet defraudentur, indulgentiam a summo pontifice et confirmationes quærunt a rege. Quid igitur fiet in ecclesia Dei, si versa vice laici officium sibi usurpaverunt episcopi et privilegiis se petierunt communiri? Ex quo enim suum sibi violenter, ne dicam impudenter, præreptum vident officium, quid mirum si et ipsi diripiant et exerceant alienum? Contigit temporibus felicis recordationis Theobaldi, Cantuariensis archiepiscopi, quod laicus quidam, curialis tamen, et presbyter quidam, ecclesiam cujusdam clerici acciperent ad firmam. Cumque fructus obvenientes æqua lance partirentur, voluit laicus sacerdoti ad altare astare ut oblationes ad manum sacerdotis venientes pariter reciperit, quia de fidelitate ipsius minus confidebat. Sacerdos vero prohibebat eum, dicens hoc non licere, maxime cum ordinem nullum haberet, repulitque eum hac ratione multo tempore. Quod ille graviter ferens, et eo præcipue quia videbat cotidie quod parochiani rite et recte offerebant, sed sacerdos non recte dividebat oblata, cogitavit quid facerit quo eum sacerdos hujus tituli objectione a cornu altaris non repelleret, sed in oblationibus suscipiendis sicut et in aliis consortem admitteret. Contigit autem præfatum Cantuariensem episcopum sæpius in anno ibidem hospitari, et quia locus ille ab urbium vicinia et commerciorum frequentia erat sepositus, quælibet modica dummodo necessitati temporis congruerent, ampliorem

[1] *officium* omitted in A.

gratiam et favorem poterant promereri; quod ille considerans, archiepiscopo xennia crebro mittebat, et clericis suis quotiens pertransiret, vel hospitandi gratia ad locum diverteret. Cum igitur notitiam domini Cantuariensis et suorum plenius esset adeptus, utpote qui omnibus ita officiosus tam crebro substiterat[1] quod omnes ei accepti beneficii ratione tenerentur,[2] accessit ad clericos archiepiscopi, rogans et petens ut literas domini sui pro eo ad episcopum vicinum impetrarent. Quod audiens archiepiscopus, et gavisus se temporis oportunitatem accepisse quo posset acceptis beneficiis in aliquo respondere, libenter annuit, scripsitque episcopo ut illum in petitione sua audiret, sicut se vellet ab ipso audiri, non exprimens tamen negotii qualitatem. Veniente igitur tempore quo clerici solent ad sacros ordines promoveri, accessit rusticus ille ad episcopum cum litteris archiepiscopi sui, petens ut eum presbyterum ordinaret. Episcopus vero videns personam corpore elegantem, æstimavit in aliis idoneam, uti eam quam commendabat tanti patris auctoritas. cujus petitio præceptum quodammodo videbatur. Cui ne major videretur fieri injuria si vel sustineret repulsam, vel ille quem misit de moribus aut scientia examinaretur in aliquo, judicavit fieri petionem ejus, ordinavitque rusticum laicum ad presbyterii gradum. Ordinatus autem domum e vestigio reversus est, impatiensque desiderii sui statim ad excipiendas oblationes altari audacter se ingessit. Quem cum sacerdos durius increparet, minareturque sententiam anathematis in eum promulgare nisi se ab hujusmodi præsumptione cohiberet, ille, sublato pileo et ostensa corona, obviavit ei dicens, "Sustine, frater, sustine, ego presbyter sum "sicut et tu; non poteris me de cætero amovere; "diu est quod me defraudasti portione mea, amodo "vero a pari partiemur." Quid multa? res taliter

[1] *extiterat*, C.

[2] *reverentur*, C.

gesta non potuerit silentio sepeliri; rumor facti prodiit in publicum, tanto magis mirationi circumquaque habitus quanto prius inauditus, hominem scilicet laicum et uxoratum promotum ad sacerdotii gradum. Vocatus est igitur episcopus et accusatus qui eum ordinaverat, at ipse culpam in archiepiscopum refundebat. Suspensus est igitur rusticus a thoro maritali, et presbyter ab officio altaris, quo etiam si uti liceret litterarum ignorantia peritus prohiberet. Non igitur mirandum est si consimilia nostris temporibus contigerit attemptari, eum clericos cotidie videamus laicorum officium usurpare, propriumque ita habere neglectui[1] quod vix velint se clericos profiteri. Sed et quod absurdius est, multi fatentur se esse quod non sunt, ut solo nominis titulo bona ecclesiastica possideant, cum penitus rudes sint et litterarum ignari. Si enim codicem eis ad legendum a pueris, quasi theatralibus ludis subito capti obstupescunt, nihil scientes quod hujusmodi sunt instrumenta clericorum, sicut novit faber retia instrumenta esse piscatorum, et piscator malleum et incudem instrumenta fabrorum, cum alter in arte alterius nihil sibi possit proprium vendicare, nisi quod scit instrumentorum nomina exprimere, cum usum aut artem eorum non habeat, et tamen utilia inde provenientia plurimum concupiscat. Sic igitur sunt hodie in ecclesia clerici sine scientia literarum, sicut plerique milites sine usu et exercitio armorum, qui etiam nomen habentes ex re vocantur ab aliis milites Sanctæ Mariæ. Cum enim alii pergunt ad expugnanda castra, illi delitescunt pro bono pacis in ecclesia. Ita et clerici nostri temporis, cum quidam Parisium, et Bononiam, et loca cætera, diutius inhabitent, ut literarum studiis familiarius et fructuosius invigilent, quorum vota plurimum commendanda sunt; alii literarum studiis animum applicare contempnunt, sed occupationes alias quærunt

[1] *neglectum*, C.

manusque mundas ob modicam stipem in profundum luti defigunt; adeoque inviluit hodie dignitas officii clericalis, tum præ ignavia tum præ multitudinis abundantia, quod facilius invenires bene eruditum in arte sua bubulcum quam presbyterum, citius opilionem industrium quam clericum litteratum. Sed cujus crediderimus hoc esse delictum, vel cui specialiter imputandum? Nonne ei qui hujusmodi corrigere debuit et potuit, sed forte[1] dissimulavit. Pace tua, Willelme, et fratrum tuorum, quæ dicenda sunt dixerim. Si in vinea Domini Sabaoth custos et cultor bonus, falce putationis focarias presbyterorum penitus amputasses, nequaquam tot spuria vitulamina in parochia tua pullularent? Sed quia permittis germina mala radices facere, quæ statim ne germinarent deberes eradicare, et promoves ad gradus altiores quos potius deberes degradare, et confers idiotis ecclesias quas eis auferre debueras, ut et personis et usibus melioribus eas delegares, ideo surculi abortivi vineam et zizania segetem tuam suffocaverunt. Ordines sacri sine ordine sunt et honore, personæ vero et clerici quasi pecora campi. Quorum omnium ipse auctor est a capite qui, cum posset et ex officio teneretur hujusmodi corrigere, usus est dissimulatione. Si ad sacros ordines non nisi dignos et officio idoneos usquam promoves, nequaquam tot fatuos et tanquam animalia bruta per compos errantia in diocesi tua reperires. Si viris bene litteratis et morigeratis, et non aliis, conferres ecclesias et ecclesiastica beneficia, non tanta illiteratorum scaturirent examina. Ex cultoris enim negligentia spinæ et tribuli succrescunt in area. Quam quia ut oporteret et ipse scires et posses non excolis, merito spinas et tribulos germinabit tibi, qui[2] cum volueris non valebis evellere, quia jam proceram et condensam excreverunt in silvam, quæ in primo

[1] *forsitan*, C.

[2] *quæ*, C.

gramine[1] brevi potuerunt conamine extirpari. Vide ne dissimulatio correctionis audaciam delinquendi præstiterit subjectis, et mansuetudo tua non solum tibi sed plebi tuæ sit periculo, ne cum jam demum inceperis non posse, tunc primo incipias velle.

Quia igitur jam hora est nos de somno surgere, exurge et accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, et considera quid deceat episcopum, et non tantum quid deceat sed quid expediat vicario Christi. Vide quam longe est ab officio et professione episcopi circuire terram et obambulare eam, et sine intermissione implicari negotiis sæculi. Ut quid occupas episcopatum cum episcopi non exerceas officium? Quando enim prædicas, quando baptizas, quando pœnitentes reconcilias, quando hæc vel illa quæ episcopi sunt administras? Si prædia lata et possessiones magnas habere, et fructus eorum[2] cum jocundidate percipere, et geminata manu extendere benedictionem in latum et longum, est esse episcopum, quare hæc non exhibit laicus sicut et clericus? Negotia enim publica, et maxime fiscum contingentia, regni consuetudines, scaccarii computationes, et alia hujusmodi, non multa egent litteratura, nec profunda Veteris aut Novi Testamenti scientia. Si in[3] confessionibus peccatorum recipiendis, si[4] in pœnitentiis injungendis, in verbo prædicationis, in exemplo ædificationis, in resistendo pro ecclesia Dei principibus, in misericordiæ et aliarum virtutum operibus, necessaria est hujusmodi doctrina, et ut ait beatus Benedictus in Regula sua, cum de prælatis loqueretur, "Oportet," inquit, "prælatum doctum esse lege divina, "ut habeat et scit unde proferat nova et vetera." Qualiter enim docebit quis qui non didicit? Sed et ipse aliquando dicere consueveras, cum multa sint in clero de quibus erubescit ecclesia, illud inter alia

[1] *germine*, C.
[2] *eorum fructus*, C.
[3] *Sed in*, C.
[4] *si* omitted, C.

ignominiosius est, quod sic ducitur episcopus ad librum sicut bos ad aquam, dum forsitan aut gloriaris apud te quia titulus iste tibi non potest opponi, aliosque in corde tuo despicis quos tibi in hujus gratiæ titulo comparari non posse cognoscis. Et quia scientia inflat, timendum[1] est ne inde corruas per superbiam unde ascendere debuisti, per gratiam non a te sed a Deo tibi collatam. Quid enim habes quod non accepisti? Cave igitur ne gradum acceperis in ruinam, qui datam tibi desuper doctrinæ et scientiæ gratiam populo tuo non communicas, sed abscondis ab eis pro quorum ignorantia redditurus es rationem Domino[2] in die judicii. Numquid excusabis te sicut quosdam fratrum tuorum litterarum et legis divinæ ignorantia aut provectioris ætatis impotentia, infirmitas corporis aut inopia rei familiaris? Hæc omnia tibi sicut contra te perhibent testimonium, legis scientia, ætas florida, corporis sanitas, rerum temporalium copiosa facultas. Quid ergo causæ prætendere poteris ad excusandas excusationes in peccatis? Forsitan dices, "Quasi exul agor, nec licet mihi "exercere officium meum, quoniam si liceret, libenter "illud exercerem." Quod est illud officium tuum? Officium regale an officium sacerdotale? Forsitan vices regias non permitteris exequi[3] more solito, sed numquid ideo suspensus est ab episcopali officio? Si subtrahitur potestas regalis, numquid et auctoritas pontificalis? Si non licet de his quæ ad fiscum pertinent disponere, numquid os tuum alligatum est ut non possis plebi tuæ verbum Dei prædicare? Esto quod utrumque liceat tibi[4] sicut licuit exercere, poterisne utrique sufficere? Cum alteri istorum necesse sit totum hominem impendere, quis est quod utrumque gladium sine alterutrius damno possit sufficienter portare? Si utrumque desideras, cum solus utrique non sufficias, aut

[1] *timendus*, A.
[2] *Domino rationem*, C.
[3] *exequi non permitteris*, C.
[4] *tibi liceat*, C.

erras in desideriis tuis, aut ex desiderio de viribus ultra vires præsumis. Ex ipsa Salvatoris sententia accepimus quod nemo potest duobus dominis servire. Si vero uni difficile est ad votum ministrare, quanto difficilius duobus, et maxime cum crebro inter se dissideant et raro conveniant? Regnum et sacerdotium sic invicem confœderantur, ut sæpenumero variis occasionibus inter se collidantur. Aliud enim vult semper dominari, aliud nec unquam[1] subjici. Aliud enim prædicat judicium, aliud misericordiam, utrumque vult præesse, et neutrum subesse. Unde et graves inter ea oriuntur nonnunquam[2] quæstiones quas raro contingat cum pace utriusque partis absolvi. Quod quam rarum sit ipsa rerum experientia potest edoceri. Ex quæstione enim et conflictu consuetudinum regni et sacerdotii causa illa traxit originem, pro qua decertans pretiosus ille Cantuariensis archiepiscopus Thomas in ecclesia sua glorioso meruit coronari martyrio. Sed et ille aliquando regis fuerat cancellarius, tantæque potestatis ut post regem ipsum videretur totius regni dominus. Verumtamen, ex quo ordinatus est in episcopum, ulterius non est reversus ad cancellariæ officium, sed nec etiam voluit ecclesiam quæ eam vocaverat ingredi, aut consentire electioni, nisi omnino liber et absolutus ab omni potestate et actione[3] fisci, sciens quod utraque officia pariter non posset sine ordinis sui periculo expedire. Unde altero non transitorie neque ad tempus relicto, sed imperpetuum relegato, altero fideliter adhæsit et in eo usque in finem perseveravit; nec tamen id fecit coactus, sed spontaneus, cum adhuc eo tempore a regis gratia non excidisset, sed in ulteriorem ipsius amicitiam receptus posset, si vellet, non solum cancellariam retinere, sed etiam quicquid a rege peteret impetrare.

---

[1] *Nonnunquam*, C.

[2] *graves oriuntur inter ea nonnunquam*, C.

[3] *exactione*, C.

Hunc utinam non quasi per speculum et in ænigmate intuearis, sed ita facie ad faciem ut opera ejus imiteris, attendens[1] et diligenti memoriæ commendans, quam devote dignitatem ordinis et officii episcopalis suscepit, susceptum quam strenue administravit, et postremo quam gloriose ministerium suum consummavit. Ex his enim quæ ei exciderunt[2] in multis poteris erudiri, si tamen ea duxeris dignum[3] intueri. Et ne de temporali ac transitoria alicujus gratia confidens præsumas et ponas carnem brachium suum, ipse solus tibi satis sufficere debet ad exemplum. Non enim erat in toto regno Angliæ qui in oculis regis ampliorem gratiam invenisset. Ad nutum ejus gerebantur universa, ex ore illius pendebat et consilium et fasces regia, indignus erat auditu quem ipse aure non dignaretur, nullatenus potuit expediri quod aliquatenus vellet aut velle crederetur impedire, primus enim mane ad regem ingredientium, et ultimus ab eo in vespere discedentium. Infectum, immo penitus frivolum, erat quicquid eo inconsulto inciperet, vel cui ipse incepto statim non subscriberet. Ex omnibus verbis ejus nihil cadebit in terram, et quod sero præcipiebat fieri dies crastina non facile vidit procrastinari. In expeditione militari, sicut manifestius apud Tolosam claruit, quam strenuus extiterit et regis sui vices absentis quam magnifice suppleverit, pars adversa ex jactura et confusione propria laudes alienas tacere non potuit. Quicquid ageret, non erat in aula regia qui ei vel in minimo obmurmuraret, sed, quod proprie est aulicorum, adulabantur ei in omnibus, summo opere formidantes eum offendere quem rex ipse satagebat offensum placare et tristem blanditiis delinire. Joseph in Ægypto apud Pharaonem minus posse crederes, nec tantum gratiæ in oculis ejus invenisse, quantum cancellarius in conspectu regis Angliæ.

---

[1] *accedens*, C.
[2] *acciderunt*, C.
[3] *dignum duxeris*, C.

Tantus enim erat mutuæ dilectionis affectus alterius ad alterum, quod nullatenus crederes hunc aliqua ratione admittere incrementum, vel eum occasione aliqua posse dissolvi imperpetuum. Interim autem rebus inopinato casu commutatis subito facti sunt ita ut ad[1] invicem inimici, quod de pacis reconciliatione inter eos desperarent universi. Rex enim persequebatur eum odio adeo inexorabili, quod nec etiam ipso in exilium acto proscriptisque omnibus qui eum quocunque titulo contingebant aliquatenus potuit mitigari, sed in tantum furor regius exarserat, quod nominari in præsentia sua sustinere non poterat, sed nomen ejus quasi mortiferum quid abhorreat.[2] Si quis vero adeo temerarius existeret, quod eum præsumeret vel archiepiscopum dicere vel proprio nomine exprimere, constabat quod regiam incurrisset offensam, itaque quod vix aut nunquam ulterius cum eo rediret in gratiam. Verbum autem istud non erat absconditum, sed pervenit usque ad fines orbis terrarum. Quotiens enim a summo pontifice cardinales ecclesiæ Romanæ ad pacis reformationem destinati fuerint, quo archiepiscopi et episcopi alii magnæ[3] opinionis viri quaquaversum convenerint, qua sollicitudine rex ipse et proceres Francorum impenderint difficile esset evolvere. Crevit autem ira regia de die in diem, et, cum graviora quæque peccata septenni soleant remitti pœnitentia, indignatio ejus non est ex tractu temporis remissa, sed magis accensa, sed nec aliquando quievit donec causæ finem imposuit sors ultima quæ archiepiscopum triumphali morte de medio tulit.

De præteritis igitur trahere argumenta futuri, et exemplo alterius plenius erudiri, ne ultra quam expedit de gratia præsumas humana. Non enim melior es patribus tuis, nec impossibile est quæ eis contigerunt tibi posse contingere. Miror autem nisi aliquando ad

---

[1] *ita ad*, C.

[2] *abhorrebat*, C.

[3] *quot archiepiscopi et episcopi et alii magnæ*, C.

teipsum reversus consideres quam vanum sit gratiam hominis mortalis tanto opere quærere, quæ quolibet modo adquisita, quantumcunque diu habita, non tamen est stabilis sed transitoria. Contigit autem nonnunquam quod multi, adepta quam præoptabant gratia, facilius ab ea excidant, et ipsi maxime qui magis de ipsa debeant[1] præsumere et eam credebantur propensiori obsequio promeruisse. Obsequia enim interdum possunt gratiam non habitam adipisci, sed adepta ne defluat non possunt elargiri. Divina enim gratia sola est quæ manet mutabilitatis ignara. Omnes vero aliæ tales sunt quicquid de eis prædicetur, quales subjecta promittunt. Non facile crediderim quod majorem aliquando inveneris gratiam apud regem Ricardum quam invenit beatus Thomas apud regem Henricum, nec tamen multo tempore gavisus est ea. Non dico quod regis gratiam parvipendas, vel eam dum salva conscientia retineri potest gratis deperdas, sed ne nimis de ea confidas, et sicut vulgo dicitur, Martinum relinquas ut salices apprehendas. Si sortis tuæ mutationem subitam subtilius volueris intueri, quam vana et fallax sit mortalium gratia satis poteris demetiri. Quis enim te amplius familiaritatem et gratiam adeptus est, apud quamplures et præcipuos Anglorum magnates? Sed ubi abundavit gratia superabundavit et malitia, non minus prona in detractiones dum adversa crebrescerent, quam prompta adulationibus militare cum prospera pullularent. Sed numquid tibi soli et non alii hoc accidit? Immo certe innumerabilibus, tu vero nec primus nec novissimus. Quidam enim præcesserunt et quidam subsequentur, sicut et ipse quosdam præcessisti et quosdam subsecutus es. Et si aliquatenus novi mores hominum, et eorum maxime quorum cum fortuna statque caditque fides, successore tuo, ne supplantatori dixerim, posses secure illud dix-

[1] *debebant*, C.

isse quod Porus Alexandro, cum ab eo caperetur, legitur intulisse,

Exemplum tibi sum, qui cum fortissimus essem,
Fortius inveni, ne dixeris esse beatum,
Qui quo crescat habet, ubi quo decrescere possit
Non habeat, multo gravius torquentur avari
Amissi memores, quam delectentur habendo.

Gratia igitur humana laboriose adquiritur, et adquisita non sine labore servatur, et inter servandum nonnunquam elabitur, cui sedet in insidiis rerum vicissitudo, quæ ei assidue novercatur. Gratia hæc, si voluerimus verum dicere, non est gratia. Comparatur enim divitiis, possidetur coagulatione cognati sanguinis, raro autem alicui confertur vitæ meritis, multis vero aufertur causa solius suspicionis. Et postremo, quod longe deterius est, multi propter gratiam humanam divinam postposuerunt, et postpositam penitus perdiderunt. Cum autem dicat apostolus, "Si adhuc homi-" nibus placerem, servus Christi non essem," difficillimum arbitror Deo simul et hominibus placere, dicente Psalmista, "Qui hominibus placent confusi sunt, quo-" niam Deos spernit eos." Quid autem est quod in adquirenda divina gratia ita sumus tepidi et torpentes quod vix aliquando expergiscimur, immo occasione et excusationes frustratorias proponimus, et salutem nostram de die in diem prorogamus, non ignorantes tamen quid nobis potius expediret? Et si forte ut assolet valitudo aliqua corporis supervenerit, cujus molestia mentis oculus ad intuendum interioris hominis statum retorqueatur, statim compungimur, contristamur, erubescimus, et tacti dolore cordis intrinsecus in lacrymas quandoque, copiose defluimus, promittentes errata corrigere, si quid alicui abstulimus ad plenum restituere, de cætero nos a sæcularibus curis seorsum facere, nihil illicitum aut ordini nostro contrarium attemptare, omnibus qui nos offenderunt vel læserunt

in aliquo ex animo pro Deo dimittere, et si quos offendimus promissa satisfactione competenti veniam postulare. Si vero convaluerimus, ante omnia statuimus ut de cætero eorum non reminscamur quæ in tempore angustiæ promisimus, et quasi jam securi, quod mortem non unde disputerimus quantum evaserimus, rursum ad consuetudines pravas revertimur, et longe avidius quam antea negotiis secularibus et carnis illecebris inhiamus, unde plerumque solet contingere quod hi quos castigatio flagelli debuit erudire ad salutem, ipsa miseratio quam consecuti sunt induret ad mortem, et qui fuerunt ex timore sub flagello devoti, fiunt post flagella securi ex negligentia.[1]

[1] *ex neglegentia securi*, C.

NIGELLI VERSUS,

AD DOMINUM GULIELMUM ELIENSEM.

Si mihi credideris, linguam cohibebis, et aulæ
  Limina non intret pes tuus, esto domi.
Aspectus hominum cautus vitare memento,
  Et tibi commissas claude, libelle, notas.
Omnia sint suspecta tibi, quia publicus hostis
  Et majestatis diceris esse reus.
Ignis edax gladiusque ferox tibi forte parantur,
  Aut te polluta subruet hostis aqua.
Cum tamen exieris faciem velabit amictus,
  Deformentque cutem pulvis et aura tuam.
Dextra ferat virgam, premat et tua mantica dorsum,
  Trita tegant frontem pilea, pero pedem.
. . . tadus et cultus habitus peregrinus eunti
  . . . . . barbariem barbara lingua sonet.[1]
De Pictavorum dices te gente creatum,
  Nam licet his lingua liberiore loqui.
Hospitiique fidem quæres super omnia, quo sis
  Tutus ab insidiis quas tibi quisque parat.
Stultos, prudentes nimium, pravosque cavebis,
  Et quos insignes garrula lingua facit.

[1] This poem is only found, to the best of my knowledge, in one manuscript (MS. Cotton. Julius, A. vii.), which has suffered damage in the well-known fire in the Cottonian Library. In this place and in another (see further on, p. 236), the writing has been so much effaced that I confess my inability to read it.

Si quis amat verum, tibi sit gratissimus hospes,
  Et quem delectat gloria vana cave.
Jure patronatus illum cole, qui velit esse
  Et sciat et poscit tutor ubique tuus.
Ergo quæratur lux cleri, gloria gentis,
  Anglorum regis dextera, forma boni.
Quæsitus regni tibi cancellarius Angli
  Primus sollicita mente petendus erit.
Hic est qui regni leges cancellat iniquas,
  Et mandata pii principis æqua facit.
Si quid obest populo, vel moribus est inimicum,
  Quicquid id est per eum desinit esse nocens,
Publica privatis qui præfert commoda semper,
  Quodque dat in plures ducit in ære suo.
Quod dat habet, quod habet dignis donat, vice versa
  Spargit, sed sparsæ multiplicantur opes.
Utque virum virtus animi, sed gratia formæ,
  Undique mirandum gentibus esse facit.
Tardus adhunc sanius si certet acumine mentis,
  Indoctusque Plato Varroque stultus erit.
Curio si certet verbis, vincetur ab ipso,
  Victus si certet Quintilianus erit.
Hujus nosse domum non est res ardua, cujus
  Non duce quæsito semita trita patet.
Nota domus cunctis, vitio non cognita soli,
  Lucet abhac, lucem dives egenus habent.
Illa patet miseris, patet et domus illa beatis,
  Hic patre lætatur advena quisque suo.
Cum reserata semel fuerit tibi janua, currens
  Ad thalamum domini progrediere tui.
Expecta dum turba fluat quæ fervet in aula,
  Fessaque sint domini membra fovenda toro.
Accedes, vultum mutabis, mantica nugas
  Excutiat, peregre tunc peregrinus eat.
Non tamen ostendas oculos quod principis urat,
  A quo tota tibi vita salusque datur;
Si facies illi tua displicet, unde placebit
  Cujus in arbitrio visque favorque manent?

Quod prohibet fieri scelus est, quod præcipit æquum,
Juraque pro placito stantque caduntque suo.
Huic quia sola placet, sola virtute placebis,
Quæ tibi si desit, cætera cuncta nocent.
Jura colit, pacem statuit, fundatque quietem,
Et tumidos hostes mente manuque domat.
Sed seu jura nocent, seu fulminet ensis in hostes,
Non nisi sancta gerit, non nisi sancta probat.
Confer ei quoscunque duces, quoscunque potentes,
Plebs erit hoc viso maxima turba ducum.
Si reges videas quid ad hunc nisi rustica turba,
Et bene si dici rustica turba queant.
Particulamque tui præmonstrans experiere
Quæ maneat totum gratia, vel quis honor.
Si placet hæc, totus poteris fortasse patere,
Et si displiceat cætera claude toga.
Verba salutantis sint prima, subinde facetus
Te dabis obsequiis, hospitiumque petes.
Non gravis hospes eris, potuque ciboque venundus,
Sufficiet vestis non pretiosa tibi.
Non oneraris equis, phaleras nec poscis equorum,
Nec te servorum copia magna premit.
Sufficiet vel sola domus, visusque patroni,
Ejus et alloquio consilioque frui.
Curia quid possit, quid speret plebs, ubi regni
Vires una domus sola docere potest.
Si develatam faciem monstraverit, aut non,
Perstringat visum callidus ille tuum.
Quid sapiens stulto differt, quid paupere dives,
Quid misero felix, si sapis ecce vides.
Si fuerit lætus, oculos auresque libenter
Exponet nugis forsitan ille tuis.
Sic igitur nugas sparges ne tedia gignant,
Quæ rebus lætis sunt inimica nimis.
Si jubet ut nugas agites, nugare decenter;
Nam sibi per nugas seria credet agi.
Utilibus nugas sic aptes, seria ludis,
Ut tibi sit gravium nulla timenda manus.

Si jubet ut taceas, statua taciturnior esto,
  Nec redimas signis verba negata tibi.
Cum satiatus erit, vel eum majora vocabunt,
  Ora conductus detur ut inde tibi.
I citus, atque redi, ne quorum carpere nugas
  Ausus es, infligant tela necemque parent.
Unum discedens secretum profer in aure,
  Quicquid agant alii, tu memor esto tui.
Quæque caro fenum, flos feni gloria carnis,
  Hæc nihil est, nihilo quid minus esse potest.
Munera fortunæ viscata puta, vitiorum
  Semina sunt, scelerum pabula, mortis iter;
Sunt laquei, sunt insidiæ, sunt toxica mortis,
  Quam non effugient quos dea cæca colit.
Quod fortuna dedit, et quod debit, est alienum,
  Auferet hoc totum cum volet illa tibi.
Retia pennatis nequeunt prævisa nocere,
  Tu quæcunque vides retia mentis habe.
Retia sunt quæcunque vides, hominemque ligatum
  Ad miseram mortem per mala quæque trahunt.
Forsitan unde tibi datur hæc audacia quæret,
  Dicens nil metuens omnia tutus agit.
Omnia tutus agit, quem nec spes nec timor angit;
  Cui mala nulla placent, omnia tutus agit.
Hispana rediens aut Vasconis utere lingua,
  Sed tamen in verbo plus gravitatis habe.
Indue sic linguam, sic vestes indue gentis,
  Salva sit ut morum regula, salva fides.
Pendeat ex humeris crux ænea, sit coma tetra,
  Hispida cæsaries, barba recisa parum,
Atque gravis vultus, sint frons oculique pudici,
  Insontesque manus, pauper amicus erit.
Dum tibi conductus fuerit securior ibis,
  Et via sit pedibus quilibet apta tuis.
At si defuerit, longas protende dietas,
  Contineatque pedes publica strata tuos.
Nusquam divertas, ne quis te lædat euntem,
  Nugarumque luat garrula lingua notas.

Omnia, si nescis, loca sunt plenissima nugis,
  Quarum tota cohors est inimica tibi.
Ecclesia nugæ regnant, et principis aula,
  In claustro regnant pontificisque domo.
In nugis juvenes, in nugis militis usus,
  In nugis clerus, totaque turba senum.
Rusticus in nugis, in nugis sexus uterque,
  Servus et ingenuus, dives, egenus, in his.
Accelera gressus, cauto diplomate perges,
  Ad mare quo Morini litora nostra petunt.
Hospitium tandem sera sub nocte subibis,
  Ut valeas, esto sobrius, esto gravis.
Gens penetranda tibi prælarga, bibaxque, loquaxque,
  Et cui minorem gesseris, hostis erit.
Emergunt lites modicæ, quas magna sequuntur
  Jurgia vulneribus fœta necemque ferunt.
Sed quia virtutem gens diligit, et veneratur,
  Si bene credaris vivere, tutus eris.
Non modo tutus eris, sed summo dignus honore,
  Quæque libet fieri cuncta licenter age.
Cancia te felix genuit, te Cancia fovit,
  Illustris regum pontificumque parens.
Hic tibi debetur sedes finisque laborum;
  Illa tibi requiem præparat, illa domum.
Anglorum sedem primam pete, sive Britonum;
  Si Britonum mavis dicere, nemo vetat.
Indignum litem si tempus agit breve longam,
  Digna quidem non sunt tempora longa brevi.
Cum de te constet, non sic de nomine pugnas,
  Ne foveat litem lana caprina diu.
Quicquid vis dicas dum sit caput illa Britannis,
  Quam tibi præsignat angelus arce micans.
Angelus iste quis est, aut quæ domus ista, requires,
  Namque novos rerum forma movere solet.
Hæc est illa domus quæ Christum prima recepit,
  A qua suscepit insula tota fidem.
Insula tota fidem cepit, fideique parentem
  Prædicat, extollit, audit, honorat, amat.

Consilii magni si nosti forte datorem,
  Non erit ignotus angelus iste tibi.
Angelus e specula totum circumspicit orbem,
  Et corpus pennis subvehit atque tegit,
Sic videt e specula, sic protegit omnia pennis,
  Ut jus non habeat hostis in orbe suo.
His tempestates pronunciat atque serenum,
  Ventorum rabiem temperat atque maris.
Ne quid obessa queat, non dormit nocte dieque;
  Stat, quia subjectos undique stare facit.
Accedens propius Christi properabis ad aulam,
  Ut veniam culpis promereare tuis.
Illic finiti solvuntur vota laboris,
  Hic lacrymas, gemitus, hic pia thura dabis.
Excipiet fratrum reducem te tota chorea,
  Et laudes pro te sospite læta canet.
Quicquid habes quod eis placeat largire libenter
  Qu . . . . . . fuerit utile cuique dabis.
Si potes . . . . i studeas donare salutem,
  Accipiatque Brito te veniente crucem.
Hic narrare tui tandem discrimina fati,
  Exactæque viæ prospera cuncta licet.
Quid sit ovis sub vulpe latens, vulpesve sub agno,
  Pelle leonina dic quid asellus agat.
Quid leo dum servit, quid agit dum regnat asellus,
  Turturis in specie passeris acta canes?
Quid faciant pardi timidi, leporesque feroces?
  Et spes conversi quæ sit habenda lupi?
Quid repens testudo paret, scarabæus onustus,
  Curque levi ventus grandis ab imbre cadat?
Sed quia nemo potest cunctis virtute placere,
  Sufficiat paucis te placuisse bonis.
Spernantur si forte tuæ sub judice nugæ,
  Non sit iniqua manus ad tua lingua procax.
Libera donentur cunctis suffragia, teque
  Iste bonum dicat, dicat et ille malum.
Si locus est liber, cur non sit libera lingua?
  Nemo satis firmus quem levis aura movet.

Quid facient enses, si te levis aura cruentet?
  Verba quidem non sunt verbera, verba times?
Linguarum strepitus solidam non transeat aurem,
  Auris inepta nimis, quam sonus urit iners.
Excercent alii linguas, tibi pateat auris,
  Lingua quidem prodest, non tamen aure magis.
Illis in lingua mens est, tibi sit corpus in aure,
  Os patulum sit eis, auris aperta tibi.
Obice virtutis confringitur impetus oris,
  Et linguæ stimulo mens mala sana perit.
Nemo nisi vanus falso lætatur honore,
  Conscia mens culpæ quam maledicta movent.
Frons adamante tibi sit durior, igne perusta
  Sit cutis, a verbis ne notet ora rubor;
Plena pudore tamen, qualem decet illius esse,
  Qui timeat vitii sordidus esse nota.
Alterius linguæ dic quis moderatur habenas?
  Vix est qui proprie possit habere modum.
Lubrica sæpe cadit quoniam versatur in udo,
  Sæpe cadens labem contrahit atque notam.
Inter multiloquos et grandia verba serentes,
  Esto tardiloquus, estoque pauca loquens.
Dum linguas acuunt alii, tibi calleat auris,
  Et sic Dulichio remige surda magis.
Nec tantum valeat temeraria lingua loquentis,
  Pectoris ut possit rumpere claustra tui.
Si patiens fueris, nunquam tibi verba nocebunt,
  Turbatorque tuæ nemo quietis erit.
Excutiet pacem quam dat patientia nullus;
  Sit licet exermis, conterit arma tamen.
Utantur linguis, tu viribus utere mentis,
  Si sapis, a linguis gloria magna ruit.
Nam quæ sit doctrina viri patientia monstrat,
  Imbellique manu bella nefanda premit.
Quis feret armatam quæ sola triumphat inermis,
  Armatamque manum vincere sola solet.
Vir patiens forti melior, minor esse triumphus
  Urbis quam mentis dicitur, estque minor.

Sperne malos, venerare bonos, ignosce volenti
  Lædere, nulla bonis ultio grata magis.
Nulla virum fortem vindicta magis decet ista,
  Principibus semper debet adesse vires.
In quorum manibus lex si viget ignea, punit
  Dum miseret, fidos dum cupit esse facit.
Provocat ad facinus dum sævit iniqua potestas,
  Et sibi subjectos non sinit esse pios.
Nemo sciens illum lædit quem credit amicum,
  Regula fida nimis quisquis amandus amet.
Hæc hominum distincta solet conjungere corda,
  Ista potest hominem conciliare Deo.
Hac duce carpe viam, gradienti nemo nocebit,
  Et poteris cunctas tutus inire manus.
Illa tamen metuenda manus quæ tractat iniquas
  Sordes, quam maculant æra colore suo.
Non quia polluitur et polluit est fugienda,
  Sed quoniam nummus toxica sæva gerit,
Toxica perpetuam paritura famemque sitimque,
  Et miseram vitam, mortis et omne genus.
Nulla libris erit apta manus ferrugine tincta,
  Nec nummata queunt corda vacare libris.
Non est ejusdem nummosque librosque probare,
  Persequiturque libros grex, Epicure, tuus.
Ignis avaritiæ cum fenum carnis adurit,
  Surgit, et æternum construit usque votum.
Omnia cum possit manus Omnipotentis, avaræ
  Mentis egestatem non satiare potest.
Non satiare potest manus Omnipotentis avarum,
  Dic mihi quis poterit quod nequit illa manus.
Nonne satis miser est quem nec Deus ipse beare
  Sufficit, ulterius quis miser esse potest.
Nummipetæ cum libricolis nequeunt simul esse;
  Ambos, crede mihi, non capit una domus.
Ergo cave miseros, nec ab his nisi tristia speres,
  Nam miseri cultor quis nisi stultus erit?
Est antiqua nimis nimis est sententia vera,
  Quam docuere patres Ennius atque Cato:

Tam quod habet quam quo caret omni desit avaro,
  Occupet, occumbat, res aliena tamen.
Semper abundabit qui rebus noverit uti,
  Et mens utendi nescia semper eget.
Pauca potest dives et plurima pauper habere,
  Nescit egestatem dives, egenus opes.
Nullus amicus ei qui multa cupit, nec amicus
  Est sibi cui nimium res aliena placet.
Si cupidus fuerit hostis, caveatur ut hostis;
  Si sit amicus, eo cautior esse stude.
Jurat, crede minus; non jurat, credere noli;
  Juret non juret hostis, ab hoste cave.
Et fugias quos livor edax felicibus hostes
  Sic facit ut virtus flectere nulla queat.
Muneribus fortasse tuis placabis avarum,
  Lædere quo cesset invidus, esto miser.
Alterius misera gaudet mens invida sorte,
  Cunctaque vicinia commoda damna putat.
Et nisi festinus fugeres, te plura monerem
  Vix patris dici pauca, vel ista tene.

JOHANNIS DE ALTAVILLA

ARCHITRENIUS.

LIBER PRIMUS.

Velificatur Athos,[1] dubio mare ponte ligatur,
Remus arat colles, pedibus substernitur unda,
Puppe meatur humus, pelagi Thetis exuit usum.
Salmoneus fulmen jaculatur, Dædalus alas
Induit, ingenii furor instat, et invia præceps
Rumpit, et artifici cedit natura labori.
Languida segnities, Veneris nutricia, tractat
Otia, dilatrix operum, dissuada laborum,
Venativa more vix inceptura,[2] quod ipso
Principio rumpit, hodiernos crastinat actus,
Et quod præteritum nunquam facit, usque futurat.
Ausus attenuat, animos premit, alligat artus,
Contemptusque luto defœdat, aromate morum
Pectus odoratum,[3] fame secura, pudendæ
Assuescit vitæ, vitiique paludibus hærens
Sorde volutatur, oculoque improvida cæco.

---

[1] *Hic tangit auctor historiam de Xerxe qui, pontem super mare ædificavit, et montem Athos nave transivit, qui tamen dicunt quod montem amisit et mare intercepit aliter quod naves super rotas composuit e contra, de impotentia desideriæ.* Gloss in MS. B.

[2] *inceptiva*, P.

[3] *Pectus adornandum*, P.

Mentis ab excubiis expellit inhospita curas
Sollicitosque metus, currentibus urget habenam [1]
Ingeniis, fixoque modo conamina sistit,[2]
Torporisque jacet studii vigilantia somno.
Difficiles aditus, et quo luctamine prono
Nitendum est, odit, non invitata, labores [3]
Laude coronanti, nec quo dulcescere sudor
Edidicit lucro, gladios in bella trahenti,
Facturoque leves freta tela, incendia,[4] cædes.
Tædia [5] segnitiem comitantur et invida lætis
Tristitiis, luxusque, vacans lascivia pompis,
Et Venus, et renum cinctus petulantia solvens,
Cognatusque necis sopor et præcursor inermis,
Torpor egestatis, et amara opprobria vultu
Mœsta verecundo, salibusque irrisio mordens,
Et pudor, et partes infamia nuda pudendas,
Et vaga propositi levitas, et nescia fixis
Nobilitas mansisse rotis, et devius error,
Votorumque vices crebro inconstantia versans,
Et fluitans animus, et non statura voluntas,
Pigraque mollities, et inertia parca laboris,
Et fractus studii languor,[6] morbusque senectæ
Debilitas, sterilisque brevi sub pondere manans
Sudor, et abscissis titubans ignavia nervis.
  At ne desidia musæ mihi sopiat ignes,[7]
Nascitur et puero vagit nova pagina versum,[8]
Propositique labor victorem spondet, et audax
Grandibus inceptis studii constantia; verum [9]
Inter Apollineas lauros, fas esto myricæ

---

[1] *habenas*, P. B. explains this by the gloss, *Detinet ingenium a studio.*

[2] *Ne ingenium progrediatur.* Gloss in B.

[3] *Non tibi invitata ad laborandum neque laude neque lucro.* Gloss in B.

[4] *pericula*, B. P.

[5] *Hic enumerat quæ sequuntur desidiam.* Gloss in B.

[6] *Desidia frangit studium.* Gloss in B.

[7] *De remotione arrogantiæ et desidiæ.* Gloss in B.

[8] *versu*, C. P.

[9] *nervi*, B. *verni*, C.

Dejectis vernare comis, non præcinit omnem
Ad digitum Phœbæa chelys,[1] non novimus aures
Aonia mulcere lyra, non pectinis hujus
In plebem vilescit apex, hæc gloria vatum,
Hoc jubar, hic titulus,[2] solos contingit Homeros.
Sufficiet, populo si suffecisse togato
Hic poterit nostræ tenuis succentus[3] avenæ.
In Crœsi ne sudet opes privatus Amyclas,
Contentum[4] proprio faciunt[5] me tuta facultas
Angustique lares, modico me posse potentem
Metior ad multum, nec gutture rumpor anhelo
Sirenum insidias æquasse, et funus oloris,[6]
Dum mea jejuno mihi sibilet ore cicada.
Non ago præcipites sopire leonibus iras
Pectine, vel rigidos mores mollire ferarum.
Hoc precor, hoc satis est, si nostra hæc arida plebis
Aure sono tenui jejunia solvat arundo,
Incola mergus aquæ[7] madidis ne pervocet[8] alis
Surgentes aquilas labentibus æthera pennis.
O mihi[9] suspecta veterum mordacior ætas,
Acrius in juvenes decorrosiva senectus,
Ne preme, sed pressa meritorum nomina tolle,
Quæ male tondenti decerpit[10] forcipe livor,
Dulcescat gravium majestativa virorum
Lingua,[11] nec invidiæ fuso crudescat aceto.
Deucalioneum pelagus vel naufraga Pyrrhæ
Sæcula non vidi, vel quas solaribus ardens
Vector equis radio sitienti sorbuit undas.
Non me præteritis jacto latuisse diebus,

---

[1] *i. cithara.* Gloss in B.
[2] *cuculus*, B.
[3] *tenui succintus*, B.
[4] *Contemptum*, A. B.
[5] *faciat*, P.
[6] This line is omitted in B. in the text, but added in the margin, with the gloss, *olor in funere dulce canit.*
[7] *aqua*, B.
[8] *pervolet*, B. *provocet*, C. *provolet*, P.
[9] *Hic loquitur contra invidos sibi.* Gloss in B.
[10] *decerpsit*, B. P.
[11] *Hic ostendit quod neque tempus neque ætas præstare debent auctoritatem, sed scientia.* Gloss in B.

Mæoniumque senem mihi convixisse,[1] nec ævi
Lautius intitulor[2] senioris laude, modernis[3]
Major, ab ignotis famæ lucrosior annis.
Sustineat[4] quod[5] me dederint hæc tempora, nec si
Videris auctorem pretio leviore[6] libellum
Argue, nec si quem meruit deperdat honorem.
Non me limes[7] Achium,[8] non barbarus edidit Athlas;
Non apud[9] Arcturi glaciem, solemque Sienes,
Advena spectandos ordiri glorior ortus,
Philosophum[10] faciente loco, soloque verendum
Externi terrore loci, nodosa meretur
Nondum ruga coli,[11] nondum veneranda senectæ[12]
Albet olore[13] coma, non[14] sum cui serviat auri
Turba, vel[15] argenti, cui rerum copia mundo
Plaudat adulanti,[16] cui servum purpura vatis
Accideret[17] nomen, cujus facunda smaragdus
Disputet in digitis, vulgique adsibilet aures
Attonitas gemmis, liber est non libra Johannes
Quod canit, et Cyrrhæ[18] modicum de fonte propinat;
Hisque magis Phœbus cyathis quam Bacchus inundat.
Ha![19] quod Alexander tetigit derisor[20] Homeri,
Zoile, tu laudum cynicus,[21] tu serra bonorum,
Magna doles, majora notas, in maxima sævis;
Siste[22] gradus solitos, odio tibi vapulo,[23] libro
Parce, nec auctoris in opus jactura redundet.

---

[1] *conjunxisse*, A.
[2] *inscribor*, P.
[3] *coævis*, P.
[4] *Sustineas*, B.
[5] *et*, B.
[6] *livore*, B.
[7] *mollis Arabs*, P.
[8] *Acin*, A. *Achim civitas est, prope torridam zonam.* Gloss in B.
[9] *caput*, P.
[10] *Sponte sophum*, P.
[11] *Ostendit quod neque rugas neque annos habuit.* Gloss in B.
[12] *senecta*, P.
[13] *holore*, P.
[14] *nec*, P.
[15] *nec*, P.
[16] *adulante*, B.
[17] *Attitulet*, A. *adscribat*, P.
[18] *curæ*, MSS.
[19] *Exclamat contra invidum, sicut fecit Alexander pro Homero.* Gloss in B.
[20] *decisor*, B.
[21] *cuneus*, P.
[22] *A te.* Gloss in B.
[23] *Quasi diceret, sævi in me et non in opus meum.* Gloss in B.

Gloria[1] Pergameæ sepeliri gentis Achiva
Non potuit flamma, stetit occursante ruina
Indilapsus apex, pulsanti cedere fato
Non cecidisse tulit Danais fortuna caminis.
Excoxit[2] non sæva[3] Phryges, majoraque[4] bellis
Erudiit[5] perferre viros, et diruta major
Stanti Troja fuit, non est incensa, sed igni
Uberius[6] lucrata jubar, radiosque Pelasgæ
Dardanios auxere faces, nec[7] polluit illo
Sol Asiæ fumo, fines augusta[8] potestas
Indignata breves, jam fastidiverat Idæ
Arctari plebeia[9] jugis, mundique recessus
Occupat, et validis majora supermeat ausis.
Plenior imperii Romanis Pergama pensat
Fascibus, et conto siquid de culmine fati
Diminuit livor, virtus reparavit, et orbi
Hic urbem rapuit, hic orbem reddidit urbi.
Prodiga, nec tandem niveis exhausta metallis,
Utilium mater, dulcique puerpera gleba,
Absolvit Phrygiis affusa Britannia Græcos.
Immo Phryges Phrygius sanguis solatur, anhelos
Exhilarat luctus, quem derivavit Iuli
Postera majestas, nostroque[10] insplenduit[11] ævo.
Nec nisi nobilium medios intexuit ortus
Ille Dei sedes, thalamus virtutis honesti,
Hortulus et morum, vitiis impervia, Tempe
Altera, quem[12] nec hiems nec fervor marcidat,[13] Hybla.[14]
Ille procellosos innaufragus enatat[15] annos;

---

[1] *Hic alloquitur archiepiscopum Rothomagensem, ad cujus honorem hoc opus composuit, multa dicens de laude ipsius, et ostendens quod ille traxerit originem a Trojanis.* Gloss in B.
[2] *Excepit*, P.
[3] *Non benigna.* Gloss in B.
[4] *majoreque*, P.
[5] *Excudunt*, A.
[6] *Ulterius*, P.
[7] *non*, B.
[8] A. appears to read *angusta.*
[9] *Phœbæa*, P. *plebea*, A. B.
[10] *quæ*, P.
[11] *implenduit*, B.
[12] *quæ*, B. P. *quam*, A.
[13] *flamma emarcidat*, P.
[14] *ulla*, B. P.
[15] *anatat*, B.

Inferius flantem scelerum premit altior Austrum;
Nec[1] mundi quatitur hac tempestate malorum,
Nubibus et ventis sublimior, alter Olympus
Surgit, et explicitos apices extendit in ortus;[2]
Crescit, et in titulos majores erigit Idam;
Fulget, et aureolo populatur sidere noctem;
Gaudet, et impluvium mœroris siccat, et imbres;
Vernat, et hiberna Galterus diluit, in quo
Florida Trojanum redimit Cornubia[3] damnum.
Vix tanti[4] cyathum pelagi delibo, licebit
Solverer in quævis commendativa, viroque
Impluerem laudes, nam morum prævolat alis
Curriculum laudis, solus capit omnia famæ
Nomina, nec veris adventum percipit Æthnæ
Gloria, nec crescit Phœbus face, mundus arena,
Secula momento, nimbo mare,[5] linea puncto.
O[6] cujus studio, quo remige, navigat æstu,
Mundanoque mari, tumidis exempta procellis,
Linconiæ sedes, O quem non præterit æqui
Calculus, O cujus morum redolentia cælum
Spondet, et esse nequit virtus altissima major,
Indivisa minor, cujus se nomen et astris
Inserit, et famæ lituo circumsonat orbem.
O quem Rotomagi sedes viduata maritum
Sperat, et aspirat, solidisque amplexibus ardet
Adstrinxisse virum, flagrantis[7] odoribus uti,
Morum deliciis, virtutis aromate, sponsi
Pectore, quod Phœbum redolet, quod Nestora pingit.
Vere novo thalami floreri expectat, et illos
Ascendisse toros, ubi virtus pronuba, Christo
Auspice, sacrati et sacræ connubia firmet;
Optat ut arctois infusum manna Britannis

---

[1] *Non*, B.
[2] *explicitos convolvit syndone terras*, C.
[3] *Auctor noster fuit Cornubiensis.* Gloss in B.
[4] *Vix tantum*, C. *Vix hujus*, P.
[5] *marco*, B.
[6] *De oblatione hujus opusculi.* Gloss in B.
[7] *fragrantis*, C. P.

Cedat, et irriguum Normannis influat, urbis
Aridulæ deserta rigans sitientia sacros
Linconiæ fontes, et vix libata recentis
Gaudia prima favi, longum sperata, brevique
Degustata mora, revocat quem misit alumnum,
Depositumque petit, et quo videt Anglia reddi
Poscit, in occidui commissum luminis usum.
Virgo virum, matura toros, innupta maritum,
Orba patrem, mutilata caput, jactata salutem,
Cæca ducem, tenebrosa jubar, nocturna lucernam
Exigit, et quæritur tardanti mane suumque
Eclypsata sitit rediturum Cynthia Phœbum.
O mihi Mæcenas operis, tractique laboris
Expectata quies, rudis indubitata Minervæ
Spes, adhibe cœptis oculi[1] mentisque favorem.
O qui secretas hominum metiris habenas,[2]
Et numero claudis dubium monstrantia fatum
Sidera, qui nosti mundi ne intermina surgat
Area, nec Stygiæ noctis latuere recessus,
Et solus solisque modum lunæque meatum
Scis, Deus, et celas incauto[3] judice visu
Astrorum excursus, fallitque et fallitur idem
Ætheresæ venans[4] oculus secreta Minervæ.
O divum Deitas, nusquam[5] deflexa, superni
Linea consilii, divinæ pagina mentis,
Qua nec desit apex, nec iota superfluat una,[6]
Singula complectens quæ dispertita quotannis
Evolvit series, nulli mutanda sororum;
Cui Clotho, Lachesis,[7] deservit, et Atropos, illa
Stamina dispensans, fusis vitalibus, illa
Fila trahens operi donec concluserit illa.
O Cyrrhæ latices nostræ, Deus, implue menti;
Eloquii rorem siccis infunde labellis,

---

1 *oculis*, B.
2 *harenas*, A. C.
3 *in tanto*, C.
4 *rimans*, P.
5 *numquam*, B.
6 *unum*, P.
7 *Clotho et Lachesis*, P.

Distillaque favos, quos necdum[1] Tagus arenis
Palleat, aut sitiat admotis Tantalus undis,
Horreat insipidos ætas, vel livor amaros;
Dirige quod timida præsumpsit dextera, dextram
Audacem pavidamque juva, tu mentis habenam
Fervoremque rege, quicquid dictaverit ori
Spiritus aridior, oleum suffunde favoris.
Tu patris es verbum, tu mens, tu dextera, verbum
Expediat verbum, mens mentem, dextera dextram.
  Hoc[2] etiam votum facili bonitate secunda,
Hoc nostris superadde bonis, ne transeat illud[3]
Ad limam livoris opus, ne sentiat illam
Judicii formam qua cancellatur honestum,
Suppletur vitium, quæ verba decentia radit,
Turpia subscribit, quæ præstantissima scalpro
Mordet, et omne bonum legit indignante labello.
Dulcius expectat examen pagina, justas
Pro vitiis latura notas, habituraque nomen
Pro meritis, laudisque vicem si forte venusto[4]
Quid ferat auditu dignum punctoque favoris.
Sit procul invidiæ suspecta novacula, solis
Ingeniosa dolis, procul hæc sit vipera, nullo
Corruptura[5] nisi rerum mómenta veneno.
  Dumescente[6] pilis facie, radioque juventæ
Obscuris pallente genis, cum mala viriles
Exacuit nemorosa rubos, nec primula mento
Vellera mollescunt, virides quot luserit annos
Respicit, et quicquid tenero persuaserit ætas
Floridior recolit; memor Architrenius imas
Pectoris evolvit latebras,[7] mersosque[8] profunda

---

[1] *nondum*, P.
[2] *Hic incipit operis narratio cum opera retroacta.* Gloss in B.
[3] *istud*, B. P.
[4] *venusti*, C. P.
[5] *Correptura*, B.
[6] *Capitulum i. de monstruosis, et hic incipit principale propositum, conquestio scilicet, Architrenii de delictis præteritis.* MS. A. begins here a second chapter, and calls chapter II. chapter III., and so on through the book.
[7] *lacrimas*, A.
[8] *mersoque*, B.

Explorat sub mente lares, nec moribus usquam
Invenit esse locum, nec se virtutibus unum
Impendisse diem; "Mene istos," inquit, "in usus
" Enixa est Natura parens? me misit ut arma
" In superos damnata feram, divumque reatus
" Irritent odium? leges et[1] jura, meique
" Prætercam decreta Jovis? vitiine potestas
" Mortales æterna premit? facinusne redundat
" Diis invisa palus?[2] mater quid pignora tantæ
" Destituit labi, nec quem produxit alumno
" Excubat, ut nullis maculam scelus inspuet actis?"
Illud[3] enim supraque potest, nullaque[4] magistras
Non habet arte manus, neque[5] summa potentia certo
Fine coarctatur, astrorum flammeat[6] orbes
Igne,[7] rotat cœlos, discursibus aera rumpit.
Mollit aquæ[8] sphæram, telluris pondera durat,[9]
Flore coronat humum, gemmasque inviscerat undis,
Phœbificans[10] auras stellas[11] intexit Olympo.
Natura est quodcumque vides, incudibus illa
Fabricat[12] omniparis quidvis operaria nutu
Construit, eventusque novi miracula spargit.
Illa[13] potest rerum solitos avertere cursus;
Enormesque serit monstrorum prodiga formas,
Gignendique stylum variat, partuque timendo
Lineat anomalos[14] larvosa puerpera vultus.

---

[1] *legesque*, B. *legesque et*, P.
[2] *corpus meum*. Gloss in B.
[3] *Capitulum ij., de recordatione Architrenii, et ostendit hic quod Natura potuit fecisse eum injuriis impenetrabilem, quia facit miracula.* Gloss in B.
[4] *non nulla, i. multa arte.* Gloss in B.
[5] *nec*, B. P.
[6] *flammicat*, P.
[7] *De potentia naturæ.* Gloss in B.
[8] *atque*, B.
[9] *durit*, B.
[10] *Lucidas reddit a sole.* Gloss in B.
[11] *stellasque*, P.
[12] *i. omnia juventibus.* Gloss in B.
[13] *Ipsa*, B. C. P.
[14] *illepidos*, P.

Mascula[1] Gracchorum tribuit gestamina matri,[2]
Malleolosque ferens duplici cum folle[3] viriles[4]
Conjectura[5] fuit gemini Cornelia[6] sexus.
Nubit Aristonie[7] mulier; modo nubitur illi,
Permutatque toros, ea vir modo, fœdere[8] fœdus
Rumpit, et efficitur illa ille, marita maritus,
Passaque tritorem rursus terit area, ducit[9]
Fœmina, sulcus arit, fodit hortus, malleat incus.
Curio natales armato dentibus ore
Exiit in luctus, acuit pro dentibus ossis
Continui massam Prusiæ[10] filius, ossa
Ligdamus[11] extensis[12] habuit concreta medullis,
Qui tulit ad Siculos,[13] victoris præmia laurum,
Quam dedit Herculei ludi spectator Olympus.[14]
Æthiopum naso facies non surgit, et oris
Planitie strata, non delibantur odores
Naribus, aut cerebrum lacrymosa foramina purgant.
Sunt quibus excludit linguæ jactura susurros,
Eloquiique vices digiti facundia tractat;
Interpresque manus animi secreta retexens,
Obsequium vocis signis affabilis æquat,
Et tacite rixans imitatur garrula lites.
Sunt quibus ora brevi coeunt obnoxia rimæ,[15]
Qua bibulis stomacho cibus inspiratur avenis,
Vixque trahit cannis extorta liquamina Maurus,

---

[1] *de non naturalibus.* Gloss in A. *Capitulum tertium de naturæ potentia. Hic agit de monstris naturæ.* Gloss in B.

[2] *Mater Gracchorum fuit utriusque sexus.* Gloss in B.

[3] *i. ardore.* Gloss in B.

[4] *i. testiculos.* Gloss in B.

[5] Altered to *Commartura* in A. in a later hand.

[6] *Cornelia similiter fuit utriusque sexus.* Gloss in B.

[7] *Aristenta,* A. *Aristonte,* C. *Aristusa,* P.

[8] *fœdera,* A.

[9] *Proprium est maris ducere; fœminæ vero nubere.* Gloss in B.

[10] *Prusiæ filius non habuit dentes distinctos, sed continuum os pro dentibus.* Gloss in B.

[11] *Ossa Ligdami fuerunt solida et sine medulla.* Gloss in B. *Lindamus,* B.

[12] *extersis,* A.

[13] *ad Silicos,* A.

[14] This line omitted in A.

[15] *rima,* P.

Quem dapis irrigua mediatrix lactat arundo,
Dum calami rores angusta mamillula[1] plorat.
In pede bis binos digitos duplat accola Nilo.[2]
Est quoque[3] monoculo vultu contentus,[4] et uno[5]
Crure potens cursus, plantam resupinat ad ignes
Solis, et erecti spatio pedis efficit umbram.
Gens Lybiæ[6] vicina carens cervicibus, inter
Supremos humeros oculorum concavat orbes.
Sunt qui bis binis pedibus, sunt qui ore canino
Degenerant, homines specie, sed monstra figuris.
Est cui cana comam puerilis liliat ætas;
Maturusque putrem vetulam delileat annus.
Staturam cubitis septem distendit Orestes,[7]
Bis senis[8] Phrygios potuit movisse, ruentis
Gomagog[9] arduitas Corinei[10] fracta lacertis.
In bis quinque pedes produxit Galbanus[11] artus;
Aucta ter undenis cubitis mensura Metellum
Terruit, et Flacci tenuit mirantis ocellos
Corporis humani plus quam Titania moles.
Gens Scytha[12] spectatu geminis oculata pupillis
Lædit, et irata Bythia[13] quocunque rotatur
Enecat[14] intuitus, oculis inserpit inurens
Ira, peremptivi radiis interfica visus.
Non est passa levi Crassum mollescere risu,
Antoniam Drusi sordente madescere sputo,
Fumida Pomponii[15] solvi ructatibus ora,
Fulmine[16] fortunæ Socratis pallescere vultus,
Aut miseris lethos[17] rigidum flexisse tenorem.

---

[1] *manubila*, B.
[2] *nullo*, A.
[3] *Est quoque et unoculo*, P.
[4] *contemptus*, B.
[5] *et uno est*, P.
[6] *Libræ*, A. P.
[7] *Horestes*, A.
[8] *Bis senois*, B.
[9] *Gomagos*, B. *Gogmagog*, C.
[10] *Corienei*, B. *cænei*, P.
[11] *Galbanis*, A. *Gabbarus*, P.
[12] *sata*, A. *scita*, B. C. The reading of the text is given from P.
[13] *irata bilia*, P. *Bithia*, A.
[14] *Enatat*, A.
[15] *Pompeii*, A. *Pomponi*, P.
[16] *Flumine*, B.
[17] *miserum leto*, P.

Felices, et pene dei, quos educat aura
Quam pomi præmellit[1] odor, flagrantia[2] genti
Panis agit potusque vices, hic Bacchus in ævis
Est cyathis, hæc corbe Ceres, sic Gangis alumno
Vivitur, et redimunt oris jejunia nares.
Non effusa gulæ,[3] non ventris rabida luxu[4]
Natio, nec sordet utero, nec gutture peccat.
Duritia Psyllum sic loricavit, ut atris
Integer eludat pugnantes morsibus angues,
Solaque pro muri cutis est insaucia vallo,
Parma[5] veneniferis[6] jaculis impervia dentis.
At me pestiferis aliis exponit inermem
Anguibus, et tortis[7] vitiorum deteror Hydris.[8]
Non mihi pacifico nudum latus asperat ense,
Non chalybum plumis loricæ retia nodat,
Non surgente caput animosum casside cristat,
Non clipeis[9] telis obtundit[10] mœnia, nec quos
Det natura timent scelerum Stymphalidis[11] arcus,[12]
Nec furtim læsura nefas deterret arundo.
" Quid[13] faciam novi, profugo natura per orbem
" Est quærenda mihi; veniam quamcunque[14] remotos
" Abscondat secreta lares, odiique latentes
" Eliciam causas, et rupti forsan amoris
" Restituam nodos, adero,[15] pacemque dolorum
" Compassiva feret, et subsidiosa roganti
" Indulgebit opem, flecti patietur, anhelas
" Hauriet aure preces, et mentis verba medullis
" Blanditiva bibet, lacrymisque pluentibus udas
" Siccabit mansueta genas, ad vota parentem

[1] *præmollit*, A.
[2] *Fragrantia*, C. P.
[3] *gula*, P.
[4] *fluxu*, B. *tabida luxu*, P.
[5] *Palma*, A.
[6] *veneniferi*, P.
[7] *totis*, P.
[8] *Ydris*, A.
[9] *clipei*, A. P.
[10] *obtendit*, A. P.
[11] *Timphalides*, A. *Cimphalidis*, B.
[12] *artus*, P.
[13] *Capitulum iiij. de proposito Architrenii.* Gloss in B.
[14] *quacunque*, B. P.
[15] *aderit*, B.

" Filius inducet, spes solativa timorem
" Ejicet, et cœptis favet, et temptasse repulsa
" Nil metuit pejus, ibo properantius, ibo
" Ocius, et quæ sit miseris fortuna videbo."
Rumpitur[1] ergo moræ sterilis dilatio, cœptum
Promovet, urget opus, mundi circumeat axes,
Et pede sollicito terit Architrenius orbem.
Montibus insudat, metit ægro poplite valles,
Languet in abruptis, in planos prævolat auras;
Ardua morbificant, relevant devexa laborem;
Sicca pedum curru, manuum legit humida remo,
Sese naviculæ, sese vice remigis utens,
Nec suspendit iter, scopulos si planta queratur,
Crura rubus fodiat, faciem ramalia cædant,
Dumus aret vultus, Boreæ furor ora flagellet,
Ardeat ad radios cutis, extinguatur ad imbres;
Sub Phœbo sitiat, pluviis adaquetur amictus;
Sæviat aut æstus, aut frigoris ira, caputque
Alba ligustret hiems, nigra quod vaccinet[2] æstas,
Et faciem[3] sol Maurum faciat, nive bruma Britannum.
Jamque[4] fatigato Veneris domus aurea, rerum
Flosculus, occurrit, monti superedita, qualem
Cantat odorifero Philomena poetica versu.
Quæ quibus intorsit odii certamina livor
Ruffinum vitiis, Stiliconem moribus, armat,[5]
Alternansque stylos, istum premit, erigit[6] illum;
Neutrum describit, tacet ambos, fingit utrumque.
Hic dea virginibus roseum cingentibus orbem
Præsidet, et rudibus legit incentiva puellis;
Inque viros faculas accendit, et implicat hamos.
Ex quibus una loci specie[7] pictura coruscat,

---

[1] *Capitulum quintum, de itineratione ejusdem.* Gloss in B.
[2] *vacciniet*, A. P.
[3] *face*, A. P.
[4] *Capitulum vj. De domo Veneris.* Gloss in B.
[5] *ornat*, B. P. has *ornat* in the margin.
[6] *exigit*, B.
[7] *facie*, B.

Stelligero vultu, plusquam Ledæa, Dione
Altera, quæ lunam majori prævenit astro,
Et quam subradiat Phœbi minus æmula Phœbe.
Verticis[1] erecta moderatum circinat orbem
Spherula, nec temere sinuato deviat arcu.
Non obliqua means, ubi nec tumor advena surgit,[2]
Nec valle[3] peregina sedet, lascivit in auro
Indigena crinis, nec mendicatur alumnus
Pyxidis exter honos, nec nubit adultera fictæ
Lucis imago comæ; non[4] exulat arte capilli
Umbra, nec aurifero ferrum sepelitur amictu.
Hæc capitis pretiosa seges, nec densior æquo
Luxuriat, juncto descensu[5] prona, nec errat
Limite turbato, nec divertendo vagatur,
Transfuga nec cedit alio pulsante capillus.[6]
A frontis medio tractu directa superne
Verticis ad centrum, via lactea surgit, aranti
Pectine, cujus acu geminas discessit in alas,
Et tandem trifidum coma cancellatur in orbem,
Divisoque prius iterum coit agmine crinis.[7]
Liber apex frontis nitidum limante juventa
Tenditur in planum, trito radiosa politu
Et bysso, quo prima cutem vestiverat ætas
Candida, nec maculæ nævo nubescit, oloris
Æmula; nec recipit vaccinia mixta ligustris.
Qua propior naso frons ultima vergit, aperto
Parvula planities spatio nudatur; utrinque
Luna supercilii tenui succingitur[8] arcu,
Nec coeunt medio distincta volumina fine,

---

[1] *Descriptio virginis pulcherrimæ.* Gloss in A. *Capitulum vij. de descriptione puellæ.* Gloss in B.

[2] *surgat*, P.

[3] *vallis*, A. P.

[4] *nec*, A.

[5] *decensu*, A. *desensu*, C.

[6] In B. these two lines stand as follows:
Turbate nec divertendo vagatur transfuga,
Limite nec cedit alio pulsante capillus.

[7] *cirnus*, P.

[8] *substringitur*, A.

Gratius alternos prohibent divortia tractus,
Communisque rubo via non silvescit, eamque
Non operit mentis pilus accusator amaræ,
Nec clausi loquitur fellis nemorosa venenum.
Tortilis auriculæ nodosaque cellula girum
Explicat, et tornata brevem complectitur orbem;
Mundaque naturæ digito purgata, latenti
Nusquam sorde rudis, scabros inculta recessus
Erubuisse nequit, verborum semita, planum
Libera sternit iter, fructicoso calle, lutosis
Non odiosa viis; susceptam[1] nuntia menti
Portatura notam, vocisque domuncula cuivis,
Semper aperta sono tersisque penatibus hospes
Murmura, vel timidos non exclusura susurros.
Excubiæ lampas faculis ignescit ocellus
Sidereis, in quo saphyri flammata diescit
Gemmula, quam rutili mediam circumligat auri
Torquis, ad extremos tractus ardente beryllo.
Prima pudicitiæ testis mansuescit ocelli
Simplicitas, mentisque foris juratur honestas,
Promittitque fides oculi sincera Sabinam.
Egreditur nasi brevitas producta, magistro
Permittente[2] modo, quo præcurrente tumentis
Ardua colliculi non dedecet aggere turpes
Excursus aquila nescit vel sima recursus.[3]
Dirigitur justo spatio librata, venuste
Tracta, nec alterutro declinans regula nasum,
Non procul extendit, refugove reciprocat arcu.
Naris odoratæ redolet thymus, intimus extra
Non celatur honos, gemino dulcescit aroma
Thuribulo spirans, lætum flagrantia spargit
Aera vicinæque lares imbalsamat auræ,
Et vacuos[4] implent absentia cinnama tractus.[5]

---

[1] *succeptam*, P.
[2] *Promittente*, C. P.
[3] *recessus*, A.
[4] *varios*, A.
[5] *fructus*, A.

Non ibi lascivus[1] riget importuna pilorum
Silvula, nec naris tenui crinitur arista
Munda, nec interius rudibus dumosa capillis.
Ebriat aspectus animum, cibat omne tuentis
Delicium facies et prædo cupidinis hamo
Piscatura viros; hæc Nestoris esse timori
Jam gelidis annis, hæc sollicitasse Catonem
Retia, vel laquei, vel pulmentaria possent.
Hic color[2] exultat placituro sedulus ori
Incola flamma rosæ, quam circumfusa coronant
Lilia, candentes vultus accendit, et ignes
Temperat, et parcit faculis, et amicius urit
Blandior extremi fusa nive purpura limbi.
Hæc rosa sub senio nondum brumescit,[3] et oris
Hic tener in teneris puerisque puellulus annis
Flosculus invitat oculos, et cogit amorem
Mentibus illabi stupidis; Venerique ministrat
Arma suasque[4] faces, limatque[5] cupidinis arcum
Pectoris in vulnus, glacie contracta[6] senectæ.
Non ibi languet hiems, illuc inserpere ruga
Non[7] præsumit anus, subito circumvaga passu
Et faciem longo pede signatura viatrix.
Vernanti minio suffusa labellula nullo
Vulgari pictore rubent; nec protrahit artis
Obsequium, quam sola dedit natura rubricam.
Non morsu solito parcenti dente labelli
Extorquetur honos,[8] et quo suprema loquendi
Janua vestitur, non hujus exuit[9] ostrum
Artificis pecten, orisque accensa gemello
Lumine sardonicis nativæ[10] primula candet.
Divite præcingit vallo redolentia linguæ

---

1 *lascivis*, P. *laciniis*, C.
2 *calor*, A.
3 *bremescit*, A.
4 *Armaque suas*, A.
5 *libratque*, P.
6 *concreta*, A.
7 *Nec*, B.
8 *honor*, B. P.
9 *texuit*, B. P.
10 *naturæ*, P.

Atria dentis ebur, qui[1] nec livescere morbo
Erubet, aut putris olida ferrugine sordis.
Nec male radicum solidata sede, minuto
Agmine rarescit, necdum comes improbus instat
Proximus, urgenti cedens, extrarius errat
Nec minor est speciem[2] merito vicinia fine.
Nec linguam reserat foribus distantia ruptis,
Aut clausos aperit spatii cæsura penates.
Colle tumens modico convexi argentea menti
Area descendit, quantum studiosa venustæ[3]
Nobilitas formæ decreverit, omnia justo
Philosophata[4] modo, prætenditur ordine lecto
Meta, nec effusum prægnati[5] porrigit alvo
Curvatura sinum, teretisque licentia clivi.
Non nimis ausa[6] brevi sinuatur fine decenti
Monticulo surgens, humili lascivula dorso.
Ningit in albenti[7] mansura pruinula collo;
Nec quatitur ventis, nec anhelo carpitur æstu,
Verna, nec hiberno Boreæ cessura tyranno,[8]
Nec metuens Parthi dominum latrasse leonem,
Cum fumante furit timor anni Sirius arcu.
Gutturis illimi speculo contendit, ad unguem
Tersa superficies, cupidos vix lubrica tactus
Sustinet, ut possit digito labente repulsam
Erubuisse manus; non hic montana[9] torosos
Multiplicat pinguedo[10] gradus, testata gulosam
Finitimis clivosa jugis,[11] non proxima nudos
Gutturis orbiculos cutis exprimit ossibus, arcto
Nubilis amplexu, paulo placitura recedit.
Nec carnis mediæ, quod epenthesis addit avaræ

---

[1] *quæ*, P.
[2] *specie*, P.
[3] *venusti*, A. C. P.
[4] *Perscrutata*, P.
[5] *prægnanti*, P. C.
[6] *ansa*, P. *minus ausa*, C.
[7] *algenti*, B.
[8] *tireno*, A.
[9] *montosa*, B.
[10] *pingredo*, corrected to *pinguedo*, A. *pingendo*, B.
[11] *rugis*, A.

Syncopat exertis macies ingloria nervis.
Omnis[1] in hac una species consedit, ubique
Inseritur, nusquam[2] declinativa, modumque
Jactitat in quovis spatio librasse venustum.

[1] *Omnes*, B.

[2] *numquam*, B.

JOHANNIS DE ALTAVILLA

ARCHITRENIUS.

LIBER SECUNDUS.[1]

Uritur, et cæcum fovet Architrenius ignem,
Spectandoque faces acuit, vultuque ruentes
Inserit intuitus, facies præsentior æstum
Asperat, et tandem visu sibi pestifer omni
Mollibus ad partes alias divertit ocellis.
Parcior attollit diffusio pectus, amarum
In muliere sapit membrorum sarcina dulce,
Virginis est anima[2] non corpore pondus, honorem
Attenuat pugiles quicquid densatur in artus.
Est brevibus major, magnis minor, omne recidit
Staturæ vitium, medio statura[3] venustas.
Consuluit Natura modum, cum sedula tantum
Desudaret opus, ne qua delinqueret, utque
Artificis digitos exemplar duceret, ante
Pinxerat electi spatii mensura puellam,
Ne male pygmæa sedeat, Titania surgat.
Circumcisa, brevis, limata, mamillula laxum

---

[1] *Incipit liber tertius*. Gloss in A. *Explicit primus, incipit secundus, qui xv. capitula continet, et primo de residuo descriptionis puellæ.* Gloss in B. As before stated, MS. A. divides the first book of the Architrenius into two.

[2] *animo*, P.

[3] *statuta*, A.

Non implet longæva sinum, puerilibus annis
Castigata sedet, teneroque rotundula botro
Pullulat, et nondum lacrimante puerpera lacte
Clauditur, et solidum succingit eburnea nodum.
Bina mamillarum distinguit pomula, planum
Vallis arans sulcum, descensu libera, donec
Ventriculum tollat spatii cautela, brevemque
Obvius enodis uteri tumor erigat arcum.
Qua [1] teres adstricti mediam domat orbita cinctus,
Contrahitur flexo laterum distantia lumbo
Plenior ad pectus, tenuatur ad ilia, donec
Luxuriet renum, gremio crescente, volumen.
Invius exclusæ Veneri secretior hortus
Flore pudicitiæ tenero pubescit, ibique [2]
Vernat inattritus, nec adulto saucius ævo.
Nondum præda pudor vacua qui regnat in aula,
Solus habens thalamos quo [3] non admittitur hospes.
Temperat innocuas juvenilis flamma favillas,
Nec Venus intrudit quo mores pruriat ignem;
Nec divertit amor ad inhospita tecta pudoris;
Nec nocet hic, vel ea,[4] mater face, filius arcu.
Improba non aperit vitii præsumptio clausas
Clavigera virtute fores, adamante ligatur
Janua, quam voti gravitas infracta sigillat.
Pro foribus lanugo sedet, primoque juventæ
Vellere mollescit, nec multa in limine serpit,
Sed summo tenuem præcludit margine muscum.
Subtiles patula digitos manus extrahit, unguem
Cæsilis [5] urbano præmordens forcipis usu.
Lenta verecundos amplexus brachia spondent,
Nata puellares [6] collo suspendere nexus.
Plena,[7] tenella, teres, surarum pagina leves

[1] *Quam*, A. P.
[2] *ubique*, P.
[3] *ubi*, B. P.
[4] *illa vel hic*, P.
[5] *Cæsivi*, P. *Cecilis*, C.
[6] *puellare*, B.
[7] *Plana*, B.

Pumicis attritus refugit, non indiget hujus
Auxilio limæ, tactum non decipit, isto [1]
Morsa diu scalpro, non hoc sentosa [2] pilorum
Turba timet rastrum, fruticum [3] radice revulsa.
Hanc meliore polit [4] nativa [5] novacula cultu.
Orbiculum tollit communis fibula crurum [6]
Surarumque genu,[7] nec quem [8] internodia limant
Angulus incurvi corrugat poplitis arcum.
Non distorta rudi procedit tibia torno
Recta,[9] nec agricolam meminit male nata parentem.
Sublimata brevem [10] cogit pedis area calcem,
Articulosque ligans tersis decet unguibus ordo.
Incisura cutem scabies non asperat, illic
Nullus inhorrescit scopulus, nec lædit acuto
Exterretque manus caro limatissima rusco,
Nec simulat sparsa cristatam cuspide rhamnum.
Hæc oculis partim notat Architrenius, et quos
Non videt a simili visorum conjicit artus,
Nudaque pro speculo-velatæ gratia servit.
Hæc placet, hanc voto [11] quod vix respiret anhelat,
Cernendique favum cupidis delibat ocellis;
Nec sitis infuso minor est hydropica melle.
 At [12] vagus intuitu flexo miratur amoris
Suggestus alios, juvenum dum pectore fraudes
Implicat Idalias, non majestate sedendi
Quam deitate minor, teneris tener ille magister
Discipulis,[13] pharetram nunc [14] sumit, cujus aperto
Carcere vulnificum numerando colligit agmen.
Quid declivo meet oculo monstrante, sagittas

---

[1] *iste*, A.
[2] *scentena*, A.
[3] *fructicum*, A. B.
[4] *colit*, P.
[5] *natura*, B.
[6] *currum*, A. B. *currum*, corrected to *crurum*, C.
[7] *genis*, A.
[8] *quam*, B. *non quem*, C.
[9] *Festa*, A. *Rectam, non*, C.
[10] *breves*, B.
[11] *oculo*, B.
[12] *Descriptio Cupidinis.* Gloss in A.
[13] *Discipuli*, A. *Discipulus*, C.
[14] *non*, A.

Dirigit,[1] et cote[2] mucronibus asperat iras,
Cuspidibusque minas acuit, quasdamque[3] recisis
Aligerat pennis, filique superpolit[4] orbes
Unde maritatur volucri teres hastula plumæ.[5]
Nunc stat, et obsequiis genuum cessantibus arcum
Limat, et accedit humeris, flexisque recedit
Renibus, inque latus lævam præporrigit ulnam,
Obliquoque pedes spatio diducit, et ecce
Cornibus ad coitum nitentibus effugit arcus
Ex oculis, ad quos retrograda serpit arundo
In digitis, nervo[6] mox progressiva relicto.
Aliger[7] et nullos alias[8] dignatus amictus,
Purpureo vestis ardebat sole, stupetque
Omnia, sed cultum magis Architrenius, in quo
Succinctæ medio soleæ, diffusior ante,
Et retro forma sedet, soleæ substringitur arcu
Calceus obliquo, pedis instar factus, ut ipsos
Exprimat articulos, cujus diductior ante
Pinnula procedit, pauloque reflexior exit,
Et fugit in longum[9] tractumque molinat[10] acumen.
Exterior lateris paries coit integer, intra[11]
Calceus admisso[12] spatio discedit, et ambas
Alterno laqueus morsu complectitur oras.[13]
Arctatur caligæ descensus ad infima, donec
Plenior occurrit[14] pedis area, portio summa
Flexior assurgit,[15] caute crescentibus illa
Indulget spaciis, crurum[16] magis ampla tumori
Pars facit, et posset offendi[17] poplitis arcto

---

[1] *Dirigat*, P.
[2] *totis* in P., altered to *cote* in the margin.
[3] *quodamque*, A.
[4] *fili quoque suppolit*, B.
[5] *pennæ*, B.
[6] *numero*, A.
[7] *Capitulum ij. libri secundi. De studio Cupidinis.* Gloss in B.
[8] *nullas alios*, A. *nullas alias*, P.
[9] *lacum*, B.
[10] *inclinat*, P.
[11] *et inter*, A.
[12] *amisso*, A. *Calceo admisso*, B.
[13] *horas*, A. B.
[14] *occurrat*, A.
[15] *adsurgit*, B.
[16] *currum*, A.
[17] *ostendi*, A.

Curvatura sinu, longo sub poplitis arcu[1]
Stringitur excursu, caligæ pars cætera, presso
Tensior amplexu ne si spatiosior amplos
Porrigat anfractus, intus vaga fluctuet, extra
Turpiter assurgat rugarum tibia dorso.
Gratior irrugat ritu lascivia braccas
Teutonico, crispatque sinus amplexibus arctis
Balteus undantes, teneros dum mollia surgunt
Suppara per renes, oculis factura repulsam
Arcanosque virum prævelatura[2] recessus.
Prodigus in latum nec castigatus avaro
Forcipe procedit[3] tunicæ discursus, et idem
Peccat in interula vestis modus, omnia luxus
Ignavus provisor agit, sola exit in arctum
Luxuries manicæ, summa castratior ora.
Multiplici laqueo manicæ mordetur hiatus,
Artificis qua cessat acus, pars cautius illa est
Sutrici neglecta manu, nam colligit oras
Fibula distantes, nodoque extrema maritat,
Ut manus arctanti manicæ[4] junctissima nubat.
Ilia substringens spatiosum cinctus amictum
Contrahit, et ruga tunicam depingit anili,
Rugarumque togam serico[5] juvenescere cogit.
Qua toga laxat iter capiti, qua nobile pondus
Pectoris erigitur, collo confine coruscant
Gemmarum radiis stellata monilia, noctis
Sidereæ mentita diem, flammatur in auro[6]
Pectus, et ardenti dulcescunt fulmina collo.
Ne coma liberior erret, ventoque feratur
Importuna genis, vultusque exire volentis
Celatura jubar, succedit circulus alto
Incumbens capiti, cedit statura comarum
Mobilitas, cedit servire licentia pressis

---

[1] *artu*, A.
[2] *prævolatura*, B.
[3] *producit*, A.
[4] *tunicæ*, B.
[5] *togam senio*, C. P.
[6] *aura*, B.

Orbe coacta comis, vultusque erumpit aperta
Gratia, dum gemina suspenditur aure capillus.
Mollibus exultat spoliis tunicata, suaque
Lascivit manus ipsa toga, quæ a pollice tractis
Decurrens spatiis media plus parte lacerti
Induit, et summum cubitum delibat, utrinque
Clausa jacens, ipsaque manu scribente figuram.
Certius in digitis nodi numerantur, et ungues
Quos male cornatos incudi reddit amictus
Pressior, et formæ vitio mendicat honorem.
Crimina surgentis uteri, si quasque tumoris
Desidior[1] natura notas incauta reliquit,
Has nova providit industria, demanicatis
Occultare togis, quarum contracta supremos
Arctat forma sinus, humerisque[2] angustior hærens
Crescit, et inferius spatiosos exit in orbes.
Ultima lascivit luxu chlamys ebria, dextrum
Dedignata[3] latus humero jurata sinistro.
Arguit exterior animum status, intimus extra
Pingitur affectus, levitas occulta forensi
Scribitur in cultu, cultu monstrante latentis
Copia fit mentis, habitus qui cætera velat
Pectora develat, aperitque abscondita, morum
Garrulus interpres, et mentem veste loquenti[4]
Prædicat exterior internas pagina leges.
  Hæc[5] stupet, et cœpti memor Architrenius inde
Transit, et ecce locus visum ferit obvius, in quo[6]
Affectus varios hominum[7] trahit, ima colendæ
Sollicitudo gulæ, molli studiosa[8] palato
Deliciis lactare cibos, varioque paratu
Extinctas animasse fames, dispendia noctis
Producto breviasse mero, longasque dierum

[1] *Desidio*, B.
[2] *humeris quæ*, P.
[3] *Indignata*, A.
[4] *loquendi*, A.
[5] *Capitulum iij. de vestitu ejusdem.* Gloss in B.
[6] *inque*, A. B.
[7] *Affectus hominum varios*, B. P.
[8] *studioso*, B.

Corripuisse moras, Baccho vigilante, dolores
Et sensum sopire malis, mentisque labores
Fallere, jejunio redituras pectore curas.
Hic[1] jejuna modi transgressus ebria ventris
Ingluvies, humiles fastidit prodiga mensas
Privatosque lares, vel quod præ fascibus ipsis
Fabricius morderet olus, trabeatus aratro,
Serranus[2] posito riguis fovisset in hortis.
Nescit ut humanæ redimat dispendia vitæ
Quam modicum natura petat, producere vitam
Sola Ceres Nereusque potest, illudque beatum
Vivere, quod foliis rudibusque innititur herbis.
  Inter[3] ventricolas versatur quæstio, pisce
Quis colitur meliore lacus, quis fertilis aer
Alitibus, quæ terra feras effundat[4] edules;
Quos assare cibos, quos elixare palati[5]
Luxuries discincta velit, quæ fercula molli
Jure natent, quæ sicca gulæ trudantur[6] Averno;
Quo juris jactura meri redimatur in unda,
Quot capiat fartura modos, quo fœdere nodet
Oppositos mixtura cibos, quo frixa paratu[7]
Exacuant gustus, quæ corpora cura nepotum
Dictet aromatico panis mandare sepulcro;
Quæ novitas adjecta cibis epulonis acutum
Commendet studium, nam quævis prima voluptas
Delicias novitate capit, nam[8] gratia rebus
Prompta novis pretiumque venit, præcepsque bonorum
Gloria, temporibus recipit fragmenta favoris;
Quid prosit variare dapes, possitve cadentem
Erexisse famem; nam prona paratibus iisdem
Occurrit saties, recipit fomenta ciborum
Alteritate fames, diversaque fercula gustus

[1] *De gulosis.* Gloss in A.
[2] *Sarranus*, A.
[3] *Capitulum iiij. De ingluvie.* Gloss in B.
[4] *producat*, P.
[5] *pilati*, B.
[6] *trudatur*, P.
[7] *palati*, B.
[8] *quia*, P.

Invitant, similesque creant fastidia mensæ;
Quis precio leviore cibus, quis plure refertos
Emungat loculos; nam condimenta palato
Plus sapiunt quæ pluris emis; pretiumque paratus
A pretio sumit, refert quo vivitur asse
Veneat an libra; mensæ spectatur in ære
Nobilitas, censuque sapor majore juvatur,
Quæ raro molles exornent[1] fercula mensas.
Namque voluptates offendit copia, raris
Accedunt momenta bonis, convivia raro
Sumpta juvant, rarusque venit jocundior usus.
Distat utro piscis an pingui[2] ventre palatum
Plus juvet, an tergo tenero, quis crure, quis ala;
Ingluviem plus ales alat, quæ prima ferarum
Nobilitas mensis veniat pictura potentum,
Exceptis excepta viris, non Baucidis ollæ,
Non Codri[3] sperata casæ[4] convivia regum
Deliquat,[5] et nunquam mensæ popularis ad usus
Degenerat, nullique togæ partitur honorem.
Quem proprium prætexta rapit, sublimis ad aulas
Convolat, et sese raro committit Amyclæ.
Par labor et studium, quo fercula fine parata,
Quo frustrata modo, qua[6] scissa libidine possit
Ardorem fudisse gulæ, nam forma paratis
Delicias pretiumque[7] parit, multumque tenetur
Materies formæ, nam, si labor improbus adsit,
Materiam superabit opus, opibusque paratus
Addet[8] opes, acuetque gulis ardentibus ignes.
  Amplius[9] in salsis labor amplior, ambitiosos
Facturis, avidasque fames, majoraque magno
Lacturis[10] momenta cibo, properatur ad Indos
Ardentemque polum, secretaque sidera strati

---

[1] *rara hæc molles exornant*, P.
[2] *dulci*, B.
[3] *Codi*, B.
[4] *calen*, B. (?)
[5] *Delicat*, MSS.
[6] *quo*, P.
[7] *principiumque*, B.
[8] *Ardet*, B.
[9] *Capitulum quintum. De solicitudine circa salsas.* Gloss in B.
[10] *Laturus*, A.

Ætheris, ut toto cogantur aromate mundo,
Et condimenti surgat lascivia mensis
Auctior, et calido subsidat flamma palato.
Curritur ad Macedum fines, Nilique recessus,
Et nudam sub sole Pharon, qua sidera Memphis
Non oculo lugente[1] videt, dum cuncta sereni
Libertate legit, qua semper utrumlibet axem
Vel neutrum demergit aren qua[2] dirigit ortus.
Occasusque pares[3] oculorum meta colurus
Itur ad Eoas species, messemque perusti
Axis odoriferam ventris[4] divellere[5] toto
Nititur orbe dapes et condimenta libido.
  O furor inque nefas egressa licentia mensæ,
Prodigiumque gulæ, labor est in prandia quamvis
Flectere naturam, mollis fit cœna metallum
Ingenitusque rigor, epuli peregrinat in usus
Principibusque cibum mentiri cogitur aurum.
Ergo aurumne gulæ vivendi protrahit auram?
Et Crasso concludit idem; Crassosne juvabit
Et Crasso nocuit? absit pudeatque pudorem,
Quod vitium surgat quo virtus corruit auro.
  Sudor[6] et attritæ superest vigilantia curæ,
Excoctusque labor, studium[7] quod occupat[8] omne
Ingenium quæsisse merum; nam gratia mensis
Absque mero decisa venit, nec plena voluptas
Est mensæ quæ fundit aquas, facinusque receptis
Naufragium fecisse cibis, solemnia mensæ
Bacchus agit, mœstosque animi divellit[9] amictus.
  Bacche,[10] corymbiferis Phrygiæ spectabilis aris,
Quem Jove majorem Thebæ venerantur alumnum,

---

[1] *languente*, P.
[2] *haren qua*, A. *arcien qua*, C.
[3] *parens*, A.
[4] *ventis*, B.
[5] *devellere*, A.
[6] *De potoribus.* Gloss in A. *Capitulum vij. de vini optimi quæsitione.* Gloss in B.
[7] *stadium*, B.
[8] *occupet*, A.
[9] *devellit*, B.
[10] *Capitulum viij. de commendatione Bacchi, de potu superfluo, et de statu gulosi in commestione.* Gloss in B.

Parnasusque deum, cunctis deus inclyte terris
Quam bonus es, meliusque sapis, plus sole sereni,
Plus splendoris habes auro, Phœboque nitoris;
Plus auro Phœboque potes; tu cætera pleno
Obnubis radio, sidus plus sidere, luxque
Luce, diesque die, plausus seris, otia tractas,
Et Thyasis Thyrsisque[1] juvas, tibi mœror, et omnis
Cedit hiems, vernusque[2] venis, lugubris amaram
Pectoris abstergens lacrimam, sepelisque sepulchro
Lætitiæ curas, refoves felicius ægro
Pectus hebes luctu, per te tranquillior omnis
Intima luxuriat pax expirante tumultu.
Prætimidos audere facis, leporique leonem
Inseris, et nervis animos ut vina ministras
Imbelles in bella vocas, animosque jacentes
In Martem mortemque rotas, Mavortis in usum
Invalidos Mavortis agis, dextramque trementem
Sub senio vinoque regis, tuus ensis in enses,
In galeas galea, quem vis[3] rapit, ignis in ignes.
Fœcundo fœcunda mero facundia surgit,
Et vino verbisque fluit, sic lingua Lyæum
Mercuriumque sapit, gemina sic æstuat unda
Eloquii torrens, etiam prudentia vino
Uberior fervet, exsurgis,[4] Bacche, caputque
Et linguam pectusque moves, capitique Megæra,
Pectoribus Nestor, linguis inserpit Ulixes.
Tristibus oppressos animos in læta relaxas,
Mœroris tumidam curas hydropisin, ægro
Pæoniis animo medicina potentior herbis.
Languores languere facis, sensumque doloris
Cogitur ipse dolor posuisse, malisque malorum
Eripis effectum, relevas servire paratæ
Paupertatis onus, totiens quod sensit[5] egestas

---

[1] *tersisque*, A. *cirsis*, B.
[2] *Venusque*, B.
[3] *quamvis*, B.
[4] *exurgis*, P.
[5] *servit*, A.

Dediscit sentire jugum, felicia fata
Et rerum momenta creas, sortemque beatam
Pauperis esse jubes, et qui servire steterunt.
Consedere duces, et, Bacchi stante corona,
Surgit ad os pateræ[1] dominus septemplicis Ajax
Anglicus, et calice[2] similis[3] contendit Ulixes.
Hæc ubi[4] funduntur Baccho præconia,[5] tales
Multiplicant[6] plausus, plebes devota refertis[7]
Incubuisse scyphis, erroris prodiga, mente
Saucia languenti, rationis dedita sacrum
Extinxisse jubar rapido submersa Lyæo.
  Ergo vagante scypho distincto gutture, "Wesheil!"[8]
Ingeminant, "Wesheil!" labor est plus perdere vini
Quam sitis,[9] exhaurire merum studiosus ardent
Quam sedare[10] sitim, commendativa Lyæi
Est sitis,[11] et candens calices iterare palatum
Imperiosa jubet, ad Bacchi munera dextras
Blandius invitat, pluris sunt pocula, pluris
Ariditate sitis, Bacchusque ad vota perustæ
Candentisque gulæ recipit crementa favoris.
Non modus est calicis, nisi sarcina sumpta redundet;
Et primum repetatur iter, data nausea reddit
Altera vina cyphis, luteo corrupta veneno
A venis in vasa venit, sua munera Baccho
Indignata refert, reditumque urgente palude,
Bacche, retro properas versæque recurritis undæ.
Sic male libratos castigat nausea sumptus,
Et fugat excessus naturæ parca voluptas.
Non satis est haurire,[12] satis se credere citra
Naufragii discrimen aquis, pede summa profundi

---

[1] *ad os patriæ*, P.
[2] *calidæ*, B.
[3] *æquali*, P., with *similis* in the margin.
[4] *ibi*, B.
[5] *præcordia*, B.
[6] *Multiplicat*, P.
[7] *refectis*, B.
[8] *wesseil*, B. C.
[9] *satis*, B.
[10] *exhaurire*, B. and P. In A. *exhaurire* is corrected to *sedare*.
[11] *satis*, B.
[12] *hausisse*, P.

Carpere, nec mergi, rerum gula præterit usus
Improba·felices, jejunia sustinet ægre,
Nec librante modo novit deponere, rebus
Utitur ad pœnam, dum ventrem copia justo
Plenior attollit, dum parcius esse beatus
Vellet homo, damnatque suas habuisse faventes
In sua vota manus, gula quas natura creavit
Delicias tormenta facit, sumptusque minores
Pauperis absolvit, heu! numquam sobria, numquam
Nacta modum, recipit jejunia plena[1] flagellum.
Ha! gula,[2] quæ mundum penitus scrutatur, et usus
Torquet in illicitos terræ prædulcia matris
Pignora, quæ gremio defovit blandius ipsis
Egregio factura deis miracula partu.
Ha! gula, quæ mundum modico[3] concludit[4] in utre,
Omnia detrudens[5] stomachi ferventis in Æthnam,
Vivendique lares[6] naturæ vile sepulcrum,
Tabificansque rogus, et edulis funeris urna.
Ha! gula, delicias cujus perferre quis æqua
Mente potest,[7] cunctis opibus circumflua mundi,
Tot non posse dolet uno concludere ventre.
Fercula[8] metitur[9] ventrisque[10] palatia tantis
Invenisse studet capientem rebus abyssum.
Gutturis ergo vias latebrosaque viscera tendit.
Est satius rumpi quam mensæ parcere, ventrem
Distraxisse cibos quam non consumere dulces.
Increpat angusta ventris præsepia, monstrum
Ventre,[11] licet sit homo, stomachi piget esse recessus
Tam modicos, et ea naturæ damnat avaras
Parte manus, reliquo pygmæus corpore, mallet

---

[1] *jejuna et*, P.
[2] *Capitulum viij. de exclamatione in gulam.* Gloss in B.
[3] *medico*, B.
[4] *concludis*, B.
[5] *detrudis*, B. P.
[6] *Vivendi lates*, B.
[7] *queat*, B. P.
[8] *De statu gulosi post satietatem. Capitulum ix.* Gloss in B.
[9] *mentitur*, C.
[10] *Venerisque*, A.
[11] *Ventro*, B. P.

Ventre fuisse gigas, augeri cætera ducit
Membra supervacuum, mallet se cætera nano[1]
Plenius augmentum ventris pigra sarcina penset.
Respicit ergo dapes, circumfusosque paratus
Jam votis oculisque vorat, circumspicit omnem
Luxuriem mensæ, sed cum non possit ad omnes
Suffecisse cibos, nescit gula, nescit an istis
Irruat, an illis,[2] sed et illis ardet et istis.[3]
Ut satis est ventri, nec jam vacat angulus, escis
Invita parcente gula, longumque momordit
Versavitque diu, pleno cogente repulsam
Gutture, jam veniam fessis poscentibus ægro
Dentibus attritu, nec plus datur esse facultas
Jam cumulum capiente cibo, cum postulat æquam
Ne vergat dapis unda gulam, tunc cogitur esse
Tandem larga manus, partitur siqua supersunt
Convivis, conviva[4] satur, transferre necesse est
Quod retinere nequit, cui non licet ut sit avarus
Cogitur ut largus, trahitur dare dextera, dando
Pœnitet, et sequitur redeunti munera voto,
Hæc indignatus, et abhorrens omnia, secum.
"O[5] sancta, O felix, albis galeata cucullis,
"Libera paupertas, nudo jejunia pastu.
"Tracta diu solvens, nec corruptura palatum[6]
"Mollitie mensæ, Bacchus convivia nullo
"Murmure conturbat, nec sacra cubilia mentis
"Inquinat adventu, stomacho languente ministrat
"Sollemnes epulas ventris gravis hospita Tethys,[7]
"Et paleis armata Ceres, si tertia mensæ
"Copia succedat, truncantur oluscula, quorum
"Offendit[8] macies oculos, pacemque meretur,
"Deterretque famem pallenti sobria cultu."

---

[1] *nanum*, B. P.
[2] *anne illis*, P. *aut istis*, C.
[3] *istis ardet et illis*, B. P.
[4] *convivia*, B.
[5] *Capitulum x. de sobrietate alborum monachorum.* Gloss in B.
[6] *palatu*, A.
[7] *Thetis*, A. B.
[8] *Effundit*, B.

Hæc[1] sunt Fabricius quæ legit oluscula, quorum
Asperitas modico[2] sale fracta, et simplice lympha,
Rustica non novit molli mansuescere cultu.
Consulis hæ dulces epulæ lautique paratus
Quasque probat natura dapes, O terque quaterque
Baucida felicem, sociumque Philemona lecti,
Pauperis et mensæ, cujus pes tertius impar
Æqua subinducta tenuit[3] mensalia testa.
Ille beatorum cœnæ modus, illa beata
Mensa viris optanda[4] fuit, quam larga profudit
Fœcunda natura sinu, mundoque paravit,
Ingenio contenta suo;[5] non indiga victus
Artifices quæsisse manus, sollertior artes
Respicit humanas, pretiosa Philemonis illa
Fercula, quæ Baucis[6] studio tractavit anili.
Panis[7] triticea de messe siligine mixta,
Quam volvente manu mola[8] rustica fregit, et illam
Baucis sub tepida coxit studiosa favilla,
Detersitque sinu, digitoque abrasit adusti
Corticis extremam quam pruna momorderat oram.
Pro vino miscentur aquæ, quas putris avenæ
Corruptæque solo turbatas pulvere primum
Coxerat, et lutea mox fermentaverat olla.
Addit olus quod item[9] cum ruris edulibus herbis
Legerat, et calidis rigidum defregerat undis,
Imbueratque bovis riguo quam paverat horto
Lacte novo, pinguique[10] suis condiverat osse.
Caseus accedit vetus, et quem fiscina nuper
Miserat, et sinum qui nondum liquerat infans,
Et tener et tepidi servans cunabula sini,

---

[1] *Capitulum xi. de sobrietate Fabricii et Baccidis.* Gloss in B.

[2] *modica*, B.

[3] *timuit*, B.

[4] *aptanda*, A.

[5] *contempta*, A. B.

[6] The name is always given as *Baccis* in the manuscripts.

[7] *Descriptio vitæ et mensæ pauperis.* Gloss in A.

[8] *mala*, B.

[9] *it'*, A. B.

[10] *pinguisque*, B.

Et qui flere gena nondum desueverat[1] uda.
Additur agresti contractum lance butyrum,[2]
Quodque superducto solidi curvamine lactis
Continuoque sinu clausit sollertia major,
Seduliorque manus rurisque urbanior usus.
Dulcia succedunt nivei libamina lactis,
Idque quod extorta[3] solidæ pinguedine massæ
Exeso[4] macies vultu viridavit, et illud
Tempore quod[5] tracto solidatum reddit aceto
Rustica cognatum; quid plura? beatior omni
Divite, pauper anus, lactis genus omne ministrat.
Addit apes quas fudit[6] opes[7] ancilla potentis
Sedula naturæ, dat mella et conjuga ceræ
Et viduo jam passa favi[8] divortia lecto.[9]
Ovaque largitur, tepidis admota favillis,
Et versata diu, partim submollia, pruna
Parcius urenti, partim solidata, favilla
Acrius ignita, digito quæ morsa superne
Corticibus ruptis iterantis pollicis ira.
Sordescente salis[10] lapidoso[11] fragmine Baucis
Sparserat,[12] et tandem festucæ fixa rigentis
Cuspide præmorsa lauti jejuna paratus,
Sponso non alio luxu placitura propinat.
Mille modos cultus recipit tractabilis ovi
Mollities, sed eos uno contenta cucullis,[13]
Parca voluptatis senio vergente, reliquit.
Poma dat, et mellis et aceti proxima, poma
Quorum verna genis primæ lanugo juventæ
Texitur, et poma quæ filia ruga senectæ
Exarat, intorta senio nodante[14] cicatrix,

---

[1] *dissueverat*, P.

[2] *agresti butyrum sub lance retractum*, P. A. has *lacte* corrected to *lance*.

[3] *exorta*, B.

[4] *Exceso*, B.

[5] *Tempore quo*, P.

[6] *fundit*, B.

[7] *opes quas fudit apes*, P.

[8] *favet*, B

[9] *lecti*, A.

[10] *sale*, B.

[11] *lepidoso*, B.

[12] *Sperserat*, B.

[13] *vitello*, P.

[14] *nudente*, B.

Utraque corticibus tunicata, nec illa nec ille[1]
Cæsilis ingenio ferri devellit[2] amictum.
Ultima tornato pomi devellere gyro,
Non fortuna casæ, non ruris curia novit.
Dat pyra, dat tenero corna inflammata rubore,
Dat ficus, dat pruna, rosæ quæ purpura velat,
Et quæ pallidior blando crocus induit auro,
Et quibus exterius ferruginis enatat umbra,
Et quæ naturæ studio mixtura colorum
Gratior et dulcis oculo discordia pingit.
Nux datur, et nemorum quæ dumos incolit, et nux
Puniceo nuclei peplo generosior, et nux
Nobilior[3] gustu quam gessit amygdalus, et nux[4]
Exteriore toga pallentibus ebria succis,
Mansuramque diu digitis factura lituram.
Has inopis[5] mensæ dat opes, et cætera pleno,
Cætera si qua dedit horti sacra copia cornu,
Liberiore manu Baucis dedit omnia, si quo
Plenior arrisit autumni gratia mensæ.
Tempore nam[6] multis opibus natura[7] parandis
Tempora multa parat, et rerum temperat usus.
Tempore non uno, variat successio tractu
Successus vario, nec sic perit[8] ista, quod illa
Nil veniat paritura dies, felicia reddit
Tempora distincto superum clementia cultu.
O Deus, humanis circumspice, fræna palato
Pone, modumque cibo, mundum lascivia major
Exeat, haud[9] alio dispenset copia cornu.
Parcius effusam tractet moderantia mensam,
Admissusque pati venter doceatur habenam.

---

[1] *nec ille nec illa*, A.
[2] *divellit*, A.
[3] *Nubilior*, P.
[4] This and the preceding line are transposed in B.
[5] *inopes*, A.
[6] *jam*, P.
[7] *naturæ*, B.
[8] *parit*, A. P.
[9] *aut*, P. *haut*, A. B., apparently for *haud*.

Hæc[1] fatus lacrimas non ultra continet, illo
Devenisse dolet, alio festinat, eunti
Exoritur tandem locus, altera regia Phœbi,
Parisius, Cyrrhæa[2] viris, Chrysæa metallis,
Græca libris, Inda studiis, Romana poetis,
Attica philosophis,[3] mundi rosa, balsamus orbis,
Sidonis[4] ornatu, sua mensis, et sua potu,[5]
Dives agris, fœcunda mero, mansueta colonis,[6]
Messe ferax, inoperta rubis, nemorosa racemis,
Plena feris, piscosa lacu, volucrosa fluentis,
Munda domo, fortis domino, pia regibus, aura
Dulcis, amœna situ, bona quælibet, omne venustum,
Omne bonum, si sola bonis fortuna faveret.

---

[1] *Descriptio Parisius.* Gloss in A. and B.

[2] *cirrea*, A. B. *cirri, i. mallones non cæsi capilli.* Gloss in C.

[3] *Attica terra sophis*, P.

[4] *Sindonis*, A.

[5] *quoniam ibi est copia ciborum et potuum.* Gloss in B. *i. sufficit ex ipso tam cibo quam potu.* Gloss in C.

[6] *colono*, B.

JOHANNIS DE ALTAVILLA

ARCHITRENIUS.

LIBER TERTIUS.[1]

At[2] diis paulo minor plebes[3] Phœbea secundos
Vix metit eventus quicquid serat, undique tortis
Vapulat adversis, gemit Architrenius agmen
Palladis a miseris vix respirare, beatos
Pectore philosophos[4] fato pulsante flagello
Asperiore premi, nulla virtute favori
Divitis adnecti, studio sudante[5] malorum
Continuare dies, senium prohibentibus annis
Præcipitare malis, pubisque urgere senectæ
Damna rudimentis, dum vitæ abrumpit egestas
Gaudia, dum tenuem victum fortuna ministrat
Ad modicum, torpente manu, ruit omnis in illos
Omnibus adversis, vacui furit aspera ventris
Incola longa fames, formæ populatur honorem,
Exhauritque genas macies pallore, remittit
Quam dederat natura nivem, ferrugine texit

[1] MS. A. gives this, according to its arrangement, as the fourth book: *Incipit liber quartus.* The gloss of B. has *Liber iii. continet xxij. capitula. Capitulum primum; tractat de miseriis scolariorum.*

[2] *Descriptio pauperis scholaris.* Gloss in B.

[3] *Diis minor at paulo plebes*, P.

[4] *Pectore et ore sophos*, P.

[5] *suadente*, C. P.

Liventes oculos, facula splendoris adustam [1]
Extinguit [2] faciem, marcent excussa genarum
Lilia labrorumque rosæ, collique pruina
Dejicitur livore luti, mœstissima vultu
Mortis imago sedet, neglecto pectinis usu
Cæsaries surgit, confusio crinis in altum
Devia turbat iter, digito non tersa colenti
Pulverulenta riget, secum luctamine crinis
Dimicat alterno, non hæc discordia paci
Redditur intortum digito solvente capillum.
  Non [3] coluisse comam studio delectat arantis
Pectinis, errantique viam monstrasse capillo.
Languenti stomacho nitidi non sentit egestas
Cultus delicias, dissuada libidinis, odit
Pectinis arte coli,[4] formæ contenta venusto
Quod natura dedit, major depellere pugnat [5]
Sollicitudo famem, graviorem gentis Erynnim,
Quæ Tethyn [6] ore libens animo bibit ebria Phœbum.
  Quem [7] scopulum mentis, scopulo quid durius? illa
Horrida non flectat logicorum turba? rigorem
Quis non excutiat? [8] et toto pectore dulces
Derivet lacrimas? quotiens occurrit honesta
Philosophi fortuna minor, defringitur [9] ævo
Quæ [10] latitat vestis, ætatis fimbria longæ
Est, non artificis, ipsa est quæ abrumpit amictum,
Portandique [11] labor, quodque omnibus unus adesse
Cogitur obsequiis, varios damnatus ad usus
Respirare [12] dies nullo sudore meretur;
Quem dederint noctes venti suspirat ad ictus,
Litigat ad Boreæ flatus, assibilat Eurus

---

[1] *adusta*, P.
[2] *Extinxit*, P.
[3] *Capitulum secundum; continet quod egestas cultum amoveat.* Gloss in B.
[4] *Pectoris arce coli*, P.
[5] *pugna*, P.
[6] *Thetin*, A. *Thethin*, B.
[7] *Capitulum tertium; de tenuitate vestitus tractat.* Gloss in B.
[8] *excruciat*, B.
[9] *defrigitur*, A. B.
[10] *Qua*, C. P.
[11] *Portendique*, P.
[12] *Respirasse*, A.C.

Mollibus, et Zephyri[1] clementis ridet[2] ad auras
Lætior,[3] et madidis eadem lacrimatur ab Austris
Penula, tot lassata malis, propiusque senectæ
Forcipe tonsa pilos, aut si qua est gloria cultus,
Exit ad aspectum[4] veris,[5] prætexitur umbra
Intima vestis hiems, lædit minus abdita claustro
Divite paupertas, oculos deludit amictus
Dum tenui Crœsum præscribit imagine Codrus.

Parva[6] domus, res ipsa minor, contraxit utrumque
Immensus tractusque diu sub Pallade fervor,
Et logices jocundus amor, tenuisque laboris
Emeriti merces, et quod de more sophistas,
Miror qua invidia fati, comitatur egestas.
Pauperies est tota domus, desuevit[7] ad illos
Ubertas venisse lares, nec visitat[8] ægrum
Copia Parnasum, sublimior[9] advolat aulas,
His ignota casis ubi pauca annosa[10] supellex
Languida sordet anus, admoto murmurat[11] igni
Urceolus, quo pisa natant,[12] quo cæpe vagatur,
Quo faba, quo porrus capiti tormenta minantur,
Quo rigidum pallescit olus, quo fercula festo
Atriplicis libanda[13] die, quo vilior horti
Jejunam[14] expectat quævis farrago Minervam.
Hic unde assiduo conflictu litigat unda,
Hic coxisse dapes est condivisse, libido
Mensæ nulla venit, nisi quod sale sparsa rigorem
Esca parum flectit, solo fit[15] amicior usu
Cœnula luctanti,[16] minus obluctata palato.
Major in augustis si accedat copia mensæ

[1] *Zephyris*, A. B.
[2] *clamantis rixet*, B.
[3] *Lenior*, P.
[4] *in aspectum*, P.
[5] *verum*, P.
[6] *Capitulum quartum ; tractat de indigentia rerum familiarium et cibi.* Gloss in B.
[7] *desuescit*, B. P.
[8] *quæ visitat*, B.
[9] *sublimes*, B.
[10] *pauca vetusque*, P.
[11] *immurmurat*, P.
[12] *natat*, MSS.
[13] *libandæ*, B.
[14] *Jejuniam*, B.
[15] *sit*, B.
[16] *luctandi*, B.

Gloria, solemnis aries truncatur, et ollæ
Majorique minor undæ mandatur, ut unctæ[1]
Asperitas mansuescat[2] aquæ, mox carnibus[3] esis
Suppleat hausta cibum, panemque absorbeat atrum,
Ardua[4] dum pleno superet structura catino.
  Nudus[5] in annoso tunicæ squalore ministrat
Geta dapes, dum vile meri libamen in urbe
Birria venatur, pretio vestitus eodem,
Muricis ejusdem luteus, macer, horridus, ore
Languidus exangui, plumarum spumeus[6] hirtam
Agmine cæsariem festucæ extantis in altum
Cuspide cristatus, crinis silva intima denso
Pulvere pressa jacet, sed et his pejora latere
Suspicor, attritum digito scrutante capillum
Nescio quid, facilem dum sæpe reducit[7] ad unguem.
  Sobria[8] post mensæ tenuis convivia, frenum
Suscipiente gula[9] satiem[10] quod prævenit, ante
Dimidiasse famem, scabra farragine[11] strati
Contrahitur macies, quo vix depressior infra
Area descendit, nec ferrea pene jacentem
Proxima franget[12] humus, illic pugil improbus hæres
Sudat Aristotelis, oculum mordente lucerna;
Dum pallens studio, et marcens oleo, ardet utroque
Languidus, insomnis, et ocello et pectore noctes
Extrahit alterutro vigiles, oculusque lucernæ
Pervigil et lippit et lippum torquet ocellum.
  Imprimit[13] ergo libris oculi mentisque lucernam,
Et libro, et cubito, dextræque[14] innixus et auri,

---

[1] P. reads this line, *Majori minor unda datur; sic omnis acerbæ.*
[2] *mansuescit*, P.
[3] *tornibus*, B.
[4] *Arida*, P.
[5] *Capitulum v.; de vilitate servientium.* Gloss in B.
[6] *squameus*, A. C.
[7] *adducit*, B. P.
[8] *Capitulum vj.; de cubilibus eorundem.* Gloss in B.
[9] *Suscipem tegula*, B.
[10] *faciem*, B.
[11] *ferrugine*, B. P. *farrigine*, C.
[12] *frangat*, B. P.
[13] *Capitulum vij.; de nocturno studio.* Gloss in B.
[14] *dextroque*, A.

Quid nova,[1] quid veterum peperit cautela revolvit.
Omnia Castaliis[2] pede quæ sudaverat[3] antris
Pegasus, exhaurit oculis et menti fluenta;
Nunc oculo, nunc mente bibens, nunc haurit utroque,
Illo plus, illaque minus, nunc lecta camino
Decoquit, ingenii memori quoque in pectore[4] nodo[5]
Pressius astringit, nunc delibata reducto
Præterit affectu, non invitantia pectus
Deliciosa minus[6] alteque in scrinia mentis
Digna venire parum, nunc[7] quæ minus ardua parcit[8]
Reptanti ingenio facilis transcurrit aperta
Planitie clivi, nunc quod nodosius obstat
Ingeniumque tenet, ne tollat in altius alas,
Instanti rodit[9] studio, conamine[10] toto
Pectoris exertus, pronisque ignescit[11] ocellis;
Immergitque caput gremio, longumque volutat
Præcipites[12] reserasse[13] vias, cursumque negantes
Oppositas fregisse fores, oculumque reducit
Sæpius ad librum, digitique et mentis acumen,
Inque diem limat tenebras, decrescit ocelli
Angulus in rugam, reliquam ferit obvia silvam.
Silva supercilii vario frons ignea sulco[14]
Monticulosa coit, studio crispatus in altum
Contrahitur nasus, animæ luctamen anhelum
Pressa labella juvant, sese procedere toto
Dimicat objicibus ruptis, suspiria tractim
Projicit, et gemitus efflat, vultumque cruentat
Ignibus,[15] ambustis oculis, totusque furore
Effluit, ingenii tandem studiique ruenti[16]

---

[1] These first two words of the line are omitted in B.
[2] *Castalii*, B.
[3] *sulcaverat*, P.
[4] *memorique in pectore*, P. *que* omitted in B.
[5] *nudo*, P.
[6] *manus*, P.
[7] *nec quæ*, A.
[8] *parcit* omitted in B. *parcunt*, P.
[9] *Instantique redit*, P.
[10] *cognamine*, B.
[11] *inmergit*, A.
[12] *Præcipitas*, B.
[13] *reserare*, P.
[14] This line is omitted in A.
[15] *Unguibus*, P.
[16] *cruenti*, A.

Flumine cogit iter, et liber in ardua figit
Intuitum, totumque jubet sibi cedere cælum.
Immensumque probat quo mundus clauditur orbem,
Si quod nulla ligat metæ orbita dicitur orbis.
Æthera[1] directe cernit, contraque reniti
Quamlibet[2] oblique stellam, solisque rotari[3]
Orbe parallelo, quæ sidera fixa vocavit
Segnior occursus, aperit quæ forma, quis ordo,
Quæ natura latens, quævis distorqueat axes
Sideris errantis, fixis quæ musica cursus
Vincla parallelent,[4] eadem quæ perficit ætas
Annosusque[5] dies, et in ordine firmat eodem.
Qui situs est idem, nunc mente et pulvere circos[6]
Lineat, et sphæras,[7] et quod[8] quadrangulus orbem
Quadruplet evolvit, laterum qui ductibus exit
Et quibus hoc cingit, mediumque hoc[9] dividit orbem,
Quodque orbem sphæræ majorem quadruplet ejus
Curva superficies, stupidæ sollertia menti
Nobilior monstrat, nunc elimasse laborat
Pressius Euclidis numeros, cogitque quod esse
Linea non possit numeri[10] divisa secundum
Extrema et medium, quodque est assimetra costæ
In duo quadratum partita diametros,[11] aut est
Par impar numeris; nunc ad miracula limam
Rhetorice flectit, reserans qua molliit Orpheus
Rhetore[12] dura cheli, quanto facundia linguæ
Robore Threicii defregit[13] roboris agmen.
Qui fit ut hanc vitæ populus fastidiat auram,
Seque sibi mortis pugilem[14] spontaneus armet,

---

[1] *Capitulum viij.; de singularibus artibus.* Gloss in B.
[2] *Qualibet*, B.
[3] *rotaret*, B. *rotati*, P.
[4] *parallelant*, P.
[5] *Annososque*, B.
[6] *circlos*, P.
[7] *persas*, A.
[8] *quo*, P.
[9] *medium qui*, A. *mediumque hæc*, P.
[10] *nervi*, MSS.
[11] *diametras*, A.
[12] *Rhetorice*, A. *Robora*, P.
[13] *confregit*, B.
[14] *pugilem mortis*, A.

Et rupto[1] gladium fatalem sorbeat alvo.
Dum nocuas[2] in luce moras mundique retractat
Begesias[3] luctus, contemnendumque perorat
Hoc Lachesis munus, et apertum pestibus orbem,
Pœnarum pelagus, scelerum mare, cladis[4] abyssum,
Fœtoris puteum, vitiorum sorde palustrem.[5]
Nunc quo[6] vera latent scrutatus scrinia, cæcis
A latebris[7] vellit quid verum semper idemque
Semper erit falsum, neque corpus corpore[8] plures
Tenditur in partes, nec arena[9] majus arenam
Partibus excedit, nunc pessum figit acumen
Grammaticæ citius, et vocum[10] circuit apta
Fœdera, mensus ubi geminum constructio rectam
Transitione ligat, sicut contraria recto
Obliquum ratio sine transitione maritat.
At si quid studii[11] celat caligo, retusam[12]
Elidens aciem, clivoque relangueat ardens
Cursus in accenso desperantemque[13] relabi
Arduitas cogat, id sola mente vel illa
Et calamo[14] currente notat, clausumque reservat
Crastina quod major possit reserare Minerva
Et menti et calamo, rerum velamina mandat,
Quæ develanti possint venisse magistro
Mentis in aspectum cum Phœbi auriga fugabit
Lutea[15] purpureo stellas Aurora flagello.
Talibus[16] insudans olei librique lucerna
Tabidus elanguet, toti nupsisse[17] Minervæ
Sedulus ardet amor, dum strato Phœbus ab axe

---

1 *Rupta*, P.
2 *Non vacuas*, B. *Dum vacuas*, P.
3 *Segisias*, P.
4 *claudis*, B.
5 *paludem*, P.
6 *ubi*, B. P.
7 *E latebris*, P.
8 *corpore corpus*, B.
9 *arenæ*, B.
10 *vocuit*, B.
11 *studium*, P.
12 *retrudam*, B.
13 *desperanteque*, B.
14 *Et clamor*, P.
15 *Luthea*, P.
16 *Capitulum ix.; de sopore scholaris studio fatigati.* Gloss in B.
17 *impertisse*, P.

Antipodum surgat, et paucis distet[1] ab ortu
Jam gradibus, tenui tunc[2] primum spargit ocellos
Nube quies somni, calamumque et cætera laxis
Instrumenta rapit digitis, declive libello
Suscipiente caput,[3] sed in illa pace[4] soporis
Pacis eget studii labor insopitus, et ipso
Cura vigil somno libros operamque ministrat
Excitæ somnus animæ, nec prima sopori
Anxietas cedit, sed quæ vigilaverat ante
Sollicitudo redit, et major summa laboris
Curarum studiis insomnibus objicit Hydram.

Nulla[5] quies somnis, nec enim cessura quieti
Cura soporatur, nec nulla potentia somni,[6]
Cum quod[7] in attritis[8] rerum perplexio nodis
Torserat, evolvit; quod non superaverat ante[9]
Segnior intuitus vigilantis, multa magistro
Nox[10] aperit somno; cum strati corporis extra
Sarcina dormitet, vigilant in pectore sensus.
Disputat oppresso strepitu, clausoque tumultu
Argumenta jacit, tacitoque instantius ore
Et digito lævam ferienti clamat utroque
Garrulus immoto, nec nunquam lingua loquendi[11]
Tentatam seriem titubanti murmure turbat.
Nec nexu, explicito somno, ligat ebria voces,
Et somni meminit cunas[12] infantia linguæ.
Nec minus et digiti suspecta[13] audacia lævæ
Surgere conatur, sed deside pressa soporis
Mole retardatur, et solum palpitat icto
Aere vel libro, nam libro inversus adhæret[14]
Exanimisque jacet sub mortis imagine, somno.

---

[1] *discat*, P.
[2] *cum*, A.
[3] *rapit*, B.
[4] *parte*, A.
[5] *Capitulum x.; de vexatione ejusdem per somnia.* Gloss in B.
[6] *somni est*, P.
[7] *Quod cum*, B. *quicquid*, P.
[8] *astrictis*, B. C.
[9] *quicquid non ceperat ante*, P.
[10] *Mox*, A.
[11] *loquentis*, P.
[12] *curas*, P.
[13] *suspensæ*, P.
[14] *versus inhæret*, A. *immersus inhæret*, P.

Sic varia pectus ambage insomnia vexant,
Sollicitumque trahit curarum turba, soporis
Indepasta fame, jamjamque aurora diei
Nunciat adventum, cum Phœbo prævius ortum
Lucifer explorat, primumque excerpere rorem
Mane novo sudante parat, ne semita Phœbi
Polluat uda[1] togam, chlamydisque elidat honorem.
Ecce[2] sopor Phœbo vigili cessurus ocellis
Philosophi cedit, somno mutantibus[3] astris.
Jam vigilante die stellis citus insilit hospes
Hospite mutato, miser ecce excitur ocellus
Luciferi clamante tuba, damnoque lucerna
Ardet adhuc extincta die, cælique sepulta[4]
Lumine, non oleo summam[5] aspergente papyrum,
Obsequiove manus vasi revocantis olivum
Post alios pastus se depascente[6] papyro.
Excutit[7] ergo caput, vultuque assurgit, et ora[8]
Turbidus, et crines digitorum verrit[9] apertam
Pectine cæsariem, somnoque madentia siccat
Summa labella sinu, noctisque laboribus ore
Respirante gemit, oculosque in fæce natantes
Expedit a nodis cilii texentibus umbram,
Extricatque manu, partesque effusus in omnes
Undique discurrit oculus, dum tempore digna
Nomina deprendat, et ubi dinovit ad ortum
Surgere solis equos; quæritur dispendia somni
Plus justo traxisse moras, nimiumque citato
Axe, diem raptam, præcessurusque magistrum
Præcessisse timet, et jam pro parte diurna
Intonuisse tuba, fontisque secunda propinet
Pocula Cyrrhæi,[10] domitos torporibus artus

[1] *unda*, B. P.
[2] *Capitulum xj.; de præparatione ejusdem ad studium profecturum.* Gloss in B.
[3] *invitantibus*, P.
[4] *sepulto*, B.
[5] *summa*, B.
[6] *sede pascente*, C.
[7] *Capitulum xij.; de amatore qui amicæ pactus est accessum de nocte.* Gloss in B.
[8] *aura*, P.
[9] *vertit*, A. C.
[10] *cirrei*, in the MSS.

Increpat, et mœstos iræ indignatio risus
Excutit, et tumidos flammato pectore quæstus
Evomit, in lacrimas tandem vergente querela.
Sic[1] Veneris miles furtivum pactus amatæ
Postibus accessum, cum luna retorserit ignes
Fratris ad occasum, Veneris minus apta rapinis
Lascivisque dolis, dum nocti[2] infuderit[3] umbram
Anxius expectat, tandem titubantia somnus
Lumina furatur, dubiisque inserpit ocellis.
Quos ubi torporem[4] Venus indignata vigilque[5]
Somno extorsit amor,[6] et jam tenet ultima cœli
Conjuga luna solo, sternitque cubilia, fessam
Susceptura Tethys,[7] umbramque extendit in ortus
Pressa soror Phœbi, rabie crudescit amator
Deside deludi somno ratus, irrita languet
Quam facit hora ratam, modicis spes saucia causis.
Increpat excubiis oculis,[8] se credere jurat
Damno præteritæ quod vota fefellerit horæ,
Quodque semel lusa nunquam potiatur amata,
Seque suique pudet, Veneris se intrudere[9] castris
Degenerem damnat, stimulos tamen invenit, et spem,
Consolatur amor, et amans ad limen amatæ
Ocius igne volat, rapiturque Cupidinis alis,
Suspiciensque simul terras metitur et astra,
Has pedis, hæc oculi cursu, quod sole prematur
Signum, quod medium teneat sublimius orbem
Mens oculusque vident; quantum est de nocte relictum[10]
Æthere scrutatur, et cuncta loquentibus astris.
Non[11] secus et miles Phœbi ad loca pacta Minervæ
Discendique lares properat, luctamine toto

---

[1] *Ut Veneris*, P.
[2] *noctu*, A.
[3] *infunderit*, B.
[4] *ubi torpere est*, P.
[5] *jugisque*, B.
[6] *animo*, B.
[7] The MSS. have *Thetis*.
[8] *oculi*, B.
[9] *intendere*, B.
[10] *relictam*, B.
[11] *Capitulum xiiij.; de statu ejus in magistri præsentia.* Gloss in B.

Et pedis[1] et mentis, auroræ ad lumen eundo
Sæpius aspectans, oculisque amplectitur ortus
Et pedibus terras, quantumque aurora superni
Ætheris ignito chlamydis succenditur ostro;[2]
Et quantum a Phœbo declinet linea libræ,
Hoc oculis, hoc mente legit, divellit[3] ab illis
Quæ mora, dum Tethyos[4] medium[5] superenatat arcum
Sol, ubi philosophis est janua prima diei.
Ut[6] ventum est Pallas ubi mitior agmina curre[7]
Armat, et est[8] studii mens sudatura[9] palæstram,
Suscitat ingenii flammas, conamina mentis
Contrahit,[10] exacuit animam, totusque coacti
Pectoris incumbit oculis, riguaque magistrum
Aure et mente bibit, et verba cadentia[11] prono[12]
Promptus utroque levat, oculique et mentis in illo
Fixa vigilque manet acies, aurisque maritat
Pronuba dilectam cupida cum mente Minervam.
Hanc sitit, hanc ardet, studii Venus altera major,
Alter anhelat amor, totumque impendit acumen,
Expenditque diem, dum Phœbi roscidus orbis
Crescit in occasu,[13] sublataque redditur astris
Flamma, suusque dies, cum lumina sole fugato
Et noctis reserat et lucis vespera claudit.
[14] Hoc[15] studii pondus, hæc est congesta[16] malorum
Philosophis[17] moles scopulis Chironis amico
Philosophis moles, cui compassura[18] quiescat
Monstrorum rabies, scopulus[19] Chironis[20] amico

[1] *Compedis*, B.
[2] *œstro*, P., in the margin.
[3] *devellit*, A. C.
[4] *Thetios*, MSS.
[5] *medius*, B. P.
[6] *Capitulum xv.; de compassione rerum sævissimarum contra scholares.* Gloss in B.
[7] *cyrre*, A. *curæ*, P.
[8] *ad*, B. P.
[9] *subdatura*, B.
[10] *Contrahe*, B.
[11] *prudentia*, B.
[12] *promo*, P.
[13] *in occasum*, B.
[14] *Capitulum xvj.; quod scientia favorem potentium dominat.* Gloss in B.
[15] *Hæc*, A.
[16] *conjecta*, P., in the margin.
[17] *Philosophi*, P.
[18] *compassiva*, B.
[19] *scopulis*, B.
[20] *Syronis*, P. *Scironis*, C.

Degeneret fletu; veniat clementia præceps
In Diomedis equos, Busiridis ara cruorem
Compluat humanum lacrymis, curvata recursum
Haud secus[1] arbor agat, dirumpat vincula carcer
Ferrea Sillanus, junctis minus unda[2] Neronis
Parceret[3] ebrietas, Phalaris pietate juvencus[4]
Mugiat, et pacis sit cura,[5] et Spartacus[6] hospes.[7]
Auderet Stygii[8] canis obmutescere fauces,
Mutaret Cocytus aquas, aliisque[9] maderet
Fletibus, et Phlegethon clementi aresceret[10] igne.
Quæ feritas illis non esset inaspera, talem
Redderet absenti Labyrinthus Thesea filo,
Sterneret intortos orbes mansueta Charybdis,
Nec læsura rates placidum cessante latratu
Scylla susurraret, et libertate profundi
Mitior innocuis premeret vada Syrtis[11] arenis.
[12] Cedere[13] duritiem scopulis, et in omnia[14] flecti
Naturam his spero, quibus est immota potentum
Pectoris asperior rupes, non subsidet illis,
Quod veri extergunt[15] tenebras rerumque retrusas
Altius effodiunt causas, nec præterit illos
Uncia[16] totius orbis, vel si quid ab orbe
Cedit in immensos tractus, nec sufficit arcto[17]
Pectore diffusi clausisse volumina mundi,
Quod[18] procul a superis acies admissa[19] nec ullo

---

[1] *scenis*, B. *senis*, P.
[2] *uda*, P.
[3] *Parcerat*, B. *Pareat et ebrietas*, P.
[4] A. reads apparently *juventus*.
[5] This is the reading of P. The two MSS. are rather obscure. The reading of A. appears to be rather *cintia* or *cicina*, that of B. *cina*.
[6] *partacus*, in the MSS.
[7] *hostis*, P., in margin.
[8] *Stygis*, B.
[9] *altisque*, P.
[10] *ardesceret*, B.
[11] *Circes*, B.
[12] *Capitulum xvj.; quod artes a divitibus saltem approbantur in conscientia.* Gloss in B.
[13] *credere*, C.
[14] *obvia*, B. P.
[15] *extergant*, B.; *qui veri extergunt*, P.
[16] *Machina*, P.
[17] *alto*, B.
[18] *Qui*, B. *Quin*, C. P.
[19] *dimissa*, B.

Limite fracta volet, surgatque relinquere mundi
Ausa supercilium, nulla hæc suffragia musis[1]
Subsidiique ferunt fomenta, scientia nullo
Robore flectit[2] opes, sed et hæc novisse[3] favorem
Divitis elidit, et risu morsa sciendi
Gloria læsa jacet, laudisque scientia damnum
Ludibriosa dolet, et in aula majus habetur
Ignorasse magis, risu lædente notatur
Grandiloquis famæ titulis incognita virtus.
Præmia quæ Davus recipit meruisset Homerus.
Ipsa sibi virtus odium parit, aulica rodit
Serra virum mores, et laudis eclipticat astrum
Livor, et in tenebris ingloria pallet honestas,
Et virtus titulos, sua mater pignora perdit.
  Forsitan[4] ad laudes linguæ contraria sentit
Pectus, et occulto[5] rerum sub judice currens[6]
Exaltatur honor, foris os condemnat, et intus
Divitis absolvit melior mens testis, et ore
Proditor accusat, animo commendat honestum.
Non adeo tenebras serit ignorantia mitræ
Et[7] solii[8] morbus, ut cautæ[9] transeat illas
Prosperitatis odor, lateatque incognitus aulæ
Sol melior mundi, fallatque altissima tantos
Lux oculos, majorque dies,[10] sidusque lucernam
Præradiat, vincuntque[11] faces fulgore favillas.
Absit ut hæc[12] lateat sceptratos gloria, fusum
Non cohibet lux tanta[13] jubar, quin splendeat aulæ
Lumine, sed quæ sunt studiis aliena potentum
Sunt et eis famosa parum, diversa professos

[1] *missus*, C. *musæ*, P.
[2] *flecterit*, B.
[3] *movisse*, B.
[4] *Capitulum xviij.; quare qui artes noverunt sint potentibus odiosi.* Gloss in B.
[5] *in occulto*, P.
[6] *curres*, A. *cures*, C. *cure*, B.
[7] *Quod*, B.
[8] *soli*, B.
[9] *tantæ*, A. ?
[10] *fides*, B. P.
[11] *vincantque*, P.
[12] *hoc* appears to be the reading of A. and B.
[13] *ista*, B. P.

Rarus amor nectit, contemnitur obvia curæ[1]
Cura, favorque minor studiis discordibus exit.[2]
Forsan[3] inaccensis[4] lux hæc splendoribus aulæ
Mollibus occurrit oculis, et lumina lumen
Elidunt majora minus, visusque reflectit
Impetus excursum, tantumque in gloria solem
Aulica celatur acies, carumque putatur
Vile, sed ignotum, laudis jactura beatis
Imminet occultis, bona commendantur aperta
Parcius, et meritam premit ignorantia famam.
Forsan et ex illis aliquis laudare veretur
Quod nescire pudet, vel quo reptasse facultas
Libera nulla datur, dum torpidus alligat artus
Desidiæ languor, et segnis in otia vires
Pectoris ægrescunt,[5] studiique in mollibus ardor
Stinguitur, et plenis inserpit inertia rebus.
Desidiam cornu[6] mutato copia fundit,
Ingenii censum laxat[7] opulentia nervum.
Forsan et est mentis tumidæ suspectus[8] in aula
Palladis hic miles, ne sit felicibus[9] æquo
Altius elatus, faciatque incauta bonorum
Moribus offensum[10] disjuncta[11] superbia musis.
Forsan et id innocuam[12] Cyrrhen[13] accusat, at illam
Insita philosophis absolvit, et excipit omnem
Mansuetudo notam, pax est cognata Minervæ,
Et jocunda quies, et frænum passa voluntas,
Et lacrimis rorans pietas, et prona fideles
Amplecti sincera fides, et conscia recti
Dulcedo, facilisque bonis clementia flecti.

---

[1] *curet*, A.
[2] *hēt*, B., perhaps for *habet*. *hæret*, P.
[3] *Capitulum xviiij.; de remotione elationis a philosophis.* Gloss in B.
[4] *in accensis*, B.
[5] *ignescunt*, A.
[6] *coram*, B.
[7] *laxant*, B. *laxatque*, P.
[8] *despectus*, P.
[9] *felicior*, B. P.
[10] *offensam*, C. P.
[11] *dejuncta*, A.
[12] *Forsitan hic innocuam*, B. *Forsan et innocuam curam hæc accusat*, P.
[13] *Cyrren*, MSS.

Non datur exactum famæ decus, omne venustum
Creditur[1] elatum, sine limo gloria nulli
Affuit, immeritis[2] aliena superbia culpæ est;
Summaque Luciferi Boreïs afflata putatur
Nobilitas, virtusque venit suspecta tumoris.[3]
Hac macula tanti non delibatur honoris
Integritas, ubi verus honos, ubi[4] cognita Phœbo
Majestas, et fervor inest, ubi pocula Musis
Consecrata bibit, verus conviva Minervæ,
Veraque Cyrrhæum perhibent insignia numen,
Commendatque datam mens Phœbi conscia laurum.
At[5] sunt[6] philosophi qui nudum nomen et umbram
Numinis arripiunt, qui vix libasse Minervam
Exhausisse putant, tenuisque scientia pectus
Erigit, et[7] properata pudent insignia Musas
Raptaque temporibus, nubit sed[8] adultera laurus.
Hi sunt qui statuæ veniunt, statuæque recedunt,
Et Bacchi sapiunt non Phœbi pocula, Nysæ[9]
Agmina, non Cyrrhæ, Baccho Phœboque ministrant.
Hoc pleni, hoc vacui, puer intrat Delia miles
Castra recessurus, dicta sumptaque salute,
Et sumpto dictoque[10] vale, temereque magistri
Præcipitatur honos, rudibus præsumptio musis
Insilit, et primos audacia decipit annos;
Jamque in bella venit imbellis, inermis in arma.
Haud ea sunt famæ Zephyris mandanda, nec aulæ
Hunc ego commendo, nam se majoribus æquat,
Contemnitque pares, indignaturque minores,
Nulli jocundus, gravis omnibus, omnia præceps
Imperiosus agit, et pacis nulla tumoris

[1] *Conditur*, A.
[2] *in meritis*, A.
[3] *timoris*, B. C.
[4] *ibi*, B.
[5] *De stultis magistris.* Gloss in A. *Capitulum xx. Contra superficiales philosophos.* Gloss in B.
[6] *Et sunt*, B.
[7] *et* omitted in A.
[8] *et*, B.
[9] *Nise*, MSS.
[10] *Et dicto sumptoque*, B.

Fulmen habena premit; modico quod novit in astra
Conscendisse ratus, alienum scire labello
Progrediente notat, et conniventis ocelli
Invidia mordet, et quod tetigisse veretur
Laudibus attenuat pressis, oculoque susurrat
Subridente notam, livoris cuncta veneno
Conspuit, ipse suis avidus laudator in actis,
Et librata diu, sed turgida,[1] verba loquendi
Majestate trahit, et gutture tracta tonanti[2]
Excutit, et linguam digito gestuque loquaci
Adjuvat, et vultus animo majora fatetur.
At[3] super his aulæ veniam peto, supprimat iræ
Impetus excursum, frænoque modestia pacem
Imperet adducto, Cyrrhæas scimus ad aulam
Divertisse deas, totumque infundere Phœbum
Pluribus, et geminum contingit regia solem.
Criminis unius hos colligit,[4] excipit illos
Linea, paucorumque nota non tangimus omnes.
Hos cum declinet vitium, declinat ad illos.
Hos vel eos tetigisse licet, veniamque peroret
Excepisse bonos,[5] redimatque exceptio culpam.
Et tamen[6] admiror quam dandi cæca potentum
Sit redditus sparsura manus, nam prodiga fundit
Immeritis, et amara tenet, cui larga tenetur
Ad data, prona datis, pollutaque munere, munus
Restituit, munusque putat quod munere vendit.
Expectata bonis rapiunt bona, prona cupido
In pretium pretio, nullique incognitus aulæ
Ambitus, et laterum phalerato multus in ore
Tullius, et celso cumulus speratus honori,

---

[1] *turbida*, A.
[2] *donanti*, B.
[3] *Capitulum xxj. De venia divitum ab auctore postulata.* Gloss in B.
[4] *colligat*, P.
[5] *bono*, B.
[6] *De prælatis qui nihil dant dignis.* Gloss in A. *Capitulum xxij. Quæ sint causæ dandorum redditum.* Gloss in B.

Et furtim mitrata Venus, scelerisque minister
Conscius, imperii metus, vitæque nocentis [1]
Histrio [2] suspectus, et adultæ [3] gloria laudis
Dando non meritis, nimiumque alterna potentum [4]
Gratia cognatusque movens præcordia sanguis;
Consimilesque [5] ligans animorum fibula mores,
Inplicitæque [6] dolis venundata copia linguæ.
Nec noto quod inseruit [7] naturæ lege propinquis
Astringatur amor, truncique [8] a robore ramus
Robora derivet, surgatque in sanguine sanguis
Idem, in eodem ortusque sui natura momento [9]
Ingenitus est proclivis amor, majorque [10] minores
Tollat honos, generisque genus sub sole diescat.
At [11] quantum liceat libeat,[12] tollantque propinqui
Dona propinqua modo, reditusque in parte relinquant
Philosophis, unum [13] capiant [14] qui cuncta merentur.
Detur et hoc aulæ, fateatur [15] Pallada munus,
Significentque data solium [16] novisse Minervam,
Et studii quædam consortia dona loquantur,
Impigra sit dandi mentis manus, infima laus est [17]
Cuncta dari, cum nulla bonis quas sorbet in hora
Histrio dantis opes, logicus delibet in anno.

---

[1] This line I give from P. It is not found in the manuscripts which I have used, in which the preceding line ends *scelerisque nocenti.*

[2] *Histria,* A.

[3] *adulæ,* P.

[4] *potentis,* P.

[5] *Consiliumque,* A.

[6] *Implaciteque,* B. *Implicat atque,* P.

[7] This is the word used in the old printed edition, evidently incorrect, as it destroys the measure of the line. Our two manuscripts have a contraction which is obscure, *sim.*; or *scm.*

[8] This is the reading of A., and appears to be that of B., but it is not very clear. P. gives *cognata ex arbore ramus.*

[9] *memento,* B. P.

[10] *Nemo suos habeat odio, majorque,* P.

[11] *Ut,* C.

[12] *liberat,* B.

[13] *munere,* A.

[14] *sapiant,* C.

[15] *fateantur,* P.

[16] *solum,* P.

[17] *infima lux est,* B.

JOHANNIS DE ALTAVILLA

ARCHITRENIUS.

LIBER QUARTUS.[1]

Lilia[2] Castalii[3] veris[4] marcentia fati[5]
Sub Borea brumante gemit, Nisamque negantem
Subsidium Cyrrhæ, verum[6] præsentia lædunt
Fortius adversa, contra distantia sensum
Diminuunt pœnæ, nec[7] compassiva dolendi
Tot stimulos[8] lamenta gerunt, et segnius urit
Fax admota minus, igitur mœroris in unda
Naufragus inde meat alibi siccandus ocellus.[9]
Mons[10] surgente jugo[11] Pellæam despicit urbem
Astra supercilio libans, lunaque minorem
Miratur longe positam decrescere terram
Sideribus vicinus apex, ut sæpe meantem
Ocius offendat, cum cursu est infima, lunam
Augis in opposito, cum visu maxima, pessum
Vergit in orbe brevi, mediumque aspectibus offert

---

[1] *Liber quintus incipit*, A. *Liber iiij. continet xvj. capitula. Compassio Architrenii super scholarium egestate*, B.
[2] *Filia*, P.
[3] *Castali*, B. *Castelli*, C.
[4] *veri*, B.
[5] *fatis*, A. *fata*, P.
[6] *versum*, B. *visum*, P.
[7] *neque*, A.
[8] *stimulis*, B. P.
[9] *ocellos*, P. A. has *ocellus* corrected to *ocellos*.
[10] *Descriptio montis cui ambitio et cætera vitia insident.* Gloss in A.
[11] *rugo*, P.

Quadratura jubar partem directior omnem[1]
Vix aliqua vergit, facilemque admittere nescit
Arduus ascensum, sola hic latus omne pererrans
Ambitio reptat, prædilexitque colendum
Pro laribus[2] montem, Zephyris ubi succuba tellus
Veris alumnat opes, passimque intexit amara
Dulcibus, et fruticum nodis armantur[3] olivæ,
Et laurus cristata rubis, suspectaque[4] dumis
Quercus, et horrenti crudescit conjuga rusco
Esculus, et rigidis spinæ vallatur[5] aristis
Astra comis abies superum concivis inumbrans.
Hic quæcunque verum fit gloria crinibus arbor
Gratia montis habet, et siqua audacius alto
Vertice diis certat,[6] ibi nulla licentia pressæ
Arboris, ut surgat, montique adsurgere vano
Crine myrica timet, steriles ibi verberat auras
Infœcunda salix, riguisque libentior[7] alnus
Ascendisse[8] vadis, æternaque testis amorum
Populus Œnones, platanusque, et siqua neganti
Natura haud recipit partus ingloria fructum.
  Hic pinus graciles succingitur alta capillos;
Palmaque centennis tardante puerpera fructu;
Et preciosa rogos fumo condire cypressus;
Et meliore libro einamolgi[9] cinnamus hospes;
Et lacrima felix nostræ sacra balsamus aræ;
Et ficus geminis depingens floribus annum;
Et bina nucleum quæ claudit amygdalus arca;
Et sitiens Bacchi primævum pessicus[10] imbrem;
Et tunicata croco germanaque cottanus[11] auri;

---

1 *devecta sub omnem*, P.

2 *Præ laribus*, P.

3 *minantur*, B.

4 P. has *suspectaque*, but gives *spectataque* as a various reading, in the margin.

5 *vallantur*, P.

6 *discertat*, B.

7 *licentior*, B.

8 *Descendisse*, P.

9 *cynomelgi*, B. *cynamulgi*, P.

10 *persicus*, P., which of course is the correct Latin word.

11 *cogetanus*, B., imperfectly corrected to *cottanus*. *cotonus*, P.

Et rugosa genam producto dactylus ævo;
Et pyrus, huicque sacrum[1] tituli dat Regulus omen;
Et pyrus, hancque volæ plenus denominat orbis;
Et pyrus, huicque dedit materna angustia nomen;
Et pyrus, Augusto quæ patrocinante[2] vocatur;
Et pyrus, hæc nota est, et filiolata Roberto;[3]
Et pyrus, est hujus alius Baptista Joannes;
Et pyrus, a quovis pretio signata, vel oris.
Cœna vel aspectus, coit uno quælibet arbor
Ambitiosa sinu, quo pictæ prodiga formæ
Rumpitur in vernos montis lascivia risus.
Gratus ibi livor violæ, dulcique[4] rosarum
Flamma cruore natans, terræ devinctior[5] auras
Mulcet[6] odore crocus, et notus amantibus hospes
Exæquasse nivi præsumit lilia pallor.
Floribus egregiis solum pubescit, ut absit
Gloria pauperibus hortis, vilisque ligustra
Ornatura[7] rubos, et quæ certasse[8] ligustris
Nigra licet cogit Zephyrus[9] vaccinia pingens.
In[10] planum descendit apex, variusque superne
Rivulus exultat, conflictantisqe[11] susurrat
Ludus aquæ, ripasque joco pulsante lacessit;
Solis unda vacat pretiis, haud ulla profundo
Vilis arena sedet, lapidumque ignobile vulgus.
Ditia[12] luxuriant ridentibus ima metallis,
Exundatque jubar, lapidum generosa propago,
Ut gelidus mixtis delectet in ignibus humor.
Illic illimes bysso candentius undas
Liliat[13] argentum, partimque argenteus auro
Amnis inauratur, gemmarum turba nitore

---

1 *huic sacrum*, A.
2 *patrinante*, B. P.
3 *Reberto*, P.
4 *dulcisque*, P.
5 *devinctius*, P.
6 *Sulcat*, corrected from *Sulcet*, A.
7 *Ornamenta*, B.
8 *certare*, B.
9 *Saphirus*, A. *Saphiris*, C.
10 *Capitulum iiij. De rivulo in ejus latere demanante.* Gloss in B.
11 *confluctantisque*, A.
12 *Dulcia*, B.
13 *Illigat*, A.

Auget aquæ radios,[1] hic jaspidis, hic amethysti
Gloria lascivit, hyacinthi[2] cærula plaudunt,
Et pretium præbet nutricibus unio conchis,
Et fruitur[3] viridis[4] æterno vere smaragdus.[5]
Hic[6] vaga discurrit animi gravis incola nunquam
Cura soporis amans, curæque annexa parenti
Anxietas, tacitique metus, et nota voluntas
Dissimulans, et spes dubio vicina timori,
Donaque nobilior[7] populis sparsura cupido,
Et sceptri secretus amor, nimioque vacillans
Credulitas voto, soliique occulta casarum
Laudativa sitis, et honorum sedula plausus
Muneribus pavisse fames, audaxque favores
Alternos emisse favor, famæque sititor
Impetus[8] expensæ, donataque gratia gratis,
Sed reditura datis, vultusque[9] modestia raro
Gratior arrisu, gravitasque affabilis, oris
Non animi plausura[10] joco,[11] mansuetaque linguæ
Canities, verbique virum[12] testata venustas.
Hic promissa volant, decurrunt dona,[13] fidesque
Pollicitis proclivis adest, dandique facultas
Libera spargit opes, plenoque pecunia cornu
Fundit amicitias, emiturque in mutua nexus
Fœdera, venalique[14] datis succumbitur aulæ.
Hic fictus virtutis odor,[15] fabricataque vultus
Relligio, clausoque tumens elatio vento,
Et recti mendax species, et simia morum
Hypocrisis neglectura[16] genas, aucepsque favoris
Eloquium, vernusque rudis facundia causæ

---

1 *radiis*, A.
2 *iacincti*, A. B. *iacinthi*, P.
3 *struitur*, P.
4 *virides*, A.
5 *smarandus*, B. *smaragdis*, A.
6 *Capitulum v. De incolis ejusdem montis.* Gloss in B.
7 *nobilio*, B.
8 *Expetus*, B.
9 *vultuque*, B.
10 *plausiva*, B.
11 *loco*, P.
12 *diu*, B.
13 *iscursant dona*, P.
14 *venali datis*, A. B.
15 *honor*, B.
16 *neglecta*, P.

Flosculus, et turpem redimens solertia vitam.
Hic in amicitias hostem complectitur hostis,
Blanditur feritas, odium favet, ira salutat,
Sævities[1] palpat, libertas servit, obedit
Imperium, premitur majestas, gloria languet,
Cedit apex, omnique via reptatur ad aulam,
Omnique ambitio saltu venatur honores.
Hic puer imperii cupidus ludebat, alumnus
Martis, Alexander; sceptrique infudit amorem[2]
Ambitio nutrix, totumque armavit in orbem
Præcipites animos, tenerisque induruit annis[3]
Bella pati, votumque duos extendit in ortus.
Primos[4] ambitio remos, et prima furori
Vela dedit, ventosque rudes, Martique volanti
Cum sole et luna primas innexuit alas.
In magni jugulos animavit Cæsaris enses,
Corrupitque fidem soceri, pavitque Philippos
Sanguine civili, pugnavitque hostibus hostis,
Et Romana leves juverunt prælia[5] Parthos,
Instantesque fuga supplerunt pila sarissas.
Hac duce sunt Latii totum diffusa per orbem[6]
Vulnera, Pœnorum subsedit[7] gloria Romæ
Fulminea pulsante manu, bibuloque cruoris
Hannibal ense furor, mundumque doloribus emit
Cæsareumque jugum Romæ defossa[8] juventus
Ambitionis acu, gaudensque laboribus omnes
Indolis extorsit titulos, fuditque furore
Martis, et Herculeo nitente[9] sanguine Pyrrhum.
Hinc[10] hominum tortrix Allecto major,[11] Erinnys[12]
Summa, potestates urget violentius, ardor

---

[1] *Sengnities*, B.
[2] *honorem*, B. P.
[3] *armis*, A. B.
[4] *Quod ex ambitione bella ortum habuerunt.* Gloss in B.
[5] *præmia*, B.
[6] *per annum*, B. P.
[7] *succedit*, P.
[8] *defessa*, A.
[9] *nitentes*, B. *nidentem*, P.
[10] *In quo genere heroum ambitio conversetur.* Gloss in B.
[11] *maxima*, P.
[12] *Herinis*, A. *erinis*, B.

Arduus, ambitio solitæque accendere corda
Nobiliora faces, indignatusque caminus
Degeneres animos timidosque invadere votis,
Integrum imperium, summamque capessere[1] mundi,
Et diis esse pares, superumque instare favori,
Fortunæque sequi tollentis in æthera dextram.
Contentos habitis submissaque pectora spernit,
Et votum quod serpit humi; nam prodiga voti
Sperat in immensum, nullique indulget habenæ[2]
Ambitio, secura modi, spes ardua, sola est
Quæ timuisse facit, et anhelans summa voluntas,
Et desiderii sitientis sceptra libido.
Huc[3] nova visurus fastigia surgere fessis
Luctatur pedibus, et jam superatur Olympus
Tertius, alter Atlas, et adest quæ sidera dorso
Culminis aula quatit, contendit in ardua cælo
Invidiam factura domus, sublimis in altum,
Ad modicum statura volat, transcendit et auras,
Et pacem quam summa tenent, seque inserit astris,
Sollicitatque deos, iteret[4] ne prœlia Phlegræ
Haud aliter cælestis homo, suspecta minanti
Arduitate, Jovem repetita in fulmina cogit,
Armatusque manus hominum securus, et arces
Despicit, et terræ digna scelus expiat ira.
Tollitur alta solo regum domus, aula, deumque
Sedibus audaci se vertice mandat, at umbras
Fundamenta premunt, regnisque[5] silentibus instat,
Ultima Tartareos æquans structura recessus.
Radices operis ne verticis ardua præceps
Sarcina subsidat, Stygias demittit ad undas.[6]
Tartareus[7] jam civis[8] homo, Stygis[9] incola, mortis
Non expectato laqueo venit illa, supremo

---

[1] *summa capescere*, A.
[2] *nulli dum paret habenæ*, P.
[3] *De aula in montis ejusdem vertice constituta.* Gloss in B.
[4] *niteret* or *interet*, B.
[5] *regnique*, B.
[6] *in undas*, P.
[7] *Tartareæ*, P.
[8] *cujus*, C.
[9] *Aligis*, B.

Vis[1] rapitur fato, mavult præcedere liber
Fatorum quam[2] jussa sequi, jam[3] tramite cæco
Ad Styga rumpit iter[4] vivus vovisse[5] laborat,
Quo defunctus eat, descendit ad infima mundi
Centro fixa domus, medioque innititur axi.
Explicat aula sinus, montemque amplectitur alis
Multiplici latebra, scelerum tersura ruborem,
Ipsa loco factura nefas, erroribus umbram
Cœca parat, noctisque vices oculique verendas
Decipit excubias, pereuntis sæpe pudoris
Celatura notas,[6] Venerisque accommoda furtis.
Nam tenebras[7] qui peccat amat, latebrisque pudorem
Excusat, noctemque facit velamina culpæ.
Marmor et attriti quicquid splendore politus
Aspectum pavisse potest, aut nobile reddit
Et famæ commendat opus, pretiosa domorum
Materies, laudisque venit fœcunda bonorum.
Luxuriem largitur humus, mundique nefandis
Obsequitur votis, rerum tellure ministra[8]
Ædificat securus homo, nam terra paratum
Jurat in auxilium, quidvis natura potentis
Expedit ad nutum, lapides et ligna ligandis
Ædibus, et quicquid pretiosior exigit usus.
Exhibet et gemmas, quarum fulgore diescit
Sole suo contenta domus, sed gloria paucas
Hæc visura moras, cursum felicibus aufert
Temporis occursus, lætis venit obvia fati
Janua, summa dies, metuenda[9] potentibus hora.
Hoc[10] fatui cælum mundi[11] videt, inque dolentes
Excutitur risus; heu! quæ dementia tantis

[1] *Vix*, P.
[2] *jam*, B.
[3] *nam*, P.
[4] *inter*, B., apparently.
[5] *venisse*, C. P.
[6] *nefas*, B.
[7] *latebras*, B.
[8] *ministrat*, A.
[9] *munienda* or *mutuenda*, A., but not very distinct.
[10] *Exclamatio Architrenii in eos qui opes ædificationibus consumunt.* Gloss in B.
[11] *mundi cælum*, B. P. gives *telum* in the margin.

Erexisse domos studiis, tantosque labores
Perdere, tot census, quod crastina diruat[1] ætas
Instruit instanter labor irritus,[2] ocius ista[3]
Otia tollantur, ad inania mundus anhelat,
Deflectatur iter, totusque in seria sudet.
Nam risu, aut digito, quid dignius? Ardua tollit
Cras ruiturus homo; furor est sublimibus uti
Sedibus, ad lapsum properanti, improvida[4] montes
Accumulat casura manus, nam sufficit unam
Contraxisse casam morituro, cum irrita surgant
Quæ fati pulsante manu fastigia nutant.
Hæc tamen et quicquid auget ludibria vitæ
Sunt desperantis animæ solatia, fati
Postera, deterrent dubiæ præsagia mentis.
Crastina cælamur,[5] hodiernis utimur, iram
Judicis expectat incauti audacia mundi,
Conscia delicti, suadet præsentia, clausos
Expositura metus, series occulta futuri.
Hic auro Parias[6] onerant aulæa columnas.
Nobile[7] surgit opus, levius quod[8] tersit Arachnes
Pollice lida[9] manus, et vestibus implicit aurum,
Pectinis ingenio nulli cessura, licebit,
Pallas anum simulet, Hermi satíatur arena,
Gloria picturæ, florum lascivia, ductu
Pectinis accedit, et veris gratia major
Vestibus arridet, series depingitur anni
Temporis excursu vario distincta, sed illic
Aurea vernat hiems, et item Saturnius annus
Ver habet æternum, picturæ clausula quævis
Secula clausa tenet, annosaque tempora, vestis
Colligit una dies, cujus brevis explicat ordo
Omnia, nascentis ibi mundi vagit origo,

---

[1] *dirivat*, B.
[2] *impetus*, B.
[3] *justa*, P.
[4] *properant improvida*, P.
[5] *celantur*, P.
[6] *patrias*, A.
[7] *De pictura aulæorum.* Gloss in B.
[8] *quam*, P., with *quod* in the margin.
[9] *lyda*, P.

Et jam cana redit teneris infantia rebus,
Præteritumque Chaos[1] iterum puer induit orbis.
Nec minus horrescit mundum clausura, suasque
Asperat hora minas, et adusto murice candens
Purpura, judicii supremum ventilat ignem.
Temporis expressus medii prætermeat ordo;
Ut vero videas succedere secula tractu
Nec spatio confusa brevi,[2] pictura labores
Antiquos meminit, Danaos ibi Pergama fleres[3]
Diruta[4] flere dolos,[5] lacrimis dum purpura sudat,
Dum latus Hectoreum major fodit Hector,[6] Achilles,
Succumbitque Paris Græca Venerisque sagitta;
Et Venus Atridæ gladios iramque[7] ministrat.
Hic fletus teneros[8] Priami nomen,[9] uda senectæ
Ariditas, redditque dolor quod perdidit ætas,
Hectoreos casus morte ausa, hic sensus Ulixis,
Hic Pyrrhi gladius pugnat; conatibus ille
Pectoris, ille manus; hic flet Ledæa, nec oris
Gloria diluitur lacrimis, sed fletibus ipsis
Vultus ridet honor; hic Græca, hic Dardana pubes,
Illa stat, illa[10] cadit, tractantur bella, sed inde
Ensibus, inde fuga, et dum respirantibus armis
Consulit in dubios Atrides Nestora casus,
Ille vir, ille senex, Phrygio juvenescit in auro.
Dulce virum luctus lugere, dolere dolores,
Et lacrimis lacrimas, planctu rescribere planctum.
Dulcius est oculo dulci decurrere casus,
Fortunæque vices, Veneris quas alea versat,
Et pasci lacrimis, quibus invitantur amantum
Gaudia, dum tenero dulcescunt basia[11] fletu;
Et lacrimis inserpit amor, miserisque fovetur

---

1 *Præteritum Chaos*, B.
2 *levi*, B.
3 *cernas*, P.
4 *Dirupta*, B.
5 *dolo*, P.
6 *hostis*, A.
7 *veniamque*, B., corrected to *iramque*.
8 *teneros fletus*, B. P.
9 *move*, B. *vomit*, P.
10 *ista*, P.
11 *oscula*, A.

Major in adversis, intextos pecten amorum
Exprimit eventus, ibi serum Pyramus ense
Vindicat egressum, Thisbe lugubria fati
Pondera morte levat, tua non formidat ad umbras,
Pyrame, fata sequi, sequiturque dolore dolorem,
Et gemitu gemitum producat, funere funus.
Hic patris amplexus usurpat Myrrha, noverca
Gratior ipsa sibi, Byblisque sororia fratri
Gaudia mentitur, Iolen ibi[1] mollis amictu
Induit Alcides, rigidoque et pensa stupenti
Pollice turbat opus, ausus latus ardua doctum[2]
Edocuisse colos, fuso meminisse cadenti
Cogitur Alciden, positamque resumere clavam.
Hæc et siqua juvant oculos, pictura jubenti,
Pectine producit, homines et bruta creanti
Pollice tela[3] parit, operis laudisque magister
Omnia doctus arat, naturæ cuncta potentis
Induit ille manus, vigilant ibi sidera cælo,
Æquora piscis arat, vario discurritur aer
Alite, terra feris, nostrique superbior oris
Majestate, parit homini quod serviat, omni
Obsequiosa bono, quovisque juvantibus usu
Sedula deliciis, ibi læta et tristia spargit
Ambigua fortuna manu, fati exitus omnis
Texitur, et tenui dependent omnia filo.
 Luxuriem[4] cultu[5] nullo modus ordine nullo
Limite metitur luxus, non claudit honestas
Prætereuntis iter, pretium quæsisse laborant
Vestibus uda Tethys, et fœcundissima tellus
Mater opum, calido tenuis mandatur ab axe
Carbasus, et Pharii linum de littore Nili
Tollitur, ut nudam gemat Isida nudus Osiris.

---

[1] *sibi*, P.
[2] *doctus*, A.
[3] P. has *texta* in the margin.
[4] *De luxu vestium et pictura vasorum.* Gloss in B.
[5] *Luxuriam cultus*, P.

Vellera dant Seres, studiique Britannia Major
Ingeniique potens, quocunque vocaverit usus
Ausa dedisse manus, raptique paratior ala
Fulminis, et pretio queat exæquasse laboris,
Altera naturam natura, Minerva Minervam,
Fervescit Tyrius sudor fudisse cruorem
Muricis, æquoream penitus scrutatus abyssum,
Ut falli facilis roseo flammata veneno
Vellera miretur oculus, mundumque beari
Sic putet interius, animam torquente reatu.
  Divitis ingenio picturæ gaudet et auri
Gloria vasorum rutilo pallore coruscat,
Nec pretii nec laudis egens, miratur in illis
Artificis natura manum, seseque minorem
Agnovisse pudet, nam gratia surgit in auro
Plenior, et quævis facies ornatior exit.
Blandius invitat ad pocula vasis in imo
Stans hominis signum, Baccho superante futurum
Naufragio felix, nisi quod gula sæpe paratis
Subvenit auxiliis, hominemque urgentibus undis
Humanum servasse putat, volat ebrius ales
Inferius tardante mero, serpente bibenti[1]
Innocuus conviva bibit, bibit cingulus uda[2]
Sanctificans dextra, blandum fremit ira leonis
Poturæ[3] tranquilla gulæ, mansuescit in unguis
Pace minax ursus Nerei; mutasse profundum
Piscis[4] amat, Bacchique lacus et littora servat
Gratia picturæ picturaque gratior aurum,
Gemmarumque dies, Bacchum latura favoris
Nectare vasa replent, vasis pictura decorem
Exhibet ornatus, decus aurum, gemma nitorem.
  Illic ingluvies, illic Venus effluit, illic
Texitur occulto studio dolus, æmula veri
Fabula, prævelat fidei perjuria peplo.

---

[1] *libenti*, A.
[2] *angelus una*, P.
[3] *Potare*, A.
[4] *Pestis*, P.

Pacis habent vultus odii secreta, venenum
Fraudis amicitiam tenui mentitur amictu.
Occulit immanes animos[1] clementia vultus.
Pectoris asperitas risu prætexta sereno
Interius fervens, laqueos innodat,[2] et hamos
Curvat in insidias, rabiemque in pectore fixam
Armat in omne nefas, non est quod abhorreat aulæ
Incola delictum,[3] facie describit amicum,
Hostem mente premit, linguam dulcedine lactat
Mentis amara tegens, animo blanditur operto
Lædit in occulto, præsenti parcat amico,
Vulnerat absentem, quicquid præsentia pacis
Spondeat, a gladio non est absentia tuta.
 Nulla[4] fides aulæ, nulla est reverentia, nullus
Committendo modus, vitiis indulget, honestum
Ambitione premit, æquum declinat in omni
Materia lucri, studio quocunque laborat
Ut loculus crescat, linguæ suffragia vendit
Ad pretii libram, rapiunt majora patronum
Munera, nec nunquam partitur puncta favoris
Partibus adversis; unum promittit utrinque[5]
Obsequium, neutrumque juvat qui utrique tenetur,
Proditor amborum; nam vel bellator utrinque[5]
Arma negat vel utrique favens[6] utrique minatur.
Prodigus eloquii vultu non mente serenat
Aulicus affatum, Zephyro vernantior oris
Lilia verborum cuivis largitur, et omnes[7]
Nectar amicitiæ redolenti pace salutat.
Quid doleas, quid non, quid dulce, quid utile, quid non,
Sollicitus quærit, et tantum verba daturus
Singula promittit, crescentibus omnia spargit
Pollicitis, sed nulla manu; spem mandat inanem

---

[1] *oculos*, B.
[2] *prænodat*, B.
[3] *dilictum*, A.
[4] *De infidelitate aulicorum.* Gloss in A.
[5] *utrique*, P. *utrumqu*, C.
[6] *favet*, A.
[7] *omnis*, P.

Pectoribus, dextræque nihil; spes credula fallit
Pectora, verba manum; sese ligat aulicus omni
Omnia facturum, largoque enititur ore
Quidlibet[1] ut speret, sic imminet ardua multis
Sarcina, dum verbis temere fiducia surgit,
Dum spes cæca jacet, subiti secura flagelli.
Heu facinus! multos in summa pericula misit,
Naufragioque fuit linguæ tranquillior aura,
Mobilis et nullos solide complexus amicos.
Mente vagus dubia, nullis nisi fœdius[2] uti
Fœderibus novit, odiis alternat amores,
Mutat amicitias, has exuit, induit illas,
Quosque[3] minus constanter amat, constantius odit.
Vagit amicitiæ[4] teneris infantia cunis,[5]
Gratior ad veteres numquam producitur[6] annos,
Nec senii matura sapit, fastidia ferret.
Si senio marceret anus, dum spirat odorum
Primitias,[7] expirat amor,[8] sic aula diurnos
Eligit, et tractos ultra fastidit amicos.
Principis[9] ad nutum servi[10] inconstantia nutat,
Quodlibet ad votum didicit versare favorem
Clausus adulator,[11] et quodvis nolo, paratum
Nolo relaturus, et si volo dixerit ille
Reddet, et ille volo, semel, hinc non, dicitur, inde
Ingeminatur ita quicquid laudaverit, illo
Nil melius, quicquid animo non sederit, illo
Nil visum est pejus, siquid jubet acrius, ipsum
Juratur licuisse nefas, si mitius, ipso
Tollitur ad superos melior Jove, quicquid agatur
Id tene,[12] dii melius, hic est qui pulvere nullo
Excutiat nullum, cauteque absolvere quærat[13]

---

[1] *Quilibet*, A.
[2] *fœdibus*, B.
[3] *Quoquo*, A. B.
[4] *amicitias*, A. B.
[5] *comis*, A. B.
[6] *perducitur*, C.
[7] *Primicitias*, A.
[8] *odor*, B.
[9] *De adulatione aulicorum.* Gloss in A.
[10] *cervi*, A.
[11] *ad*, B. P.
[12] *bene*, B. P.
[13] *curat*, B. P.

Crimen ubi non est suspectam sordis amictus
Munditiam reddens, ut[1] quo placet inde mereri
Debeat offensam, servi manus illa ministrat;
Non reprimit culpam, domino male sedula servit
Obsequio lædens; hic est qui adversa volenti
Prospera diffinit, dominoque in fata ruenti
Jurat in eventus dextros, laudatque sinistri
Augurium fati; quicquid fortuna minetur
Mentis pace ferens, placeat modo, pauca dolorem
Altius infigunt; hic est qui gaudia mente
Supprimit, ore gemit, et rursum gaudia vultus.
Pectus habet[2] gemitus, vultus accommodat omni
Fortunæ domini, nusquam vestigia mutans
Solvitur in risus in quos se solverit, idem
Ore pluit lacrimas animo quas pluverit[3] idem.
Cum dominus tali facinus committit amico,
Ille doli vulpes, domuique domesticus hostis,
Omne domus vitium ridenti mordet[4] ocello,
Et pede vel cubito socios et crimina tangens,
Quod lingua reticet loquitur pede, cuncta loquentis
Garrulitate pedis, domini commissa revelat,
Et fidei fracto reserat secreta sigillo.
Has[5] aliasque notas notat Architrenius, ergo
Heu! quem divitiæ, quem mundi vana loquuntur
Gaudia felicem, vitiique ancilla beatum
Gloria mentitur, gladiis linguisque suorum
Cæditur ipse, manus non[6] evasisse ministras
Fortior ipse potest, non extorsisse latentem
Perfidiam novit, animo non prendit apertum
Crimen adulantis; oculo quod præstat et auri,
Non oculo non aure videt, popularibus auris
Auribus assurgit, læta præconia[7] vulgi
Dulcia mente bibit, circumfusisque favorem

[1] *a quo*, A.
[2] *habent*, B., apparently.
[3] *pluerit*, C. *pluverat*, P.
[4] *mordenti ridet*, A. C.
[5] *De potentum impotentia et cæcitate.* Gloss in B.
[6] *manusque*, B.
[7] *præcordia*, B.

Plausibus indulget, nec laudibus arctat habenam.
Sed sibi jam melior et major laude videtur
Ipse nefas totusque nihil se credit ad omnes
Esse satis laudes, pretiumque in laudibus esse
Concipit, at[1] nescit pretium non laude meretur,[2]
Sed pretio laudem, nescit quod turpibus ipsa
Laus[3] damnosa venit, cum sit derisio pravis,
Laus pictura bonis, ipsa est quæ exultat honestis,
Insultat vitiis; illis arridet, et illis[4]
Cautius irridet,[5] nescit dum lingua redundat
Laudibus, omne malum mentis secreta loquuntur.
Non aperit clausura[6] dolos facundia servi
Quo prosit domino, sed quo delectet, ad aures
Verborum cum melle venit, nec pectore librat
Utile, suspenso domini securior usum
Præterit eloquii vallo, ne capta recedat
Gratia munitur verbo vallante[7] favorem;
Claudere fervescit, et dum sua tuta ferantur
Lintea, præcipiti domini non subvenit alno.
Vulgus ad obsequium numquam dominantis honestas
Invitat, sed dantis opes, servire minores
Majori non suadet amor, sed cogit egestas,
Imperiique timor, et in aspera prona cupido.
Non hominum votis sed opum servitur, ab illis
Imperium mendicat homo, famulantis ad illas
Servus anhelat amor, et cui devinctior[8] hæret
Vellet ut exiguo dominum mutaverit ære.[9]
Juranti licet ore neget, testatus et ipsam
Horrendam superum fidei[10] Styga,[11] quælibet ausus
Testanti factura fidem, perjuria venti
Non reditura ferunt, aura rapiente recursu

---

[1] *ac*, A. C.
[2] *meremur*, C. *mereri*, P.
[3] *Lax*, B., here and in the following line.
[4] *illa*, C. P.
[5] *arridet*, A.
[6] *clausum*, A.
[7] *valente*, B. *vallente*, C.
[8] *dementior*, P.
[9] *æde*, A.
[10] *fidei superum*, P.
[11] This is the reading of P. B. reads *fuga*, but A. and C. have *stiga*.

Non læsura volant, non est cui lingua minorem
Postponat dominum, quicquid mens obvia linguæ
Liberior dictet, quicquid suppressa[1] susurret
Libertas animi, nullius passa tyranni
Imperiosa jugum, nulloque[2] absterrita monstro.
Si[3] linguæ ad phaleras, si detur ad omnia verbi
Condimenta fides, domino nil majus in ipsis
Excellit superis, nec habet pretiosius illo
Arca fortunæ, malletque et luce carere,
Et se quam domino fortunæ ad vota[4] fruenti
Uberiore bono, sed si modo dando solutam
Contrahat illa manum, raptamque in tristia verso
Urgeat orbe rotam, domini quem multa ministri
Turba loquebatur, servus modo pocula fati
Solus amara[5] bibit, sibi soli applaudit amico
Qui premitur fato, sepelit quos læta creavit
Mœsta dies fati, servi celaverat ante
Nunc aperit fraudes, domus extunc cogitur omnem
Exeruisse dolum, dominum non decipit ultra.
Mundi nulla fides, et quæ latuere secundis
Cernit[6] in adversis; hominem quid prospera celet
Asperior fortuna docet, felicia fati
Excæcant animos, distinguere nescit amicos.
Qui fruitur lætis fortunæ, quicquid ab alto
Sidere despectet, unum celatur[7] amari
Ut satis est visum, viso dolet[8] intimus exit
Exclamatque foris gemitus; solitumque recurrit
Mœror ad impluvium, positumque resuscitat imbrem
Vivus item[9] luctus, et pectore vivus aquoso
Enatat, et notis oculorum spargitur undis
Alveus, et gemina lacrimarum rumpitur urna.[10]

[1] *suprema*, B.
[2] *que* omitted in B.
[3] *Quod adversitas adulatorum detegit falsitatem.* Gloss in B.
[4] *recta*, P., in margin.
[5] *arma bibit*, B.
[6] *Cercit*, A. *Crevit*, B.
[7] *colatur*, B.
[8] *indolet*, A. C.
[9] *iter*, A.
[10] *unda*, A.

JOHANNIS DE ALTAVILLA

ARCHITRENIUS.

LIBER QUINTUS.

Transit[1] ab aspectis nondum rorantia siccus
Lumina, nec tersus oculos mœrore palustres.
Nec mora, finitimo tractu præsumptio collem
Stringit, et insolido nitens pede, sarcina pessum
Nutat, ubi testudo volat, fastidit in alto
Mergus aquæ sedes; aquila cessante, ministrat
Arma Jovis milvus, spolio contendit olori
Corvus, id est ferrugo nivi, strepit anxius anser
Actæam vicisse lyram, cæcusque pererrat
Bubo diem, nisumque fugat torpentibus alis,
Dum mendicata sequitur cornicula penna.[2]
Hic lepus[3] insurgit animo pallente[4] leoni,
Simius humanæ naturæ simia vultus
Despuit illimes, bubali bos cornua cornu[5]
Prævenisse putat, admissam tigrida barri
Segnities inflexa fugat, lupa nupta molossis
Jactitat insignes thalamos, Lycaonis ausa
Conjugii rupisse fidem, contraque leænam

---

[1] *Liber quintus, i*^m^. *capitulum continet de colle præsumptionis.* Gloss in B.

[2] *mendicatam . . pennam*, A.

[3] *De presumptione.* Gloss in A.

[4] *pulsante*, A.

[5] *cornu*, A. This line is omitted in B.

Pardus, asellus equam præsumpto fœdere lecti
Ducit, et hircus ovem, solioque pudendus adulter
Semimari partu Pasiphaen[1] taurus honestat
  Hic Niobe multa Latonam prole lacessit
Ardua, sed numerum tam Sol quam Cynthia pensat;
Surgit in aurigam, dum Phœbi sanguine Phæton
Nititur, et nitido temere confidit in ortu,
Errantemque diem[2] mundo minus[3] obvius urit.
Miraturque citum[4] Boreas ardere Booten,[5]
Indomitosque regi[6] spargens auriga jugales,
Præcipiti fato meriti mercede laborem
Claudit, et in patria tandem se novit habena.
Amplexus Cereris dulces avellit opaci
Insipidus Plutonis amor, regique Molosso
Idoneo dat[7] præda thorum, Nessusque biformi
Alciden deludit equo, cælique litura
Lemnius[8] innuptæ connubia Palladis ardet.
Hic furit in superos tellus armasse gigantes,
Et nivibus montes galeatos, Ossam, Olympum,
Pelion, et scopulis populosa cacumina pacem
Tollit in æthaream, securaque fulminis instat.
Hic sibi rhetoricos Theodectis[9] gloria flores
Deputat, auctorem titulo mentitus inani,
Assutumque[10] notæ mens conscia damnat honorem,
Nec meritam laudem majestas nominis æquat.
Ardua Pierides ineunt certamina Musis;
Sed rapitur rapto laurus cum nomine, laurus
Ornat, et immemori.[11] victoria nomine vivit,
Æternumque negat laurum marcescere nomen.
Persius in Flacci pelago decurrit, et audet

---

[1] *Pasipheti*, A. *Pasiphen*, B. C. *reginam*, P., with *Pasiphaen* in the margin.
[2] *Errantumque viam*, P.
[3] *nimis*, P.
[4] *scitum*, A. *titum*, B.
[5] *Boeten*, A. *Boetem*, C.
[6] *recti*, B.
[7] *Inde suum dat*, P. *Idoneo*, apparently corrected to *Idoneū* (i.e. *Idoneum*) in A.
[8] *Lennius*, A. B.
[9] *Teoduntis*, B. *Theodentes*, C.
[10] *Assumptumque*, A. *Assurque*, B.
[11] *et in memori*, P.

Mendicasse stylum satiræ, serraque cruentus
Rodit, et ignorat polientem pectora limam.
Hic[1] puer insolidus et mente et corpore læso[2]
Indolis, et teneris animo nervoque solutus,
Quem renum[3] senior lascivia mollit, et sævi
Ardescens novitas, emptas in devia præceps
Ecclesias[4] auriga rapit, superumque regenda
Suscipit innumera lactandus ovilia pastor;
Omnibus ecclesiis[5] haud contraxisse veretur,
Centigamusque novo superis de jure ministrat
Presbyter, in sponsi spolio præclusus[6] adulter,
Moribus insipidus,[7] nostri Jovis inquinat aram;
Accessuque notat Veneris Bacchique sacerdos
Numen utrumque sitit, lumbosque et guttura solvens
Sedulus his servit, liceat scelus esse locutum[8]
Quod fit in occultum,[9] vitium facit ipsa loquendi
Materiæ sordes, iræ furor imperat ori.
Circumscisa[10] minus movet indignatio verba,
Pauperibus dandos reditus inviscerat, et qui
Cuncta dedit nulla contingit portio Christum,
Emungitque bonis ara ventris[11] numinis aram;
Cujus delicias uteri deperdit in utre,
Dum quod[12] in ore sapit stomachi corrumpit Averno.
Hic vulgus cathedras rapta deitate magistri
Insilit, et vacua de majestate tumorem
Concipit impubis et mento et mente, virenti
Crudus adhuc succo, juvenem solidosque viriles
Præveniens culmos,[13] nec maturata senectæ
Præcipiti lauro non expectasse veretur.
Hos ego prætereo tacitos[14] sine nomine, nosque
Præterit ignotus insania nota magister.

---

[1] *De præsumptione ecclesiasticorum et magistrorum.* Gloss. in C.

[2] *læsæ*, P.

[3] *reum*, B.

[4] *Sponsas Christi*, P.

[5] *Omnibus et sponsis*, P., with *sponsis, sc. ecclesiis*, in the margin.

[6] *præclusis*, P., in the margin.

[7] *insipidis*, A.

[8] *locutam*, B.

[9] *in occulto*, P. *sit in occultum*, P.

[10] *Circumcissa*, A. B.

[11] *ventris ara*, A.

[12] *quo*, B.

[13] *cumulos*, B.

[14] *tantos*, A. *tactos*, C.

O rabies sedisse rabi,[1] dulcique[2] Minervæ
Intonuisse tuba, nondum patientibus annis.
Hic in philosophos ausa est sævire flagello
Mortis alumna fames, animoque potentia Phœbi,
Pignora pauperies curarum verberat hydra.[3]
Hic[4] ubi delegit summam[5] præsumptio sedem,
Inserpit festina comis, crispatque senecta
Henrici faciem, quem flava Britannia regem
Jactat, eoque duce titulis Normannia ridet,
Et belli et pacis, totumque supermeat[6] orbem
Indole, quam[7] belli nunquam fregere tumultus,
Dedidicitque virum gladio matura juventus.
His vernare genis æternum debuit ævi
Flosculus, et nulla senii marcescere bruma.
Hic[8] vitii fœcunda parens, soliumque domanti
Imperiosa jugo, regina pecunia, juri
Præminet, ausa suis astringere legibus orbem,
Quas ratio nescit, sed ei[9] devincta cupido
Dictat, et indicit avidi facundia quæstus,
Et loculos augens,[10] discinctæ audacia linguæ
Census censura fiunt, injuria jura,
Pura minus pura, sacra littera sacra litura.
Vicinos[11] germana lares attollit, et astris
Invidet inferior cognata superbia, terris
Impatiens habuisse parem, cæloque priorem
Surgit in articulos, summos descendit in ungues,
Crure stat inverso, renes obliquat in arcum,
Ventri[12] parum cedit, suspendit ad ilia lævam,[13]
Educit cubitum, flexam procul arduat[14] ulnam,

---

[1] *inibi*, P.

[2] *dulcisque*, P.

[3] The five lines preceding are omitted in B., but they are found in A. C. and P.

[4] *Quod præsumptio est senectutis ad regem Angliæ divertisse.* Gloss in B.

[5] *summa*, B. *summat*, C.

[6] *totum supermeat*, A.

[7] *quem*, P.

[8] *De pecunia.* Gloss in A.

[9] *eas*, B.

[10] *ardens*, A. C., and P. in the margin.

[11] *De superbia.* Gloss in A. and B.

[12] *Ventre*, C.

[13] *in illa sævam*, B.

[14] *ardua*, B.

Tenditur in pectus, declives vergit in armos,[1]
Grandiloquum guttur et garrula colla supinat,
Et nisi pro voto[2] respondent omnia vultu
Candet, et ignitis oculis prognosticat iram,
Et digito nasum ferienti magna minatur;
Sed læsura parum, solo[3] nocitura tumultu.
Ortu sidereo sublimis, proxima cælo,
Hæc dea nobilium mandat se mentibus, illas
Adventu dignata suo, torquentis Olympum
Sedibus orta Jovis, patrio desuescit ab ortu
Degenerare casas vix intratura minores.
Sic sublime volat sceptrisque domestica reges
Incolit, his pugnat jaculis, hoc militat ense.
Et tamen interdum claustris invecta, potentum
Atria commutat casulis, illicque prophanam
Continuat sedem, sanctis illapsa cucullis.
Ecce[4] supercilium monachi lunatur in altum,
Sublimis rapitur vultus,[5] declivis ocellus
Surgit in obliquum, ventremque superbia festo
Plus epulo tendit, duplex sic regnat Erinnys
Interius, venterque notho[6] turgescit utroque.
Quid cum turbatur animi pax intima, verbis
Intonat, ardescit oculis, vultuque minatur?
Quid quotiens pastor erranti publica monstrat
Vel privata gregi juris vestia? nonne
Dictat in oppositum tumidæ præsumptio mentis,
Et leges alias deceptæ immurmurat auri?
Quid, quotiens morbos ovium nocuosque tumores
Subsecuisse parat, reliquum patienter ovile
Pastoris sequitur virgam, pacemque flagellis
Exhibet aut monitis? sed claustri hæc belua, de qua
Fabula narratur, mansuescere verbere nullo

[1] *in annos*, B.
[2] *pro voce*, P.
[3] *et solo*, P.
[4] *De superbia claustralium.* Gloss in A. *De monacho elato.* Gloss in B.
[5] *vultu*, B.
[6] *noto*, P.

Sustinet aut verbo, domitores[1] odit, et instat
Asperior virgis, oculisque vomentibus iram
Fulminat, et monitus fumanti despuit ore.
Hic quorum[2] vita est humili dejecta cuculla[3]
Spernit oves,[4] et eas audet præsumere de se
Delicias,[5] in quem pretium totius ovilis
Confluat, et solus virtute supernatet omnes.
Si quando careat baculus pastore, suoque
Rege vacet sceptrum moniale, hæc belua sedem
Jam sibi sortitur viduam, dextramque maritat
Absenti baculo, vacua jam regnat in aula,
Jam subjecta jubet; omni se concipit unam
Imperio dignam, vacuam spem figit in alto,
Præsumitque[6] sibi baculum, quem perdere virtus
Et vitium rapuisse solet; jam fulgurat astri
Æternis radiis; jam tollit in ardua mentem;
Jam Jovis alterius ruituro pectore fulmen
Tractat, et alterius animo prælibat honores,
Induiturque prius animus quam dextera sceptrum.
Sic fit apud claustrum, ventosque superbia[7] præceps
Velis prærapidos nigris infundit et albis,
Mundanique[8] maris rapto, per[9] inania cursu
Naviculam scopulis perituram mandat acutis.
Et cui[10] nota domus famuletur novit, et inquit:
" O vitii radix primæva, novissima Christum
" Accedit visura Deum, sed prima recedit
" Nativumque sibi propriumque hunc diligit[11] usum,
" Ut non unanimes faciat quos inquinat una.
" Magna quidem molles animos ligat unio, magna
" Conciliat cupidas pacis clementia mentes.
" Pax quoque firma leves animos amplectitur, immo

[1] *monitores*, A.
[2] *quarum*, A. C.
[3] *cucullo*, P.
[4] *opes*, B.
[5] *Delinquas*, B. *Delicia*, C.
[6] *Præsumit sibi*, B.
[7] *superba*, B.
[8] *Mundanisque*, B. *Mundāque*, C., for *mundam*, a misreading of *mundani*.
[9] *raptoque per*, A.
[10] *Ut cui*, P. *Ut cum*, C.
[11] *deligit*, A.

" Pax alios vitæ sumptos communiter usus
" Nectit, et unus amor studiis inservit eisdem.
" Verum par tumidis venit indignatio præceps
" Mentibus, alterno factura tonitrua vento,
" Discordesque secat morum concordia mentes.
  " Hoc animi fulmen solio detrusit ab alto
" Luciferum Jovia dum se miratur in aula,
" Partitusque polos, superum sibi destinat axem
" Devexumque Jovi, sua cui decreta vel astris
" Mandet suppositis, igitur rapturus ad Arcton
" Imperium, fatuo conceptis pectore regnis
" Affigi Boream jubet, indignatus ad Austrum
" Sub pedibus regnare Jovis, sed gloria cæcis
" Fidit in auguriis, et amara superbia dulces
" Vix habet eventus, melior prudentia fastus
" Irritat, et rigidus lentescere cogitur arcus.
" Ecce novos flatus, et prima tonitrua mentis[1]
" ÆtheREæ, strepitusque rudes, et semina belli,
" Primitias odii, fraudis cunabula, mortis
" Primævam faciem, vitæ nova funera mentis.
" Jupiter arcano circumspicit, et perituræ
" Compatitur proli, cælo junctissima culpam
" Excusat pietas, manifestaque crimina velo
" Palliat erroris, vindictam fixa supernæ
" Sanctio justitiæ dictat, justamque reatum
" Evocat in pœnam, nec enim Jove major ad axes
" Imperat[2] astrigeros,[3] velit ipsa superbia tantum
" Non voluisse gradum, caveat suspecta ruinæ
" Summa deûm sedes;[4] igitur sententia pœnæ
" Cum nequeat flecti, pietas secedit, et iram
" Jupiter induitur, et anhelos concutit axes,
" Fulmineisque manum jaculis armatus et ira,
" Præcipitat tonitrus, pœnamque in fulmine mandat,
" Et superum patriis civem deturbat ab astris.

---

[1] *pacis*, A. C.
[2] *Imperet*, B. C.
[3] *astringens*, A. *astrigeras*, B.
[4] *cedes*, A.

"O miserum civem! cujus sub fulminis ictu
"Detumuit[1] flatus, O gloria dulcis amaras[2]
"Eliciens lacrimas, O lux augusta profundis
"Pallescens[3] tenebris, solii pictura superni
"Deliciæ cæli, pretio solidata, perennis
"Materiæ proles, omni circumflua formæ[4]
"Imperio Phlegethontis aquis assatur, Averni
"Fundamenta tenens, Cocyti[5] sorbet abyssum[6]
"Ludificam, felix, nisi se tot fonte bonorum
"Lucifer agnoscet,[7] alter Narcissus, et oris,
"Dotibus et fati lacrimis solatia concors
"Præbeat eventus, communis sarcina damni,
"Pondus utrumque levet, miser ille, sed ille, quod ultra[8]
"Quam liceat? temere[9] speciem quam vidit amavit.
"O cæli[10] scabies, terræ contagia, mortis
"Initiale[11] malum, ventosa superbia, cujus
"Flatu fletifero[12] pax est excussa superne,
"Et superis extincta dies; O prima reatus
"Clausula, prima deûm confusio, prima dolendi
"Janua, vas vacuum, pondus leve, robur inane;
"De facili turgens animi vesica, potentum
"Addita sævitiæ pestis, corrumpere vatum
"Pectora prompta lues, facilisque inserpere plectris
"Dulcibus, et teneris præceps dare cornua Musis.
"O abies[13] quæ nunc peregrino ad sidera ramo
"Serpis, et abjectum fugis indignante comarum
"Majestate solum, præceps hanc imminet hora
"Suppressura fugam, non hoc pede gloria firmo
"Nititur, invalidis truncus radicibus hæret,
"Exiguum Boreæ subita casurus ad ictum."

---

[1] *Detenuit*, B.
[2] *amarus*, B.
[3] *Palentes*, B.
[4] *forma*, B.
[5] *Cochiti*, MSS.
[6] *ab usum*, B.
[7] *agnosset*, A. *agnoscat*, P.
[8] *quid ultra*, P.
[9] *tenere*, A.
[10] *Invectio in superbiam.* Gloss in B.
[11] *Primitiale*, P.
[12] *lætifero*, P.
[13] *rabies*, P.

Dixit,[1] et extrema lacrimis immersit, et imbre
Detumuit ventus quem linguæ intorserat ira.
Jamque pererrato per[2] plana, per aspera, mundo
Parte[3] tenus magna, monstrum reperitur eunti
Insolitus terror, nam cælum vertice pulsat,
Et patulis terræ digitis superoccupat orbem,
Et Phœbe medium fraternos admovet[4] ignes,
Et Christi radios melioraque lumina tollit
Mater avaritiæ, somni jejuna, cupido
Æternam damnata sitim producere, nullis
Exsatiata bonis, lucri studiosa, rapinis,
Artifices factura manus, visura recessus
Antipodum, noctisque dies,[5] umbrasque sinistras,
Ardentis secreta sinus, mollesque[6] Sabæos,
Et rigidos sine sole Getas, primævaque Phœbi
Lumina,[7] cum scopulis quibus exulat ultima Thule;
Ut varias rerum species emungat, avari
Orbis opes, animi longo sudore secuta,
Ut tandem modico loculis[8] deserviat ære.
Horruit,[9] et noto[10] quid erat suspexit, et inquit:
" Hæc Stygiæ superis infelicissima noctis
" Filia fas abolet, cancellat[11] jura, resignat
" Fœdera, pacta movet, leges abradit, honestum
" Damnat, amicitias rumpit, divellit amorem,
" Succinditque[12] fidem; plena est discordia, quæstus
" Ardor ubi[13] pugnat studio concurritur omni
" Ad loculos, nam sola potest reverentia nummi
" Quodlibet ad libitum mundano[14] quolibet uti.
" Hæc vaga commutat solidis, quadrata rotundis,

---

[1] *De avaritia.* Gloss in A. *De monstro cupidinis* [*cupiditatis*, in P.]. Gloss in B.
[2] *quæ*, A. B.
[3] *Perde tenus*, B.
[4] *amovet*, A.
[5] *diem*, B.
[6] *molesque*, B.
[7] *Limina*, P.
[8] *loculis modico*, B.
[9] *Quid de cupiditate Architrenius sentiat.* Gloss in B.
[10] *nota*, B.
[11] *cancella*, A. B.
[12] *Subscinditque*, P.
[13] *ibi*, A.
[14] *mandato*, B.

" Solvit amicitias veteres, iterumque renodat
" Quas prius abrupit, æternos gratia nodos
" Vix recipit, nisi quos æterna pecunia nectit.
" Dulcia[1] sunt cupido lucrosa pericula, dulci
" Æolus armatur horrore, Ceraunia fluctu,
" Blanda Charybdis aqua, Phorcis cane, Syrtis arena.
" Emollit[2] scopulos lucri dulcedo, diurnas
" Absolvunt hiemes lucri momenta, labores
" Expiat innumeros lucrum breve, sarcina lucro
" Fit levis, et rutilo sudor siccatur in auro.
" At licet Hesperiæ fluvios Bissique[3] meatus,
" Vincula Macrobii, Chræses[4] vada, lina[5] Neronis,
" Hesperidum ramos, Martis penetralia, Danes[6]
" Impluvium, Bacchi tumulum, Phariique tyranni
" Naufragium, teneresque Jovis spoliaverit annos,
" Et Phœbi tulerit sapientum præmia mensam;
" Et geminos axes una congesserit arca.
" Cura tamen numquam residet suspensa soporis
" Pace, nec alternam requiem delibat, avarus
" Inter opes mendicus opum, non temperat unda
" Qua natat[7] ipse sitim, semper post parta laborat
" In partus alios, nulloque retunditur ære
" Mentis acus cupidæ, loculo vix sufficit uni[8]
" Quicquid Fabricius sprevit, Crassusque probavit.
" Hæret in ære sitis, habitis furit ardor habendi,
" Pullulat in quæstu quæstus amor, omnia nullum
" Pondus habent, nisi sint unum simul omnia pondus.
" Infelix[9] cupidis omnis fortuna, sitimque
" Nulla levant, quæ cuncta sitit,[10] sed meta malorum
" Mors sola innumeras curas expellit, et una
" Falce metit, varii quicquid peperere labores;

---

[1] *Quod cupidus nullis habitis sit contentus.* Gloss in B.
[2] *Et mollit,* P.
[3] *Bessique,* MSS.
[4] *Crises,* A. *Crices,* B.
[5] *litia,* B.
[6] *Pro Danaes,* P., in the margin.
[7] *mittit,* B.
[8] *viri,* B.
[9] *Quod sola morte cupiditas terminatur.* Gloss in B.
[10] *cuncta quæ sint,* A.

"Et bene de cupido[1] tandem mors sola meretur,
"Cum longo vigiles somno suffundit ocellos.
"Vix tamen a quæstu studium subducitur, ipsum
"Mortis ad imperium sensus vigilantia census[2]
"Æternum meminit, loculis in morte cadentes
"Assurgunt oculi, tenero super omnia voto
"Dilectus suprema rapit suspiria nummus.
"Jamque Stygis medium perlabitur umbra, memorque
"Nunc etiam quæstus, in carnis claustra reverti
"Nititur, ut nummo rursum potiatur amato,
"Et loculo loculum[3] superaddat, Pelion Ossæ,
"Colliculum monti, fluvio vada, flumina ponto.
"At nullos reditus regis dispensat opaci[4]
"Sanctio, sic dominam saltem[5] suspirat ad arcam,
"Extremumque vale Stygiis mandatur ab undis.
"O loculi dulces, jocunda pecunia, nummi
"Deliciæ, Sirenes opum, Philomena crumenæ;
"Cujus ad auratæ vocis modulamina cedit
"Orpheus, fastiditur olor, delirat Apollo.
"O geminos solis ortus amplexa cupido,
"Alterutrumque diem, cujus radicibus omnis
"Perplexatur humus, cælumque cacumina terrent.
"Væ terræ! cum sis superis[6] suspecta, nec ejus
"Divitiis contenta, vocas[7] Titanas in astra,[8]
"Sollicitasque Jovem, superosque in monstra resolvis;
"Dum petitur cælum, per Pelion, Ossan, Olympum.
"Heu sortis miseræ! quibus est angusta bonorum
"Portio, sol oculis quicquid metitur habere.
"Indepulsa manent cupidæ jejunia mentis,
"Quam non exsatiant[9] uno minus omnia, pontum
"Exhausisse nisi bibulas emungat arenas.
"Heu! pugnaturos plusquam civiliter enses

[1] *dum cupido*, B.
[2] *sensus*, A.
[3] *Et loculum loculo*, A.
[4] *opacis*, B.
[5] *semper*, P.
[6] *superis cum sis*, A.
[7] *vocat*, A.
[8] *ad astra*, A.
[9] *exacuant*, B. *exatiant*, P. *extaciant*, C.

" Alternæque necis gladios accincta[1] cupido
" Mille modos lethi rerumque pericula tractat,
" Ut mundi lacrimas[2] loculi transfundat in usus.
" O[3] utinam sanctos hæc citra viscera patres[4]
" Ecclesiæ[5] pupugisset[6] acus, ne vilior auro
" Ara foret, sed libra libro, sed numine nummus.
" Non Davo[7] caderet morum censura, Catonis
" Limatum totiens temere morsura rigorem,
" Non partiretur consulto Simone Petri
" Curia, vel baculos Christi, vel cornua virtus
" Surgeret[8] excessus circumcisura beatos,
" Illustres factura viros, librasset honores
" Ad meriti libram, nec ea sub judice possent
" Jura peroranti loculo succumbere, numquam
" Birrhia sufficeret, nisi[9] defecisset Homerus."
Fine[10] dato verbis, subito[11] bibit aure tumultus,
Et ruptas[12] gladiis Martisque[13] tonitribus auras
Haurit, et[14] horrisonis qua litigat ictibus aer
Flectit[15] iter, stupidis[16] dubiisque allabitur ausis.
Mars ubi sævus agit, gladius necis eliquat,[17] imbres,
Sidera texuntur jaculis, superosque sagitta
Territat,[18] et densa noctescit arundine cælum.
Gemmis[19] vernat apex galeæ, lorica nitoris[20]
Ridet in argento,[21] mucro splendore minatur;
Reptat in umbone leo flammeus, igneus aurum
Ventilat in hastis volitans[22] draco, mortis odore

---

[1] *astrincta*, A.
[2] *Et mundum lacrima*, C.
[3] *Exclamatio in prælatos.* Gloss in B.
[4] *partes*, B.
[5] *Templorum*, P.
[6] *pugnasset*, A.
[7] *dono*, P.
[8] A. appears to read *suggeret.*
[9] *ubi*, C. P. A. has *ubi* corrected to *nisi.*
[10] *De bello inter largos et avaros.* Gloss in B.
[11] *subitos*, P. *subditos*, C.
[12] *ruptis*, P.
[13] *avarasque*, B.
[14] *et* omitted in B.
[15] *Flecterit*, A. B.
[16] *stupidum*, A. *inter studium*, C.
[17] *elicat*, B.
[18] *Terreat*, B.
[19] *Descriptio Uualgani, et ejusdem oratio.* Gloss in A.
[20] *nitore*, P.
[21] *argenti*, P.
[22] *involitans hastis*, P.

Cuspis inescatur, ignes equus arduus efflat,
Sanguine crudescunt[1] phaleræ, spumescit habena
Indignata regi, freni[2] natat ardor in ira.
Ungula summa volat, raptos juba verberat armos,
Pectoris excussus aries terit obvius hostem;
Cælum Marte tonat, gladii face fulminat aer,
Sanguine luget[3] humus, eadem mare purpura vestit;
Morte natantur aquæ, terram bibit unda cruoris;
Aera mugit[4] equo,[5] lituo sinus ætheris hinnit;
Ictibus exclamat gladiis[6] conflictibus umbo,
Turbine saxa fremunt, tædæ igni, tela volatu.
Subticet adventum plumbi impetus, ala sagittæ,
Et nec funda neces nec vulnera[7] præcinit arcus.
Insilit arma furor, acies discordia nodat,
Terror agit currus, feritas auriga jugales
Efferat ira viros, majorque audacia Martis
Filia[8] vexillumque ferens dementia belli,
Mucroni gladius occurrit, arundo sagittæ,
Cornipedi sonipes, lateri sinus, ungula cornu,
Umboni clypeus, lituo tuba, missile telo,
Loricæ thorax, galeæ juba, fraxinus hastæ.
Mars in morte natat, feriens furor inserit enses,[9]
Dumque fodit cæde cædis cadit unda redundans.
Quod[10] metuit vidisse juvat, novitasque videndi
Affectus et vota facit, miratur, et ecce
Improvisus adest miranti miles, anhelo
Pulverulentus equo, dantur redeuntque salutes
Pace relativa, quis sit, quo tendat,[11] uterque
Discit, uterque docet, tamen Architrenius instat,
Et genus et gentem quærit studiosius, ille

---

[1] *candescunt*, P.
[2] *frenit*, A. *tegi turrem natat*, C.
[3] *livet*, P.
[4] *mergit*, P. *Aera mugit*, C.
[5] *equus*, P.
[6] *gladius*, P. C.
[7] *funera*, B.
[8] *Tilia*, A. B. (?)
[9] *hostes*, B.
[10] *Sermo Walgani ad Architrenium.* Gloss in B.
[11] *tendit*, P.

Tros[1] genus, et gentem tribuit Lodonesia,[2] morum[3]
Præbuit irriguam nutrix[4] Cornubia mammam,[5]
Post odium fati Phrygiis inventa smaragdus.[6]
Hanc domitor mundi Tirynthius alter, Achillis
Atridæque timor, Corinæus serra[7] gigantum,
Clavaque monstricera,[8] sociæ delegit alumnam
Omnigenam Trojæ, pluvioque faviflua[9] lacte
Filius exilio fessæ dedit ubera matri;
A quo dicta prius Corinæia dicitur, aucto
Tempore, corrupti Cornubia nominis hæres.
Ille giganteos attritis ossibus artus
Implicuit letho, Tyrrheni litoris hospes,
Indomita virtute gigas, non corpore mole
Ad medium pressa nec membris densior æquo
Sarcina, terrifico tumuit Titania monte.[10]
Ad Ligeris ripas Aquitanos fudit, et amnes
Francorum pavit lacrimis, et cæde, vadoque
Sanguinis ense ruens satiavit rura, togaque
Punicea vestivit agros, populique loquacis[11]
Grandiloquos fregit animosa cuspide fastus.
Integra, nec[12] dubio bellorum naufraga fructu,
Nec vice suspecta titubanti saucia fato
Indilata dedit subitam victoria laurum.
  Inde[13] dato[14] cursu Bruto comitatus Achate
Gallorum spolio cumulatis navibus, æquor
Exarat, et superis auraque[15] faventibus utens,
Litora felices intrat Totonesia[16] portus,
Promissumque soli gremium, monstrante Diana,
Incolumi census loculum ferit Albion alno.

1 *Thrax*, B. *Et genus*, C.
2 *Ydonesia*, P., in margin.
3 *Ledonesia nutrix*, C.
4 *morum*, C.
5 *magnam*, B.
6 *smaragdis*, A.
7 *sera*, A. *sena*, C.
8 *monstriferam*, P.
9 *faufluia*, A.
10 *montem*, A. B.
11 *verendi*, B. C.
12 *non*, A.
13 *De adventu Bruti et Corinei in Angliam, et gigantibus.* Gloss in B.
14 *Unde dato*, B.
15 *aura ex*, B.
16 *Thotonesia*, A. *Ciconesia*, P.

Hæc eadem Bruto regnante Britannia nomen
Traxit in hoc tempus, solis Titanibus illo
Sed paucis famulosa domus, quibus uda ferarum
Terga dabant vestes, cruor haustus, pocula trunci;
Antra lares, dumeta toros,[1] cœnacula rupes;
Præda cibos, raptus Venerem, spectacula cædes;
Imperium vires, animos furor, impetus arma;
Mortem pugna, sepulcra rubus, monstrisque gemebat
Monticolis tellus, sed eorum plurima tractus
Pars erat occidui terror, majorque premebat
Te furor extremum Zephyri, Cornubia, limen.[2]
Hos avidum[3] belli Corinæi robur Averno
Præcipites misit; cubitis ter quatuor altum
Gemagog Herculea suspendit[4] in aera[5] lucta,
Antæumque[6] suum scopulo detrusit in æquor,
Portavitque dato Thetis ebria sanguine fluctus,
Divisumque[7] tulit mare corpus, Cerberus umbram.
  Nobilis[8] a Phrygiæ[9] tanto Cornubia[10] gentem
Sanguine derivat, successio cujus Iulum
In generis partem recipit complexa Pelasgam
Anchisæque domum; ramos hinc Pandrasus, inde
Sylvius extendit, socioque a sidere sidus
Plenius effundit, triplicatæ lampadis ignes.
Hoc trifido sole Corinæi postera mundum
Præradiat[11] pubes, quartique puerpera Phœbi
Pullulat Arturum, facie dum falsus adulter
Tynthajol[12] irrumpit,[13] nec amoris Pendragon æstum
Vincit, et omnificas Merlini consulit artes,
Mentiturque ducis habitus, et rege latenti
Induit absentis præsentia Gorlois ora.

---

[1] *dumeta domos*, B.
[2] *lumen*, B.
[3] *avidi*, P.
[4] *suspit*, B.
[5] *æthera*, B.
[6] *Anthæumque*, P.
[7] *Divisimque*, P.
[8] *De conceptione Arturi, et ortu ejus ad quem scribitur.* Gloss in B.
[9] *a Phrygio*, P. *affrigie*, C.
[10] *Cornubio*, B.
[11] *Præradit*, P.
[12] *Tintaid*, B. *Tintaiol*, C. *Tincaiol*, P.
[13] *irrupit*, A.

Ecce furor lucis, majori sidere quintus
Enituit Phœbus, ad cujus lumina quivis
Sol alius Saturnus erit, splendore planetas
Vesperat, obscuro brumescit falcifer[1] igne
Cæcus ea sub nocte senex, Jovis erubet astrum,
Marte verecundo peplo Venus occulit ora,
Mercurius mitra[2] Phœbe ferrugine vultus
Æthiopes odit, faciemque intersa lutosam
Plena latet nodo, germanaque turbida fratrem
Et modicum lucis vocat, et causatur avarum.
Hunc[3] Ramophrygius mundo intulit, anchora juris,[4]
Impatiens nutasse ratem, se Tydea[5] bello
Exhibuit, se[6] pace Numam, scelerumque procellas
Propulit infracto[7] securus navita clavo,[8]
Quem præcessiva ratio dedit excuba, tanto
Cum socia virtute viro, se moribus ipsis
Præbuit exemplum, nec honesti flexit habenam.
Alter sed melior hic Nestor, Nestore primo
Annis inferior, par pectore, celsior actis.
De genitore fidem genitus facit, optimus ille
Extitit, existit superoptimus ille,[9] bonorum
Maximus absque gradu, non est quo surgat honestum
Supra summa situm, nec novit linea morum
Infinita gradum, reliquus sic orbis ab uno
Exsuperatus[10] uti quem contingentia curvat
Angulus a recto, nunquam descendit ad austrum
Arcticus, et pleno radiat fulgore dieque
Integra sol iste superlativus, et illo
Pro gemma voluit mundi teres angulus[11] uti.

---

[1] *fulcifer*, B. *falciber*, C.
[2] *mittra*, B.
[3] *De Ramophrigio, et de ducibus castrorum avaritiæ.* Gloss in B.
[4] *viris*, A.
[5] *sed tedia*, B. *sed Tidea*, C. *se Tidea*, P.
[6] *sed*, A.
[7] *intacto*, C.
[8] *clausa*, B.
[9] *iste*, P.
[10] *Exsuperatur*, B. C. *Exuperatus*, P.
[11] This is the reading of A. *anulus*, C. P. has *annulus*, and B. appears to read *avidus.*

Hic aurifrigio[1] tellus redimitur, eoque
Stellea Rothomagi lascivit Paula Sabello,[2]
Gemmescitque novo Christi nova[3] nupta monili.
Hic sinus has hominum rosulas et lilia vernat
Regula, nil genuit[4] olidum Cornubia, partus
Expolit illimes, et ab ubere pignora tersis[5]
Morigerat vitiis, et plusquam cætera scabram
Limat avaritiam, quæ nostræ[6] sæpius arcto[7]
Institit, et gelidum violenta lacessiit[8] orbem.
At nos pro patria semper pugnavimus, armis
Elidendo[9] minas, latiumque repellere monstrum
Cura laborque fuit, et adhuc ne tanta nepotes
Belua subvertat, pugili sudamus in ense,[10]
Reppulimusque suas acies[11] hucusque, necesque
Fundimus innumeras, et[12] adhuc cum multa supersint
Milia, non prono rapitur victoria cursu.
Marte potens miles, nimbo populosior, illis
Semper agit castris, et ea de parte magistri
Bellorumque duces sunt quos æterna notabit,
Et notat illa lues, Parthorum victima Crassus,
Septimulusque[13] suo qui Graccho prætulit aurum,
Et loculis donans ne tutus Cassius esset,
Quique necis[14] propriæ Ptolomeus prætulit[15] hosti
Præmia, ne census ageret divortia pontus,
Naufragioque daret dilecta pecunia pœnas.

---

[1] *Hic in naufragio*, B. *Hæc*, A. C. *Hoc Ramophrygio*, P.
[2] *palla Sabelo*, A. C.
[3] *sacra nupta*, A. C.
[4] *gignit*, A. C.
[5] *tersus*, B.
[6] *nostro*, B.
[7] *artho*, B. *archo*, C.
[8] *lucescerit*, A.
[9] *Eliciendo*, B.
[10] *sudavimus ense*, P.
[11] *truces acies*, P.
[12] *sed adhuc*, A. C.
[13] *Sepimulusque*, B.
[14] *neci*, B. *neas*, C.
[15] *rettulit*, B.

JOHANNIS DE ALTAVILLA

ARCHITRENIUS.

LIBER SEXTUS.

" Ex[1] alio belli cuneo sumus, alter Achilles
" Arturus teretis mensæ genitiva venustas,
" Et Ramophrygius,[2] dandi non unda, sed æquor,
" Et Walganus ego, qui nil reminiscor avara
" Illoculasse manu; non hæc mea fulgurat auro
" Sed gladio dextra, recipit quod spargat, et enses
" Non loculos stringit,[3] nec opes incarcero,[4] miles
" Degener, et cupide cumulato rusticus ære.
" At me bella vocant, et te tua forsitan urget
" Sollicitudo, vale." Non expectatus eunti
Reddidit ille, "Vale," meditativusque recedit,
Corde querelanti, quod scrutativus et austrum
Viderit et Thetide[5] miranti merserit Arcton,[6]
Effusoque vagus oculo perlegerit orbem,
Nullaque propositi datur exoptata facultas.
Intimus[7] ergo tumet, vultusque superfluit ira,
Purpureisque[8] furor animi coquit,[9] ora caminis.

---

[1] *De Arturo, Ramofrigio, Gulgano, in avaritiam dimicantibus.* Gloss in B.
[2] *Ramofrigius*, A.
[3] *stringo*, B.
[4] *in carcere*, B. C.
[5] *Tethyde*, P. *titide*, C.
[6] *miserit Arthon*, A. *Archon*, C.
[7] *De transitu Architrenii in Tilon.* Gloss in B.
[8] *Purpureusque*, B.
[9] *degit*, B. *quoquit ira*, C.

Nec mora, dum fervet, nec[1] tempore temperat ignem,
Floridulum mundi thalamum verisque penates,
Advehit[2] usque Tylon,[3] ubi nunquam labitur absque
Præterito præsens plusquam perfecta venustas.
Perpetuatur honos rosulis, intacta senectæ
Lilia pubescunt, senium nec bruma nec æstas
Advehit, et veris æternativa juventam
Floribus ipsa loci deitas nativa perennat.[4]
Hic ubi planities patulum lunatur[5] in orbem,
Philosophos serie junctos circumspicit, in qua
Architas varios excessus explicat iræ,
Et docet hac mentem furia vexante labores.[6]
"Ira[7] malum deforme viris, quo pectus acescit,
" Sensus hebet, languet studium, sollertia lippit,
" Cæcatur ratio, pietas tepet, alget honestas,
" Macrescit virtus, vitium pinguescit, inundat
" Livor, adest facinus, lex nutat, norma vacillat,
" Pax titubat, surgit[8] odium, clementia vergit;
" Cedit amor, crescit hostis, rarescit amicus,
" Insidiæ serpunt, ruit impetus, evolat ardor,
" Bella fremunt, Bellona tuba, Mars intonat ense;
" Vita fugit, vitæque sopor mors ultimus instat.
"Ira malum quo non aliud velocius alas
" Urget in errorem, pennasque in devia versat,[9]
" In faciem surgit, et pectore nascitur ira,
" Interiusque cremat, et vultibus exilit[10] ardor,
" Præcipitesque furor animos rotat, ora perurit.
" Hic rogus exterius, celari nescius, urit;
" Accensoque labor animi vulgatur in ore,
" Nec tacet arcanum mentis facundia vultus.[11]
" Imperat hæc dextris rabies, natosque parentum

---

[1] *dum*, B.
[2] *Advenit*, C. P.
[3] *Tilon*, B. *Thylen*, P.
[4] *peremat*, B.
[5] *limatur*, C. P.
[6] This line is omitted in B.
[7] *Oratio Architæ de ira.* Gloss in A. and B.
[8] *lurgit*, A.
[9] *versans*, A.
[10] *insilit*, B.
[11] *cultus*, P.

" Immergit jugulis, contraque[1] in pignora patres
" Efferat, et fratris frater bibit ense cruorem.
" Cognatas acies alterno sanguinis haustu
" Polluit, et gladio naturæ fœdera rumpit.
" Cædibus accedunt cædes, et cæca nefandis
" Implicat in facinus pugiles audacia sensus.
" Iræ fida manus cladesque ancilla ministrans
" Surgit, et exilium pacis molitur, iterque
" Rumpit in omne nefas, rabies germana furoris,
" Pronus in arma furor, stricto vagus impetus ense,
" Indocilis flecti feritas, et cognita sceptris
" Seditio, cæcusque timor, regnique tyrannis,[2]
" Et soror et conjux, et belli semina, lites,
" Litigiique tubæ crudoque insania vultu,
" Rixarumque facies, et jurgia plena cruoris;
" Cædeque sævities iræ clausura tumultus.
" Ira juventutis[3] solitu[4] calor, ardor amantum
" Acrior in pœnas, stragique[5] paratior ense,
" Maturasque neces, laqueo, face, cuspide, cogens,
" Cum Veneris voto contraria ludit amantes
" Alea, nec motus animi fortuna secundat,
" Nec ferit ad libitum voti quo tenditur arcus.
" Ira, parens odii, quod[6] proles tertia livor
" Subsequitur pestis, utriusque diutior hæres."
Audit, et incinerat[7] gelidis[8] fornacibus ignes,
Et sepelit vivam prius Architrenius iram.
Pascitur auditis, propius sedet, erigit aurem;
Cor patulum solvit, etenim sermone carenti
Gloria præcessit, sequitur Plato verba secundans.
" Ecce[9] furor livoris acus, majorque Megæra
" Invidiæ, famæ cumulum raptura beatis,

---

[1] *contra in*, B.
[2] *tyrannus*, P.
[3] *juventis*, B.
[4] *solidus calor*, B. *solitis calor*, C.
[5] *stragiique*, B.
[6] *quam*, B.
[7] *incignant*, B.
[8] *gelidus*, A. *gelidos*, B.
[9] *Verba Platonis de livore.* Gloss in A.

" Non pudet in mundos[1] maculas jurasse,[2] notatis
" Adjecisse notas, Erebum fastidit Erinnys
" Maternamque Stygen, nostras peregrinat in ædes
" Hospita, dente gravis, didicit revocasse[3] favores,[4]
" Exacuisse dolos, clausos[5] aperire[6] reatus.
" Ipsa scelus fictura nefas, tortura flagello
" Pervigili mentes, successibus ægra,[7] sinistros
" Ad casus lugubre canens, lacrimosa secundis,
" Gavisiva[8] malis, ideo mœrore serenum
" Et risu lacrimans fatum comitatur amaro.
" Livori adsistunt rabies animosa tumultus,
" Pax armata dolis, suspectum fœdus, amoris
" Umbra, latens odium, gladio Mars igneus, arma,
" Arma viri,[9] Bellona tonans, et pronuba belli
" Seditio, primumque ferens discordia pilum.
" Livor in insidias et in ebria tela veneno
" Irruit, et varia cumulantur pocula morte,
" Exundantque neces, nec inexpugnabile[10] præstant
" Divitiæ vallum, sed vino purpura cedit[11]
" Mortibus amato,[12] damnique incauta potestas
" Illud easque bibit, aliudque infunditur ostro
" Quam Tyrium virus, hoc enitet, enecat illud,
" Erigit hoc fastus, illosque ulciscitur illud.
" Detulit a superis radicem livor, et ortu
" Summus summa petit, superisque simillima[13] pulsat,
" Certamenque deis plusquam civile minatur.
" Divitis et cœlo redolentis lilia famæ
" Livoris decerpit[14] hiems; insultat honori,
" Extenuat laudes, adimit virtutis odorem
" Nariculis famæ, superis fragrantia[15] morum

[1] *immundas*, A. *immundos*, B.
[2] *jactasse*, P.
[3] *turbasse*, A. *revocare*, P.
[4] *furores*, P.
[5] *clausosque*, P.
[6] *reperire*, B.
[7] *erga*, B.
[8] *Gavisura*, P.
[9] *uri*, P.
[10] *inoppugnabile*, A.
[11] *sedit*, A.
[12] *armato*, A. *hamato*, C. P.
[13] *similia*, B.
[14] *deserpit*, A. B.
[15] *frangentia*, B.

" Balsama delimat, virusque inspirat, et acus[1]
" Polluit afflatu, dens[2] improbus[3] omnia carpit,
" Nec sibi deparcit in cætera livor, et ipsum
" Sævit in auctorem, roditque et roditur idem.
" Livor opem pressis et opes sublimibus aufert,
" Provectumque bonis meritis, infesta Celeno
" Æternum fornax odium coctura novercæ.
" Et puto philosophis laterum livore potentum
" Tollitur accessus, metuendaque gratia sceptri.
" Nam livor titulum[4] quem non habet odit haberi."
Ut[5] modus[6] est nobis, subeunt partita favorem
Murmura, nec serpunt vacui livore susurri.
Nec mora, dum linguis immissa licentia, fandi
Materias[7] versat, juvat exclamasse Catonem:
" O inopes virtutis opes, O gloria paucos
" Productura viros, cæloque invisa potestas,
" Nec loculis factura deos, felicia molles
" Subducunt[8] animos, nec sunt commercia regnis[9]
" Cum Jove, nec mitra superis, accedis inopsque
" Plus animæ quam dives habet, levioribus alis
" Pauper in astra[10] volat, ducique pecunia mole
" Quos aluit læsura premit, nec Crœsus in auro
" Fata fugit, perdensque deos non perditur umbris.
" O Erebi descensus[11] opes, et major Averni
" Introitus, mortisque fores, quas Cerberus alter
" Ambitus extruxit, medioque erexit in orbe;
" Qua surgit cum divitibus factura Megæra
" Colloquium, notaque diu cum prole susurrat,
" Et jacit[12] amplexus, et plaudit, et oscula miscet,
" Incautoque doli ridenti arridet alumno.

---

[1] *atro*, B. C.
[2] *deus*, B.
[3] *improba*, B.
[4] *Nam titulum livor*, P.
[5] *Invectio Catonis contra divitias.* Gloss in B.
[6] *Et modus*, B.
[7] *Materies*, P.
[8] *Seducunt*, A. P.
[9] *regni*, B.
[10] *ad astra*, B.
[11] *decensus*, A. C.
[12] *jacet*, A. B.

" Interdum Stygias attentius[1] edocet artes,
" Sollicitumque minus intorto verberat hydro,
" Effusumque jacit Stygium[2] per viscera virus;
" Quo nequeat non velle nefas scelerumque soporem
" Nesciat, et numquam facinus succumbat honesto."
Hac[3] solitum decurrit iter, totumque Megæra
Advehit infernum;[4] quicquid Plutonius axis
Educat immundum, vitiorum turba, sinistra
Progenies noctis, matrem complexa feruntur
Emergüntque sinu, bibulasque paludibus aulas[5]
Aspergunt Stygiis,[6] propiusque vocantur, et omni
Adsunt[7] consilio, verum[8] cum sorde fluenti
Polluti satis est, et fusæ latius orbem[9]
Afficiunt maculæ, nec Ditem evadere dites.
Dant delicta fidem, mors ecce extrema dierum
Vespera pallenti subito procedit amictu,
Accensamque tenet sicco Phlegethonte cypressum,
Quæ decisa rogis pigmentet odoribus auras.
Divitibus supremus honos prænuntia fati
Noctua præcedit, properanti morte propinquos
Occasus infausta canens, buboque sinister[10]
Augurii vates, ævumque[11] in dulcibus annis
Atropos abrumpens[12] fati comitatur euntis
Indivisa vias, lacrimæ planctusque sequuntur,
Et gemitus, fletuque madens decisio vultus,
Funeribusque comes ululatus, et horrida crinis
Arduitas, scissoque[13] comæ jactura capillo,
Diruptique sinus, et mœstæ vestis honestas,
Et manuum presso coeuntes pectine nodi.[14]

---

[1] *intentius*, B.
[2] *Stygiumque*, A.
[3] *De transitu Megæræ et Mortis ab inferis in potentes.* Gloss in B.
[4] *inferum*, B. *in frenum*, A.
[5] *alas*, P., in the margin.
[6] *Stygii*, A.
[7] *Assunt*, A. P.
[8] *verni*, P.
[9] *fæcis in orbem*, P.
[10] *sinistri*, P. C.
[11] *omneque*, B.
[12] *erumpens*, B. *arumpens*, C.
[13] *cissoque*, A.
[14] This line is omitted in B. *coeuntis*, B. *pectore*, C.

Inserit ergo manum trabeis, gremioque reducto
Exuit,[1] et dextræ sceptrum, diadema[2] revellit
Crinibus, et Stygiæ spoliatum mandat arenæ;
Funebrique tuba victrix circumsonat aulam;
Et superis vindex clangoribus æthera pulsat;
Optatumque deis reserat clamore triumphum,
Et de divitibus nota est victoria cælo.
"O[3] subito lapsurus apex, O pendula rerum
" Ardua præcipitem gravius[4] factura ruinam.
" O mundi lugubris honos, et debile robur,
" Divitiæ, fati dubio quassabile flatu.
" Haud procul a mentis oculo ventura recedat
" Illa dies, quam clausa Dei[5] prudentia differt,
" Occultamque[6] videt, quæ tandem cognita regum
" Mordeat excessus, pœnamque excedere crimen
" Vindicet, et laqueis doleant crudescere regna.
" Nec solio parcit[7] superum clementior urna;
" Nec pœnam redimet, quod mundum polluit auro,
" Cum trabea tandem cessura moribus ignis,
" Quem Phlegethon sudat, gemmarum diluet ignes,
" Vernabitque deum solio trabeata casarum
" Sobrietas, tandemque dato[8] fulgebit in ostro,
" Gaudebit velitque[9] dominus vitale Johannes
" Æternare jubar, roseis ardere[10] coronæ
" Sideribus, quam non odium, non fortior ætas,
" Immo nec invidiæ rabies suspecta venenis
" Excutiat, vitemque metet quam plantet[11] honestas."
Hic[12] subjicit[13] nec amara timens, nec dulcia sperans,
Diogenes, fixus animo, sed mobilis æde:

---

[1] *eruit*, P.
[2] *et diadema*, P. *diamenia*, C.
[3] *Diogenis de contemptu divitiarum*. Gloss in B.
[4] *levius*, B.
[5] *clausa die*, P.
[6] *Occultumque*, A.
[7] *parcet*, C. P.
[8] *arco*, B.
[9] *Gaudebitque velit*, P. *Gaudebit velit*, A.
[10] *ardore*, B.
[11] *plantat*, P.
[12] *Oratio Diogenis de contemptu mundi*. Gloss in A.
[13] *Subjicit his*, P.

" Si quicquid gemino Phœbus complectitur arcu,
" Imperio stringas,[1] tumulo non major humandus
" Occidis, et tandem cui non suffecerat orbis
" Magnus Alexander parvæ non sufficit urnæ.
" Si Paridis[2] formæ rosei præcelleret[3] oris
" Gloria, nec vultus maculæ nubesceret umbra,
" Occiduus sol ille perit, floremque juventæ[4]
" Vel fati cæsura terit, vel luna[5] senectæ.
" Si prælustre genus, si regius ortus, adusque
" Innumeros decurrat avos, non sanguinis illa
" Lux addit meritis, patrem dediscit in ense
" Neptanabi proles, matremque absolvit in armis.
" Si famæ radies titulis insignis, et alto
" Nomine gemmescas,[6] animæ non tergis olentes
" Sub fama redolente notas, nam mentis inumbrat
" Laudis oliva rubum, nec spinam pectore vellis.
" Si quicquid Socratis exundat fama,[7] capaci,
" Hauseris ingenio, nihil[8] est hausisse, tuumque
" Insipidum scire est, nisi quod condivit honestas;
" Nec morum redimit cumulata scientia damnum.
" Si longo senii fastidia traxeris[9] ævo
" Nestor, et ad quarti numerus processerat annos
" Limitis, exiguum sub morte crepuscula lucem
" Claudunt, et sedes superest suprema sepulcrum.
" Si toto physicæ lucteris robore lucis
" Continuasse moras,[10] stamen tamen Atropos alvi
" Rumpit, et in mortem non est præscriptio vitæ;
" Producitque dies, sed non medicina perennat.
" Si quicquid Tyrius accendit murice pecten,
" Aut Sidonis acus naturæ simia, serum
" Velleribus fœcunda parit, si quicquid ubique

---

[1] *stringens*, B.
[2] *Si pandis*, B.
[3] *præcellerit*, A.
[4] *vivente*, B.
[5] *lima*, P.
[6] *gemescas*, A.
[7] *Socratis exundat si quicquid fama*, P. *exudat fama*, C.
[8] *nil*, B.
[9] *texeris*, A.
[10] *Continuasse vices*, A.

" Vestis adest[1] habeas, uni toga sufficit una.
" Si quicquid gremio[2] nutrit Rhea, lactat in undis
" Nereus, aut Bacchus pressa vomit ebrius uva,
" Affluat et pretio cultuque arrideat[3] ori
" Copia, quo turges uterum non amplius imples.
" Si variæ sedes, si sit populosa domorum
" Turba tibi, si mille lares, si milia sola,[4]
" Te capit una domus, et frustra vanus in astra
" Turribus accedis, casula contentus Amyclæ."
Vix[5] ea, cum Socratis surgens facundia verbo[6]
Continuat verbum,[7] reliquos affatur, et ora
Sermonemque suum[8] socias convertit ad aures.[9]
" O[10] rigui virtus cynici, quam[11] nulla soluti
" Polluit ebrietas luxus, O sobria pransi
" Lætaque jejunii[12] saties, O rara verenda[13]
" Majestas casulæ soliumque[14] volubilis aulæ
" Doliolum, cujus patula fore janua nunquam
" Limine nodatur, non objectura frequenti
" Ostia convivæ, nec mandatura[15] repulsæ
" Dedecus[16] occursu, fervorem, frigus,[17] utrumque
" Evasura malum, nec conquestura molestas
" Aeris esse vices, properanti terga periclo
" Objicit, et versæ faciem non verberat austris
" Æolus, imber aquis, nive bruma, vaporibus[18] æstas.
" Magni sprevit opes, curarum pondus, et aurum
" Insidiis plenum, suspectaque munera lethi
" Horruit, intactus[19] gladios[20] ridere latronum

---

[1] *abest*, B.
[2] *Getico*, A.
[3] *adrideat*, P.
[4] *mille cathedræ*, P.
[5] *Oratio Socratis de commendatione Diogenis et Cratetis.* Gloss in A.
[6] *verbum*, B.
[7] *verbo*, B.
[8] *simul*, A. C.
[9] *auras*, P.
[10] *Hæc rigui*, B. P.
[11] *quem*, A.
[12] *jejuni*, C. P.
[13] *verendæ*, C. P.
[14] *solitumque*, B.
[15] *mandativa*, P.
[16] *Deditus*, B.
[17] *et frigus*, P.
[18] *caloribus*, A.
[19] *intactis*, B. C.
[20] *gladio*, B.

" Maluit, et jugili vacuus versasse cruorem.[1]
" Erubuit transisse modum, quod flumina ligno[2]
" Hauserat, et calicis digitos collegit in orbem,
" Libandoque manus docuit servire fluento,
" Omnifico facta naturæ pocula torno.
" Indolis activa placuit, passiva laborum
" Paupertas, vitii declinativa, malorum
" Ablativa, virum genitiva, dativa bonorum.
" Flevit opum risus, lacrima mordente, Platonis,
" Sidonio[3] fastu corrupta cubilia mente
" Et pede calcavit, naturæ fercula nunquam
" Fastidivit, olus pallenti maluit unda
" Quam linguæ phaleris Siculum mollire[4] tyrannum.
" Alter Aristippus vestiri cannabe liber,
" Quam trabea servus, et se quam regibus uti,
" Integer haud[5] sapido prætextæ læsus odore
" Uberius, felix animæ quam vestis in auro.
" Cum peteret voto studii Thebanus Athenas
" Philosophus Crates, notumque potentibus agmen
" Collegisset opes socias, dissuada Minervæ
" Pondera, mersit eas, ne mersaretur ab illis
" Passus, ut expensis impensa pecunia pessum
" Pessima pressetur, meritamque[6] ut naufraga pœnam
" Naufragii nec lativa[7] ferat, cum tenderet[8] illo
" Idem[9] Democritus, studiis accensus, avari
" Sacra suosque deos, loculos abjecit, avitos
" Distribuit census,[10] librisque extructa Minervam
" Sorbuit, inserto consurgens mantica[11] Phœbo
" Plena sophismaticis, sed opum jejuna Camœnis,
" Intumuit gravida concusso Pallade dorso."

---

[1] *et gladio jugili versasse cruorem*, B. *juguli*, P.
[2] *scutella lignea*, P., in margin.
[3] *Sodonio*, B.
[4] *molire*, B.
[5] *aut*, B. *hanc*, C.
[6] *meritumque*, B.
[7] *latura*, A. *Naufragii lativa*, C.
[8] *contenderet*, B.
[9] *Isdem*, A.
[10] *sensus*, A.
[11] *methica*, B.

Hæc[1] ubi Democritus, "Nullum[2] placuisse merentur
" Quæ Styga pro fructu pariunt, hæc[3] omnia tractu
" Duratura brevi, nimias mentita carenti
" Delicias,[4] illumque minus factura beatum
" Cui magis accedunt, reprimantur vota, sitisque
" Extinguatur opum, nec clauso pectore sensus[5]
" Ardor agat rimas, opibus tamen omnis in omnem[6]
" Omnia posse potest, per eas suspectus ab hoste
" Extorquetur amor, nodoque adversa ligantur
" Insolido, censuque[7] nefas suasura fugatur
" Pauperies, liceat est ipsa pecunia sanctis
" Accipienda veris, licite quæsita, datores
" Magnanimos habeat, et dantibus influat,[8] arcæ
" Non inserta diu rara et brevis hospita, nunquam
" Incola, nec turpe loculi quæstura sepulcrum.
" Collige sparsurus, mete[9] quæ discretio dextræ
" Seminet, et summum dandi prudentia nomen
" Germinet, et meritis fructum producat in astris.
" Invidiosa Titi[10] sit dextera, munera tanto
" A simili sparge, quo dives splendeat astrum[11]
" Esse puta munus, oblitam dona memento
" Amisisse diem, loculos signasse ruborem
" Inferat,[12] et census[13] quæ pondere sudat,[14] anhelet
" Distribuendo manus, fudit fortuna, refundat
" Dextra, nec ardorem dandi respectus avari
" Congelet, ille tibi Romani maximus ardor[15]
" Muneris occurrat, immo quem fausta dedere
" Tempora Normannis, qui dandi sidere mundo

[1] *Oratio Democriti quod divitiæ non sunt habendæ nisi expendantur.* Gloss in A. and B.
[2] *nulli*, P.
[3] *hæc* omitted in B.
[4] *Delitiis*, P.
[5] *census*, C. P.
[6] *omnes*, C. P.
[7] *sensuque*, A. *censusque*, B. *censumque*, C.
[8] *affluat*, A. C.
[9] *mente*, A. *mente discreto*, C.
[10] *tui*, A. C.
[11] *Austrum*, A.
[12] *Afferat*, B.
[13] *sensus*, A.
[14] *suadat*, C. *sudet*, P.
[15] *autor*, C. *author*, P.

" Et superis fulget, cui qua non præbuit hæc est
" Visa nefasta dies, ille est cui copia cornu
" Fundendique vicem jejuno tradidit orbe."
Hic[1] Cicero verbis instantius[2] ora resolvens:
" Dando tamen præfige modum, substringe solutos
" Muneris excursus, justo moderantia fine
" Temperet expensas, cedatque improvida cæci
" Ebrietas luxus, moderandi limite dandi
" Luxuriem[3] præcinge,[4] pati largitio frænum
" Noverit, et quantum permittit copia funde.[5]
" Largus in exhibitis, habiti modus arbiter esto.
" Meta sit expensæ, dandique auriga[6] facultas.
" Luxus opum consumit opem,[7] dandique potestas
" Carpitur et carpit, non est insania major
" Quam quod posse cupis[8] niti non posse, daturus
" Et dans esse nequis, si luxum consulis, ille
" Hoc illo perimit, dare quod manus ebria spargit
" Ire datum tollit, sumptu consumeris urges
" Quod doleas, spernis hodie quod crastinus optes.
" Prodige de pleno vacuum concludis, amarum
" De sapido, de luce lutum, de Cæsare Codrum,
" Ludibrium de laude, nihil de quolibet; illud[9]
" Prodiga prodigium novit manus, amplius æquo
" Amplificans sumptus, habitisque licentius utens
" Quam liceat, natura petit,[10] fortuna ministret.
" Carptor opum vilescit inops, dum divite dextra
" Dat, redolet; post munus olens, mendicat ubique,
" Inveniens nusquam, queritur dum quærit amaros
" Non præscisse[11] dies, cum dulcibus usus amico
" Fiderit[12] in fato, pudet illis esse pudori
" Quos dives decuit,[13] fusi reminiscitur æris.

---

[1] *Oratio Ciceronis de prodigalitate vitanda.* Gloss in A. and B.
[2] *instantibus*, A. P.
[3] *Luxuriam*, P.
[4] *perstringe*, P.
[5] *copia, tamen*, A.
[6] *arugia*, B.
[7] *opes*, P.
[8] *nequis*, A.
[9] *istud*, B.
[10] *petat*, A.
[11] *præcisse*, A.
[12] *Fideret*, P.
[13] *docuit*, B.

" Amississe[1] piget, et opes fluxisse, refluxum
" Non habuisse dolet, fati resilire favorem
" Ingemit, et vellet fortuna dante dedisse
" Parcius, et dextræ male præcavisse, sinistram
" Devovet, et sero quem læserit[2] alea ludi
" Pœnitet, elususque manum qua luserit odit."
Talibus[3] adnectit redolenti Plinius ore:
" Prodigus es, sequitur eris indigus, hujus egestas
" Est vitii vindex, meritaque ulciscitur ira
" Pauperies luxum, tenui contracta cubili,
" Panniculo sordens, ventri jejunia longo
" Indicens odio, Cereris Bacchique recedunt
" Accessus soliti, stomacho succedit inani
" Ægra fames, ardensque[4] sitis vacuumque rapinæ
" Instruit, et dextram qua fuderit omnia furto[5]
" Damnat, et ære manus alieno polluit, omne
" Pro modico suasura nefas, clausisse bilingues
" Ingeniosa dolos, ut qua sibi deficit alter
" Supplementa ferat, omni quo pauper abundet
" Limite procedit, et primi rursus inundat
" Diluvium luxus, solitumque refluctuat æquor;
" Et manus ad dandi revolat quem noverat usum.[6]
" Cura prodigitur dando qui prodigit, æris
" Creditor occurrit gravis, urgens, improbus, acer,
" Impatiensque moræ, repetendi prodigus, iræ
" Largus, avarus opum, tantoque protervius hæret,
" Quo magis acris eges, quo plus sub mole[7] terentis
" Læderis usuræ, pulsat, furit, instat; oportet
" Quod petit[8] ut solvas, nec solvere sufficit arcæ
" Aut loculi macies; quid ages? te pessimus ille
" Undique divellit; et dandi si qua reliquit
" Primus amor, dantur, sed eo dilatio dono

[1] *Admisisse piget*, B. *amissique*, A. C.
[2] *luserit*, A. B.
[3] *Oratio Plinii quid sequatur ex uxu.* Gloss in A. and B.
[4] *abdentque*, B.
[5] *furti*, P.
[6] *æstum*, A. C.
[7] *more*, B.
[8] *petis*, A. B.

" Venit, emisque moras; sed qui prius institit idem
" Maturat reditum dolor, interrupta quievit
" Rixa, sed ad tempus, redit in fervore tumultus
" Asperior majorque furor, mors sola dolores
" Sopitura venit, latura beatius esse
" Et miseris optata quies, solatia pœnæ
" Quæ vita est, mors pœna parit, respirat[1] egestas
" Mortis in amplexu, vitæque[2] molestia letho
" Tollitur, et vulnus curatur vulnere, pœna
" Pœna, dolore dolor, ut te tot prodigæ tandem
" Eruat adversis; ut tot pulsantibus obstet,
" Supremi metuenda venit clementia fati.
" Parcius a loculis expensæ audacia surgat
" Ad census contracta modum, ne debita mensi
" Devoret una dies, musisque liguriat anni
" Suffectura moræ, si qua est improvida, non est
" Sæpe datura manus, nemo nisi parcus habebit
" Unde diu largus effundet[3] muneris urnam,
" Solaque munifico laudes cautela perennat."
Interea[4] dubio versans in pectore Crates
Quando mersit opes, longum meditatus, "En," inquit,[5]
" En memini, loculos odi, mundumque daturas
" Fortunæ contemno manus, erroribus ortum
" Divitiæ præstant, et opes delicta tuentur,
" Libertasque datur vitiis, et semina culpæ
" Præfœcunda jacit, necnon altissima fati
" Nulla venit sincera dies, majorque potestas
" Sævius a ludo fortunæ læditur,[6] et plus
" Solliciti quam pacis habet, semperque beatos
" Altius adversis labor inclementius[7] urget.
" Nulla quies aulæ, circumvenit improbus aulam

---

[1] *respurit*, A. B.
[2] *vitæ*, A. B.
[3] *effundat*, A. *effundit*, C.
[4] *Oratio Cratetis de aulæ*] *incommodis*. Gloss in A. *Oratio Senecæ de gloriæ contemptu*. Gloss in B. The glosses in B. are a little misplaced in this part of the MS.
[5] *at inquit*, P.
[6] *luditur*, C. P. has *luditur* in the margin.
[7] *inclementibus*, B.

" Curarum populus, vexat congesta laborum
" Turba potestates, alienativa quietis
" Agmina concurrunt,[1] regni custodia, juris
" Sollicitudo minor, tractanda negotia causæ,
" Judicis examen, lis decidenda[2] querelæ,
" Pauperis instantis pulsatio crebra, rogantis
" Importuna manus, precibusque interflua rixæ
" Asperitas, quam pigra parit dilatio recti.
" Rarus ibi somnus, vigilatæ tædia noctis
" Indolitura dies equitantis vexat ocellum,
" Semita delicti, culpæ via, strata reatus,
" Methodus inferni, Stygis orbita, limes Averni,
" Nugarum lituus, falsi tuba, tibia ficti,
" Buccina rumoris, denso strepit aula tumultu.
" Altiloquus quatit astra fragor, tollitque soporem
" Et superis, fessasque Jovis ferit arduus aures.
" Undique garritur, hic verbum supprimit, ille
" Erigit, hic linguæ tumidus tonat, ille susurrat;
" Hic socium tangit vitium mordente cachinno;
" Publicat ille scelus gravius lædente susurro.
" Ille movet rixas, hic corripit,[3] ille flagello
" Vapulat, hic lingua[4] contemnitur, ille vel illa
" Prævalet, is vel ea;[5] raro tamen elicit aula
" Eloquio laudes, et se vix aulicus[6] offert
" Laudandi[7] studio, sepelit quod novit[8] honestum.
" Denudat vitium, meritum[9] sub criminis umbra
" Occulit, et famæ picturam moribus aufert.
" Hic scelus antiquum memorat, gaudetque relatum;
" Non solus scivisse nefas, nullique pudendum
" Commisisse pudet socii submurmurat aure,
" Laudantis facinus, avidoque in crimina verbo
" Jactitat hic factum, deliberat ille futurum.
" Non phaleris, non felle vacat,[10] fœcunda malorum

[1] *concurrit*, C.
[2] *descendenda*, B.
[3] *corrigit*, A.
[4] *virga contemnitur*, C.
[5] *his vel ea*, B.
[6] *alicus*, B.
[7] *Laudanti*, A.
[8] *vovit*, C.
[9] *meritis*, C.
[10] *vacet*, B.

" Lingua parens, omnisque pluit facundia nugas.
" O male felices, quorum nec purpura morbos
" Nec loculus curat, nec opes suprema morantur
" Fata, nec ad nervum[1] revocatur mortis arundo.
" Dives apud Ditem veniam non impetrat auro,
" Nec cupidæ vendit Cereris genus auctius ævum,
" Nec[2] parcit trabeæ subeunti[3] Cerberus illum,
" Nec regni gladius, nec mitræ cornua terrent.
" Non[4] homines humana beant, similemque beato
" Forma, genus prætexta facit virtusque beatum."
" Sentit[5] idem Crates quod sentio, novimus aulam
" Altitonantis," ait Lucani patruus, ille
Quo Nero defuncto quam vivo malluit uti.
" Optima paupertas possessio, Julius orbem
" Sorbuit, et somnum vacui laudavit Amiclæ.
" Fulgor opum cæcat; fortuna miserrima quid sit?
" Est homini factura fidem, quid possit in alto
" Cernit in oppresso, quo fructu prospera rident
" In lacrimis adversa vident, quo gloria tollat
" Inferiora docent, an virtus vana gigantum
" In superos esset, et debeat esse timori
" Jupiter, an possit deitas impune lacessi,
" Enceladi tandem rabies extincta probavit,
" Et probat injectam quotiens demugit ob Æthnam,
" Alternatque latus, humero nervoque sonanti,
" Aut manibus niti, dorsoque asurgere temptat.
" Occubuit temere surgens Titania virtus,
" Et caret optato præsumens gloria fine.
" Tollo pedem, fixumque ligo, nam lubricus ille
" Est locus, accessu facilis, gressuque relato
" Difficilis, raptisque notis[6] elatio turget,
" Et subito quævis tumet excellentia vento,
" Et tenui novit illati gloria rima."

---

[1] *numerum*, P., in the margin.
[2] *Non*, C. P.
[3] *subeuntis*, B.
[4] *Nec*, B. C.
[5] *Oratio Senecæ de aulæ contemptu.* Gloss in A. The gloss in B. belonging to this place had been given erroneously before. See the note in p. 338.
[6] *nothis*, A. C.

Altius ingenio raptus quam corpore, mundos
Innumeros potuit animo numerasse, suosque
Pythagoras superos stupidus narrante dolebat
Magnus Anaxagaro,[1] nec aperto lingua dolori
Defuit, et morbum gemitu testatus anhelo.
" Ha! miser," exclamat, " vacuos rectoris inermes
" Tot video mundos, mihi nondum[2] serviat[3] unus,
" Nec mea dignatur casa mundus sceptra,[4] nec unum
" Exæquasse Jovem, Pellæis glorior armis.
" O[5] nimis excurrens præsumptio, nescia votis
" Ambitio præferre modum,[6] quæ sola jubendi
" Anxia, diis solis regnantibus invidet orbem,
" Fixum non habuit successum gloria, magnum
" Parvula, qui mundos sitiebat sorbuit urna.
" Quæstio[7] quam prædo fluvialis movit, Homero
" Institit, ad mortis lacrimas, numerosior ultra
" Quam quæ Mæonii possit[8] succumbere luctæ.
" Plus æquo doluit vulgo vilescere, famæ
" Laudibus incisis,[9] inconsolanter adauctæ
" Jacturam gemuit, qui non est passus, ut ampli
" Nominis arduitas modica pro parte labasset,[10]
" Nec tulit ut nomen tenui nubesceret umbra."

---

[1] *Anaxagaretho*, B. *Anaxarcho*, C. P.
[2] *mundus*, B.
[3] *servit at*, P.
[4] *casa sceptra, nec*, B.
[5] *De Alexandro et de morte Homeri.* Gloss in A.
[6] *modus*, B.
[7] *Bestia*, B.
[8] *posset*, C. P.
[9] *inscisis*, B.
[10] *labaret*, P.

JOHANNIS DE ALTAVILLA
ARCHITRENIUS.

LIBER SEPTIMUS.

Rivos[1] eloquii[2] prono succedere cursu
Et videt[3] et mentis bibit Architrenius ore,
Et riguas capitis et cordis inebriat aures;
Dumque bibendo sitit, nec sentit hydropicus unde
Congestos calices, nisi fesso vase, bibendi
Continuetur iter,[4] vix respirarat, et ecce
Jam decimum rursus ejusdem pocula Bacchi
Pectoris a plena Symachi genus[5] extrahit urna,
Nec de divitibus timet integrasse querelas.
"O[6] meritos extrema pati, quos ardua tollit
" Ala potestatis, quorum[7] clementia nunquam
" Hospita divertit, sed mortis larga tyrannis
" Justorum risura neces, fractura flagello
" Quod pietatis erit, ha! nulla potentia rebus
" Oppressis tranquilla venit, non sumit ab illa
" Pauper opes vel opem,[8] gravis est flexisse favorem
" Inferius, qui summa potest, aciesque laborat

---

[1] *Primum capitulum libri septimi continet quam diligenter audiat Architrenius philosophos loquentes.* Gloss in B.

[2] *Dives eloquii*, B.

[3] *Providet*, B.

[4] *idem*, A. The reading of B. and C. is *itě*.

[5] *Boetius*, P. *Simachi, i. Boycius*, C.

[6] *Oratio Boetii de potentum inclementia.* Gloss in A. and B.

[7] *ad quos*, A.

[8] *opem vel opes*, A.

" Ardua, pressa videns, raro qui surgit in aulam
" Respexisse casam placido dignatus ocello.
" Spernit anhelantis animi suspiria, surda
" Præterit aure preces, lacrimis insultat, easque
" Ridet habere dolos, clamosaque pectora planctu
" Exaudire vetat, gemitusque adversa loquentes
" Vix recipit vultu, faciem pallore minantem
" Horridiore fugit, domitas regnante repellit
" Paupertate genas, fluvidos[1] mœrore tumenti
" Nauseat ore sinus, senio rumpente solutos.
" Non juvenum cautela minor, non[2] fracta senectus,
" Non levior sexus quam[3] longa intorsit egestas,
" Non oris[4] ferrugo movet, non sordida vultus
" Ariditas, non cura[5] genis scriptura senectam;
" Non exesa fames, maciesque domestica letho;
" Non quicquid Siculos posset[6] movisse juvencos.
" Pauperis haud unquam[7] fatum lugubre potentis
" Extorquet lacrimam;[8] tenuis fortuna beatos
" Nescit in affectum tenuem flexisse, minorum
" Damna minus majora movent, soliique facultas
" Non meminit fragmenta casæ; non sarcit hiantes
" Paupertate sinus, non ægri exterminat[9] oris
" Attritam maciem, vacui non expedit usum
" Pauperis, augustis saties augustior aulæ
" Plenius[10] ad[11] plenos opibus venit, ipsa potestas
" Extorquet sibi cuncta dari, majoraque magnis
" Accedunt, pejora bonis, si pluris abundes
" Dantis plura feres, si quis caret, ipse[12] carebit.
" Major opum majora capit, majoris egenti[13]
" Fit minus, et quærit manus errantissima dantis

[1] *fluidos*, P.
[2] *hæc*, B.
[3] *quem*, P.
[4] *aris*, B.
[5] *vel ruga*, A., in the margin, with *cura* in the text.
[6] *potuit*, A.
[7] *nunquam*, A. C.
[8] *lacrimas*, A. C.
[9] *ægri terminat*, A.
[10] *Plenus*, B. *Plenis*, P.
[11] *ait*, B.
[12] *ipsa*, B.
[13] *egentis*, B.

" Non qui plus egeat, sed qui plus possit habere.
" Dantis apud dextram non intercedit honestum;
" Non animæ vernantis odor, non impetrat ipsis
" Maxima[1] diis virtus, nec famæ cognita morum
" Canities, nec fixa gravi constantia vultu,
" Nec corrosa genas marcenti[2] livida labro[3]
" Relligio, non fracta malis, nulloque tumultu
" Flexa voluptatis animi vallata rigore.[4]
" De tot divitiis nulli datur uncia Codro.[5]
" Delibantur[6] opes, gula sic disponit, et ultor
" Luxus avaritiæ, violens exactor honesti,
" Levaque nec[7] morum minus exactiva libido."
Ad[8] suprema gemit Xenocrates[9] verba, nec ultra[10]
Protrahit excitum[11] reticendi lingua soporem:[12]
" Ecce malum quo cuncta[13] dolent, quo terra laborat,
" Quo superi languent, quod Tartara movit, et ipsum
" Sæpe Jovem torsit, quicquid vel surgit ad Euros
" Vel cadit ad Zephyros, quicquid vel despicit Arctos
" Vel Notus abscondit, urtica libidinis urit.
" Castra pudicitiæ furor hic prædulcis amara
" Obsidione ligat, facula contentus et arcu,
" Facturusque[14] levi votorum pondera risu.
" Hujus in amplexu vis plectitur, hujus abusu
" Threicii morbi manavit abusio, cujus
" Thracem pœniteat frustra, cum judicis urna
" Venerit, et fornax, si quos non coxerat[15] ante
" Orpheus, æterno mores coctura camino.
" Hora nimis properata malis, sed tarda beatis,
" Cum tandem, Crœsi fracto diademate, sceptrum

---

[1] *Proxima*, C. P.
[2] *mærenti*, P.
[3] *tabo*, B. *lambro*, C.
[4] *cruore*, B.
[5] This line is omitted in B.
[6] *Dilapidantur opes*, C. P.
[7] *Non*, A.
[8] *Oratio Xenocratis de libidine.* Gloss in A.
[9] *Senocrates*, B.
[10] *Xenocrates gemuit verba ad suprema, nec ultra*, P.
[11] *exitium*, C.
[12] *saporem*, B.
[13] *tanta*, A., apparently.
[14] *Fracturusque*, B. C.
[15] *coxerit*, P.

" Quod feret[1] orbigenæ dextræ clementia, Codrus
" Induet, et nostri Jovis ampla palatia paucos
" Accipient,[2] nec erit populus quod[3] peccat inultum.
" Hoc[4] satis est hucusque, licet meminisse prophanam
" Morphosin,[5] infaustum naturæ Protea, Thracum
" Thesiphonem, audire ipsum mihi fascinat aures,
" Osque loqui, maculatque sacram conceptio[6] mentem.
" Quod decet id sermo sapiat, fugiatque loquela
" Quod natura fugit; satis est tetigisse quod oris
" Inquinat officium, nec conciliatur honesto.
" Est satis ad vires in nostra pericula dandas
" Conjuga naturæ mundo concessa libido,
" Quantum prolis amor et sacra jugalia poscunt.
" Ha! Cypri[7] rabies, quam dulci pace salutat
" Quem sibi venatur hominem, primoque propinat
" Dulce, sed ex dulci tandem concludit amarum.
" Sic est blanda Venus; sic quos melliverat ante
" Edidicit fellire favos, sic ultima taxo
" Toxicat, et verna veniens, hiberna recedit.
" Quam placida mentis oculos omnemque soporat
" Nube diem, dum clausa sacri sub pectoris aula
" Fervet, et irriguum fontem desiccat honesti.
" Tutius est gelida vitam[8] glaciasse sub Arcto
" Quam semel in præceps flexa rationis habena
" Lotophagos[9] Veneris libasse, et pocula Circes;
" Tutius æstiferæ radiis ardere Sienes[10]
" Quam cesto posito Veneris sudasse[11] camino;[12]
" Tutius indomitis animam fudisse lacertis
" Herculis et[13] Siculo rursus mugire juvenco,
" Quam jecur[14] omnicremo[15] fricuisse libidinis igne.

[1] *ferat*, P., but *feret*, MSS.
[2] *Accipiant*, B.
[3] *qui*, A.
[4] *Hæc*, A. C.
[5] *Morphisin*, A.
[6] *contemptio*, A. C.
[7] *Cipris*, A. *stupri*, P., in the margin.
[8] *vitam gelida glaciasse*, A.
[9] *Lothopagos*, A. B. *Itopagos*, C.
[10] *syrenes*, A. *siennes*, B.
[11] *suadasse*, P.
[12] *caminis*, A.
[13] *in*, B.
[14] *genu*, C.
[15] Corrected from *omnigremo* in A.

" Vix ullas[1] reprimo lacrimas adamante quod ista
" Blanda[2] fames, quod grata sitis,[3] quod mulcebris ardor
" Carnem consumat, animam bibat, urat utramque.[4]
" O vere studio degentibus optima vitæ
" Forma foret, supraque Deum secreta viderent,
" Hæc nisi trabs oculis objecta studentibus esset.
" At sub sideribus deitas decisa beatis
" Non exacta datur, minor est quam plena bonorum
" Integritas, raroque venit sincera venustas.
" Combussit Phrygium pastorem, Pergama, Græcos,
" A Veneris surgens faculis, amor, ignis, et ira.
" Canduit Alcides Veneris[5] Nessique veneno,
" Et Veneris Nessi conclusit[6] in ignibus ignes,
" Dum quos[7] interula teneros vestivit amores
" Vestiit interitu, temere dum credidit hosti;
" Et fuit Alcidæ, Nesso[8] sibi, Deianira
" Raptoris dolitura dolo,[9] rogus, ultio, pœna.
" Alciden pudeat quod eodem pollice pensum
" Anthæique necem, nunc vir, nunc fœmina nevit.
" Novimus ut Circes gremium molliret[10] Ulixem,
" Penelopes rigidos cum[11] nemo flecteret artus.
" Hoc sale sal hominum, Salomon, insulsus, amari
" Demeruit, morem quod amaro gessit amori.
" Infractum Samsona[12] Venus confregit, et ipsum
" Fortia rumpentem molli certamine[13] rupit.
" Occidit ad Colcom[14] ortus Sulmone Corinna,
" Dum[15] male delituit velati nominis umbra.
" Sed quid in immensum cedit labor, ut quid abyssum
" Metior? incertas nullus definit[16] arenas

---

[1] *ulla*, A. *ullo*, C.
[2] *Flenda*, P.
[3] *quod gratis, quod*, B.
[4] *utrumque*, A.
[5] *Venus*, B.
[6] *concluserat*, A.
[7] *tamen*, B.
[8] *Nessi*, B.
[9] *dolos*, B.
[10] *mollivit*, P.
[11] *ut*, A.
[12] *Samsorio*, B. *Samsoria*, C.
[13] *certamina*, A.
[14] *Colchos*, P.
[15] *De*, B.
[16] *diffinit*, A. C.

" Calculus, et numerus [1] vaga vix amplectitur [2] astra.
" Nulla dolòs Veneris capit arca, nulla dolendi
" Sufficiunt exempla modis,[3] ubi vulnus in alto
" Sedit, et igne Venus nocuit nervoque Cupido.
" Ha! Venus imperii quod [4] nullos [5] excipit annos,
" Quo senii lascivit hiems, inflexa virorum
" Mollescit gravitas, juvenum calor uritur, annis
" Solvitur integritas teneris, quæ [6] mollior ætas
" Ductilis in cunctas [7] species transumitur usus,
" In geminos, dum mas nubit, vel fœmina ducit.
" Ha! Venus, ad nutum trahis omnia numina cœli,
" Astra moves, alioque rotas errore planetas,
" Accendis gelidam sine fratris lampade Phœben
" Mutato coitu, quin totus inardeat [8] isto
" Sidere, Mercurius non temperat astra galero,
" Justius [9] ipsa tuo percussa cupidine,[10] Martis
" Læderis amplexu, per te turbatus oberrat
" Sol oculus mundi, respirat Martius [11] ardor
" Languescens ardore suo, suspirat ad [12] Arcton
" Jupiter, et fixam radios declinat ad Ursam.
" Fax tua falciferi glaciem liquat, ecce supernæ
" Relligio sedis caveat sibi siquis utrisque
" Axibus ulterior latuit deus, imminet hostis,
" Quem vix afficiat omnis satis [13] impetus, in quem
" Fulminis et tonitrus omnis natura laboret.
" Nec tamen hac miror jecur incandescere flamma,
" Quod gula fermento Veneris corrumpit, onusta [14]
" Plus æquo saties, Cyprium [15] quæ [16] ventilat ignem,
" Idalioque rogi stomachi succendit abyssum;

---

[1] *numeris*, P.
[2] *complectitur*, B. P.
[3] *furor est, ubi*, B.
[4] *quæ*, B. C.
[5] *nisos*, B.
[6] *quo*, A.
[7] *incoctas*, B.
[8] *ardeat in*, B.
[9] *Ipsius*, B.
[10] *cuspide*, A.
[11] *matius*, A.
[12] *at*, A. B.
[13] *secus*, A. *saturis*, B.
[14] *honesta*, B.
[15] *ciprewm*, A.
[16] *quæ* omitted in A. and B.

" Et luteo renes jubet exundare fluento.
" Talis enim tales effundit Aquarius imbres."
  Sermones[1] hucusque trahit Samiusque loquendi
Relliquias linguæ facundo pectine texit:
" Aeriæ regionis opes, opulenta profundi
" Vitrea regna Dei, quicquid prælarga beato
" Dulce dedit natura solo, cur perditis omne
" Obsequium præstare gulæ? cur gloria mensæ
" Lascivit tot lauta cibis? O perdita luxus
" Ambitio, cui tota suis elementa laborant
" Deservire bonis, immo coguntur ad omnem
" Delicias vomuisse famem, dapibusque potentes
" Explicuisse sinus, O compressura ciborum
" Omne genus, nulloque gulæ suppressa libido.
" Cura quidem cunctis animantibus instat, et unus
" Anxius ardor adest, fragilis jejunia vitæ
" Quæsito posuisse cibo, sed nescia rerum
" Luxuries servasse modum, diffunditur ultra
" Quam licet, et libitum liciti transformat in usum.
" O saties, nullo violata libididis æstu,
" Augustis augusta viris angustia, felix
" Copia paupertas, factura beatius ævum
" Deposito luxu, parituraque secula rursus
" Aurea, calcato quod mundum ferreat auro.
  " Hæc[2] doleo, sed adest iterum dolor, altera mentem
" Nec[3] minor urget acus, animo subtexitur ægro
" Pœna, labor gemitum vomit intimus, alta serenum
" Pectoris in nubem premit indignatio, vestis
" Ambitione nova, nudaque libidine cultus
" Secula dissolvi, veterum[4] vilescit amictus
" Relligio, rerumque placet petulantior usus.
" Succumbunt antiqua novis, circumfluit orbem

[1] *Invectio Pythagoræ contrà ingluviem. Conquestio ejusdem de nova vestium petulantia.* Gloss in A. *Invectio Pictagoræ contra ingluviem.* Gloss in B.

[2] *Conquestio ejusdem de nova vestium petulantia.* Gloss in B.

[3] *Non*, C. P.

[4] *veteris*, A.

" Luxuries, folio levitatis cedit honestum
" Maturusque rigor, ridetur sobria vitæ
" Simplicitas, morumque viros infantia mollit.
" Pronius ad vestes hujus sollertia major
" Temporis inspexit, proprio male sedula damno,
" Vel temere sollers urbano rustica cultu.
" Quid moror?[1] Est mundus res immundissima, labis[2]
" Alveus exundans vitiis, ut[3] nubibus aer,
" Æquor aquis, cælum radio, caligine tellus,
" Fructibus autumnus, ver floribus, æstibus æstas,
" Frigoribus[4] bruma, nitro Pharos, India nardo,
" Chamæleonte[5] Phryges, basiliscis[6] Africa, Nilus
" Hippotamis,[7] Ganges hebenis, strutionibus[8] Helle,[9]
" Tartara tormentis, Styx nocte, Megæra venenis,
" Seditione furor, gemitu dolor,[10] ira tumultu,
" Fulmina terrore, Mars ictibus, alea rixis,
" Garrulitate merum, Venus igne, Cupido sagittis,
" Ingluvies luxu, gula sorde, bitumine venter,[11]
" Curia fabellis, fora litibus, histrio nugis,
" Pellex blanditiis, lupa[12] quæstu, lena susurris,
" Fastu nupta, socrus odio, livore noverca,
" Sors dubiis, fortuna dolo, velamine fatum,
" Spe miser, opposito felix, utroque Joannes.
" Cleobolus Lycios, Mitylenen[13] Pittacus auxit[14]
" Consiliis, Spartæ Philon illuxit, Athenis
" Sol hominum Solon, Periandro[15] summa Corinthi
" Paruit, et valuit Bias famulante Priene.
" Hos sibi cum magno gaudet peperisse Thalete
" Græcia, quos senior sapientes jactitat ætas.

---

1 *Quid major*, C.
2 *labes*, B.
3 *et*, B.
4 *Frigoribusque*, A.
5 *Cameleunte*, B.
6 *bisilicis*, MSS.
7 *Ypotamis*, A. C.
8 *sturionibus*, MSS.
9 *Elle*, A.
10 *furor*, B.
11 *histrio nugis*, B., which omits the next line.
12 *lupus*, B.
13 *Mithelenen*, A. *Mutylenen*, B.
14 *ausit*, A.
15 *Perhiardo*, A.

" Mundus ne titubet, ne cæcus et invius erret,
" Hos habet [1] servetque duces, stillabit Ulixem
" Lingua, senex Pilius animi purgabit amurcam."
Dixerat,[2] et fuso gemitu præcordia rumpit
Et querulo planctus tonat Architrenius ore:
" Hoc miser, hocne [3] salo semper jactabere, nunquam
" Sirenes poteris has declinasse, tuoque
" Per modicum servire Jovi? poterisne sub axe
" Tartareo calicem mortis gustasse perennem?
" Quis poterit voluisse tuum revolubile pondus,[4]
" Sisyphe? quisve polos et eosdem Ixionis axes
" Circinet, et totiens uno nugetur in orbe?
" Viscera quis reparet totiens peritura? quis undis
" Perditus impendat operam quam perdat ut undas?
" Quis totiens lusus pomi cedentis inane
" Mordeat, et sitiat in quo fit [5] naufragus amnem?
" O quam triste sedet ad nigri judicis urnam
" Consilium, dum jura movet firmissima Minos,
" Dum superum vindex cunctis excessibus æquat
" Pœnas,[6] et rigido leges exasperat ore?
" Heu! quam terribilis judex immobilis, heu! quam
" Difficiles [7] Minos, Rhadamanthus, et Æacus umbris,
" Quam dubito fluitat animus terrore, metuque
" Contrahitur, quotiens meditanti pectore fundo [8]
" Cocyti lacrimas, Phlegetontæosque caminos.
" Heu! quis Titanum laqueos communicet? heu! quis
" Suspenso poterit vitam suspendere saxo [9]?
" Dira sibi triplex hominem partitur, et omnes
" Detrahit [10] humanos affectus, facta, loquelas.
" Inquinat Allecto servæ [11] præsepia mentis
" Affectusque pios, sacrumque forinsecat ignem.[12]

---

[1] *habeat*, P.
[2] *De lamentatione Architrenii propter pœnam æternam ex vita immunda.* Gloss in B.
[3] *ne* omitted in B.
[4] *tempus*, B.
[5] *fit* omitted in B. *sit*, C.
[6] *Pennas*, B.
[7] *Difficile*, B.
[8] *alii tundo*, P., in the margin.
[9] *saxos*, B.
[10] *Destinit*, B. *Distrahit*, C. P.
[11] *serie*, B.
[12] *ignes*, A.

"Juris præcipitat regnum in declive Megæra,
"Errantesque manus enormibus implicat actis.
"Tisiphone linguas agitat, scelerumque palude
"Inficit eloquii currus[1] auriga loquendi.[2]
"Nativum video jam caligasse serenum
"Involvique diem tenebris, quem Jupiter annis
"Commisit teneris,[3] divum deus optimus ille
"Corporeæ purum casulæ[4] commiserat ignem.
"Sed jam nubifera fumi[5] pallescit in umbra
"Nativæ[6] sacras animas mundique minoris
"Sidera, noctiferum sepelit caligine peplum.
"Criminis obnubor tenebris, his intus opacor
"Noctibus, hoc lædor oculos, hoc lippio sæpe,
"Hæ sorbent animam Syrtes, his pectus anhelat
"Pestibus,[7] hoc mortis sub pondere vita laborat.
"His rotor in præceps furiis, hæc vincula pessum
"Os hominis sublime trahunt, ne patria visat[8]
"Sidera, nec[9] superos oculis et mente salutet.
"In declive caput trahitur, ne glorier unquam
"Affectum superis, animo mandasse benigno."
Conquestiva[10] Thales exhaurit dicta, propinquus
Sede querelanti reserasse domesticus aurem:
"Quisquis es, hunc nostræ cyathum libato Minervæ
"Parce, puer, lacrimis, fletus agnosce[11] virilem
"Dedecuisse genam, pudor est hoc[12] imbre rigorem
"Immaduisse virum,[13] lacrimæ planctusque loquuntur
"Degeneres animos, riguumque facillima flendi
"Fœmina pectus habet, didicitque cadentibus ultro
"In lacrimis clausisse dolos, reserasse dolores.
"Janua virtutum purumque aurora sciendi

---

1 *cursus*, A.
2 *loquenti*, B.
3 *tenebris*, A. B.
4 *casu*, B.
5 *pumi*, B.
6 *Naturæ*, P.
7 *Postibus*, A. B.
8 *viset*, B.
9 *ne*, P.
10 *Oratio Taletis de timore Domini.* Gloss in A. and B. *Taretis*, B.
11 *agnosse*, A. B. C.
12 *hoc* omitted in B.
13 *viri*, P.

" Allatura[1] diem, et quo primo acceditur astris
" Cardo, timor Domini, sine quo fraudatur in omni
" Proposito votum, nulla est statura potestas
" Ad subitum lapsura nihil, non purpura murum
" Divitibus præstat, nec sontem protegit auri
" Ambitiosa lues, et nullo pro aggere surgit
" Circumfusus opum cumulus,[2] nullumque tuetur
" Sceptri,[3] nulla salus, si quo mandaverit ictum
" Jupiter, haud jaculo cogit lorica repulsam,
" Nec clypeo telum,[4] galeaque repellitur ensis.
" Pone leves animos, temereque audacibus obsta
" Principio votis, et cui parere necesse est,
" Sollicitus sollersque time, nam cuncta videntem
" Nil celasse potes, nec eum qui totus ubique
" Excubat evades, et qui Deus omnia novit
" Falli non poterit; Jovis insopita lucerna
" In tenebris lucet, secreti conscia clausum
" Non[5] sinit esse nefas, non occultatur opertum
" Hypocrisis[6] crimen, nec sub lodice sepultum
" Zoe kai sychen[7] indignas sole Mycenas
" Sensit adulterio nodatam[8] Cyprida Marti.
" Sol superum vidit, mensæ conviva cruentæ
" Arguit Archadicum, nec eum mansueta fefellit
" Oris ovis, mentisque lupus, vultusque recepit
" Cognatos animus totus fera factus; aperto
" Mentis in ore lupo, ne[9] pectore blandior esset
" Vultus, utraque fera, faciem mens sæva cruentam
" Sumpsit, et humano jugulo polluta tyrannis.
" O quem nulla fides mundi tutatur in omni
" Robore quassari facit,[10] nullaque reniti
" Libertate potens, nec solo nomine felix

---

[1] *Delatura*, B.
[2] *cumulis*, B.
[3] *Sceptrum*, P.
[4] *Nec clypeum tela*, B.
[5] *Nec*, B.
[6] *Ypocrisi*, A. C.
[7] *Zoichia sichen*, B. *Zorthia sichen*, C. The text is the reading of A. It represents the Greek ζωὴν καὶ ψυχήν.
[8] *nudatam*, B.
[9] *nec*, B. C.
[10] *facilis*, C. P.

" Inter opes censurus [1] opem, timuisse potentem.
" Cuncta necesse puta, nam quo venisse voluntas
" Oderit, ipse trahit [2] supremæ calculus [3] urnae,
" Vindictamque pati Jovis inconcussa potestas
" Coget,[4] et extremam tandem non differet iram." [5]
Vix [6] ea, cum Bias simili de fonte propinat:
" Ecce time quo tutus eris, solidusque timendum
" Amplectatur amor, totis enitere votis
" Dilecto placuisse Jovi, cui sufficit omni
" Gratia pro merito, satis est ad præmia dantis
" Accipientis amor, nec gratis præstita doni
" Inquinat alterni pretio [7] munusque relato
" Munere non vendit, absolvit libera dono
" Dona relativo, nec quod dedit auferet auctor
" Muneris, et prædo nulli data gaudia læva
" Invidiæ tollit, ut eodem nunc sit avarus
" Quo nunc largus erat, pleno sua [8] munera cornu
" Plus tumuli [9] quam vallis habent, munusque volenti
" Exhilarat dextra, nec vultus pondere doni
" Gratia succumbit; tot dantem dilige, si qua
" Magna dedit, majora dabit, meritisque tot unum
" Dilexisse refer qui se tibi poscit amari,
" Non sibi, totus ama, non est quod prosit amato
" Collaturus [10] amor, sed amanti, dilige, si te
" Non odisse velis, mundum seseque daturus.
" His ut ametur, emit; non est deceptus amator
" Qui recipit quod amat, superum conviva futurus,
" Æternamque Stygis non descensurus in Æthnam.
" Dilige, dilecti grato venare favorem
" Numinis obsequio, partum tenuisse labora,
" Immotumque liga mentis fervore refixum,

---

[1] *sensurus*, C. *suasurus*, P.
[2] *trahet*, P.
[3] *casulus*, A.
[4] *Cogit*, A. C.
[5] *horam*, A.
[6] *Oratio Biantis quod Deus sit totis intimis diligendus.* Gloss in A. and B.
[7] *vitio*, A.
[8] *ejus*, P.
[9] *cumili*, B.
[10] *collativus*, P.

" Ne labet adstringe, nec gratia sumpta relabi
" Diminuive queat, habitum servare voluntas[1]
" Obsequiosa potest, cupidis attende volentis
" Imperio votis, animos impende jubenti.
" Mandati ne differ opus, ne langueat actu
" Gratia dilato, placitura citatius urge,
" Ne meritum perdas, nam suspendisse volentem
" Est meruisse minus, maturo nitere facto
" Plenius ad meritum præsens quam crastinus imples."
" Non[2] satis est," inquit Periander, "tertia sume[3]
" Pocula, de nostro placeat sorbere fluento.
" Tange precum laudumque lyram, geminaque tonantem
" Sedulitate lita, superum cultura loquatur,
" Te cæli cupidum complecti numina mente,
" Et toti nupsisse deo, nec[4] flecte tenendos
" Hic vigiles sensus, et ei servire memento
" Quo solo regnante[5] potes, ne cætera tollat
" Cura deum, cura quæcunque negotia tractes
" Providus ad superos oculum mentemque reducas.
" Nam vacat humanis studiis impensa, nihilque
" Est lucri latura dies, et inutilis exit
" Exclusi secura dei, cui vivere soli.
" Est toti vixisse sibi, sine numine frustra
" Est operosa manus, studio marcescit inani
" In vacuum tractura moras, sterilisque laborat
" Actio, quæ nulla superis pro parte ministrat.
" Quæ nocuos[6] læsura tonat, quæ fulmina tractat,
" Sit semper suspecta manus, non parcit inultis
" Criminibus, tonitruque minas, et fulmine pœnas
" Mandat, et ad Stygias urget properantius undas,
" Quos Phlegethon exasset aquis, Cocytus adustis
" Elixet lacrimis, habeatque Ixionis axis
" Quos rotet æternum, versentque reductile pondus

[1] *voluptas*, B.
[2] *Oratio Periandri quod Deus est colendus.* Gloss in B.
[3] *sumet*, A.
[4] *ne*, P. C. makes one line of these two by omitting the words from *nec* to *sensus*, so that it reads, *Et toti nupsisse deo, et ei servire memento.*
[5] *regnare*, C. P.
[6] *vacuos*, B.

" Sisyphium,[1] pœnamque levent consortia pœnæ,
" Communisque minus habet[2] jactura querelæ.
" Impermixta malis bonitas Jovis omne timeri
" Omne coli meruit, sola virtute cavendum
" Luctandumque puta, ne quid deliret in illam
" Error ad offensam, pudeatque offendere, quem te
" Offendisse pudet, illumque lacessere, cujus
" Libertas est summa, jugum cui credere[3] pondus
" Majestatis habet, cui mendicare potestas,
" Servire imperium, flere est non flere, dolere
" Non dolor est, mors absque mori, sitis absque sitire,
" Esurisse[4] cibus, et ei parere jubentis
" Est habuisse vicem, levibusque occurrere[5] votis
" Accurrisse deis, animoque excludere mundum
" Inclusisse deum, fierique[6] a corporis umbra
" Sidus, et optatum superis adnectere civem.
" Nec minus invigiles inconcessoque[7] rigore
" Si potes evincas, ne vitæ larva coloret[8]
" Hypocrisis mendas, virtutum litera prava
" Pectoris interpres, utinamque incognita claustro,
" Et mitræ et baculo, vultus cautela professi
" Mentis honestatem, verum occultare diserta
" Simpliciter falsum factura probabile, culpæ
" Occulto patrona dolo, pictura reatus
" Celatura notam,[9] vultusque reconditus,[10] umbra
" Mente latens, ignotus homo, superumque favorem
" Excipit, et mundi recipit lucratus honores.
" Dum simulat mores, et morum nomine mundum
" Dèceptus deceptor emit, perditque supernæ
" Delicias mensæ, verum tollatur inane
" Hypocrisis velum, mundæ sincera coruscet

[1] This and the seven following lines are omitted in B.
[2] *habeat*, C. P.
[3] *cedere*, C. P.
[4] *Esurire*, B.
[5] *accurrere*, B.
[6] *ferrique*, A.
[7] *inconcussoque*, C. P.
[8] *color*, B.
[9] *notæ*, P.
[10] *reconditur*, A. C.

" Integritas vitæ, refert fallentis in auro[1]
" Occultasse lutum, fraudisque injuria stannum[2]
" Palliat argento, reverentior esto nihilque
" Deliquisse velis, Davumque[3] a pectore tolle,
" Nec vultu mentire Numam, concordia vultum
" Affectumque liget,[4] pudeatque abscondere culpam[5]
" Quam pepulisse[6] potes, illumque arcessere[7] testem
" Delicti, quem nulla latent, oculisque sopori[8]
" Occultis occulta videt, nullisque tenetur
" Obicibus[9] quem nulla tenet distantia visus.
" Et tamen ut vitiis mens obluctata ruinam
" Declinasse nequit, et nervo saucia labi
" Cogitur in labem, nec vivere libera frustra
" Carnis anhelat opem, certaminis impos, inermis
" Victa cadit, cecidisse dolet; sed dulce cadenti
" Est vitii pondus, blandaque indagine cingit
" Torquendas animas carnis mansueta tyrannis."
Hic[10] Philon: "Vitiis quotiens victoria cedit
" Fas esto latuisse nefas, tenebrisque notatam
" Dissimulasse notam, clausaque excludere mundi
" Excubias culpa, cynicosque[11] evadere morsus
" Et satyræ serras, Flaccique[12] evadere[13] ludum
" Insipidosque sales; nam si sordere necesse
" Est animam, satius est mundæ parcere famæ,
" Nec vitæ maculis oculos læsisse bonorum.
" Pullulat in vulgi facinus vulgata voluptas,
" Derivatque notam, dum plebis cæca libido
" Inbibit aure scelus, sunt internuntia culpæ
" Scire, videre, loqui; scelerisque audacia multo
" Crescit in exemplo, surgitque impune reatus

---

[1] *in aure*, A.
[2] *stangnum*, A. C. *stagnum*, B.
[3] *clavumqae*, C.
[4] *ligat*, B.
[5] *culpa*, B.
[6] *repulisse*, P.
[7] *accersere*, A. *ascendere*, C.
[8] *sopore*, A.
[9] *Obiicibus*, P.
[10] *Oratio Philonis de occultandis delictis.* Gloss in A. and B.
[11] *cynicoque*, A.
[12] *Flaucique*, B.
[13] *eludere*, C. P.

" A simili, notumque trahit contagia crimen.
" Hæc rerum dominis caveat sollertia, famæ
" Deludens oculos, horum nota latius orbem
" Inquinat exemplis, populi delicta regentis
" Absolvit facinus, majorum forma minores
" Pressius informat, avidusque in funera morbus
" Quo caput elanguet, reliquos depascitur[1] artus,
" Prolatique parit labis consortia labes.
" At sceptri facinus latebris[2] caret, ardua nubes[3]
" Excedit tenebras,[4] nulla prætexitur umbra[5]
" Imperii sidus, noctisque excludit amictum.
" Principis illa dies fama penetrante trahuntur
" Regnorum secreta palam, scelerique[6] potentum
" Lux adhibet lucem, nec molli purpura sordes
" Occulit in ruga, culpæ latuisse volentis[7]
" Majestas peccantis obest, majusque videri
" Majorum facinus consuevit,[8] et auctior auget
" Gloria delictum, nec sic censura togatos
" Ut regni trabeas Phœbi minus aspera mordet.
" O igitur quem nulla facit prætexta beatum,
" O miser in lethis tibi delituisse negatur,
" Deliquisse nega, vitiorum terge lituras,
" Nec labem sincerus habe, stabilemque nefandis
" Pone modum votis, morum candore nivescat[9]
" A vitii mens pura luto, mundique favorem
" Extorque meritis, accensaque pectore virtus
" Ferveat, hæc animæ tenebris intacta lucerna
" Splendeat exterius, nullo dilanguida[10] fumo.
" Nec permitto nefas, sed quem cecidisse necesse est
" Occulto nutasse volo, scelerisque latendo
" Evasisse notam, prave ne intellige siquid
" Instruit ad mores, non ultra sedulus esto

[1] *deposcitur*, B. *dum pascitur*, C.
[2] *tenebris*, B. P.
[3] *nubis*, B. C. P.
[4] *Excedunt latebras*, B. P.
[5] *unda*, B.
[6] *scelerisque*, A.
[7] *volenti*, C. P.
[8] *consueverit*, A.
[9] *livescat*, B.
[10] *delanguida*, A.

" Quam licet interpres, temere volat ocior æquo
" Impetus ingenii, distortaque littera culpæ
" Promittit veniam, scelerisque occasio surgit
" Ex male distinctis, nostris sollertia simplex
" Accedat monitis, animo quid araverit auctor,
" Indecepta videt, ponat præsumptio limæ
" Lectorisque vicem, studii dementia cæcat,[1]
" Desinat erroris auctorem[2] quærere, si qua
" Imperat e nodis servandos pagina mores."
Dixit, adhuc patula stetit Architrenius aure,
Eloquiique fores tacito Philone resolvit.

[1] *cæca*, C. P.

[2] *auctore*, A.

JOHANNIS DE ALTAVILLA

ARCHITRENIUS.

LIBER OCTAVUS.

Omne[1] bonum veterum labiis distillat, et imbres[2]
Pegaseos senior ætas exundat, et orbi
Ubera centenni puero distendit, honesti
Lacte fluens nutrix, nec maturatur anilis
Criniculo,[3] mente puerescens[4] mundus, et aucto
Corpore, non adhibent crementum moribus anni.
Lactativa[5] bibit veteris[6] præcepta Minervæ,
Nutritiva parum, nam vix libata[7] vomuntur[8]
Pocula, nec prosunt quæ nunc data nausea reddit,
Nec satis auricula vigilas si pectore[9] dormis.[10]
Area delicti, scelerum domus, excipit omnis[11]
Mens hominum sordes,[12] has exegisse[13] paludes
Virtutis vis nulla potest, vitiique revelli
Non[14] didicit ruscus, patiatur cætera tolli,
Spina tamen restat, solidamque superbia sedem
Immota radice ligat, truncoque recisa[15]

---

[1] *Capitulum primum libri octavi continet commendationem antiquitatis, et de mundi negligentia circa mores.* Gloss in B.
[2] *imbre*, C.
[3] *curriculo*, P.
[4] *puerascens*, P.
[5] *Jactativa*, A.
[6] *veneris*, B.
[7] *nam delibata*, A.
[8] *vomentur*, A.
[9] *vigilas in pectore*, A.
[10] *dormes*, P.
[11] *omnes*, A.
[12] *sordens*, B.
[13] *egessisse*, A. *egississe*, C.
[14] *Num*, B.
[15] *reciso*, B.

Stirpe manet fixo,[1] nihil est illime,[2] nec ista
Alcidæ potuit facilis[3] arescere Lerna.[4]
"At[5] licet ista filix sit inextirpabilis,[6]" inquit
Pittacus, "et nulli valeat succumbere falci,
" Quin nocuo[7] fœtu populosa repullulet hydra;
" Tu tamen assiduus animæ luctare colonus,
" Mollescant animi dulces, vitiumque tumoris
" Cedat, et asperitas nullo silvescat[8] in actu,
" Obicibus[9] lædens, inconsultaque[10] timoris
" Robora lentescant, adsit clementia sceptris
" Indivisa comes, gladiique coerceat ausus
" Mitior, et juris quantum permittit habena
" Imperio parcens, prohibens punire flagello
" Deterrenda[11] minis, fluvios exosa cruoris
" Non lacrimæ, si quam regnis extorsit egestas;
" Et solium movere casæ, si quando potentum
" Arentes oculos tenero compassio fletu
" Impluit, et latuit sceptro regnante[12] tyrannis.
" Corruit elatus, luci sublatus, et umbris
" Lucifer illatus, vanoque a numine venit
" Quo Numa devenit, tumidusque inventus ab alto
" Detumuit ventus, et Lucifer esse coactus
" Lethifer[13] est factus, astrisque parentibus orbus
" Lucens in luteum cadit, in pigrum impiger orbem.
" Vicit in humano spolio deus exulis exul,
" Hospitis hospes erat, ad Ditis inhospita venit
" Tartareasque fores cælorum janua Christus,[14]

---

[1] *fixa*, B.

[2] *nihil illima*, B., omitting *est*.

[3] *faculis*, C. P.

[4] *larna*, B.

[5] *Oratio Phitaci de mansuetudine appetenda et de elatione vitanda.* Gloss in A. and B.

[6] *sit extirpabilis*, B.

[7] *novo*, altered to *vario*, A.

[8] B. leaves a blank space in place of this word.

[9] *Obiicibus*, P.

[10] *inconsultique*,' A. C. *inconsultiquerigoris*, P.

[11] *Deterenda*, A.

[12] *rorante*, P., in margin.

[13] *Lucifer*, B. C.

[14] *p'o*, B.

" Lucifer æternus, infractaque dextera fregit.
" Ecce, quod amisit incauta superbia cælum,
" Majestas submissa dedit, dominusque ministrum
" Induit, et meruit humilis vicisse potestas.
" Fortius insudes humili mansuescere mente
" Et placido vultu, socia dulcedine linguam
" Affectumque riga superum, mundique favorem.
" Captet uterque favus, pacemque extorqueat orbis
" Illa vel illa quies, animi depelle tumorem,
" Luciferique[1] notos, tollatque superbia flatus,
" Præcipites,[2] Boreamque[3] suum tumidique rigoris
" Subsidat rabies, et solo in pectore[4] toto
" Pax Zephyri vernet, florumque potentior illa
" Pullulet aura crocos, animæque superserat hortis.
" Oderit ulcisci gladio censura, nec illum
" Consulat in pœnam, nec eum tortore cruentet
" Quem liceat torquere minis, pudeatque regendos
" Imperii[5] fregisse jugo, semperque venenum
" Et numquam fudisse favum, ferroque dolorum
" Subsecuisse vias, crudisque extinguere morbos
" Ignibus alterutro levius curantibus herbis.
" Tutior est regnis gladio tranquilla jubentis
" Nec fraudis suspecta quies, hæc mente favorem
" Extrahit, hic lingua, feritas dirumpit amorem,
" Mansuetudo ligat, hauritque incauta venenum
" Effera majestas vinoque ulciscitur enses,
" Unaque tot flendi claudunt convivia rivos.
" Fictaque subridens iterat suspiria plebes,
" Dum domini læto producit funera planctu,
" Et tenero sudant oculo velantia risum
" Pectora,[6] quæ modico prætexunt gaudia fletu.
" Pax ad opus mandata rapit, stimulique potestas
" Non perdit sub pace vicem,[7] violenta trahuntur

[1] *Luciferi nothos*, B. *Luciferosque nothos*, C.
[2] *Præcipitesque*, C.
[3] *Beleamque*, B.
[4] *solo pectore*, B. *sola in pectore*, P.
[5] *Impii*, A. B.
[6] *Pectore*, B.
[7] *ducem*, B.

" Jussa, minusque movent animos, segnesque mini-
" stros[1]
" Ingratosque trahunt, nec habent extorta volentem.
" Est ubi mandatum violenta potentius urgent
" Servilesque docet animos servire flagellum.
" Nec satis est mandantis amor, positoque voluntas
" Mandativa jugo, precibusque innixa potestas
" Pollicitis instare vacat, mollire rigorem
" Blanditiis, condire minas, servire[2] necesse est,
" Et virga mutasse preces, pressumque domandis[3]
" Insecuisse jugum; clementia Cæsaris auras
" Verberat, est tauro Phalaris mandata[4] voluntas.
" At juris[5] præcisa[6] velis præmordeat æqui
" Lima voluntatem, quo solo invita trahatur
" Læva potestatis gladio committere pœnam."
Hic[7] Lycius, " Quicunque jubet, dulcescere raro
" Edidicit, torquere potest, si[8] parcere nescit.
" Imperii moles subjectos emolit, anceps
" Hic gladius cladis est[9] illativus, et ira
" Principis in populos fulmen populatur, et orbem
" Hinc dominus pulsat, illinc fortuna Charybdis[10]
" Sævior, inque bonos crudescens[11] vipera, verum,
" Si tumidum præsæva tonet, si nauseat[12] iras
" Pectore, flammato vultu[13] crudescat, et axem
" Torqueat in lacrimas, versumque[14] exasperat orbem.
" Descendente rota, miseris oppone rigorem
" Mentis inattritæ, nubesque expelle sereno
" Pectoris objecti, veniat tutissima virtus
" Obvia fortunæ, fati evasura procellas

---

[1] *movent segnesque ministros*, B. *movent segnesque ingrata ministros*, A. C., with *senes* in the latter.
[2] *sevire*, A. C.
[3] *domantis*, B.
[4] *mandanda*, C.
[5] *juri*, C. P.
[6] *pretiosa*, A.
[7] *Oratio Cleoboli* [*Lycii*] *de fortitudine*. Gloss in A. and B.
[8] *sed*, C. P.
[9] *cladisque illativus*, B.
[10] *Charybdi*, P.
[11] *crudescere*, B.
[12] *nauseet*, P.
[13] *vultu* omitted in B.
[14] *verum si exasperat*, B.

" Naufragiique minas, ut non nisi prospera fiant
" Fata; scias adversa pati, felicia numquam
" Magnanimo desunt, animo fortuna virili
" Omnis læta venit, fatum lugubre videri
" Debilitas infirma facit; quæ sævius instant
" Materiam virtutis habent, certissima sunt hæc
" Argumenta viri, virtusque abscondita lætis
" Prodit in adversis, fatoque obscura sereno
" Lucet in obscuro, dum voto accommoda fiunt
" Omnia, noctescit, miserisque diescit et umbram
" Prospera virtuti faciunt adversa lucernam.
" Ardua dum surgunt[1] pendente Ceraunia[2] fluctu,
" Eversumque suas pelagus spumescit in iras,
" Attollique fretum superis contendit, et audax
" Fluctus in astra volat, lunamque extinguit, et ipsos
" Falciferos axes, nunc trudit[3] ad ultima navem
" Tartara, nunc raptam superis nolentibus offert;
" Nunc prora, nunc puppe cadit, nunc surgit utroque
" Sæpe bibente ratis, trepido[4] nunc claudicat alno
" Luctanti cessura freto, dum pugnat et auræ
" Fluctibus et ponti, fervetque in funera toto
" Mors armata mira; tunc remigis arte fruendum,
" Tunc laus est vicisse fretum, tunc siqua potestas
" Est nautæ, fit tota palam, nec deside tutum
" Est languere mora, venienti occurrere fato,
" Uniusque manu populi servasse salutem
" Expedit, ut pelagi victorem fama coronet.
" Virtuti expediunt aditus adversa, virorum
" Sarcina, torporis prohibens languescere somno
" Degeneres animos, nescit felicia virtus
" Mollibus utendi raro comes, induit omnem
" Prosperitas labem, nulloque innoxia[5] facto
" Non sentit consueta nefas, temerarius ausis

[1] *Ardua desurgunt*, B.
[2] *cacumina*, A. *ceramina*, C.
[3] *tendit*, B.
[4] *trepida*, P.
[5] *in vana* is apparently the reading of B.

" Ignovisse solet, solidator criminis usus,
" Qui flet in adversis pueriles errat in actus,
" Et lacrimas perdit, et famam polluit, auget
" Littus arans adversa dolor, nescitque[1] rigorem
" Quo[2] solidat natura viros[3] doluisse, dolenda
" Non redimit, non[4] damna levant,[5] qua[6] damna
" queruntur.
" Hic dolor elusas lacrimas serit,[7] irrita mandat
" Semina, nam sterilis nullaque puerpera messe
" Fit seges, et fallit vacuum cultura colonum.[8]
" Si miser es, spera, veniet felicior annis
" Horula meta malis, ceperit solatia mœstis
" Fortunæ levitas, verni prænuntia plausus
" Mœroris præssævit hiems, præludit amaris
" Mox latura favos, miseris fortuna secundos
" Adjectura[9] dies, subitosque miserrima lætis
" Promittunt aditus, fortuna lubrica nescit
" Mobilitas fixisse rotam, sceptroque minatur
" Solaturque casas, varios fastidit honores
" Cæsaris, et tandem solii spem mandat Amyclæ."
Dixerat, at Solon,[10] " Minor est præcognita fati
" Asperitas, adversa minus prævisa flagellant ;[11]
" Et quia fortunæ laqueum prudentia solvit,
" Semper ubique tibi caveas, teque omnis in omnes
" Cautela eventus præmuniat, et tibi toti
" Sis oculus totus, animi sollertia, lampas
" Prævia, noctifugam ferat insopita lucernam.
" Hæc tibi dictatrix operum, cunctisque magistra
" Prima rudimentis, ne qua lædatur[12] honestum

[1] *noscitque*, B.
[2] *Quæ*, B.
[3] *sonos*, B. *virus*, C.
[4] *nec*, C. P.
[5] *lavant*, P.
[6] *qui*, A. C. *quæ*, P.
[7] *ferit*, B. *seret*, C.
[8] This line is omitted in B.
[9] *Allatura*, A.
[10] *Oratio Solonis circa prudentiam et vitæ optimam compositionem.* Gloss in A. and B.
[11] *molestant*, P.
[12] *ludatur*, A.

" Invigilet, nulloque tibi non consulat actu.
" Rem male provisam dubius manet exitus, alis
" Evolat insolidis, si quem rapit impetus, ausu
" Non bene pennato, melior nisi navita clavum
" Torserit, et velo biberit prudentia ventos.
" Tam mare quam mortem poturæ[1] crederis[2] alno,
" Si datur indemnis[3] voti[4] dilatio, votum
" Differ, ut inspicias, properatum velle, volentem
" Fallit, et audaces maturo[5] pœnitet ausu.[6]
" Tarda venit subitis successu[7] gloria, damnum
" Præcipitat qui vota rapit, facienda disertæ
" Sunt studio tractanda moræ, festina juventam
" Plus redolent, prævisa virum præcepsque volendi.[8]
" Plurima præsumit infantia, pauca secundat.
" Circumspecta tamen oculo scrutante[9] labora
" Impiger officii, nec honesto languidus actu.
" Ignavo torpore veta mollescere nervos,
" Nec sub fasciculo fascem laturus anhela;
" Sordida tersa[10] minus vulgo cognatior absit.
" Cura relinquatur aliis, aliena sit omnis
" Actori[11] paritura notam, vilescat oportet
" Libertatis honor, serviles si induat usus.
" Est tamen ut quotiens locus aut vis temporis urget,
" Majorum deceant plebea negotia mores.
" Quicquid ages, virtus illud præmandet,[12] et orsus
" Perfice, nam cœpti qui finem[13] præterit errat,
" Turpius admittens quam qui non inchoat; illud
" Accusat levitas, hoc disquisitio recti
" Excusare potest, opera nil ausa repenti

[1] *potuere*, C.
[2] *credimus*, A.
[3] *in damnis*, P.
[4] *voto*, B. C.
[5] *mature*, P.
[6] *ausi*, C. P.
[7] *successus*, A. C.
[8] These two lines are, in A., reduced to one, by the omission of the words from *festina* in the first to *virum* in the second.
[9] *servante*, P.
[10] *torsa*, B.
[11] *Actorum*, B.
[12] *præteriit*, A.
[13] *finem qui*, B.

" Propositi[1] longo trutinans examine metas.
" Si qua tamen cœpisse[2] pudet, clausisse pudori
" Et culpæ est, scelerumque licet rescindere cursus,
" Imperfecta solent veniam delicta mereri,
" Et levius lædit qui parcius institit error.
" Quas adhibes curas vix interrumpe, laboris
" Difficilem rursus capit intercisio nodum.
" Fax sopita nisi moveatur, mota soporem
" Excitat in flammas vigiles, motuque remisso
" Languet, et amissos iterum vix integrat ignes.
" Crescat et in ramos virtus, fundetur, et alta
" Evolet, et penitus fixis radicibus orbem
" Occupet, egregiis factis vulgata, tibique
" Mane bono, cumulet meliori vespere famam.
" Assiduo fructu pariant hanc sæcula messem;
" Nec nisi cum morum veniat lux crastina luce.
" Si qua tibi vitio sordet vicinia, labem
" Effuge, ne spargant similes contagia mendæ.
" Dilexisse bonos, et eis devinctius uti,
" Innuit esse bonum,[3] ratioque probabilis urget,
" Esse malum coluisse malos, accedit eisdem
" Unanimes nectens studiis[4] devotio, blanda
" Stringitur in simili convictus copula voto,
" Et Marti Venus est, et Martia grata Catoni,
" Nec Phariam Cæsar refugit,[5] Cornelia Magnum.
" Livoris pudeat rastro vertisse bonorum
" Magnificos actus, alienas auribus æquis
" Non corrosivus, non invidus, accipe laudes.
" Sunt quos immeritus honor indignatur, et illud
" Non attingit humi serpens ignavia culmen
" Pigra, nec accedens quem tollit gloria mundi.[6]
" Hi[7] quos erexit probitas, odere favoris
" Non habitos[8] plausus, aliis fluxisse dolentes,

[1] *Proposito*, C.
[2] *cupiisse*, A.
[3] *bonus*, B.
[4] *studii*, B.
[5] *fugit aut*, P.
[6] *monti*, C. P.
[7] *Hos*, A. *Ii*, P. *His*, C.
[8] *Non habito*, B.

" Alteriusque favent animo successibus ægro.
" Parce tuæ laudi[1] si quid bene gesseris, alter
" Te tacito laudet, aliis dicenda silendum
" Est tibi, nec[2] vacua sunt laude silentia laudis.
" Absit ut a propriis jactandi gloria factis
" Exeat, et famam præco sibi polluat actor.
" Plus egisse, loqui minus, id decet, amplior actis
" Esto, minor tumidam[3] solvat præsumptio linguam.
" Absit ut externi[4] vitii te illæsa voluptas
" Ad scelus invitet, impunitumque timeri.[5]
" Non perdat facinus populus delinquere, regum
" A simili nolit, non est defendere culpam
" Ostendisse malos, scelus est absolvere crimen
" Crimine, nec[6] magni[7] redimunt exempla reatus.
" Sit tibi pro lima sapiens auriga regendi
" Pectoris, excessus inhibens, suppresset[8] habenam,
" Ad medium tendens, laterum vitando paludes.
" Hic tibi sinceræ ferat exemplaria vitæ;
" Hic præcepta tuos domet[9] immortalia[10] sensus;
" Hic paleas purgans, excussos ventilet actus,
" Albaque mundanæ[11] tribuat tersoria menti
"Prudentum[12] speculo mores compone, disertos[13]
" Dilige, philosophis impende libentior aures.
" Auribus hortati[14] bibulis hausisse peritos
" Quos habeat fructus, satis est monstrasse Palemo[15]
" Atticus, effusi suadente libidines luxus,[16]
" Qui non illecebris modo lascivire, sed ipso
" Luxuriæ nato[17] plebescere nomine vellet.

---

1 *laudis*, B.
2 *non*, A.
3 *timidam*, B.
4 *extremi*, A.
5 *timori*, P.
6 *non*, A.
7 *magna*. C.
8 *suppressit*, B. C.
9 *domat*, B.
10 *immoralia*, C. P.
11 *mundandæ*, C. P.
12 *De subita morum mutatione circa Atticum Palemonem.* Gloss in B.
13 *diserto*, A. *disertum*, B.
14 *hortatus*, C. P.
15 *fructus Polemon monstravit aperte*, P.
16 *libidine luxus*, C. P. This line is omitted in B.
17 *noto*, A. *voto*, C. *notæ*, P.

" Hic matutinis Phœbo candente caminis
" Morbida nocturnæ liquit dispendia cœnæ.
" Marcidus unguentis, sertis redimitus, onustus
" Ora ligante mero, petulanti pictus amictu,
" Aspectuque vagus, Xenocratis limen[1] apertum[2]
" Cernit, et accedit, plena sapientibus ausus
" Consedisse domo, salibus risuque faceto,
" Divitis eloquii morsurus dogma, sed illum
" Indignata virum gravitas matura, recessum[3]
" Maturare jubet Xenocratis sola[4] morandi[5]
" Indulget veniam bonitas tranquilla, manuque
" Pacis signa movet, et quod tractabat omisso
" Propositi[6] cursu, vires, formamque modesti
" Disserit, ut juvenem luxu qui[7] sordet, honesti
" Urat in affectus, aliosque[8] inflammet amores,[9]
" Et vitæ in melius revocandæ spiret odorem.
" Nec mora, primitias capiendi[10] fronte pudoris
" Erubet, et molles habitus damnasse Palemo[11]
" Sustinet, et vultus accusat purpura crimen.
" Ecce voluptatum pudet, et piget, ecce coronam
" Decerpit capiti, leviumque insignia vellit,
" Dispersaque[12] comam serie conturbat, et hirtam
" Maturat tenero juvenilem pectinis usu,
" Effusasque manus inconsulteque vagantes
" Contrahit, et chlamydis fugientibus injicit umbram.
" Succedente[13] mora succedit gratia morum,
" Inque dies cedet Venus, accedente venusto,
" Rectificatque virum, declivem regula, virtus,
" Philosophumque facit facundia philosophantis,
" Socraticosque bibit Xenocratis alumnulus imbres."[14]

---

[1] *ostium*, P.
[2] *apertis*, C.
[3] *recessus*. A.
[4] *una*, P.
[5] *marandi*, B.
[6] *Proposito*, A.
[7] *quæ*, B.
[8] *alioque*, P.
[9] *amore*, P.
[10] *rapienti*, A. C. *capienti*, P.
[11] *et molles Polemon decingere vestes*, A.
[12] *Dispersamque*, B.
[13] *succendente*, A.
[14] *bibit sector Xenocratis imbres*, P.

Sic[1] loquitur Solon, et prona funditur urna[2]
Eloquii torrens, non arescente loquendi
Æquore, nec liquidis intermiscendo[3] paludes.
Proclives oculos levat Architrenius, instar
Sideris ardescens mulier spectatur, et igni
Latius educto rutilum procul explicat orbem,
Ingeminatque loci radios, nam vere marito
Prægnativa parit rosulas et lilia tellus;
Splendoresque serit alios fæcundula florum
Flora perennantis jubar effusiva diei.
Non hiemis queritur fæcem[4] tersissima[5] veris
Area, nec recipit Zephyrus consortia brumæ.
Hæc mulier roseo vultu[6] pubescit,[7] ephebis
Defæcata genis, senio[8] matura, virentis
Servat adhuc laurum faciei,[9] et[10] temporis ævo
Non minor, ut Pilios[11] longe præcesserit annos.
Non marcente[12] cuti[13] vetulatur, fixa juventæ
Floriditas, anus est ætas, faciesque puella,
Nec speculum longi nebulescit temporis umbra.
Præminet[14] in specie majestas, sobrius oris
Matronatur honos,[15] levitatem nulla[16] fatetur
Portio, nec quatitur gestu petulante, gravescit
Tota, brevisque suum non perdit fimbria pondus.
Illasciva sedet, quovis[17] reverenda corusco
Imperiosa throno, quem lactea crine coronat
Turba senum, dominæ genibus minor ardua sedes
Est illos æquasse pedes, plenaque[18] licemur

---

1 *Quod Architrenius Naturam vidit in loco floribus prælascivo, et de Naturæ habitu, eminentia, et comitatu.* Gloss in B.
2 *unda*, A. C.
3 *intermiscente*, C. P.
4 *hiemis fæcem queritur*, A. C.
5 *certissima*, C.
6 *vultu roseo*, A. C.
7 *phæbescit*, A. C.
8 *simo*, A.
9 *facies*, B.
10 *et* omitted in C. and P.
11 *pilos*, B.
12 *marcenti*, C. *marcescente*, P.
13 *cute*, A.
14 *Prominet*, P.
15 *honor*, P.
16 *ulla*, B.
17 *gravis ac*, P.
18 *i. aperciamus.* Gloss in B.

Nobilitate deæ[1] summum contingere calcem.
Innituntur humo, cancellatisque sedentes
Cruribus insternunt pro pulvinaribus herbas.
Miratur solito magis Architrenius, ardet
Agnovisse deam, novitas blanditur, et urit
In desiderium, de qua Solone docenti,[2]
Ut primum didicit quod erat Natura, citato
Advolat excursu, fletum derivat, adultæ
Lætitiæ testem, comitatu gaudia dulci
Producunt lacrimæ, venit affandique negatur
Copia, de mundo Genesi texente loquelam.
[3] "Omnigenæ[4] partus homini famulantur, eique
" Et domus et nutrix ancillaque, machina mundi,
" Omne bonum fœcunda parit, majorque minori
" Obsequitur mundus; tibi discors unio rerum
" Alternum[5] statura coit, fractoque[6] tumultu
" Pax elementa ligat, gaudet tibi sidera volvi
" Defigique polos, mundique rotabilis[7] aulæ
" Artificem gratare Deum dominumque ministro
" Erexisse domum, cujus molitio summum
" Auctorem[8] redolet, excelsi dextera tantis[9]
" Dotibus excoluit opifex opus, omnia posse
" Disputat illud eam, nec enim[10] decisa potestas
" Est ea, qua numquam lapsurus volvitur orbis
" Raptibus æternis, totusque volubilis axem
" Circuit immotum, paribus[11] rotatibus actam
" Præcipitat[12] sphæram, dum sola immobilis una
" Pondere vergit humus, nullo conamine surgens
" Se nulla levitate rotat, centroque cohæret
" Impatiens motus, medio pigrescit in axe
" Infima, si veteres verum cecinere moderni.[13]

---

[1] *decus*, A.
[2] *de qua monstrante Solone*, P.
[3] *Sermo Naturæ de obsequio quod mundus homini exhibit, et de situ et motu ejusdem.* Gloss in B.
[4] *Omnigeni*, P.
[5] *Æternum*, C. P.
[6] *factoque*, P.
[7] *rotatilis*, P.
[8] *artificem*, P.
[9] *dantis*, B.
[10] *eum*, B.
[11] *paribusque*, P.
[12] *præcipita*, B.
[13] *cecinere sophistæ*, P.

" At melior,[1] formosa[2] minus sollertia pubis
" Vel nihil est unum,[3] vel[4] quidlibet[5] infima, mundus
" Ne labet immenso circummordetur inani,
" Terra vicem puncti[6] recipit, collata supremo,
" Unde modis[7] terræ visus punctum æstimat, unde
" Fraudari radios positis[8] procul imputat astris.
" Terræ forma teres, teretisque supernatat undæ
" Curva superficies, terramque amplectitur arcu
" Imperfecta maris, prohibenti littore sphæra
" Quæ medium centri contingit cuspide mundum.[9]
" Ardenti spolio vestitur sidere cælum
" Multifidaque face, tenebris occurrit, et orbi
" Exhibet excubias oculis populosior Argus.
" Astra pluunt radios, et caligantibus usum
" Lampadis indulgent, et pessum nata superne
" Flamma peregrinat, sordentibus hospita tectis.
" Contrahitur terræ stella globus, arctior[10] illum
" Visa minor, superat astri rota plenior, infra
" Sunt Cytherea, soror Phœbi, Cyllenius ales.
" Scinditur[11] in geminum stellas[12] genus, altera fixus
" Impetus astra movet, error premit altera flexu
" Multiva[13] torsisse vias, interque planetas[14]
" Falce senex sceptroque Jovis, Mars ense[15] coruscat,
" Sol arcum, Cytherea facem, Cyllenius harpen,[16]
" Et Phœbe pharetram venandi fervida gestat.
" Astri luna vicem Phœbi mendicat ab astro
" Sideris obscuro, naturam[17] eluminat[18] orbes,

---

1 *molior*, B.
2 *famosa*, P.
3 *verum*, P., with *unum* in the margin.
4 *et*, A.
5 *qualibet*, A. *quilibet*, P.
6 *ponti*, B.
7 *modum*, P.
8 *poteris*, A.
9 *centrum*, B.
10 *altior*, B.
11 *De duplice stellorum genere.* Gloss in C.
12 *stellans*, P.
13 *Multivaque*, A. *Multivago*, C. P.
14 *Saturnus, Venus, Mercurius, Luna.* Gloss in A.
15 *Marsque ense*, A.
16 *arpen*, A. B.
17 *maturam*, B.
18 *eliminat*, P. *eliminat orbe*, C.

" Jacturam redimit, et Solis imagine solem
" Induit, et damnum fraterna lampada pensat.[1]
" Parte jubar recipit, partem ferrugine texit;
" Nec Stygium perdit partim Proserpina[2] peplum.
" Nec tamen et toto fraudatur luminis usu,
" Cum Phœbi radios terræ ferit obvia nubes,
" Et caput aut[3] caudam, lunamque intercipit umbra,
" Et soror a fratris vultu declinat amato,
" Totaque sulphureo nubit[4] Proserpina[5] Diti.
" Nec minus et fratris[6] homini jubar invidet, arcens[7]
" Objectu radios, noctem mentita reciso[8]
" Luminis excursu, visusque[9] excursus,[10] ut axes
" Phœbeos feriat, lunari offenditur orbe,
" Nec placitam celeri[11] defigit arundine prædam.
" Figit[12] utrumque polum, paribusque utrumque[13]
" diei
" Respicit æquator spatiis, mundique tumorem
" Dividit, et partes in sphæra maximus æquat.
" Nec minor obliquo signorum circulus arcu
" Ad Boream surgit, et ad Austrum vergit, et illum
" Æquator mediumque secat, mediumque secatur.
" Nec minor et mediæ qui nocti ascribitur arcus,[14]
" Dimidiumque diem metiri dicitur arcu,
" Stante zenith,[15] capitum mundique supermeat axes.
" Nec minor et medius medium partitus, utrumque
" Percutit axe zenith, visus finitor horizon,
" Et Styga cum superis communi limite nodat.
" Linea solstitii mundi curvatur ad axes
" Orbe parallelo, Phœbi censura recursus

---

[1] *pensa*, B.
[2] *Luna*. Gloss in A.
[3] *et*, C. P.
[4] *nubi*, B. C.
[5] *vultu*, B.
[6] *fratri*, B.
[7] *ardens*, P.
[8] This line is only found in P.
[9] *visuque*, B.
[10] *excussus*, A. C.
[11] *sceleri*, A. B.
[12] *De quorundam circulorum cœli descriptione*. Gloss in B.
[13] *paribus utrumque*, B. *utroque*, P.
[14] *arcu*, A. *orbis*, B.
[15] *cenix*, A. *ceniz*, B. *cenith*, P.

" Proxima fit capitum vel distantissima puncto.
" Et tamen æquator directo figit in orbe
" Solstitium, quo cernit haren, simul Arcton,[1] et
" Austrum.
" Deprensum[2] est hunc esse locum, tumor ille duobus
" Solstitiis ardet,[3] totidemque recessibus, idem
" Friget, et æquator solem statione reflectit,
" Æquidiemque facit; etenim sol cogitur omni
" Stare parallelo qui Cancri interjacet altum,
" Depressique[4] situs caput ægocerontis, et illa
" Sunt loca Zodiacus ubi plus declinat ad Austri
" Arcturique polos, et ab æquatore recedit.
" Amplior excludit[5] egressæ cuspidis orbem
" Area Zodiaci, quo sol raptatur ad ortum,
" In gemino[6] motu centroque amplectitur[7] arcum,
" Nunc terræ propior, nunc elongatus, et anguis[8]
" Figitur in geminis, et pigra rotatur ad ortum
" Fixis tarda comes in eisdem raptibus astris.
"Dividit[9] innumeris sphæram declivis horizon,[10]
" Augeturque dies Cancri, contraque minorem
" Deprimit ægoceron, quanto est[11] erectior arctos[12]
" Fit brevior, brevior, et major, major, eamque[13]
" Nox recipit formam, similique revolvitur arcu.
" Hic situs est declivis, ubi producitur absque
" Nocte dies Cancri, nec nox contractior arcu
" Languet in opposito, surgitque aurora diei
" Promissura facem,[14] sed non latura, vel instans
" Cogitur esse dies; nam idem complectitur ortum
" Punctus et occasum, superisque revolvitur orbe

---

1 *arcon*, B. C.
2 *Depressum*, B. *Deprehensum*, C.
3 *gaudet*, B.
4 *Depensisque*, B.
5 *includit*, C. P.
6 *Ingenito*, C. P.
7 *complectitur*, P.
8 *angis*, A. C.
9 *De his quæ accidunt ex varia positione horizontis et motibus planetarum.* Gloss in B.
10 *Orion*, B.
11 *quantoque est*, B.
12 *arthos*, A. C.
13 *eandem*, B.
14 *facemque*, B.

" Dimidio Phœbus, Thetidisque[1] recolligit undis
" Surgentes radios, pascitque soporibus artus
" Insomnes alias, udisque cubilibus ardet.
" Est ubi nox piceo mensem non vestit amictu;
" Est ubi per geminos eadem non texitur umbra;
" Est ubi luna tribus fraterna lampade pallet;
" Est ubi bis duplici sol insopitus anhelat;
" Est ubi per quinque Phœbi vigil excubat ignis;
" Est ubi sex solito caret hospite mater Achillis.
" Nec minus extendi[2] brumæ contingit ad arcus
" Oppositos noctes, totoque rotabitur anno
" Una, una cum nocte dies; ubi meta videndi
" Sternitur æquator, et mundi figitur axe
" Indeclive zenith,[3] mediumque est nulla diei
" Linea, vel quævis situi cuicunque diurnam
" Partitura moram, Boreæ quod[4] subjacet illa
" In longum regno[5] non tenditur, omnibus illa[6]
" Latior occiduis nunquam decurritur astris.
" Semper[7] ab Eoo consurgit cardine mundus
" Axibus immotis, signorumque erigit orbem,
" Errantesque trahit stellas, totumque revolvit[8]
" Imparitate moræ, nec idem mutatur eodem
" Mutatove situ, nec surgit segnior arcus
" Quam cadat oppositus, et Cancri semper in ortu
" Ægoceros vergit,[9] et rursum siqua propinquant
" Phryxæi capiti,[10] vel Libræ signa, paresque
" Interhabent arcus, neutrum deductius, ortu
" Surgit, et Astræam[11] qui Chelas impetus urget,
" Æmoniique[12] moras hydræ sibi vendicat ultor.
" Omnibus hoc sphæris, sed qua[13] directus horizon

---

[1] *Tethydisque*, P.
[2] *extendit*, C.
[3] *cenix*, A. *ceniz*, B. *cenis*, C. *cenith*, P.
[4] *Boreæ quia*, P.
[5] *regio*, C. P.
[6] *ipsa*, A.
[7] *De ortu signorum.* Gloss in B.
[8] *resolvit*, P.
[9] *urgit*, B.
[10] *capitis*, P.
[11] *Ascræam*, P.
[12] *Hæmoniione*, MSS.
[13] *signa*, B.

"Ustam[1] cingit aren[2] æqualis dirigit ortus
"Zodiaci quartas tropicas ubi flectit habenas[3]
"Sol, noctique diem punctis finalibus æquat.
"Quilibet hic arcus æquales protrahit ortu
"Occasuque moras, oriturque æqualiter omne
"Opposito signum, nam libræ suscipit horas
"Portitor Hellæus,[4] nec Tauro Scorpio cedit[5]
"Permittitque[6] Chiron gemino suo[7] tempora fratri.
"Ægoceron[8] Cancro par enatat, urna Leoni,
"Erigonesque moras, æquant dispendia Piscis,[9]
"Æquis a tropico spatiis[10] distantia surgunt
"Tractu signa pari,[11] tropicoque propinquius ortum
"Plenius extendit, et libra tardior exit
"Scorpius Erigone, Cancer vectore Latones."[12]

---

1 *Vastam*, B.
2 *aram*, A.
3 *habenam*, B.
4 *Elleus*, A. C.
5 *cedis*, P.
6 *Nec tradit*, P.
7 *sua*, C. P.
8 *Egloceron*, C. *Ægoceros*, P.
9 *piscium*, P.
10 *statu*, B.
11 *sinaperi*, B.
12 *lacenæ*, P.

JOHANNIS DE ALTAVILLA

ARCHITRENIUS.

LIBER NONUS.[1]

" Mirari[2] faciunt magis hæc quam scire, rudisque
" Ingenii non est," ait Architrenius, " astris
" Instruxisse[3] stylum, vel quæ divina sigillant
" Scrinia,[4] desciso[5] dubii cognoscere velo.
" Trans hominem sunt verba deæ, miracula cæcus
" Audio, nam lampas animi subtilia[6] pingui
" Celatur radio, nec mens sublimia visu
" Vix humili cernit, nec distantissima luce
" Fumidula monstrat,[7] tamen hæc ut maxima credam
" Majestas dicentis," ait,[8] " cælumque legente[9]
" Miror, et ignotis delector, et aure libenti[10]
" Sollicitor, si[11] magna loquens majora loquatur."
Interea[12] cœptum Genesis non segnior urget,
Sermonisque rota properante diutius addit:

---

[1] A. does not mark the commencement of a new book here. In that text the first book had been divided into two, so that to keep the original number it was necessary to put the two last books into one.

[2] *Capitulum primum noni libri continet de admiratione Architrenii super verbis Naturæ.* Gloss in B.

[3] *Intrusisse*, A. C.

[4] *Crinia*, B. *scrinio*, C.

[5] *deciso*, A.

[6] *in subtilia*, P.

[7] *Monstrat fumidula*, P

[8] *agit*, C. P.

[9] *legentem*, C. P.

[10] *bibenti*, B.

[11] *sed*, A. C.

[12] *De residuo ortûs signorum.* Gloss in B.

" Qua vero[1] inclinat[2] sphæram declivis horizon,
" Deprimiturque Notus,[3] ibi quarta citatior exit
" Quam caput alterutro Phryxæum limite claudit.
" Tardior ad Libræ caput est, pariterque remotis
" A tropico signis, celerem rapit ocius ortum.
" Cui magis accedit trepidantis portitor Helles,[4]
" Pisce magis, Libra surgendi protrahit[5] arcum,[6]
" Ægoceronte Chiron,[7] Tauro Leo, Scorpius Urna.
" Ægocerota[8] sequens declivi contrahit arcus
" Orbe moras[9] ortus, rectoque diutius instat
" Segnities signi, recipit contraria Cancri
" Posteritas, rerumque citus supervolat[10] ultor
" Alcidæ, sphærisque piger declivibus exit.
" Tempora si sumas una quibus elicit[11] ortus,
" Oppositos arcus recto labuntur in orbe
" Tanta ut declivi[12] non segnius una Lacones
" Hæmoniumque[13] simul, quam quævis sphæra revolvit,
" Proximitate quibus tropicus accedit eadem.
" Accidit illud idem, nam quantus pignora Ledæ
" Elevat et Cancrum, visus ubi limitat[14] arctos
" Tantus ubi Borea surgenti vergit[15] horizon,
" Nec[16] citius qua fervet aren, mundique tumorem
" Occupat, excurrunt[17] signi cujuslibet una
" Ortus et occasus sumpti[18] quam qua[19] eminet Arctos,
" Occuliturque Notus, unde in declivibus ambos
" Si simul annectas, directo fiet in orbe
" Alterutri duplum; nam qua raptissima torret
" Ardua Libra zenith,[20] signo properatur ad ortum

---

[1] *Non vero*, P.
[2] *includat*, B. *declinat*, C.
[3] *Deprimitur Notus*, A.
[4] *Elles*, MSS.
[5] *provehit*, B.
[6] *ortum*, P.
[7] *Ægoceronte Chironte Chiron*, B.
[8] *Ægoceronta*, A.
[9] *maras*, B.
[10] *superevolat*, P.
[11] *excipit*, B.
[12] *ut in declivi*, B.
[13] *Homoniumque*, B.
[14] *liminat*, B. *limitet*, C.
[15] *urgit*, B.
[16] *Non*, B.
[17] *occurrunt*, P.
[18] *sumptis*, A. *sumptus*, B.
[19] *quaque*, P.
[20] *senix*, A. *ceniz*, B. *tenet*, C.

" Occasumque pares, et eodem tempore visum,
" Quo fugit Idæam Ganymedes detegit urnam.
" Qua [1] magis a fixo Boreali distat horizon
" Quam tropicus Cancri, qua nescia vere remitti
" Æquora bruma ligat, oriuntur signa [2] caduntque
" Versa,[3] priorque venit, quam Pisces [4] portitor Helles
" Posterior Tauro Phryxæus, Piscibus Urna.
" Haud [5] secus opposita vergunt, Libraque sequenti
" Scorpius inversus [6] decumbit ad æquora, Libra
" Virgine descendit [7] prior hospita, Virgo Leone.
" Circulus [8] æquidiem librans, austrumque colurus
" Qui secat et Boream, Zephyri sub cardine mundum
" Auroræque ligant, quartisque [9] æqualiter orbem
" Sectio distinguit, et fixo stante coluro
" Scinditur ad rectos, terræ fixissimus orbis.
" Junctior arcturis habitatur quarta, situsque
" Rejicit [10] humanos, extremi frigore limbi
" Oppositoque gelu torpescit [11] inhospita, paulo
" Ulterius Thyle,[12] quam despicit ora Bootes.[13]
" Quod riget æterna glacie, curtatur [14] ad arcton
" Orbe parallelo,[15] quartæ pars cætera tractu
" Mitior incolitur boreali limite, Sclavos [16]
" Metatura sinus, ut fama fante fatetur
" Filius Admeti, Zephyrique a follibus [17] æquor
" Verberat occiduum, qua nomine celsius Atlas,
" Quam dorso [18] erigitur Eous limes ad Eurum.
" Finibus exit Achen,[19] ubi Gades [20] orbis habena

---

[1] *Signa apud quosdam oriuntur inversa.* Gloss in B.
[2] *versa*, C.
[3] *signa*, C.
[4] *piscis*, C. P.
[5] *Aut*, B.
[6] *inversis*, A.
[7] This word is omitted in B.
[8] *De portione terræ quæ tota et sola secundum Alphraganum inhabitatur.* Gloss in B.
[9] *quartusque*, A.
[10] *Dejicit*, A.
[11] *torpescit* omitted in B.
[12] *Tile*, A. B. C.
[13] *Boetes*, A. C. *Beotes*, B. *Bootis*, P.
[14] *curvatur*, A.
[15] *parelleo*, A.
[16] *sola*, B. *clavos*, C.
[17] *affolibus*, B.
[18] *dorsor*, A. B.
[19] *Acin*, A. C. *Atyn*, P.
[20] *Gades* omitted in B.

" Fixit Alexander, cujus famosior aram
" Hippanis[1] attollit, medioque[2] opponitur orbe
" Gadibus Alcidæ, si fas est credere fama,[3]
" Quod[4] scivisse putat, sed ad Austrum[5] porrigit Indos,
" Et sitientis aren, sepelit sub sole recessus
" Quæ medios[6] signat in adusto limite fines,
" Oppositisque pari discedit Gadibus arcu.[7]
" Sol[8] jubar astrifugum mundum circumeat, et quo
" Dimidius candet geminum complectitur ortum,
" Nocte sua comitata dies, unde[9] incipit ille
" Terminat ille diem, sed nec mensura diebus
" Omnibus una facit, distinguitur illa, nec omnes
" Par mora distendit, cum nec rapiantur ad ortus
" Tractu signa pari, nec in æquo permeet[10] æquos,
" Tempore sol, arcus orbis, qui cuspide mundi
" Centratur medium, dum terræ immobile centro
" Percutit et summo distinguitur orbita signis.
" Volvitur[11] in medium,[12] mundoque revolvitur orbe
" Pene[13] parellelo Phœbus, nam signa relatas
" Declinant obliqua vias, arcusque diei
" Dicitur, occasum qui claudit et exit[14] in ortum,
" Oppositusque[15] moras nocturnæ limitat umbræ.
" Et quia majoris[16] declivis sphæra diei
" Suscipit ad Boream arcus, stratique minores
" Amputat hora Noti, Borealis crescit ad Austrum[17]
" Contrahitur[18] devexa dies, hæc plenior, illa
" Æquidie brevior, brumalibus evolat horis.

---

1 *Yppanis*, A. B. C.
2 *medibusque*, B.
3 *famæ*, P.
4 *Quam*, A. B.
5 *ad astrum*, B. C.
6 *medio*, B.
7 *aren*, B.
8 *De inæqualitate dierum naturalium, et arcu diei et arcu noctis.* Gloss in B.
9 *verum*, A. C.
10 *permeat*, A. C.
11 *Solvitur*, P.
12 *mundum*, A. C.
13 *Pone*, P.
14 *exerit*, A. C.
15 *Oppositasque*, P.
16 *majores*, C. P.
17 *Austri*, A.
18 *Contractus*, A.

" Circulus[1] ecentris egressa cuspide mundum
" Non figit medium, complectitur orbita terram,
" Et mediam centro quam totam[2] circuit exit.
" Volvitur ecentri brevior[3] epiciclus in orbe,
" Excluditque solum, superos succinctus ad axes,
" Vectorisque sui cuspis non deserit arcum.
" Zodiaci nullo tractu declinat ab orbe[4]
" Cuspide concentris[5] mundo, scinditque Draconis
" Circulus ecentrem, quisquis declinat ad Austrum,
" Sidereosque boves, et qua transitur ab orbe
" Signorum ad Boream, caput est ea[6] sectio nodus
" Oppositus cauda, per quam vergente planeta
" Ad Notum urget[7] iter, nautarum plaustra relinquens.
" Fertur ad auroram pariter festina planetæ
" Cuspis in orbe brevi, brevis eluctatur ad ortum
" Cuspis in ecentri, sed et hunc Draco volvit eodem
" Segnior ecentrem, fixis non ocior astris.
" Ad Zephyrum mundo non obvia Cynthia cuspis
" Serpit in orbe brevi, præceps excurrit eodem
" Impetus ecentris, cui parvo cuspis in orbe
" Concentri rapitur mundo, motusque Draconis
" Non alio raptat[8] egressæ cuspidis orbem
" Ecentremque bigam, sed eadem[9] segnior urget.
" Raptat[10] in occasus omni Proserpina centro,
" Solis[11] in ecentri mundo brevis obviat orbis,
" Non secus et Stilbon[12] rapitur, si ecentris agatur
" Cuspis in occasus, infixæ cuspidis orbe,
" Qui[13] minor augusto sic[14] cuspide distet ab arcu,[15]
" Ut procul a medio mundi secat orbita mundum;

---

[1] *De ecentrico et motu epicycli in eo, et motibus planetarum, et centro Draconis.* Gloss in B.
[2] *tota*, A.
[3] *breviore*, P.
[4] *ad Austrum*, B.
[5] *cum centris*, B.
[6] *ea* omitted in B.
[7] *verget*, B.
[8] *rotat*, B.
[9] *eodem*, A.
[10] *reptat*, A.
[11] *Solus*, A.
[12] *Stilbos*, A. *Stilbons*, B. C.
[13] *Quin*, A.
[14] *si*, A.
[15] *ortu*, A.

" Nec minus et Stylbon[1] comes est et Cynthia fixis
" Sideribus, fixæque trahunt utrumque Draconem,
" Qui rotat ecentrem secum torpentibus astris.
" Retrogrados[2] nescit errores Cynthia,[3] nusquam
" Stat biga, cum Phœbi curru, contraria mundo.
" Impetus errantis sit[4] progressivus[5] in orbe,
" Quem rotat ecentris quotiens vicinior augi
" Præcipiti luctatur equo, retrogradus infra
" Augis in opposito, dum stellis exit Eois
" Occiduasque petit, mundoque citatior illas
" Oppositos inter motus staturus anhelat.
" Ad Boream numquam signorum surgit ab orbe
" Mercurius, contraque Venus non vergit[6] ad Austrum.
" Luna, Jovis, Mavors, et iniquus[7] falcifer, Austri
" Nunc secreta petunt, nunc sidera tarda Bootis[8]
" Cuspis in ecentris[9] defertur Delia, nusquam
" Devia, Zodiaci numquam declivia mutat.
" Ecce creatoris quid majus dextera mundo
" Indulsisse queat homini? Cui sidera volvit,
" Continuat lucem, fervoribus objicit umbram,
" Alternoque gelu sitientem submovet æstum,
" Et noctis somnique vices fomenta labori
" Adjicit, et noctis sepelit dispendia somno?"
" Quam[10] procul eloquii fluvius decurret et aures[11]
" Influet exundans," ait Architrenius; " utre
" Jam duplici pleno satis est hausisse referto.[12]
" Vase nec auriculæ[13] pelagi capit alveus undam."
Hæc fatus, rumpitque moras, pedibusque loquentis
Irruit, et genuum demissos complicat artus,
Et cubitos sternens, junctis jacet infimus ulnis.

---

[1] *Stilbons*, B.
[2] *De retrogradatione, et progressione; et statione planetæ, et de transitu planæ versus austrum et ponentes.* Gloss in B.
[3] *Scinthia*, A.
[4] *fit*, A.
[5] *progressurus*, P.
[6] *urgit*, B.
[7] *iniquo*, B.
[8] *Boetis*, A.
[9] *ecentri*, C. P.
[10] *Architrenius Naturæ genibus obvolvitur.* Gloss in B.
[11] *ad aures*, A.
[12] *resperto*, A.
[13] *articulæ*, B.

" Hoc[1] nihil, immo minus nihilo, dea, respice fletus,
" Fonticulos, stagna lacrymæ, mœroris abyssos
" Extenues, et plena malis vivaria sicces.[2]
" Torqueor, et planctus animi tormenta fatetur
" Garrulus, et morbi latebras[3] suspiria clamant,
" Nec lacrimas[4] fraudo, veris a nubibus imber
" Solvitur, et nimbos oculi pluit intima nubes.
" Ducitur exanimo luctus, certissima flendi
" Causa subest, et vera movent adversa querelas.
" Nam tot inexhaustis anima[5] languente procellis
" Concutior, totusque dolor circumfluor omni
" Peste, quod in lacrimas Phalarim siccumque
" moverem[6]
" Democritum, scopulosque novus infunderet[7] humor.
" Sic mundi Boreis agitor, sic Syrtis arena
" Naufragor humanæ, sic impacata Charybdis
" Me sorbet, sic Scylla[8] freto languente flagellat.
" His mihi naufragiis peregrino Tartara fletu
" Compassura[9] reor, et flecti posse Megæram
" Suspicor, et sævos alios[10] mansuescere crines.
" Omnis in hoc casu feritas admissa nocendi
" Cederet, inflexi pietas adamanta rigoris
" Molliret, præcepsque Jovis lentesceret[11] ira.
" Compaterisne[12] tuam scelerum, Natura, flagellis
" Affligi sobolem, quæ sic in pignora pacem
" Maternam turbavit hiems? Odiumne novercæ
" Matris amor didicit? O dulces ubera numquam
" Exhibitura[13] favor, heu! pignora semper amarum
" Gustatura cibum, pietas materna rigorem
" Induit, et scopulis Prognes induruit Ino.[14]

---

[1] *Oratio Architrenii ad Naturam.* Gloss in B.
[2] *sedes*, A.
[3] *lacrimas*, A.
[4] *lacrima*, A. C.
[5] *animo*, P.
[6] *moveret*, P.
[7] *suffuderet*, P.
[8] *cilla*, A. C.
[9] *Passura*, B. *Cum passura*, C.
[10] *alias*, C. P.
[11] *mollesceret*, B.
[12] *Oh pateris*, P.
[13] *Exhibitur*, B.
[14] This and the following line are omitted in B.

" Sed quid ego?[1] dubito luctusne refundere culpam
" In matrem liceat; matrem vexare querelis
" Exhorret pietas, prohibet reverentia matris.
" Imperat ira loqui, rabies in turpia solvit
" Ora, pudorque ligat; sed jam declino pudoris
" Imperium, majorque mihi dominatur Erinnys.
" Torrenti fateor iræ non impero,[2] de te,
" Pace tua, Natura, queror; tibi supplicat omnis
" Majestatis apex, et nobis semper avarum
" Obliquas oculum, nulla dulcedine clausas
" Scis reserare[3] manus, hoc[4] præda doloribus ævum
" Tristibus immergit, nec amicis utitur annis,
" Nec fruitur lætis, nec verna vescitur aura.
" Humanos[5] statui nummo[6] strinxisse reatus;
" Sed metam desperat opus, nec finis apertum
" Principium clausisse potest; nam cedit arenæ
" Turba malis, humana quibus dementia bellum
" Indicit superis, divumque et fulmen et iram
" In se cogit homo, Lipares Jovis ejicit ignem
" Dextra,[7] magis candens[8] ira quam fulmine vindex.
" Hostibus exoptans veniam, tonitruque minanti
" Parcit, et admissos clementia præpedit[9] ictus,
" Audacesque facit scelerum dilatio pœnæ.
" Tolle, parens, odium, tandem mansuesce, novercam
" Exue, blanda fave, morum bona singula mater
" Possidet, et nato nec libra nec uncia servit."
Dixerat,[10] et verbum lacrimarum reppulit æstus,
Et stetit opposito singultus obice lingua.
At dea: "Nec matris feritas est illa, nec illa.
" Fellificor[11] taxo, semper tibi sedula, grates
" Et meritum perdo, gratamque, ingrate, bonorum

---

[1] *ago*, P.
[2] *non imperor*, B.
[3] *recerasse*, C. *reserasse*, P.
[4] *homo*, C. P.
[5] *Humano*, B.
[6] *numero*, C. P.
[7] *Dextera*, B.
[8] *suadens*, B.
[9] *perpedit*, A. C.
[10] *De Responsione Naturæ et promissione auxilii.* Gloss in B.
[11] *Felicior*, B. *Fellicior*, C.

" Indulsi satiem,[1] misero felicia fudi
" Non merito, domumque tenes, donoque teneris.
" Sollicitis hominem studiis limavit, et orbem
" Officiosa dedit, cumulato larga favore
" Nostra Jovi bonitas cognata, et cognita, nunquam
" Plenior exhibuit veram dilectio matrem.
" Non[2] ægresco datis, dare non fastidio rerum
" Continuans partus, nec rumpit dextera fluxum
" Muneris incisi, nec dandi rustica donum
" Diminuit torpendo[3] manus, sed[4] dona minoris
" Credis ubi dono est plusquam contenta voluntas.
" Occulit ubertas pretium, satiesque sapori
" Derogat, et tenuat accepti copia grates.
" At quia sedulitas homini mea servit, eique
" Fundit opes, et opem, meriti secura, malorum
" Radicem fodiam, morbosque a sedibus[5] imis
" Ejiciam paucis, captas[6] scivisse, docebo.
" Jam lacrimæ deterge lutum, limoque remoto
" Post tenebras admitte jubar, rorantia mores
" Ubera nutricis, senio luctandus[7] anhelas,
" Annosusque puer, nec pectore canus, ut annis
" Imberbique senex animo, jam debita menti
" Canities aderit, et maturabitur intus
" Ne viridis putrescat homo, dabiturque petenti[8]
" Dulce, quod ad satiem sitiens delibet alumnus,
" Quo puer ex animo sordemque[9] infantia cedat.
" Sanctio[10] nostra virum sterili marcescere ramo[11]
" Et fructum sepelire vetat, prolemque negantes
" Obstruxisse vias, commissi viribus uti
" Seminis, et longam generis producere pompam
" Relligio nativa[12] jubet, ne degener alnum[13]

[1] *saties*, B. *faciem*, C.
[2] *Nec*, A.
[3] *torpenda*, P.
[4] *si*, A.
[5] *morbos a sedibus*, A.
[6] *cubias*, B. *cupias*, C. P.
[7] *lactandus*, P.
[8] *potenti*, A.
[9] *sordensque*, P.
[10] *De excusatione Naturæ in rerum genituris.* Gloss in B.
[11] *remo*, B.
[12] *natura*, A.
[13] *alnon*, A.

" Induat, aut platanum, semper virguncula laurus,
" Aut salicem nunquam parienti fronde puellam,
" Aut si qua est vacuo[1] folio, vel flore pudica."
[2] " Nec[3] facit ad sapidos amplexus[4] nubile[5] multis
" Ancillæ gremium, variis hæc bobus aratur
" Terra, nec indecores scit fastidire colonos.
" Vulgi cymba capax, carpentum vile palustri
" Accurrit populo, vix plena inviscerat[6] alno
" Vectorem quemcumque ratis, nauloque[7] frequenti
" Quot[8] capit expilat, iteratis omnia carpit
" Navigiis, usuque[9] vices impendere gratis
" Dememinit longo nulloque innaufraga fluctu
" Occumbit, tumidam ridens concussa procellam.
" Turpis[10] adulterii labes[11] redimicula morum
" Vellit, et obscuram trahit in contagia famam,
" In varias suspecta neces, pretiumque pudendi
" Hospitis a loculo naturæ malleus exit
" Et Lachesis gemino succiso pollice,[12] partis
" Tollitur una colus, laribus[13] depellitur exul,
" Amittitque[14] Venus vacuos exclusa penates,
" Arentique vado solitam sitit alveus undam.
" Rumpe[15] moras thalami, maturo contrahe, sunt hæc
" Illativa tori, solito nectatur oportet
" Connubium nodo, riguo[16] dum flamma juventæ
" Fervet adhuc succo, nondumque infundit aniles
" Brumula prima nives, nec vellera verticis albent
" Crine pruinoso, nec serpit ruga senectæ
" Verior interpres, ubi crispo fimbria vultu
" Pallet, et in facie numeratur Nestoris annus.

---

[1] *vacua*, P.
[2] *De ancillæ amplexibus aspernandis.* Gloss in B.
[3] *Hæc*, B.
[4] *complexus*, A.
[5] *utile*, A.
[6] *inviceerat*, A. *immiserat*, C.
[7] *nulloque*, B.
[8] *Quos*, A.
[9] *ususque*, B.
[10] *De adulterio devitando.* Gloss in B.
[11] *rabies*, C.
[12] *poplite*, P., in the margin.
[13] *laribusque*, A.
[14] *Admittitque*, B.
[15] *Persuasio Naturæ ut Architrenius ducat uxorem.* Gloss in B.
[16] *rigua*, A. *riguo*, B. C.

" Est mihi dilecta nivei signata pudoris,
" Clave nec attrito, marcens virguncula flore,
" Jam vicina toris, culmo solidata juventæ,
" Primaque lanigeræ[1] texens velamina pubi;
" Blanda comes thalami, sapidoque tenellula tactu[2]
" Obnubit splendore diem, noctisque profundæ[3]
" Peplum siderei vultus carbunculus urit.
" Cum sit adulterii promptissima lena Diones,
" Pronuba corruptæ Venerisque ancilla solutæ
" Gloria sollicito species suspecta pudori;
" Non tamen hæc recipit alienos innuba nexus,
" Nec Ledæa[4] tenet animos, Lucretia vultum,
" Solaque Penelopen gremio gerit, ore[5] Lacenam.
" Flammativa viri sunt omnia prona medullis
" Inseruisse faces, hilarem factura juventam,
" Jocundumque senem, longo moderantia[6] nobis
" Cognita convictu, rerum cautissima, morum
" Ingenio felix, virtutis filia, natu
" Nobilis, et thalamos meditanti nubilis anno;
" Pulchra, pudica tamen, dabitur tibi, sacra[7] ligabo
" Fœdera, quæ nulla caveas diffibulet ætas.
" Ipsa quidem vitii pravos exosa susurros
" Haud immunda pati[8] poterit consortia; semper
" Expavit tetigisse picem, contagia toto
" Pectore declines, alioquin fœdera[9] rumpet
" Conjugii passum[10] maculas[11] non passa maritum.
" Nupta[12] tibi ceston Veneris dabit; ille Diones
" Balteus, illa tuos præcinget fascia lumbos.
" Incudis studio sponsæ lucratus honorem[13]
" Lemnius, hanc cocto solidavit sedulus[14] auro
" Follibus eluctans vigiles excire caminos;

---

[1] *lanigero*, A.
[2] *pactu*, A. *tractu*, C.
[3] This line is wanting in B.
[4] *Ne Ledæa*, C.
[5] *orbe*, B.
[6] *violentia*, B.
[7] *sacro*, A. B.
[8] *immunda tamen*, B.
[9] *vincula*, A. P. C.
[10] *passa*, A.
[11] *macula*, B.
[12] *De cesto cingulo Veneris.* Gloss in B.
[13] *amorem*, A. C.
[14] *Lemnius*, B.

" Non minus ardescens lipares quam Cypridis igni,
" Dum Venus emollit operam, mirando laborem.
" Dum tamen insudat operi manus, oscula morsis
" Lingua rapit labris,[1] plusquam fabrilia, vultu
" Sit licet obscuro, claudo pede, basia carpit
" Dulcia, nec[2] plere pleno[3] saturantur adultera melle,
" Nec Pari plus Phrygiis poteras pavisse Lacenam.
" Sollicito[4] quædam digito cælavit, armata
" Dictantis rapiente vicem manuumque Minervam
" Spectatrix acuit, et cotis suscipit usum,
" Ingenii supplens[5] laudato conjuge vires.
" Hic vomit Hippolytus[6] animam, ne Phædra pudorem
" Sorbeat, intactus generis morumque novercæ,
" Expositum Phunes[7] gremio, vinoque perustum.
" Nulla Xenocratem Venus ebriat, innuba nusquam
" Integritas nutat, scorti luctamina ridet
" Indomitus, frigetque mero candente libido.
" Non potitur[8] Lais dubio Demosthene, nec quem
" Moverat evellit, perdendo prodigus auro,
" Non emit amplexus, thalamos quæ vendit ementem
" Fallit, et emptorem[9] mox[10] pœnitet empta voluptas.
" Inguina Democritus castrat, sexumque virilem
" Exuit, et neutrum recipit, fratresque togatos
" Detogat, et Veneris geminum depellit avito
" Mancipium tecta,[11] lumbique incendia ferro
" Ingelat, et nervi succisus apocopat usum.
" Renibus antiquò Pharius[12] de more sacerdos
" Excubat, et palmæ de fronde[13] cubilia sternit,
" Et sibi secretus alios latet, incola fani
" Fœmineæ labis vacuus, temereque vaganti
" Non sitit aspectæ speciei nectar ocello.

---

[1] *labiis*, B.
[2] *non*, A.
[3] *pluri*, P. *plure*, C.
[4] *De cœlatura ejusdem facta a Vulcano.* Gloss in B.
[5] *supplet*, B.
[6] *Ypolitus*, MSS.
[7] *Phirnes*, P. *Germine Phirnes*, B. *hyems*, C. *Phrynes?*
[8] *patitur*, B.
[9] *emptore*, B.
[10] *vix pœnitet*, B.
[11] *tectum*, C. *tecto*, P.
[12] *Phirus*, C. *phanius*, P.
[13] *de fronte*, A.

" Ipsa[1] pudicitiæ testem castique monile
" Argumenta tori, pectus clausura retruso
" Intrusore feret, prohibens ne[2] juncta dehiscant
" Limina, neve sinus vilescat janua quovis
" Trita viatore, nec quod[3] delectet honestos
" Conjugis attractus oculus[4] delibet adulter.
" Pectoris hic nodus signis intexitur arctis.
" Me fateor, vincente manu, pictura pudicam
" Prædicat, et sacrum prohibent[5] exempla cubile.
" Hic animo victrix, lecti[6] Lucretia ferro
" Dedecus excusat, riget expectator Ulixis
" Penelopes artus, navem plus Claudia morum
" Quam manuum virtute movet, religatque solutum
" Martia nupta[7] fide thalami non carne[8] Catonem.
" Prima sacerdotis vice Flacci[9] dedicat uxor
" Idaliæ sacrum, monitis instante Sibylla.
" Frustra Mæonius vates sub Apolline fati
" Præcinit ambages, pretio Cassandra negato
" Nec pactum recipit thalamo sed pectore[10] Phœbum,
" Plenaque non tollit gremio sed mente magistrum.
" Risus, et lacrimas sponsi, partitur utroque
" Juncta comes fato, nec deserit[11] integra fractum
" Hypsicratea[12] virum, consorsque[13] immota pericli,
" Ut thalami regis nusquam[14] secura suique
" Mithridatis,[15] fragiles bellis accommodat artus[16]
" Loricata latus, alienis degener armis,
" Exulat in clypeos, strictos peregrinat in enses,
" Belligeros transumit equos, sexumque[17] virili
" Occulit in cultu, galeato mascula crine.

---

1 *De monili quod nupta quædam* . . . . . . Gloss in B.
2 *ne* omitted in B.
3 *quo*, A. C.
4 *oculis*, A.
5 *perhibent*, P.
6 *leti*, B.
7 *mixta*, P.
8 *crine*, A. C.
9 *flexci*, A. *flava*. B. *flecti*. C.
10 *corpore*, A.
11 *desinit*, B.
12 *Yfitrathea*, A. *Ysicratea*, B. C.
13 *consors immota*, A. C. *consors quæ*, P.
14 *nunquam*, A.
15 *Metridatis*, A. B. C.
16 *actus*, P.
17 *sexuque*, B.

" Mausole, vina tibi dat[1] mausolea, virumque
" Artemisia bibit, quos pavit aromata sponsi
" Sorbet amans[2] cineres, sparsumque in melle maritum
" Haurit,[3] utrumque favum, nec fatis fœdere rupto
" Connubium servat, uteri torus alter, et una
" Conjugis est conjux, tumulus pyra, pyramis urna.
" Hoc[4] feret, inque tuis vigilabit zonula lumbis,
" Excuba ne morum penetret lascivia murum
" Florida, picturæ pretio vernante, brevemque
" Ampla puellarem loculum demittit amoris
" Nuncia, laturum sponsæ munuscula, sponsæ[5]
" Clauditur in dando lecti concordia, pacis
" Fœdus, amicitiæ nodus, correctio voti;
" Integritas recti, virtutis serrula, morum
" Lima, rigor mentis, majestas oris, honesti
" Pondus, habena modi, scelerum succissio,[6] culpæ
" Meta, Minerva boni, medii via, methodus æqui,
" Munditiæ pecten, vitæ[7] fragrantia,[8] famæ
" Gratia, solamen miseris, cautela secundis."
Dixit,[9] et a lacrimis redit Architrenius, ægra
Mœstitiæ caligo fugit, nec lætior unquam
Fœderis instanter nodum petit; illa capacem
Consilii laudat, optata citatius urgens.
Curia contrahitur, legitur locus, apta jugandis
Omnia tractantur; producitur ultima[10] virgo
Phœbigero plusquam profulgentissima vultu.
Dos datur a nupta, vigil observantia, recti
Casta quies, linguæ facundia passa soporem,
Eloquii pondus, os in sermone pudicum,
Fæce carens pectus, mens labis inhospita nævo,[11]
Munda domus cordis, animæ laudanda supellex,
Pacis amor frater germana, modestia nuptæ,

---

[1] *dat* omitted in B.
[2] *amens*, A.
[3] *Hauriat*, A.
[4] *De loculo puellari, et contentis in eo.* Gloss in B.
[5] *sponso*, B. C.
[6] *successio*, C.
[7] *vitem*, B.
[8] *frangentia*, B.
[9] *De contractu conjugii et dote.* Gloss in B.
[10] *optima*, P.
[11] *sena*, B.

Juris norma comes, pietas vicina[1] favori,
Arrha[2] pudor morum, fidei dilectio pignus,
Famæ[3] sponsor honos, majestas nominis obses,
Pes pugil adversis, dubiis fiducia pugnans;
Consilii[4] libra, resecans censura reatus;
Nestoris examen, polientis lima Catonis;
Sollicitudo fori, solidi cautela senatus;
Illimis bonitas, manuum mundescere curis
Circumcisa, loqui studiose tersa voluntas,
Major egestate, minor exundante, facultas.
[5] A tenui[6] sponso tenuis donatio, dantur
Obsequium carnis, animæ tractabilis usus.
Connubii tandem solidatur nodus, et ecce
Lætitiam spargit solemnis prodiga plausus
Solis opus cythara, studium lyra Mercuriale,
Dulce Pharo sistrum, requies pastoris arundo,
Canna vocans somnos, faciens syringa sopori,
Lite[7] graves aulæ, jocundula[8] nabla querelis,
Folle[9] chorus rauco, petulanti cymbala tactu,[10]
Pauper avena sono, modulatu[11] fistula dives,
Buccina scabra modos, veterum sacra tympana sacris,
Tibia vulgaris, regina fidicula cantu,
Murmur onusque tuba, lituus[12] citator edendi.
Nec[13] minus et mima nemorum circumsonat ales,[14]
Et modulos crispat nativi pectinis arte;
Ruris alauda chelys, lyricen Philomena rubeto,
Per vada cantor olor, citharæda per æquora siren,[15]
Corvus[16] "Ave" dicens, homo linguæ psittacus usu,
Pica salutatrix, lasciva monedula fando,

---

[1] *vicinia*, B.
[2] *Ara*, A. *Aura*, B.
[3] *Formæ*, P.
[4] *Consilio*, B.
[5] *De donatione et instrumentis musicis.* Gloss in B.
[6] *Attenui*, B.
[7] *Luce*, P.
[8] *jocundaque*, A.
[9] *Felle*, B.
[10] *tractu*, A. C.
[11] *modulanti*, B. C.
[12] *lituusque*, P.
[13] *De avibus verba usurpantibus.* Gloss in C.
[14] *alos*, A.
[15] *risen*, B.
[16] *Forvus*, B.

Turdula prompta loqui, facundo graculus ore,
Et quæcunque stylum valet usurpasse loquendi.
Sponsæ[1] lecta manus thalamis ancilla ministrat,
Virginis integritas, vidui castratio lecti,
Matronæ gravitas, redolescens oris honestas,
Simplicitas vultus, levitas immota puellæ,[2]
Tuta fides lecti, nuptæ Venus invia culpæ.
Ordo[3] clientelæ varius discurrit, ubique
Servit, et ad vota famulatum[4] sedulus explet,
Firma viri virtus, teneri timor intimus anni,
Cura senectutis, operum passiva juventus,
Dandi cauta manus, meritorum dextra beatrix,
Dona modus librans inhibens prudentia luxum,
Expensæ ratio, reminiscens calculus asses,
Sollers auricula, vitiis[5] inapertus ocellus,
Pesque reformidans molli juvenescere passu,
Lascivaque timens dematurescere culpa.
Tempus[6] adest mensæ, quam mundo copia cornu
Sarcinat, et morum locupleti funditur urna.
Sobrietas mensæ, saties[7] angusta, paratus
Ventre minor potus, epuli contracta libido,
Pauca petens guttur, combustio nulla palati,
Mansuetudo gulæ, stomachi tranquilla charybdis,
Limes ineffusus,[8] dapis arctans meta volumen.
Respicit,[9] et blandis epulas percurrit ocellis,
Et vultus adhibet animi cum melle favorem,
Sors inopum vindex, regum[10] Tyche[11] ulta minores,[12]
Rhamnus[13] opum terror, Nemesis suspecta tyrannis,
Casus agens mitras, tribuens fortuna curules.
O data vel raro, vel nulli, fercula solis

---

[1] *De ancillis sponsæ.* Gloss in C.

[2] In A. and B. these two lines are contracted into one: *Matronæ gravitas, levitas immota puellæ.*

[3] *De clientela pro diversis obsequii officiis.* Gloss in B.

[4] *famularum.* P.

[5] *vittas.* A.

[6] *De ferculis in nuptiis Architrenii et moderamine.* Gloss in B.

[7] *faties,* A.

[8] *in effusis,* A. *et infusis,* C.

[9] *Quod fortuna favit nuptiis.* Gloss in B.

[10] *regumque,* P.

[11] *Tuchis,* A. C. *Thuchis,* B.

[12] *tumores,* P.

[13] *Ramnus,* C. and P., the latter with *Ramus* in the margin. The other MSS. have *Ramus.*

Degustanda viris, O felix[1] mensa Catoni
Forsitan et nostro vix ævo nota, beatis,
Immo beativis, indulge sumtibus, absit
Meta deum clausura dapes, connubia virtus
Sanciat,[2] et dempto convivia fine perennet.
Hic igitur suspendo stylum, procedere ruptis[3]
Erubeo mensis, quarum producere tempus
Non breviasse decet, metiri[4] prandia nolo,
Quæ Deus assiduo faciat succedere gustu,
Nec satie minuet epulandi fixa voluptas.[5]
O longum studii gremio nutrita togati
Ingenii proles, rudis et plebeia[6] libelle,
Incolumis vivas, nec te languescere cogat
Invidiæ morsus, quo morbificante bonorum
Febricitat nomen, et eo tortore modernis[7]
Ægrescit titulus; forsan tibi si qua favoris
Uncia debetur, peplo livoris amicta
Non poterit venisse palam, dum sorbeat auras
Vivificas auctor ortum lux illa Johannis
Sumat in occasu, sol ille a funeris urna.
Surgat inextincto semper spectabilis igne,
Sub fati tenebris me noctescente diescat
Hic liber, et famæ veterum felicior annos
Æquet, in æternum populis dilectus et ultra.

Explicit.

---

[1] *felix* omitted in B.
[2] *Sanxiat*, C.
[3] *rumptis*, A.
[4] *metari*, A. *mentiri*, P.
[5] This line is found only in P.
[6] *plebe*, B.
[7] *coævis*, P.

END OF VOL. I.

LONDON:
Printed by GEORGE E. EYRE and WILLIAM SPOTTISWOODE,
Printers to the Queen's most Excellent Majesty.
For Her Majesty's Stationery Office.
[.—750.—6/70.]

CATALOGUE

OF

RECORD PUBLICATIONS

ON SALE

BY

**Messrs. Longman & Co., and Messrs. Trübner & Co., London;
Messrs. James Parker & Co., Oxford and London;
Messrs. Macmillan & Co., Cambridge and London;
Messrs. A. & C. Black, Edinburgh;
and Mr. A. Thom, Dublin.**

CONTENTS.

CALENDARS OF STATE PAPERS, &c.

[IMPERIAL 8vo., cloth. *Price* 15*s.* each Volume or Part.]

As far back as the year 1800, a Committee of the House of Commons recommended that Indexes and Calendars should be made to the Public Records, and thirty-six years afterwards another Committee of the House of Commons reiterated that recommendation in more forcible words; but it was not until the incorporation of the State Paper Office with the Public Record Office that the present Master of the Rolls found himself in a position to take the necessary steps for carrying out the wishes of the House of Commons.

On 7 December 1855, he stated to the Lords of the Treasury that although "the Records, State Papers, and Documents in his charge constitute the most "complete and perfect series of their kind in the civilized world," and although "they are of the greatest value in a historical and constitutional "point of view, yet they are comparatively useless to the public, from the "want of proper Calendars and Indexes."

Acting upon the recommendations of the Committees of the House of Commons above referred to, he suggested to the Lords of the Treasury that to effect the object he had in view it would be necessary for him to employ a few persons fully qualified to perform the work which he contemplated.

Their Lordships assented to the necessity of having Calendars prepared and printed, and empowered the Master of the Rolls to take such steps as might be necessary for this purpose.

The following Works have been already published under the direction of the Master of the Rolls :—

CALENDARIUM GENEALOGICUM; for the Reigns of Henry III. and Edward I. *Edited by* CHARLES ROBERTS, Esq., Secretary of the Public Record Office. 2 Vols. 1865.

This is a work of great value for elucidating the early history of our nobility and landed gentry.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGNS OF EDWARD VI., MARY, ELIZABETH, and JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* ROBERT LEMON, Esq., F.S.A., (Vols. I. and II.), and MARY ANNE EVERETT GREEN, (Vols. III.–XII.). 1856–1872.

Vol. I.—1547–1580.
Vol. II.—1581–1590.
Vol. III.—1591–1594.
Vol. IV.—1595–1597.
Vol. V.—1598–1601.
Vol. VI.—1601–1603, with Addenda, 1547–1565.
Vol. VII.—Addenda, 1566–1579.
Vol. VIII.—1603–1610.
Vol. IX.—1611–1618.
Vol. X.—1619–1623.
Vol. XI.—1623–1625, with Addenda, 1603–1625.
Vol. XII.—Addenda, 1580–1625.

These Calendars render accessible to investigation a large and important mass of historical materials. The Northern Rebellion of 1566–67; the plots of the Catholic fugitives in the Low Countries; the numerous designs against Queen Elizabeth and in favour of a Catholic succession; the Gunpowder-plot; the rise and fall of Somerset; the Overbury murder; the disgrace of Sir Edward Coke; the rise of the Duke of Buckingham, &c. Numerous other subjects are illustrated by Papers, few of which have been previously known.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOHN BRUCE, Esq., F.S.A. 1858–1869.

Vol. I.—1625–1626.
Vol. II.—1627–1628.
Vol. III.—1628–1629.
Vol. IV.—1629–1631.
Vol. V.—1631–1633.
Vol. VI.—1633–1634.
Vol. VII.—1634–1635.
Vol. VIII.—1635.
Vol. IX.—1635–1636.
Vol. X.—1636–1637.
Vol. XI.—1637.
Vol. XII.—1637–1638.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOHN BRUCE, Esq., F.S.A.; and WILLIAM DOUGLAS HAMILTON, Esq., F.S.A. 1871.

Vol. XIII.—1638–1639.

This Calendar of the Domestic State Papers of the reign of Charles I. presents notices of a large number of original documents of great value to all inquirers relative to the history of the period to which it refers. Many of them have been hitherto unknown.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES II., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARY ANNE EVERETT GREEN. 1860–1866.

Vol. I.—1660–1661.
Vol. II.—1661–1662.
Vol. III.—1663–1664.
Vol. IV.—1664–1665.
Vol. V.—1665–1666.
Vol. VI.—1666–1667.
Vol. VII.—1667.

Seven volumes, of the period between 1660 and 1667, have been published.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to SCOTLAND, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* MARKHAM JOHN THORPE, Esq., of St. Edmund Hall, Oxford. 1858.

Vol. I., the Scottish Series, of the Reigns of Henry VIII., Edward VI., Mary, and Elizabeth, 1509–1589.

Vol. II., the Scottish Series, of the Reign of Elizabeth, 1589–1603; an Appendix to the Scottish Series, 1543–1592; and the State Papers relating to Mary Queen of Scots during her Detention in England, 1568–1587.

These two volumes of State Papers relate to Scotland, and embrace the period between 1509 and 1603. In the second volume are notices of the State Papers relating to Mary Queen of Scots.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGNS OF HENRY VIII., EDWARD VI., MARY, AND ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* HANS CLAUDE HAMILTON, Esq., F.S.A. 1860–1867.

Vol. I.—1509–1573. | Vol. II.—1574–1585.

The above have been published under the editorship of Mr. Hans Claude Hamilton; another volume is in the press.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGN OF JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by the* Rev. C. W. RUSSELL, D.D., and JOHN P. PRENDERGAST, Esq., Barrister-at-Law. Vol. I.—1603–1606. 1872.

This series is in continuation of the Irish State Papers commencing with the reign of Henry VIII.; but, for the reign of James I. the Papers are not confined to those in the Public Record Office of England.

CALENDAR OF STATE PAPERS, COLONIAL SERIES, preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by* W. NOEL SAINSBURY, Esq. 1860–1870.

Vol. I.—America and West Indies, 1574–1660.
Vol. II.—East Indies, China, and Japan, 1513–1616.
Vol. III.—East Indies, China, and Japan, 1617–1621.

These volumes include an analysis of early Colonial Papers in the Public Record Office, the India Office, and the British Museum.

CALENDAR OF LETTERS AND PAPERS, FOREIGN AND DOMESTIC, OF THE REIGN OF HENRY VIII., preserved in Her Majesty's Public Record Office, the British Museum, &c. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1862–1872.

Vol. I.—1509–1514.
Vol. II. (in Two Parts)—1515–1518.
Vol. III. (in Two Parts)—1519–1523.
Vol. IV., Part 1.—1524–1526.
Vol. IV., Part 2.—1526–1528.

These volumes contain summaries of all State Papers and Correspondence relating to the reign of Henry VIII., in the Public Record Office, of those formerly in the State Paper Office, in the British Museum, the Libraries of Oxford and Cambridge, and other Public Libraries; and of all letters that have appeared in print in the works of Burnet, Strype, and others. Whatever authentic original material exists in England relative to the religious, political, parliamentary, or social history of the country during the reign of Henry VIII., whether despatches of ambassadors, or proceedings of the army, navy, treasury, or ordnance, or records of Parliament, appointments of officers, grants from the Crown, &c., will be found calendared in these volumes.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF EDWARD VI., preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1547–1553. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law, and Correspondant du Comité Impérial des Travaux Historiques et des Sociétés Savantes de France. 1861.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF MARY, preserved in Her Majesty's Public Record Office. 1553–1558. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law, and Correspondant du Comité Impérial des Travaux Historiques et des Sociétés Savantes de France. 1861.

The two preceding volumes exhibit the negotiations of the English ambassadors with the courts of the Emperor Charles V. of Germany, of Henry II. of France, and of Philip II. of Spain. The affairs of several of the minor continental states also find various incidental illustrations of much interest.

A valuable series of Papers descriptive of the circumstances which attended the loss of Calais merits a special notice; while the progress of the wars in the north of France, into which England was dragged by her union with Spain, is narrated at some length. The domestic affairs of England are of course passed over in these volumes, which treat only of its relations with foreign powers.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office, &c. *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham. 1863–1870.

Vol. I.—1558–1559.	Vol. V.—1562.
Vol. II.—1559–1560.	Vol. VI.—1563.
Vol. III.—1560–1561.	Vol. VII.—1564–1565.
Vol. IV.—1561–1562.	

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* ALLAN JAMES CROSBY, Esq., B.A., Barrister-at-Law. Vol. VIII.—1566–1568. 1871.

These eight volumes contain a Calendar of the Foreign Correspondence during the early portion of the reign of Queen Elizabeth, deposited in the Public Record Office, &c. They illustrate not only the external but also the domestic affairs of Foreign Countries during that period.

CALENDAR OF TREASURY PAPERS, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* JOSEPH REDINGTON, Esq. 1868–1871.

Vol. I.—1557–1696.	Vol. II.—1697–1702.

The Papers connected with the administration of the affairs of the Treasury, from 1556–7 to 1702, comprising petitions, reports, and other documents relating to services rendered to the State, grants of money and pensions, appointments to offices, remissions of fines and duties, &c., are calendared in these volumes. They illustrate civil and military events, financial and other matters, the administration in Ireland and the Colonies, &c., and afford information nowhere else recorded.

CALENDAR OF THE CAREW PAPERS, preserved in the Lambeth Library. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London; and WILLIAM BULLEN, Esq. 1867–1871.

Vol. I.—1515–1574.	Vol. IV.—1601–1603.
Vol. II.—1575–1588.	Vol. V.—Book of Howth; Miscellaneous.
Vol. III.—1589–1600.	

The Carew Papers relating to Ireland deposited in the Lambeth Library are not only unique in themselves, but are of great importance. Five volumes of the Calendar of these valuable Papers have been published which cannot fail to be welcome to all students of Irish history. Another volume is in the press.

CALENDAR OF LETTERS, DESPATCHES, AND STATE PAPERS, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives

at Simancas, and elsewhere. *Edited by* G. A. Bergenroth. 1862–1868.

Vol. I.—Hen. VII.—1485–1509.
Vol. II.—Hen. VIII.—1509–1525
Supplement to Vol. I. and Vol. II.

Mr. Bergenroth was engaged in compiling a Calendar of the Papers relating to England preserved in the archives of Simancas in Spain, and the corresponding portion removed from Simancas to Paris. Mr. Bergenroth also visited Madrid, and examined the Papers there, bearing on the reign of Henry VIII. The first volume contains the Spanish Papers of the reign of Henry VII.; the second volume, those of the first portion of the reign of Henry VIII. The Supplement contains new information relating to the private life of Queen Katharine of England; and to the projected marriage of Henry VII. with Queen Juana, widow of King Philip of Castile, and mother of the Emperor Charles V.

Calendar of State Papers and Manuscripts, relating to English Affairs, preserved in the Archives of Venice, &c. *Edited by* Rawdon Brown, Esq. 1864–1871.

Vol. I.—1202–1509.
Vol. II.—1509–1519.
Vol. III.—1520–1526.
Vol. IV.—1527–1533.

Mr. Rawdon Brown has published four volumes of his Calendar, extending from 1202 to 1533, and has made considerable progress in the fifth volume. Mr. Brown's researches have brought to light a number of valuable documents relating to the various periods of English history, and his contributions to historical literature are of the most interesting and important character.

Syllabus, in English, of Rymer's Fœdera. *By* Sir Thomas Duffus Hardy, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. Vol. I.—Will. I.–Edw. III.; 1066–1377. Vol. II., Ric. II.–Chas. II.; 1377–1654. 1869–1873.

The "Fœdera," or "Rymer's Fœdera," is a collection of miscellaneous documents illustrative of the History of Great Britain and Ireland, from the Norman Conquest to the reign of Charles II. Several editions of the "Fœdera" have been published, and the present Syllabus was undertaken to make the contents of this great National Work more generally known.

Report of the Deputy Keeper of the Public Records and the Rev. J. S. Brewer to the Master of the Rolls, upon the Carte and Carew Papers in the Bodleian and Lambeth Libraries. 1864. *Price 2s. 6d.*

Report of the Deputy Keeper of the Public Records to the Master of the Rolls, upon the Documents in the Archives and Public Libraries of Venice. 1866. *Price 2s. 6d.*

In the Press.

Calendar of State Papers relating to Ireland, of the Reign of Elizabeth, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* Hans Claude Hamilton, Esq., F.S.A. Vol. III.—1586, &c.

Calendar of the Carew Papers, preserved in the Lambeth Library. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London; and William Bullen, Esq. Vol. VI.—1603–1624.

CALENDAR OF STATE PAPERS, DOMESTIC SERIES, OF THE REIGN OF CHARLES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* WILLIAM DOUGLAS HAMILTON, Esq., F.S.A. Vol. XIV.—1639.

CALENDAR OF STATE PAPERS AND MANUSCRIPTS relating to ENGLISH AFFAIRS, preserved in the Archives of Venice, &c. *Edited by* RAWDON BROWN, Esq. Vol. V.—1534–1554.

CALENDAR OF LETTERS, DESPATCHES, AND STATE PAPERS, relating to the Negotiations between England and Spain, preserved in the Archives at Simancas, and elsewhere. *Edited by* DON PASCUAL DE GAYANGOS. Hen. VIII.

CALENDAR OF STATE PAPERS relating to IRELAND, OF THE REIGN OF JAMES I., preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by the* Rev. C. W. RUSSELL, D.D., and JOHN P. PRENDERGAST, Esq., Barrister-at-Law. Vol. II.—1606, &c.

CALENDAR OF LETTERS AND PAPERS, FOREIGN AND DOMESTIC, OF THE REIGN OF HENRY VIII., preserved in Her Majesty's Public Record Office, the British Museum, &c. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vol. IV., Part 3.—1529, &c.

SYLLABUS, IN ENGLISH, OF RYMER'S FŒDERA. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. Vol. III.—Appendix and Index.

In Progress.

CALENDAR OF STATE PAPERS, COLONIAL SERIES, preserved in Her Majesty's Public Record Office, and elsewhere. *Edited by* W. NOEL SAINSBURY, Esq. Vol. IV.—East Indies, China, and Japan, 1622, &c. Vol. V.—America and West Indies, 1661, &c.

CALENDAR OF STATE PAPERS, FOREIGN SERIES, OF THE REIGN OF ELIZABETH, preserved in Her Majesty's Public Record Office. *Edited by* ALLAN JAMES CROSBY, Esq., B.A., Barrister-at-Law. Vol. IX.—1569, &c.

THE CHRONICLES AND MEMORIALS OF GREAT BRITAIN AND IRELAND DURING THE MIDDLE AGES.

[ROYAL 8vo., half-bound. *Price* 10*s*. each Volume or Part.]

On 25 July 1822, the House of Commons presented an address to the Crown, stating that the editions of the works of our ancient historians were inconvenient and defective; that many of their writings still remained in manuscript, and, in some cases, in a single copy only. They added, "that an " uniform and convenient edition of the whole, published under His Majesty's " royal sanction, would be an undertaking honourable to His Majesty's reign, " and conducive to the advancement of historical and constitutional know- " ledge; that the House therefore humbly besought His Majesty, that He " would be graciously pleased to give such directions as His Majesty, in His " wisdom, might think fit, for the publication of a complete edition of the " ancient historians of this realm, and assured His Majesty that whatever " expense might be necessary for this purpose would be made good."

The Master of the Rolls, being very desirous that effect should be given to the resolution of the House of Commons, submitted to Her Majesty's Treasury in 1857 a plan for the publication of the ancient chronicles and memorials of the United Kingdom, and it was adopted accordingly. In selecting these works, it was considered right, in the first instance, to give preference to those of which the manuscripts were unique, or the materials of which would help to fill up blanks in English history for which no satisfactory and authentic information hitherto existed in any accessible form. One great object the Master of the Rolls had in view was to form a *corpus historicum* within reasonable limits, and which should be as complete as possible. In a subject of so vast a range, it was important that the historical student should be able to select such volumes as conformed with his own peculiar tastes and studies, and not be put to the expense of purchasing the whole collection; an inconvenience inseparable from any other plan than that which has been in this instance adopted.

Of the Chronicles and Memorials, the following volumes have been published. They embrace the period from the earliest time of British history down to the end of the reign of Henry VII.

1. The Chronicle of England, by John Capgrave. *Edited by* the Rev. F. C. Hingeston, M.A., of Exeter College, Oxford. 1858.

Capgrave was prior of Lynn, in Norfolk, and provincial of the order of the Friars Hermits of England shortly before the year 1464. His Chronicle extends from the creation of the world to the year 1417. As a record of the language spoken in Norfolk (being written in English), it is of considerable value.

2. Chronicon Monasterii de Abingdon, Vols. I. and II. *Edited by* the Rev. Joseph Stevenson, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard. 1858.

This Chronicle traces the history of the great Benedictine monastery of Abingdon in Berkshire, from its foundation by King Ina of Wessex, to the reign of Richard I., shortly after which period the present narrative was drawn up by an inmate of the establishment. The author had access to the title-deeds of the house; and incorporates into his history various charters of the Saxon kings, of great importance as illustrating not only the history of the locality but that of the kingdom. The work is printed for the first time.

3. Lives of Edward the Confessor. I.—La Estoire de Seint Aedward le Rei. II.—Vita Beati Edvardi Regis et Confessoris. III.—Vita Æduuardi Regis qui apud Westmonasterium requiescit. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1858.

The first is a poem in Norman French, containing 4,686 lines, addressed to Alianor, Queen of Henry III., and probably written in the year 1245, on the occasion of the restoration of the church of Westminster. Nothing is known of the author. The second is an anonymous poem, containing 536 lines, written between the years 1440 and 1450, by command of Henry VI., to whom it is dedicated. It does not throw any new light on the reign of Edward the Confessor, but is valuable as a specimen of the Latin poetry of the time. The third, also by an anonymous author, was apparently written for Queen Edith, between the years 1066 and 1074, during the pressure of the suffering brought on the Saxons by the Norman conquest. It notices many facts not found in other writers, and some which differ considerably from the usual accounts.

4. Monumenta Franciscana; scilicet, I.—Thomas de Eccleston de Adventu Fratrum Minorum in Angliam. II.—Adæ de Marisco Epistolæ. III.—Registrum Fratrum Minorum Londoniæ. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1858.

This volume contains original materials for the history of the settlement of the order of Saint Francis in England, the letters of Adam de Marisco, and other papers connected with the foundation and diffusion of this great body. It has been the aim of the editor to collect whatever historical information could be found in this country, towards illustrating a period of the national history for which only scanty materials exist. None of these have been before printed.

5. Fasciculi Zizaniorum Magistri Johannis Wyclif cum Tritico. Ascribed to Thomas Netter, of Walden, Provincial of the Carmelite Order in England, and Confessor to King Henry the Fifth. *Edited by* the Rev. W. W. Shirley, M.A., Tutor and late Fellow of Wadham College, Oxford. 1858.

This work derives its principal value from being the only contemporaneous account of the rise of the Lollards. When written, the disputes of the school-

men had been extended to the field of theology and they appear both in the writings of Wycliff and in those of his adversaries. Wycliff's little bundles of tares are not less metaphysical than theological, and the conflict between Nominalists and Realists rages side by side with the conflict between the different interpreters of Scripture. The work gives a good idea of the controversies at the end of the 14th and the beginning of the 15th centuries.

6. THE BUIK OF THE CRONICLIS OF SCOTLAND; or, A Metrical Version of the History of Hector Boece; by WILLIAM STEWART. Vols. I., II., and III. *Edited by* W. B. TURNBULL, Esq., of Lincoln's Inn, Barrister-at-Law. 1858.

This is a metrical translation of a Latin Prose Chronicle, and was written in the first half of the 16th century. The narrative begins with the earliest legends, and ends with the death of James I. of Scotland, and the "evil ending of the traitors that slew him." Strict accuracy of statement is not to be looked for in such a work as this; but the stories of the colonization of Spain, Ireland, and Scotland are interesting if not true; and the chronicle is valuable as a reflection of the manners, sentiments, and character of the age in which it was composed. The peculiarities of the Scottish dialect are well illustrated in this metrical version, and the student of language will find ample materials for comparison with the English dialects of the same period, and with modern lowland Scotch.

7. JOHANNIS CAPGRAVE LIBER DE ILLUSTRIBUS HENRICIS. *Edited by* the Rev. F. C. HINGESTON, M.A., of Exeter College, Oxford. 1858.

This work is dedicated to Henry VI. of England, who appears to have been, in the author's estimation, the greatest of all the Henries. It is divided into three distinct parts, each having its own separate dedication. The first part relates only to the history of the Empire, and extends from the election of Henry I., the Fowler, to the end of the reign of the Emperor Henry VI. The second part is devoted to English history, and extends from the accession of Henry I. in the year 1100, to the year 1446, which was the twenty-fourth year of the reign of King Henry VI. The third part contains the lives of illustrious men who have borne the name of Henry in various parts of the world.

Capgrave was born in 1393, in the reign of Richard II., and lived during the Wars of the Roses, for the history of which period his work is of some value.

8. HISTORIA MONASTERII S. AUGUSTINI CANTUARIENSIS, by THOMAS OF ELMHAM, formerly Monk and Treasurer of that Foundation. *Edited by* CHARLES HARDWICK, M.A., Fellow of St. Catharine's Hall, and Christian Advocate in the University of Cambridge. 1858.

This history extends from the arrival of St. Augustine in Kent until 1191. Prefixed is a chronology as far as 1418, which shows in outline what was to have been the character of the work when completed. The only copy known is in the possession of Trinity Hall, Cambridge. The author was connected with Norfolk, and most probably with Elmham, whence he derived his name.

9. EULOGIUM (HISTORIARUM SIVE TEMPORIS): Chronicon ab Orbe condito usque ad Annum Domini 1366; a Monacho quodam Malmesbiriensi exaratum. Vols. I., II., and III. *Edited by* F. S. HAYDON, Esq., B.A. 1858–1863.

This is a Latin Chronicle extending from the Creation to the latter part of the reign of Edward III., and written by a monk of the Abbey of Malmesbury, in Wiltshire, about the year 1367. A continuation, carrying the history of England down to the year 1413, was added in the former half of the fifteenth century by an author whose name is not known. The original Chronicle is divided into five books, and contains a history of the world generally, but more especially

of England to the year 1366. The continuation extends the history down to the coronation of Henry V. The Eulogium itself is chiefly valuable as containing a history, by a contemporary, of the period between 1356 and 1366. The notices of events appear to have been written very soon after their occurrence. Among other interesting matter, the Chronicle contains a diary of the Poitiers campaign, evidently furnished by some person who accompanied the army of the Black Prince. The continuation of the Chronicle is also the work of a contemporary, and gives a very interesting account of the reigns of Richard II. and Henry IV. It is believed to be the earliest authority for the statement that the latter monarch died in the Jerusalem Chamber at Westminster.

10. MEMORIALS OF HENRY THE SEVENTH: Bernardi Andreæ Tholosatis Vita Regis Henrici Septimi; necnon alia quædam ad eundem Regem spectantia. *Edited by* JAMES GAIRDNER, Esq. 1858.

The contents of this volume are—(1) a life of Henry VII., by his poet laureate and historiographer, Bernard André, of Toulouse, with some compositions in verse, of which he is supposed to have been the author; (2) the journals of Roger Machado during certain embassies on which he was sent by Henry VII. to Spain and Brittany, the first of which had reference to the marriage of the King's son, Arthur, with Catharine of Arragon; (3) two curious reports by envoys sent to Spain in the year 1505 touching the succession to the Crown of Castile, and a project of marriage between Henry VII. and the Queen of Naples; and (4) an account of Philip of Castile's reception in England in 1506. Other documents of interest in connexion with the period are given in an appendix.

11. MEMORIALS OF HENRY THE FIFTH. I.—Vita Henrici Quinti, Roberto Redmanno auctore. II.—Versus Rhythmici in laudem Regis Henrici Quinti. III.—Elmhami Liber Metricus de Henrico V. *Edited by* CHARLES A. COLE, Esq. 1858.

This volume contains three treatises which more or less illustrate the history of the reign of Henry V., viz.: A Life by Robert Redman; a Metrical Chronicle by Thomas Elmham, prior of Lenton, a contemporary author; Versus Rhythmici, written apparently by a monk of Westminster Abbey, who was also a contemporary of Henry V. These works are printed for the first time.

12. MUNIMENTA GILDHALLÆ LONDONIENSIS; Liber Albus, Liber Custumarum, et Liber Horn, in archivis Gildhallæ asservati. Vol. I., Liber Albus. Vol. II. (in Two Parts), Liber Custumarum. Vol. III., Translation of the Anglo-Norman Passages in Liber Albus, Glossaries, Appendices, and Index. *Edited by* HENRY THOMAS RILEY, Esq., M.A., Barrister-at-Law. 1859–1862.

The manuscript of the *Liber Albus*, compiled by John Carpenter, Common Clerk of the City of London in the year 1419, a large folio volume, is preserved in the Record Room of the City of London. It gives an account of the laws, regulations, and institutions of that City in the twelfth, thirteenth, fourteenth, and early part of the fifteenth centuries.

The *Liber Custumarum* was compiled probably by various hands in the early part of the fourteenth century during the reign of Edward II. The manuscript, a folio volume, is also preserved in the Record Room of the City of London, though some portion in its original state, borrowed from the City in the reign of Queen Elizabeth and never returned, forms part of the Cottonian MS. Claudius D. II. in the British Museum. It also gives an account of the laws, regulations, and institutions of the City of London in the twelfth, thirteenth, and early part of the fourteenth centuries.

13. CHRONICA JOHANNIS DE OXENEDÉS. *Edited by* Sir HENRY ELLIS, K.H. 1859.

Although this Chronicle tells of the arrival of Hengist and Horsa in England in the year 449, yet it substantially begins with the reign of King Alfred, and

comes down to the year 1292, where it ends abruptly. The history is particularly valuable for notices of events in the eastern portions of the kingdom, which are not to be elsewhere obtained, and some curious facts are mentioned relative to the floods in that part of England, which are confirmed in the Friesland Chronicle of Anthony Heinrich, pastor of the Island of Mohr.

14. A Collection of Political Poems and Songs relating to English History, from the Accession of Edward III. to the Reign of Henry VIII. Vols. I. and II. *Edited by* Thomas Wright, Esq., M.A. 1859–1861.

These Poems are perhaps the most interesting of all the historical writings of the period, though they cannot be relied on for accuracy of statement. They are various in character; some are upon religious subjects, some may be called satires, and some give no more than a court scandal; but as a whole they present a very fair picture of society, and of the relations of the different classes to one another. The period comprised is in itself interesting, and brings us, through the decline of the feudal system, to the beginning of our modern history. The songs in old English are of considerable value to the philologist.

15. The "Opus Tertium," "Opus Minus," &c., of Roger Bacon. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. 1859.

This is the celebrated treatise—never before printed—so frequently referred to by the great philosopher in his works. It contains the fullest details we possess of the life and labours of Roger Bacon: also a fragment by the same author, supposed to be unique, the "*Compendium Studii Theologiæ.*"

16. Bartholomæi de Cotton, Monachi Norwicensis, Historia Anglicana; 449–1298: necnon ejusdem Liber de Archiepiscopis et Episcopis Angliæ. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1859.

The author, a monk of Norwich, has here given us a Chronicle of England from the arrival of the Saxons in 449 to the year 1298, in or about which year it appears that he died. The latter portion of this history (the whole of the reign of Edward I. more especially) is of great value, as the writer was contemporary with the events which he records. An Appendix contains several illustrative documents connected with the previous narrative.

17. Brut y Tywysogion; or, The Chronicle of the Princes of Wales. *Edited by* the Rev. John Williams ab Ithel, M.A. 1860.

This work, also known as "The Chronicle of the Princes of Wales," has been attributed to Caradoc of Llancarvan, who flourished about the middle of the twelfth century. It is written in the ancient Welsh language, begins with the abdication and death of Caedwala at Rome, in the year 681, and continues the history down to the subjugation of Wales by Edward I., about the year 1282.

18. A Collection of Royal and Historical Letters during the Reign of Henry IV. 1399–1404. *Edited by* the Rev. F. C. Hingeston, M.A., of Exeter College, Oxford. 1860.

This volume, like all the others in the series containing a miscellaneous selection of letters, is valuable on account of the light it throws upon biographical history, and the familiar view it presents of characters, manners, and events. The period requires much elucidation; to which it will materially contribute.

19. The Repressor of over much Blaming of the Clergy. By Reginald Pecock, sometime Bishop of Chichester. Vols. I. and II. *Edited by* Churchill Babington, B.D., Fellow of St. John's College, Cambridge. 1860.

The "Repressor" may be considered the earliest piece of good theological disquisition of which our English prose literature can boast. The author was born

about the end of the fourteenth century, consecrated Bishop of St. Asaph in the year 1444, and translated to the see of Chichester in 1450. While Bishop of St. Asaph, he zealously defended his brother prelates from the attacks of those who censured the bishops for their neglect of duty. He maintained that it was no part of a bishop's functions to appear in the pulpit, and that his time might be more profitably spent, and his dignity better maintained, in the performance of works of a higher character. Among those who thought differently were the Lollards, and against their general doctrines the "Repressor" is directed. Pecock took up a position midway between that of the Roman Church and that of the modern Anglican Church; but his work is interesting chiefly because it gives a full account of the views of the Lollards and of the arguments by which they were supported, and because it assists us to ascertain the state of feeling which ultimately led to the Reformation. Apart from religious matters, the light thrown upon contemporaneous history is very small, but the "Repressor" has great value for the philologist, as it tells us what were the characteristics of the language in use among the cultivated Englishmen of the fifteenth century. Pecock, though an opponent of the Lollards, showed a certain spirit of toleration, for which he received, towards the end of his life, the usual mediæval reward—persecution.

20. Annales Cambriæ. *Edited by* the Rev. John Williams ab Ithel, M.A. 1860.

These annals, which are in Latin, commence in the year 447, and come down to the year 1288. The earlier portion appears to be taken from an Irish Chronicle, which was also used by Tigernach, and by the compiler of the Annals of Ulster. During its first century it contains scarcely anything relating to Britain, the earliest direct concurrence with English history is relative to the mission of Augustine. Its notices throughout though brief, are valuable. The annals were probably written at St. Davids, by Blegewryd, Archdeacon of Llandaff, the most learned man in his day in all Cymru.

21. The Works of Giraldus Cambrensis. Vols. I., II., and III. *Edited by* J. S. Brewer, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vols. V. and VI. *Edited by* the Rev. James F. Dimock, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire. 1861–1868.

The first three volumes contain the historical works of Gerald du Barry, who lived in the reigns of Henry II., Richard I., and John, and attempted to re-establish the independence of Wales by restoring the see of St. Davids to its ancient primacy. His works are of a very miscellaneous nature, both in prose and verse, and are remarkable chiefly for the racy and original anecdotes which they contain relating to contemporaries. He is the only Welsh writer of any importance who has contributed so much to the mediæval literature of this country, or assumed, in consequence of his nationality, so free and independent a tone. His frequent travels in Italy, in France, in Ireland, and in Wales, gave him opportunities for observation which did not generally fall to the lot of mediæval writers in the twelfth and thirteenth centuries, and of these observations Giraldus has made due use. Only extracts from these treatises have been printed before, and almost all of them are taken from unique manuscripts.

The Topographia Hibernica (in Vol. V.) is the result of Giraldus' two visits to Ireland. The first in the year 1183, the second in 1185–6, when he accompanied Prince John into that country. Curious as this treatise is, Mr. Dimock is of opinion that it ought not to be accepted as sober truthful history, for Giraldus himself states that truth was not his main object, and that he compiled the work for the purpose of sounding the praises of Henry the Second. Elsewhere, however, he declares that he had stated nothing in the Topographia of the truth of which he was not well assured, either by his own eyesight or by the testimony, with all diligence elicited, of the most trustworthy and authentic men in the country; that though he did not put just the same full faith in their reports as in what he had himself seen, yet, as they only related what they had themselves seen, he could not but believe such credible witnesses. A very interesting portion of this treatise is devoted to the animals of Ireland. It shows that he was a very accurate and acute observer, and his descriptions are given in a way that a scientific naturalist of the present day could hardly improve upon. The Expugnatio Hibernica was written about the year 1188, and may be regarded rather

as a great epic than a sober relation of acts occurring in his own days. No one can peruse it without coming to the conclusion that it is rather a poetical fiction than a prosaic truthful history.

Vol. VI. contains the Itinerarium Kambriæ et Descriptio Kambriæ.

22. LETTERS AND PAPERS ILLUSTRATIVE OF THE WARS OF THE ENGLISH IN FRANCE DURING THE REIGN OF HENRY THE SIXTH, KING OF ENGLAND. Vol. I., and Vol. II. (in Two Parts). *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham, and Vicar of Leighton Buzzard. 1861–1864.

The letters and papers contained in these volumes are derived chiefly from originals or contemporary copies extant in the Bibliothèque Impérial, and the Depôt des Archives, in Paris. They illustrate the line of policy adopted by John Duke of Bedford and his successors during their government of Normandy, and such other provinces of France as had been acquired by Henry V. We may here trace, step by step, the gradual declension of the English power, until we are prepared to read of its final overthrow.

23. THE ANGLO-SAXON CHRONICLE, ACCORDING TO THE SEVERAL ORIGINAL AUTHORITIES. Vol. I., Original Texts. Vol. II., Translation. *Edited and translated by* BENJAMIN THORPE, Esq., Member of the Royal Academy of Sciences at Munich, and of the Society of Netherlandish Literature at Leyden. 1861.

This Chronicle, extending from the earliest history of Britain to the year 1154, is justly the boast of England; for no other nation can produce any history, written in its own vernacular, at all approaching it, either in antiquity, truthfulness, or extent, the historical books of the Bible alone excepted. There are at present six independent manuscripts of the Saxon Chronicle, ending in different years, and written in different parts of the country. In this edition, the text of each manuscript is printed in columns on the same page, so that the student may see at a glance the various changes which occur in orthography, whether arising from locality or age.

24. LETTERS AND PAPERS ILLUSTRATIVE OF THE REIGNS OF RICHARD III. AND HENRY VII. Vols. I. and II. *Edited by* JAMES GAIRDNER, Esq. 1861–1863.

The Papers are derived from MSS. in the Public Record Office, the British Museum, and other repositories. The period to which they refer is unusually destitute of chronicles and other sources of historical information, so that the light obtained from these documents is of special importance. The principal contents of the volumes are some diplomatic Papers of Richard III.; correspondence between Henry VII. and Ferdinand and Isabella of Spain; documents relating to Edmund de la Pole, Earl of Suffolk; and a portion of the correspondence of James IV. of Scotland.

25. LETTERS OF BISHOP GROSSETESTE, illustrative of the Social Condition of his Time. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, Cambridge. 1861.

The Letters of Robert Grosseteste (131 in number) are here collected from various sources, and a large portion of them is printed for the first time. They range in date from about 1210 to 1253, and relate to various matters connected not only with the political history of England during the reign of Henry III., but with its ecclesiastical condition. They refer especially to the diocese of Lincoln, of which Grosseteste was bishop.

26. DESCRIPTIVE CATALOGUE OF MANUSCRIPTS RELATING TO THE HISTORY OF GREAT BRITAIN AND IRELAND. Vol. I. (in Two Parts); Anterior to the Norman Invasion. Vol. II.; 1066–1200. Vol. III.; 1200–1327. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records. 1862–1871.

The object of this work is to publish notices of all known sources of British history, both printed and unprinted, in one continued sequence. The materials

when historical (as distinguished from biographical), are arranged under the year in which the latest event is recorded in the chronicle or history, and not under the period in which its author, real or supposed, flourished. Biographies are enumerated under the year in which the person commemorated died, and not under the year in which the life was written. This arrangement has two advantages; the materials for any given period may be seen at a glance; and if the reader knows the time when an author wrote, and the number of years that had elapsed between the date of the events and the time the writer flourished, he will generally be enabled to form a fair estimate of the comparative value of the narrative itself. A brief analysis of each work has been added when deserving it, in which the original portions are distinguished from those which are mere compilations. When possible, the sources are indicated from which such compilations have been derived. A biographical sketch of the author of each piece has been added, and a brief notice has also been given of such British authors as have written on historical subjects.

27. Royal and other Historical Letters illustrative of the Reign of Henry III. Vol. I., 1216–1235. Vol. II., 1236–1272. *Selected and edited by* the Rev. W. W. Shirley, D.D., Regius Professor in Ecclesiastical History, and Canon of Christ Church, Oxford. 1862–1866.

The letters contained in these volumes are derived chiefly from the ancient correspondence formerly in the Tower of London, and now in the Public Record Office. They illustrate the political history of England during the growth of its liberties, and throw considerable light upon the personal history of Simon de Montfort. The affairs of France form the subject of many of them, especially in regard to the province of Gascony. The entire collection consists of nearly 700 documents, the greater portion of which is printed for the first time.

28. Chronica Monasterii S. Albani.—1. Thomæ Walsingham Historia Anglicana; Vol. I., 1272–1381: Vol. II., 1381–1422. 2. Willelmi Rishanger Chronica et Annales, 1259–1307. 3. Johannis de Trokelowe et Henrici de Blaneforde Chronica et Annales, 1259–1296; 1307–1324; 1392–1406. 4. Gesta Abbatum Monasterii S. Albani, a Thoma Walsingham, regnante Ricardo Secundo, ejusdem Ecclesiæ Præcentore, compilata; Vol. I., 793–1290: Vol. II., 1290–1349: Vol. III., 1349–1411. 5. Johannis Amundesham, Monachi Monasterii S. Albani, ut videtur, Annales; Vols. I. and II. 6. Registra quorundam Abbatum Monasterii S. Albani, qui sæculo xv^mo floruere; Vol. I., Registrum Abbatiæ Johannis Whethamstede, Abbatis Monasterii Sancti Albani, iterum susceptæ; Roberto Blakeney, Capellano, quondam adscriptum. *Edited by* Henry Thomas Riley, Esq., M.A., Cambridge and Oxford; and of the Inner Temple, Barrister-at-Law. 1863–1872.

In the first two volumes is a history of England, from the death of Henry III. to the death of Henry V., written by Thomas Walsingham, Precentor of St. Albans and prior of the cell of Wymundham, belonging to that abbey. It is printed from MS. VII. in the Arundel Collection in the College of Arms, London, a manuscript of the fifteenth century, collated with MS. 13 E. IX. in the King's Library in the British Museum, and MS. VII. in the Parker Collection of Manuscripts at Corpus Christi College, Cambridge.

In the third volume is a Chronicle of English History, attributed to William Rishanger, monk of Saint Albans, who lived in the reign of Edward I., printed from the Cottonian Manuscript, Faustina B. IX. (of the fourteenth century) in the British Museum, collated with MS. 14 C. VII. (fols. 219–231) in the King's Library, British Museum, and the Cottonian Manuscript, Claudius E. III., fols. 306–331: Also an account of transactions attending the award of the kingdom of Scotland to John Balliol by Edward I., 1291–1292, from MS. Cotton. Claudius D. VI., attributed to William Rishanger above mentioned, but on no sufficient ground: A short Chronicle of English History, from 1292 to 1300, by an unknown hand, from MS. Cotton. Claudius D. VI.:

A short Chronicle from 1297 to 1307, Willelmi Rishanger Gesta Edwardi Primi Regis Angliæ, from MS. 14 C. I. in the Royal Library, and MS. Cotton. Claudius D. VI., with an addition of Annales Regum Angliæ, probably by the same hand: A fragment of a Chronicle of English History, 1299, 1300, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: A fragment of a Chronicle of English History, 1295 to 1300, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: and a fragment of a Chronicle of English History, 1285 to 1307, from MS. 14 C. I. in the Royal Library.

In the fourth volume is a Chronicle of English History, by an anonymous writer, 1259 to 1296, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: Annals of Edward II., 1307 to 1323, by John de Trokelowe a monk of St. Albans, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: A continuation of Trokelowe's Annals, 1323, 1324, by Henricus de Blaneforde, from MS. Cotton. Claudius D. VI.: A full Chronicle of English History, by an anonymous writer of St. Albans, 1392 to 1406, from MS. VII. in the Library of Corpus Christi College, Cambridge; and an account of the benefactors of St. Albans, written in the early part of the fifteenth century, from MS. VI. in the same Library.

The fifth, sixth, and seventh volumes contain a history of the Abbots of St. Albans, and of the fortunes and vicissitudes of the house, from 793 to 1411, mainly compiled by Thomas Walsingham, Precentor of the Abbey in the reign of Richard II.; from MS. Cotton. Claudius E. IV., in the British Museum; with a Continuation, from the closing pages of the Parker MS. No. VII., in the Library of Corpus Christi College, Cambridge.

The eighth and ninth volumes, in continuation of the Annals, contain a Chronicle, probably written by John Amundesham, a monk of St. Albans.

The tenth volume relates especially to the acts and proceedings of Abbot Whethamstede, and may be considered as a memorial of the chief historical and domestic events occurring during the first ten years of his second abbacy. The Register was in all probability compiled between 1465 and 1476.

29. Chronicon Abbatiæ Eveshamensis, Auctoribus Dominico Priore Eveshamiæ et Thoma de Marleberge Abbate, a Fundatione ad Annum 1213, una cum Continuatione ad Annum 1418. *Edited by* the Rev. W. D. Macray, M.A., Bodleian Library, Oxford. 1863.

The Chronicle of Evesham illustrates the history of that important monastery from its foundation by Egwin, about 690, to the year 1418. Its chief feature is an autobiography, which makes us acquainted with the inner daily life of a great abbey, such as but rarely has been recorded. Interspersed are many notices of general, personal, and local history which will be read with much interest. This work exists in a single MS., and is for the first time printed.

30. Ricardi de Cirencestria Speculum Historiale de Gestis Regum Angliæ. Vol. I., 447–871. Vol. II., 872–1066. *Edited by* John E. B. Mayor, M.A., Fellow of St. John's College, Cambridge. 1863–1869.

The compiler, Richard of Cirencester, was a monk of Westminster, 1355–1400. In 1391 he obtained a licence to make a pilgrimage to Rome. His history, in four books, extends from 447 to 1066. He announces his intention of continuing it, but there is no evidence that he completed any more. This chronicle gives many charters in favour of Westminster Abbey, and a very full account of the lives and miracles of the saints, especially of Edward the Confessor, whose reign occupies the fourth book. A treatise on the Coronation, by William of Sudbury, a monk of Westminster, fills book iii. c. 3. It was on this author that C. J. Bertram fathered his forgery, *De Situ Brittaniæ*, in 1747.

31. Year Books of the Reign of Edward the First. Years 20–21, 30–31, and 32–33. *Edited and translated by* Alfred John Horwood, Esq., of the Middle Temple, Barrister-at-Law. 1863–1866.

The volumes known as the "Year Books" contain reports in Norman-French of cases argued and decided in the Courts of Common Law. They may be considered to a great extent as the "lex non scripta" of England, and have been held in the highest veneration by the ancient sages of the law, and were received by them as the repositories of the first recorded judgments and dicta of the great

legal luminaries of past ages. They are also worthy of the attention of the general reader on account of the historical information and the notices of public and private persons which they contain, as well as the light which they throw on ancient manners and customs.

32. NARRATIVES OF THE EXPULSION OF THE ENGLISH FROM NORMANDY, 1449–1450.—Robertus Blondelli de Reductione Normanniæ: Le Recouvrement de Normendie, par Berry, Hérault du Roy: Conferences between the Ambassadors of France and England. *Edited, from MSS. in the Imperial Library at Paris, by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham. 1863.

This volume contains the narrative of an eye-witness who details with considerable power and minuteness the circumstances which attended the final expulsion of the English from Normandy in the year 1450. The history commences with the infringement of the truce by the capture of Fougères, and ends with the battle of Formigny and the embarkation of the Duke of Somerset. The whole period embraced is less than two years.

33. HISTORIA ET CARTULARIUM MONASTERII S. PETRI GLOUCESTRIÆ. Vols. I., II., and III. *Edited by* W. H. HART, Esq., F.S.A., Membre correspondant de la Société des Antiquaires de Normandie. 1863–1867.

This work consists of two parts, the History and the Cartulary of the Monastery of St. Peter, Gloucester. The history furnishes an account of the monastery from its foundation, in the year 681, to the early part of the reign of Richard II., together with a calendar of donations and benefactions. It treats principally of the affairs of the monastery, but occasionally matters of general history are introduced. Its authorship has generally been assigned to Walter Froucester, the twentieth abbot, but without any foundation.

34. ALEXANDRI NECKAM DE NATURIS RERUM LIBRI DUO; with NECKAM'S POEM, DE LAUDIBUS DIVINÆ SAPIENTIÆ. *Edited by* THOMAS WRIGHT, Esq., M.A. 1863.

Neckam was a man who devoted himself to science, such as it was in the twelfth century. In the "De Naturis Rerum" are to be found what may be called the rudiments of many sciences mixed up with much error and ignorance. Neckam was not thought infallible, even by his contemporaries, for Roger Bacon remarks of him, "this Alexander in many things wrote what was true and useful; "but he neither can nor ought by just title to be reckoned among authorities." Neckam, however, had sufficient independence of thought to differ from some of the schoolmen who in his time considered themselves the only judges of literature. He had his own views in morals, and in giving us a glimpse of them, as well as of his other opinions, he throws much light upon the manners, customs, and general tone of thought prevalent in the twelfth century. The poem entitled "De Laudibus Divinæ Sapientiæ" appears to be a metrical paraphrase or abridgment of the "De Naturis Rerum." It is written in the elegiac metre; and though there are many lines which violate classical rules, it is, as a whole, above the ordinary standard of mediæval Latin.

35. LEECHDOMS, WORTCUNNING, AND STARCRAFT OF EARLY ENGLAND; being a Collection of Documents illustrating the History of Science in this Country before the Norman Conquest. Vols. I., II., and III. *Collected and edited by* the Rev. T. OSWALD COCKAYNE, M.A., of St. John's College, Cambridge. 1864–1866.

This work illustrates not only the history of science, but the history of superstition. In addition to the information bearing directly upon the medical skill and medical faith of the times, there are many passages which incidentally throw light upon the general mode of life and ordinary diet. The volumes are interesting not only in their scientific, but also in their social aspect. The manuscripts from which they have been printed are valuable to the Anglo-Saxon scholar for the illustrations they afford of Anglo-Saxon orthography.

36. Annales Monastici. Vol. I.:—Annales de Margan, 1066–1232; Annales de Theokesberia, 1066–1263; Annales de Burton, 1004–1263. Vol. II.:—Annales Monasterii de Wintonia, 519–1277; Annales Monasterii de Waverleia, 1–1291. Vol. III.:—Annales Prioratus de Dunstaplia, 1–1297; Annales Monasterii de Bermundeseia, 1042–1432. Vol. IV.:—Annales Monasterii de Oseneia, 1016–1347; Chronicon vulgo dictum Chronicon Thomæ Wykes, 1066–1289; Annales Prioratus de Wigornia, 1–1377. Vol. V.:—Index and Glossary. *Edited by* Henry Richards Luard, M.A., Fellow and Assistant Tutor of Trinity College, and Registrary of the University, Cambridge. 1864–1869.

The present collection of Monastic Annals embraces all the more important chronicles compiled in religious houses in England during the thirteenth century. These distinct works are ten in number. The extreme period which they embrace ranges from the year 1 to 1432, although they refer more especially to the reigns of John, Henry III., and Edward I. Some of these narratives have already appeared in print, but others are printed for the first time.

37. Magna Vita S. Hugonis Episcopi Lincolniensis. From Manuscripts in the Bodleian Library, Oxford, and the Imperial Library, Paris. *Edited by* the Rev. James F. Dimock, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire. 1864.

This work contains a number of very curious and interesting incidents, and, being the work of a contemporary, is very valuable, not only as a truthful biography of a celebrated ecclesiastic, but as the work of a man, who, from personal knowledge, gives notices of passing events, as well as of individuals who were then taking active part in public affairs. The author, in all probability, was Adam Abbot of Evesham. He was domestic chaplain and private confessor of Bishop Hugh, and in these capacities was admitted to the closest intimacy. Bishop Hugh was Prior of Witham for 11 years before he became Bishop of Lincoln. His consecration took place on the 21st September 1186; he died on the 16th of November 1200; and was canonized in 1220.

38. Chronicles and Memorials of the Reign of Richard the First. Vol. I.:—Itinerarium Peregrinorum et Gesta Regis Ricardi. Vol. II.:—Epistolæ Cantuarienses; the Letters of the Prior and Convent of Christ Church, Canterbury; 1187 to 1199. *Edited by* William Stubbs, M.A., Vicar of Navestock, Essex, and Lambeth Librarian. 1864–1865.

The authorship of the Chronicle in Vol. I., hitherto ascribed to Geoffrey Vinesauf, is now more correctly ascribed to Richard, Canon of the Holy Trinity of London. The narrative extends from 1187 to 1199; but its chief interest consists in the minute and authentic narrative which it furnishes of the exploits of Richard I., from his departure from England in December 1189 to his death in 1199. The author states in his prologue that he was an eye-witness of much that he records; and various incidental circumstances which occur in the course of the narrative confirm this assertion.

The letters in Vol. II., written between 1187 and 1199, are of value as furnishing authentic materials for the history of the ecclesiastical condition of England during the reign of Richard I. They had their origin in a dispute which arose from the attempts of Baldwin and Hubert, archbishops of Canterbury, to found a college of secular canons, a project which gave great umbrage to the monks of Canterbury, who saw in it a design to supplant them in their function of metropolitan chapter. These letters are printed, for the first time, from a MS. belonging to the archiepiscopal library at Lambeth.

39. Recueil des Croniques et anchiennes Istories de la Grant Bretaigne a present nomme Engleterre, par Jehan de Waurin. Vol. I.,

Albina to 688. Vol. II., 1399–1422. *Edited by* WILLIAM HARDY, Esq., F.S.A. 1864–1868.

40. A COLLECTION OF THE CHRONICLES AND ANCIENT HISTORIES OF GREAT BRITAIN, NOW CALLED ENGLAND, by JOHN DE WAVRIN. Albina to 688. (Translation of the preceding Vol. I.) *Edited and translated by* WILLIAM HARDY, Esq., F.S.A. 1864.

This curious chronicle extends from the fabulous period of history down to the return of Edward IV. to England in the year 1471, after the second deposition of Henry VI. The manuscript from which the text of the work is taken is preserved in the Imperial Library at Paris, and is believed to be the only complete and nearly contemporary copy in existence. The work, as originally bound, was comprised in six volumes, since rebound in morocco in 12 volumes, folio maximo, vellum, and is illustrated with exquisite miniatures, vignettes, and initial letters. It was written towards the end of the fifteenth century, having been expressly executed for Louis de Bruges, Seigneur de la Gruthuyse and Earl of Winchester, from whose cabinet it passed into the library of Louis XII. at Blois.

41. POLYCHRONICON RANULPHI HIGDEN, with Trevisa's Translation. Vols. I. and II. *Edited by* CHURCHILL BABINGTON, B.D., Senior Fellow of St. John's College, Cambridge. Vols. III. and IV. *Edited by* the Rev. JOSEPH RAWSON LUMBY, M.A., late Fellow of Magdalene College, Cambridge. 1865–1872.

This is one of the many mediæval chronicles which assume the character of a history of the world. It begins with the creation, and is brought down to the author's own time, the reign of Edward III. Prefixed to the historical portion, is a chapter devoted to geography, in which is given a description of every known land. To say that the Polychronicon was written in the fourteenth century is to say that it is not free from inaccuracies. It has, however, a value apart from its intrinsic merits. It enables us to form a very fair estimate of the knowledge of history and geography which well-informed readers of the fourteenth and fifteenth centuries possessed, for it was then the standard work on general history.

The two English translations, which are printed with the original Latin, afford interesting illustrations of the gradual change of our language, for one was made in the fourteenth century, the other in the fifteenth. The differences between Trevisa's version and that of the unknown writer are often considerable.

42. LE LIVERE DE REIS DE BRITTANIE E LE LIVERE DE REIS DE ENGLETERE. *Edited by* JOHN GLOVER, M.A., Vicar of Brading, Isle of Wight, formerly Librarian of Trinity College, Cambridge. 1865.

These two treatises, though they cannot rank as independent narratives, are nevertheless valuable as careful abstracts of previous historians, especially "Le Livere de Reis de Engletere." Some various readings are given which are interesting to the philologist as instances of semi-Saxonized French.

It is supposed that Peter of Ickham must have been the author, but no certain conclusion on that point has been arrived at.

43. CHRONICA MONASTERII DE MELSA, AB ANNO 1150 USQUE AD ANNUM 1406. Vols. I., II., and III. *Edited by* EDWARD AUGUSTUS BOND, Esq., Assistant Keeper of the Manuscripts, and Egerton Librarian, British Museum. 1866–1868.

The Abbey of Meaux was a Cistercian house, and the work of its abbot is both curious and valuable. It is a faithful and often minute record of the establishment of a religious community, of its progress in forming an ample revenue, of its struggles to maintain its acquisitions, and of its relations to the governing institutions of the country. In addition to the private affairs of the monastery, some light is thrown upon the public events of the time, which are however kept distinct, and appear at the end of the history of each abbot's administration. The text has been printed from what is said to be the autograph of the original compiler, Thomas de Burton, the nineteenth abbot.

44. Matthæi Parisiensis Historia Anglorum, sivè, ut vulgo dicitur Historia Minor. Vols. I., II., and III. 1067–1253. *Edited by* Sir Frederic Madden, K.H., Keeper of the Department of Manuscripts, British Museum. 1866–1869.

The exact date at which this work was written is, according to the chronicler 1250. The history is of considerable value as an illustration of the period during which the author lived, and contains a good summary of the events which followed the Conquest. This minor chronicle is, however, based on another work (also written by Matthew Paris) giving fuller details, which has been called the "Historia Major." The chronicle here published, nevertheless, gives some information not to be found in the greater history.

45. Liber Monasterii de Hyda: a Chronicle and Chartulary of Hyde Abbey, Winchester, 455–1023. *Edited, from a Manuscript in the Library of the Earl of Macclesfield, by* Edward Edwards, Esq. 1866.

The "Book of Hyde" is a compilation from much earlier sources, which are usually indicated with considerable care and precision. In many cases, however, the Hyde chronicler appears to correct, to qualify, or to amplify—either from tradition or from sources of information not now discoverable—the statements, which, in substance, he adopts. He also mentions, and frequently quotes from writers whose works are either entirely lost or at present known only by fragments.

There is to be found, in the "Book of Hyde," much information relating to the reign of King Alfred which is not known to exist elsewhere. The volume contains some curious specimens of Anglo-Saxon and Mediæval English.

46. Chronicon Scotorum: a Chronicle of Irish Affairs, from the Earliest Times to 1135; with a Supplement, containing the Events from 1141 to 1150. *Edited, with a Translation, by* William Maunsell Hennessy, Esq., M.R.I.A. 1866.

There is, in this volume, a legendary account of the peopling of Ireland and of the adventures which befell the various heroes who are said to have been connected with Irish history. The details are, however, very meagre both for this period and for the time when history becomes more authentic. The plan adopted in the chronicle gives the appearance of an accuracy to which the earlier portions of the work cannot have any claim. The succession of events is marked, year by year, from A.M. 1599 to A.D. 1150. The principal events narrated in the later portion of the work are, the invasions of foreigners, and the wars of the Irish among themselves. The text has been printed from a MS. preserved in the library of Trinity College, Dublin, written partly in Latin, partly in Irish.

47. The Chronicle of Pierre de Langtoft, in French Verse, from the earliest Period to the Death of Edward I. Vols. I. and II. *Edited by* Thomas Wright, Esq., M.A. 1866–1868.

It is probable that Pierre de Langtoft was a canon of Bridlington, in Yorkshire, and that he lived in the reign of Edward I., and during a portion of the reign of Edward II. This chronicle is divided into three parts; in the first is an abridgment of Geoffrey of Monmouth's "Historia Britonum," in the second, a history of the Anglo-Saxon and Norman kings, down to the death of Henry III., and in the third a history of the reign of Edward I. The principal object of the work was apparently to show the justice of Edward's Scottish wars. The language is singularly corrupt, and a curious specimen of the French of Yorkshire.

48. The War of the Gaedhil with the Gaill, or, The Invasions of Ireland by the Danes and other Norsemen. *Edited, with a Translation, by* James Henthorn Todd, D.D., Senior Fellow of Trinity College, and Regius Professor of Hebrew in the University, Dublin. 1867.

The work in its present form, in the editor's opinion, is a comparatively modern version of an undoubtedly ancient original. That it was compiled from contemporary materials has been proved by curious incidental evidence. It is stated in

the account given of the battle of Clontarf that the full tide in Dublin Bay on the day of the battle (23 April 1014) coincided with sunrise; and that the returning tide in the evening aided considerably in the defeat of the Danes. The fact has been verified by astronomical calculations, and the inference is that the author of the chronicle, if not himself an eye-witness, must have derived his information from those who were eye-witnesses. The contents of the work are sufficiently described in its title. The story is told after the manner of the Scandinavian Sagas, with poems and fragments of poems introduced into the prose narrative.

49. Gesta Regis Henrici Secundi Benedicti Abbatis. The Chronicle of the Reigns of Henry II. and Richard I., 1169–1192; known under the name of Benedict of Peterborough. Vols. I. and II. *Edited by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, Oxford, and Lambeth Librarian. 1867.

This chronicle of the reigns of Henry II. and Richard I., known commonly under the name of Benedict of Peterborough, is one of the best existing specimens of a class of historical compositions of the first importance to the student.

50. Munimenta Academica, or, Documents illustrative of Academical Life and Studies at Oxford (in Two Parts). *Edited by* the Rev. Henry Anstey, M.A., Vicar of St. Wendron, Cornwall, and lately Vice-Principal of St. Mary Hall, Oxford. 1868.

This work will supply materials for a History of Academical Life and Studies in the University of Oxford during the 13th, 14th, and 15th centuries.

51. Chronica Magistri Rogeri de Houedene. Vols. I., II., III., and IV. *Edited by* William Stubbs, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1868–1871.

This work has long been justly celebrated, but not thoroughly understood until Mr. Stubbs' edition. The earlier portion, extending from 732 to 1148, appears to be a copy of a compilation made in Northumbria about 1161, to which Hoveden added little. From 1148 to 1169—a very valuable portion of this work—the matter is derived from another source, to which Hoveden appears to have supplied little, and not always judiciously. From 1170 to 1192 is the portion which corresponds with the Chronicle known under the name of Benedict of Peterborough (*see* No. 49); but it is not a copy, being sometimes an abridgment, at others a paraphrase; occasionally the two works entirely agree; showing that both writers had access to the same materials, but dealt with them differently. From 1192 to 1201 may be said to be wholly Hoveden's work: it is extremely valuable, and an authority of the first importance.

52. Willelmi Malmesbiriensis Monachi de Gestis Pontificum Anglorum Libri Quinque. *Edited, from William of Malmesbury's Autograph MS., by* N. E. S. A. Hamilton, Esq., of the Department of Manuscripts, British Museum. 1870.

William of Malmesbury's "Gesta Pontificum" is the principal foundation of English Ecclesiastical Biography, down to the year 1122. The manuscript which has been followed in this Edition is supposed by Mr. Hamilton to be the author's autograph, containing his latest additions and amendments.

53. Historic and Municipal Documents of Ireland, from the Archives of the City of Dublin, &c. 1172–1320. *Edited by* John T. Gilbert, Esq., F.S.A., Secretary of the Public Record Office of Ireland. 1870.

A collection of original documents, elucidating mainly the history and condition of the municipal, middle, and trading classes under or in relation with the rule of England in Ireland,—a subject hitherto in almost total obscurity. Extending over the first hundred and fifty years of the Anglo-Norman settlement, the series includes charters, municipal laws and regulations, rolls of names of citizens and members of merchant-guilds, lists of commodities with their rates, correspondence, illustrations of relations between ecclesiastics and laity; together with many documents exhibiting the state of Ireland during the presence there of the Scots under Robert and Edward Bruce.

54. THE ANNALS OF LOCH CÉ. A CHRONICLE OF IRISH AFFAIRS, FROM 1014 to 1590. Vols. I. and II. *Edited, with a Translation, by* WILLIAM MAUNSELL HENNESSY, Esq., M.R.I.A. 1871.

The original of this chronicle has passed under various names. The title of "Annals of Loch Cé" was given to it by Professor O'Curry, on the ground that it was transcribed for Brian Mac Dermot, an Irish chieftain, who resided on an island in Loch-Cé, in the county of Roscommon. It adds much to the materials for the civil and ecclesiastical history of Ireland; and contains many curious references to English and foreign affairs, not noticed in any other chronicle.

55. MONUMENTA JURIDICA. THE BLACK BOOK OF THE ADMIRALTY, WITH AN APPENDIX. Vol. I. *Edited by* Sir TRAVERS TWISS, Q.C., D.C.L., Her Majesty's Advocate-General. 1871.

This Book contains the ancient ordinances and laws relating to the navy, and was probably compiled for the use of the Lord High Admiral of England. Selden calls it the "jewel of the Admiralty Records." Prynne ascribes to the Black Book the same authority in the Admiralty as the Black and Red Books have in the Court of Exchequer, and most English writers on maritime law recognize its importance.

56. MEMORIALS OF THE REIGN OF HENRY VI.:—OFFICIAL CORRESPONDENCE OF THOMAS BEKYNTON, SECRETARY TO HENRY VI., AND BISHOP OF BATH AND WELLS. *Edited, from a MS. in the Archiepiscopal Library at Lambeth, with an Appendix of Illustrative Documents, by* the Rev. GEORGE WILLIAMS, B.D., Vicar of Ringwood, late Fellow of King's College, Cambridge. Vols. I. and II. 1872.

These curious volumes, which are of a very miscellaneous character, were, in all probability, compiled under the immediate direction of Bekynton, and commenced before he had attained to the dignity of the Episcopate. They contain many of the Bishop's own letters, and several written by him in the King's name. Besides these, there are letters sent to himself while he was the Royal Secretary, as well as others addressed to the King. This work will elucidate some obscure points in the history of the nation during the first half of the fifteenth century.

57. MATTHÆI PARISIENSIS, MONACHI SANCTI ALBANI, CHRONICA MAJORA. Vol. I. The Creation to A.D. 1066. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, M.A., Fellow of Trinity College, Registrary of the University, and Vicar of Great St. Mary's, Cambridge. 1872.

This volume contains the first portion of the "Chronica Majora" of Matthew Paris, one of the most valuable and frequently consulted of all the ancient English Chronicles. It is now published for the first time. The editions by Archbishop Parker, and William Wats, severally commence at the Norman Conquest.

58. MEMORIALE FRATRIS WALTERI DE COVENTRIA.—THE HISTORICAL COLLECTIONS OF WALTER OF COVENTRY. Vol. I. *Edited, from the MS. in the Library of Corpus Christi College, Cambridge, by* WILLIAM STUBBS, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford. 1872.

This work, now printed in full for the first time, has long been a *desideratum* by Historical Scholars. The first portion, however, is not of much importance, being only a compilation from earlier writers. The part relating to the first quarter of the thirteenth century is the most valuable and interesting.

59. THE ANGLO-LATIN SATIRICAL POETS AND EPIGRAMMATISTS OF THE TWELFTH CENTURY. Vols. I. and II. *Now first collected and edited by* THOMAS WRIGHT, Esq., M.A., Corresponding Member of the National Institute of France (Académie des Inscriptions et Belles Lettres). 1873.

The Poems contained in these volumes have long been known and appreciated as the best satires of the age in which their authors flourished, and were deservedly popular during the 13th and 14th centuries.

In the Press.

A COLLECTION OF SAGAS AND OTHER HISTORICAL DOCUMENTS relating to the Settlements and Descents of the Northmen on the British Isles. *Edited by* GEORGE WEBBE DASENT, Esq., D.C.L. Oxon.

ROLL OF THE PRIVY COUNCIL OF IRELAND, 16 RICHARD II. *Edited by* the Rev. JAMES GRAVES, A.B., Treasurer of St. Canice, Ireland.

THE WORKS OF GIRALDUS CAMBRENSIS. Vol. IV. *Edited by* J. S. BREWER, M.A., Professor of English Literature, King's College, London. Vol. VII. *Edited by* the Rev. JAMES F. DIMOCK, M.A., Rector of Barnburgh, Yorkshire.

CHRONICON RADULPHI ABBATIS COGGESHALENSIS MAJUS; and, CHRONICON TERRÆ SANCTÆ ET DE CAPTIS A SALADINO HIEROSOLYMIS. *Edited by* the Rev. JOSEPH STEVENSON, M.A., of University College, Durham.

ITER BRITANNIARUM: THE PORTION OF THE ANTONINE ITINERARY OF THE ROMAN EMPIRE RELATING TO GREAT BRITAIN. *Edited by* WILLIAM HENRY BLACK, Esq., F.S.A.

YEAR BOOKS OF THE REIGN OF EDWARD THE FIRST. Years 21–22. *Edited and translated by* ALFRED JOHN HORWOOD, Esq., of the Middle Temple, Barrister-at-Law.

CHRONICLE OF ROBERT OF BRUNNE. *Edited by* FREDERICK JAMES FURNIVALL, Esq., M.A., of Trinity Hall, Cambridge, Barrister-at-Law.

DOCUMENTS RELATING TO ENGLAND AND SCOTLAND, FROM THE NORTHERN REGISTERS. *Edited by* the Rev. JAMES RAINE, M.A., Canon of York, and late Fellow of the University, Durham.

MATERIALS FOR A HISTORY OF THE REIGN OF HENRY VII. *Edited by* the Rev. WILLIAM CAMPBELL, M.A.

MATTHÆI PARISIENSIS, MONACHI SANCTI ALBANI, CHRONICA MAJORA. Vol. II. *Edited by* HENRY RICHARDS LUARD, M.A., Fellow of Trinity College, Registrary of the University, and Vicar of Great St. Mary's, Cambridge.

MEMORIALE FRATRIS WALTERI DE COVENTRIA.—THE HISTORICAL COLLECTIONS OF WALTER OF COVENTRY. Vol. II. *Edited, from the MS. in the Library of Corpus Christi College, Cambridge, by* WILLIAM STUBBS, M.A., Regius Professor of Modern History, and Fellow of Oriel College, Oxford.

REGISTRUM PALATINUM DUNELMENSE; or, The Register of Richard de Kellawe, Lord Palatine and Bishop of Durham; 1311–1316. Vol. I. *Edited by* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records.

CHRONICA MONASTERII S. ALBANI.—6. REGISTRA QUORUNDAM ABBATUM MONASTERII S. ALBANI, QUI SÆCULO XV^{mo} FLORUERE; Vol. II. *Edited by* HENRY THOMAS RILEY, Esq., M.A., Cambridge and Oxford; and of the Inner Temple, Barrister-at-Law.

POLYCHRONICON RANULPHI HIGDEN, with Trevisa's Translation. Vol. V. *Edited by* the Rev. JOSEPH RAWSON LUMBY, M.A., late Fellow of Magdalene College, Cambridge.

HISTORY OF THE REIGNS OF EDWARD THE THIRD AND RICHARD THE SECOND ; from a Manuscript in the British Museum, by an Anonymous Writer. *Edited by* EDWARD MAUNDE THOMPSON, Esq., of the British Museum.

In Progress.

THE METRICAL CHRONICLE OF ROBERT OF GLOUCESTER. *Edited by* WILLIAM ALDIS WRIGHT, Esq., M.A.

LIVES OF ARCHBISHOP DUNSTAN. *Edited by* the Rev. JOHN RICHARD GREEN, M.A.

DESCRIPTIVE CATALOGUE OF MANUSCRIPTS RELATING TO THE HISTORY OF GREAT BRITAIN AND IRELAND. Vol. IV.; 1327, &c. *By* Sir THOMAS DUFFUS HARDY, D.C.L., Deputy Keeper of the Public Records.

MONUMENTA JURIDICA. THE BLACK BOOK OF THE ADMIRALTY, WITH AN APPENDIX. Vol. II. *Edited by* SIR TRAVERS TWISS, Q.C., D.C.L.

CORPUS HISTORICUM EBORACENSE. CHRONICA PONTIFICUM ECCLESIÆ EBORACI AUCTORE THOMA STUBBS DOMINICANO ; and other Documents relating to the Primacy of York. *Edited by* the Rev. JAMES RAINE, M.A., Canon of York, and late Fellow of the University, Durham.

LIFE OF THOMAS BECKET; from an Icelandic Saga, with an English Translation. *Edited and translated by* M. EIRÍKR MAGNÚSSON, Under-Librarian of the Public Library, Cambridge.

PUBLICATIONS
OF
THE RECORD COMMISSIONERS, &c.

ROTULORUM ORIGINALIUM IN CURIÂ SCACCARII ABBREVIATIO. Henry III.—Edward III. *Edited by* HENRY PLAYFORD, Esq. 2 Vols. folio (1805—1810). *Price* 25*s.* boards, or 12*s.* 6*d.* each.

CALENDARIUM INQUISITIONUM POST MORTEM SIVE ESCAETARUM. Henry III.—Richard III. *Edited by* JOHN CALEY and JOHN BAYLEY Esqrs. Vols. 3 and 4, folio (1821—1828), boards: Vol. 3, *price* 21*s.*; Vol. 4, *price* 24*s.*

LIBRORUM MANUSCRIPTORUM BIBLIOTHECÆ HARLEIANÆ CATALOGUS. Vol. 4. *Edited by* the Rev. T. HARTWELL HORNE. Folio (1812), boards. *Price* 18*s.*

ABBREVIATIO PLACITORUM. Richard I.—Edward II. *Edited by* the Right Hon. GEORGE ROSE and W. ILLINGWORTH, Esq. 1 Vol. folio (1811), boards. *Price* 18*s.*

LIBRI CENSUALIS vocati DOMESDAY-BOOK, INDICES. *Edited by* Sir HENRY ELLIS. Folio (1816), boards, (Domesday-Book, Vol. 3). *Price* 21*s.*

LIBRI CENSUALIS vocati DOMESDAY-BOOK, ADDITAMENTA EX CODIC. ANTIQUISS. *Edited by* Sir HENRY ELLIS. Folio (1816), boards, (Domes day-Book, Vol. 4). *Price* 21*s.*

STATUTES OF THE REALM. *Edited by* Sir T. E. TOMLINS, JOHN RAITHBY, JOHN CALEY, and WM. ELLIOTT, Esqrs. Vols. 7, 8, 9, 10, and 11, including 2 Vols. of Indices, large folio (1819—1828). *Price* 31*s.* 6*d.* each; except the Alphabetical and Chronological Indices, *price* 30*s.* each.

VALOR ECCLESIASTICUS, temp. Hen. VIII., Auctoritate Regia institutus. *Edited by* JOHN CALEY, Esq., and the Rev. JOSEPH HUNTER. Vols. 3 to 6, folio (1817–1834), boards. *Price* 25*s.* each.

*** The Introduction, separately, 8vo., cloth. *Price* 2*s.* 6*d.*

ROTULI SCOTIÆ IN TURRI LONDINENSI ET IN DOMO CAPITULARI WESTMONASTERIENSI ASSERVATI. 19 Edward I.—Henry VIII. *Edited by* DAVID MACPHERSON, JOHN CALEY, and W. ILLINGWORTH, Esqrs., and the Rev. T. HARTWELL HORNE. Vol. 2, folio (1819), boards. *Price* 21*s.*

FŒDERA, CONVENTIONES, LITTERÆ, &c.; or, RYMER'S FŒDERA, New Edition. Vol. 3, Parts 1 and 2, 1344—1377, folio (1825—1830): Vol. 4, 1377—1383 (1869). *Edited by* JOHN CALEY and FRED. HOLBROOKE, Esqrs. Vol. 3, *price* 21*s.* each Part; Vol. 4, *price* 6*s.*

Ducatus Lancastriæ Calendarium Inquisitionum post Mortem, &c. Part 3, Calendar to the Pleadings, &c., Henry VII.—Ph. and Mary; and Calendar to the Pleadings, 1—13 Elizabeth. Part 4, Calendar to the Pleadings to end of Elizabeth. (1827—1834.) *Edited by* R. J. Harper, John Caley, and Wm. Minchin, Esqrs. Folio, boards, Part 3 (or Vol. 2), *price* 31*s.* 6*d.*; and Part 4 (or Vol. 3), *price* 21*s.*

Calendars of the Proceedings in Chancery, in the Reign of Queen Elizabeth; to which are prefixed, Examples of earlier Proceedings in that Court from Richard II. to Elizabeth, from the Originals in the Tower. *Edited by* John Bayley, Esq. Vols. 2 and 3 (1830—1832), folio, boards, *price* 21*s.* each.

Parliamentary Writs and Writs of Military Summons, together with the Records and Muniments relating to the Suit and Service due and performed to the King's High Court of Parliament and the Councils of the Realm. *Edited by* Sir Francis Palgrave. (1830—1834.) Folio, boards, Vol. 2, Division 1, Edward II., *price* 21*s.*; Vol. 2, Division 2, *price* 21*s.*; Vol. 2, Division 3, *price* 42*s.*

Rotuli Litterarum Clausarum in Turri Londinensi asservati. 2 Vols. folio (1833, 1844). Vol. 1, 1204—1224. Vol. 2, 1224—1227. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. *Price* 81*s.*, cloth; or separately, Vol. 1, *price* 63*s.*; Vol. 2, *price* 18*s.*

Proceedings and Ordinances of the Privy Council of England. 10 Richard II.—33 Henry VIII. *Edited by* Sir Nicholas Harris Nicolas. 7 Vols. royal 8vo. (1834—1837), cloth. *Price* 98*s.*; or separately, 14*s.* each.

Rotuli Litterarum Patentium in Turri Londinensi asservati. 1201—1216. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. folio (1835), cloth. *Price* 31*s.* 6*d.*

*** The Introduction, separately, 8vo., cloth. *Price* 9*s.*

Rotuli Curiæ Regis. Rolls and Records of the Court held before the King's Justiciars or Justices. 6 Richard I.—1 John. *Edited by* Sir Francis Palgrave. 2 Vols. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 28*s.*

Rotuli Normanniæ in Turri Londinensi asservati. 1200—1205; also, 1417 to 1418. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 12*s.* 6*d.*

Rotuli de Oblatis et Finibus in Turri Londinensi asservati, tempore Regis Johannis. *Edited by* Thomas Duffus Hardy, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1835), cloth. *Price* 18*s.*

Excerpta e Rotulis Finium in Turri Londinensi asservatis. Henry III., 1216—1272. *Edited by* Charles Roberts, Esq. 2 Vols. royal 8vo. (1835, 1836), cloth, *price* 32*s.*; or separately Vol. 1, *price* 14*s.*; Vol. 2, *price* 18*s.*

Fines, sive Pedes Finium; sive Finales Concordiæ in Curiâ Domini Regis. 7 Richard I.—16 John, 1195—1214. *Edited by* the Rev. Joseph Hunter. In Counties. 2 Vols. royal 8vo. (1835—1844), cloth, *price* 11*s.*; or separately, Vol. 1, *price* 8*s.* 6*d.*; Vol. 2, *price* 2*s.* 6*d.*

ANCIENT KALENDARS AND INVENTORIES OF THE TREASURY OF HIS MAJESTY'S EXCHEQUER; together with Documents illustrating the History of that Repository. *Edited by* Sir FRANCIS PALGRAVE. 3 Vols. royal 8vo. (1836), cloth. *Price* 42*s.*

DOCUMENTS AND RECORDS illustrating the History of Scotland, and the Transactions between the Crowns of Scotland and England; preserved in the Treasury of Her Majesty's Exchequer. *Edited by* Sir FRANCIS PALGRAVE. 1 Vol. royal 8vo. (1837), cloth. *Price* 18*s.*

ROTULI CHARTARUM IN TURRI LONDINENSI ASSERVATI. 1199—1216. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY Esq. 1 Vol. folio (1837), cloth. *Price* 30*s.*

REPORT OF THE PROCEEDINGS OF THE RECORD COMMISSIONERS, 1831—1837. 1 Vol. (folio 1837), boards. *Price* 8*s.*

REGISTRUM vulgariter nuncupatum "The Record of Caernarvon," e codice MS. Harleiano, 696, descriptum. *Edited by* Sir HENRY ELLIS. 1 Vol. folio (1838), cloth. *Price* 31*s.* 6*d.*

ANCIENT LAWS AND INSTITUTES OF ENGLAND; comprising Laws enacted under the Anglo-Saxon Kings, from Æthelbirht to Cnut, with an English Translation of the Saxon; the Laws called Edward the Confessor's; the Laws of William the Conqueror, and those ascribed to Henry the First; also, Monumenta Ecclesiastica Anglicana, from the 7th to the 10th century; and the Ancient Latin Version of the Anglo-Saxon Laws; with a compendious Glossary, &c. *Edited by* BENJAMIN THORPE, Esq. 1 Vol. folio (1840), cloth. *Price* 40*s.* Or, 2 Vols. royal 8vo. cloth. *Price* 30*s.*

ANCIENT LAWS AND INSTITUTES OF WALES; comprising Laws supposed to be enacted by Howel the Good; modified by subsequent Regulations under the Native Princes, prior to the Conquest by Edward the First; and anomalous Laws, consisting principally of Institutions which, by the Statute of Ruddlan, were admitted to continue in force. With an English Translation of the Welsh Text. To which are added, a few Latin Transcripts, containing Digests of the Welsh Laws, principally of the Dimetian Code. With Indices and Glossary. *Edited by* ANEURIN OWEN, Esq. 1 Vol. folio (1841), cloth. *Price* 44*s.* Or, 2 Vols. royal 8vo. cloth. *Price* 36*s.*

ROTULI DE LIBERATE AC DE MISIS ET PRÆSTITIS, Regnante Johanne. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY, Esq. 1 Vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 6*s.*

THE GREAT ROLLS OF THE PIPE FOR THE SECOND, THIRD, AND FOURTH YEARS OF THE REIGN OF KING HENRY THE SECOND, 1155—1158. *Edited by* the Rev. JOSEPH HUNTER. 1 Vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 4*s.* 6*d.*

THE GREAT ROLL OF THE PIPE FOR THE FIRST YEAR OF THE REIGN OF KING RICHARD THE FIRST, 1189—1190. *Edited by* the Rev. JOSEPH HUNTER. 1 Vol. royal 8vo. (1844), cloth. *Price* 6*s.*

DOCUMENTS ILLUSTRATIVE OF ENGLISH HISTORY in the 13th and 14th centuries, selected from the Records of the Department of the Queen's Remembrancer in the Exchequer. *Edited by* HENRY COLE, Esq. 1 Vol. fcp. folio (1844), cloth. *Price* 45*s*. 6*d*.

MODUS TENENDI PARLIAMENTUM. An Ancient Treatise on the Mode of holding the Parliament in England. *Edited by* THOMAS DUFFUS HARDY, Esq. 1 Vol. 8vo. (1846), cloth. *Price* 2*s*. 6*d*.

MONUMENTA HISTORICA BRITANNICA, or, Materials for the History of Britain from the earliest period. Vol. 1, extending to the Norman Conquest. Prepared, and illustrated with Notes, by the late HENRY PETRIE, Esq., F.S.A., Keeper of the Records in the Tower of London, assisted by the Rev. JOHN SHARPE, Rector of Castle Eaton, Wilts. Finally completed for publication, and with an Introduction, by THOMAS DUFFUS HARDY, Esq., Assistant Keeper of Records. (Printed by command of Her Majesty.) Folio (1848). *Price* 42*s*.

REGISTRUM MAGNI SIGILLI REGUM SCOTORUM in Archivis Publicis asservatum. 1306—1424. *Edited by* THOMAS THOMSON, Esq. Folio (1814). *Price* 15*s*.

THE ACTS OF THE PARLIAMENTS OF SCOTLAND. 11 vols. folio (1814—1844). Vol. I. *Edited by* THOMAS THOMSON and COSMO INNES, Esqrs. *Price* 42*s*. Also, Vols. 4, 7, 8, 9, 10, and 11; *price* 10*s*. 6*d*. each.

THE ACTS OF THE LORDS AUDITORS OF CAUSES AND COMPLAINTS (ACTA DOMINORUM AUDITORUM). 1466—1494. *Edited by* THOMAS THOMSON, Esq. Folio (1839). *Price* 10*s*. 6*d*.

THE ACTS OF THE LORDS OF COUNCIL IN CIVIL CAUSES (ACTA DOMINORUM CONCILII). 1478—1495. *Edited by* THOMAS THOMSON, Esq. Folio (1839). *Price* 10*s*. 6*d*.

ISSUE ROLL OF THOMAS DE BRANTINGHAM, Bishop of Exeter, Lord High Treasurer of England, containing Payments out of His Majesty's Revenue, 44 Edward III., 1370. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1835), cloth. *Price* 35*s*. Or, royal 8vo. cloth. *Price* 25*s*.

ISSUES OF THE EXCHEQUER, containing similar matter to the above; James I.; extracted from the Pell Records. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1836), cloth. *Price* 30*s*. Or, royal 8vo. cloth. *Price* 21*s*.

ISSUES OF THE EXCHEQUER, containing similar matter to the above; Henry III.—Henry VI.; extracted from the Pell Records. *Edited by* FREDERICK DEVON, Esq. 1 Vol. 4to. (1837), cloth. *Price* 40*s*. Or, royal 8vo. cloth. *Price* 30*s*.

HANDBOOK TO THE PUBLIC RECORDS. *By* F. S. THOMAS, Esq., Secretary of the Public Record Office. 1 Vol. royal 8vo. (1853), cloth. *Price* 12*s*.

HISTORICAL NOTES RELATIVE TO THE HISTORY OF ENGLAND; from the Accession of Henry VIII. to the Death of Queen Anne (1509—1714). Designed as a Book of instant Reference for ascertaining the Dates of Events mentioned in History and Manuscripts. The Name of every Person and Event mentioned in History within the above period is

placed in Alphabetical and Chronological Order, and the Authority whence taken is given in each case, whether from Printed History or from Manuscripts. *By* F. S. Thomas, Esq. 3 Vols. 8vo. (1856), cloth. *Price* 40*s.*

State Papers, during the Reign of Henry the Eighth: with Indices of Persons and Places. 11 Vols., 4to. (1830—1852), cloth. *Price* 5*l.* 15*s.* 6*d.*; or separately, *price* 10*s.* 6*d.* each.

Vol. I.—Domestic Correspondence.
Vols. II. & III.—Correspondence relating to Ireland.
Vols. IV. & V.—Corrèspondence relating to Scotland.
Vols. VI. to XI.—Correspondence between England and Foreign Courts.

WORKS PUBLISHED IN PHOTOZINCOGRAPHY.

DOMESDAY BOOK, or the GREAT SURVEY OF ENGLAND OF WILLIAM THE CONQUEROR, 1086; fac-simile of the Part relating to each county, separately (with a few exceptions of double counties). Photozincographed, by Her Majesty's Command, at the Ordnance Survey Office, Southampton, Colonel SIR HENRY JAMES, R.E., F.R.S., &c., Director. 35 Parts, imperial quarto and demy quarto (1861–1863) boards. *Price* 4*s*. 6*d*. to 1*l*. 1*s*. each Part, according to size; or, bound in 2 Vols., 18*l*.

This important and unique survey of the greater portion of England* is the oldest and most valuable record in the national archives. It was commenced about the year 1084 and finished in 1086. Its compilation was determined upon at Gloucester by William the Conqueror, in council, in order that he might know what was due to him, in the way of tax, from his subjects, and that each at the same time might know what he had to pay. It was compiled as much for their protection as for the benefit of the sovereign. The nobility and people had been grievously distressed at the time by the king bringing over large numbers of French and Bretons, and quartering them on his subjects, "each according to the measure of his land," for the purpose of resisting the invasion of Cnut, King of Denmark, which was apprehended. The commissioners appointed to make the survey were to inquire the name of each place; who held it in the time of King Edward the Confessor; the present possessor; how many hides were in the manor; how many ploughs were in demesne; how many homagers; how many villeins; how many cottars; how many serving men; how many free tenants; how many tenants in soccage; how much wood, meadow, and pasture; the number of mills and fish-ponds; what had been added or taken away from the place; what was the gross value in the time of Edward the Confessor; the present value; and how much each free-man or soc-man had, and whether any advance could be made in the value. Thus could be ascertained who held the estate in the time of King Edward; who then held it; its value in the time of the late king; and its value as it stood at the formation of the survey. So minute was the survey, that the writer of the contemporary portion of the Saxon Chronicle records, with some asperity—"So very narrowly he caused it to be traced out, that there was not a single hide, nor one virgate of land, nor even, it is shame to tell, though it seemed to him no shame to do, an ox, nor a cow, nor a swine was left, that was not set down."

Domesday Survey is in two parts or volumes. The first, in folio, contains the counties of Bedford, Berks, Bucks, Cambridge, Chester and Lancaster, Cornwall, Derby, Devon, Dorset, Gloucester, Hants, Hereford, Herts, Huntingdon, Kent, Leicester and Rutland, Lincoln, Middlesex, Northampton, Nottingham, Oxford, Salop, Somerset, Stafford, Surrey, Sussex, Warwick, Wilts, Worcester, and York. The second volume, in quarto, contains the counties of Essex, Norfolk, and Suffolk.

Domesday Book was printed *verbatim et literatim* during the last century, in consequence of an address of the House of Lords to King George III. in 1767. It was not, however, commenced until 1773, and was completed early in 1783. In 1860, Her Majesty's Government, with the concurrence of the Master of the Rolls, determined to apply the art of photozincography to the production of a fac-simile of Domesday Book, under the superintendence of Colonel Sir Henry James, R.E., Director of the Ordnance Survey, Southampton. The fac-simile was completed in 1863.

---

* For some reason left unexplained, many parts were left unsurveyed; Northumberland, Cumberland, Westmoreland, and Durham, are not described in the survey; nor does Lancashire appear under its proper name; but Furness, and the northern part of Lancashire, as well as the south of Westmoreland, with a part of Cumberland, are included within the West Riding of Yorkshire. That part of Lancashire which lies between the Ribble and Mersey, and which at the time of the survey comprehended 688 manors, is joined to Cheshire. Part of Rutland is described in the counties of Northampton and Lincoln.

FAC-SIMILES of NATIONAL MANUSCRIPTS, from WILLIAM THE CONQUEROR to QUEEN ANNE, selected under the direction of the Master of the Rolls, and Photozincographed, by Command of Her Majesty, by Colonel SIR HENRY JAMES, R.E., Director of the Ordnance Survey. Price, each Part, with translations and notes, double foolscap folio, 16*s*.

Part I. (William the Conqueror to Henry VII.). 1865.
Part II. (Henry VIII. and Edward VI.). 1866.
Part III. (Mary and Elizabeth). 1867.
Part IV. (James I. to Anne). 1868.

The first Part extends from William the Conqueror to Henry VII., and contains autographs of the kings of England, as well as of many other illustrious personages famous in history, and some interesting charters, letters patent, and state papers. The second Part, for the reigns of Henry VIII. and Edward VI., consists principally of holograph letters and autographs of kings, princes, statesmen, and other persons of great historical interest, who lived during those reigns. The third Part contains similar documents for the reigns of Mary and Elizabeth, including a signed bill of Lady Jane Grey. The fourth Part concludes the series, and comprises a number of documents taken from the originals belonging to the Constable of the Tower of London; also several records illustrative of the Gunpowder Plot, and a woodcut containing portraits of Mary Queen of Scots and James VI., circulated by their adherents in England, 1580-3.

Public Record Office,
January 1873.

QUEROR :
' the Rol:
olonel Sr
'rice, eac

and contai
ustrious pe-
patent, au
Edward VI
inces, state-
luring the
f Mary ar
a Part con
he original
cords illu-
Mary Queen
80-3.

3 2044 031 563 869

WIDENER
WIDENER
DEC 0 9 2004
10 2005
CANCELLED